

VERNE GYULA

A GŐZHÁZ

Fordította Szász Károly

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET	Akinek díj van kitűzve a fejére.
MÁSODIK FEJEZET	Munro ezredesnél.
HARMADIK FEJEZET	A szipojok lázadása.
NEGYEDIK FEJEZET	A lázadás elnyomása.
ÖTÖDIK FEJEZET	Az ellorai szikla-üregekben.
HATODIK FEJEZET	A két testvér.
HETEDIK FEJEZET	Az acél-óriás.
NYOLCADIK FEJEZET	Az indulás.
KILENCEDIK FEJEZET	Az első úti élmények.
TIZEDIK FEJEZET	A cél felé.
TIZENEGYEDIK FEJEZET	A Falgu-parti zarándokok.
TIZENKETTEDIK FEJEZET	A Ganges partján fel Benareszig.
TIZENHARMADIK FEJEZET	Séta Benareszben.
TIZENNEGYEDIK FEJEZET	Allahabad.
TIZENÖTÖDIK FEJEZET	Egy hirdetmény.
TIZENHATODIK FEJEZET	Gyászos emlékek
TIZENHETEDIK FEJEZET	Via dolorosa.
TIZENNYOLCADIK FEJEZET	Észak felé.
TIZENKILENCEDIK FEJEZET	A szél fordulása.
HUSZADIK FEJEZET	A vihar.
HUSZONEGYEDIK FEJEZET	Az égő erdőben.
HUSZONKETTEDIK FEJEZET	A menekülés.
HUSZONHARMADIK FEJEZET	Egy eltévesztett lövés.
HUSZONNEGYEDIK FEJEZET	Hod kapitány hőstettei.
HUSZONÖTÖDIK FEJEZET	A rádza kísérete.

HUSZONHATODIK FEJEZET	Három egy ellen.
-----------------------	------------------

HUSZONHETEDIK FEJEZET	A tanditi pál.
-----------------------	----------------

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET	A «Bolygó-tűz.»
-------------------------	-----------------

MÁSODIK RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET	A mi sanitariumunk.
MÁSODIK FEJEZET	Van Guitt Mátyás úr.
HARMADIK FEJEZET	A král.
NEGYEDIK FEJEZET	Egy kis természetrajz.
ÖTÖDIK FEJEZET	Tigris-vadászat.
HATODIK FEJEZET	A Tarjáni királynéja.
HETEDIK FEJEZET	Van Guitt úr új fogásai.
NYOLCADIK FEJEZET	Az éjjeli támadás
KILENCEDIK FEJEZET	A kigyófészek.
TIZEDIK FEJEZET	Elbúcsúzunk Van Guitt úrtól.
TIZENEGYEDIK FEJEZET	A Kalagáni helyismerete.
TIZENKETTEDIK FEJEZET	Átmenet a Betván.
TIZENHARMADIK FEJEZET	Az elefántok.
TIZENNEGYEDIK FEJEZET	Százan egy ellen.
TIZENÖTÖDIK FEJEZET	A Puturia-tavon.
TIZENHATODIK FEJEZET	Az orvtámadás.
TIZENHETEDIK FEJEZET	Visszapillantás.
TIZENNYOLCADIK FEJEZET	Szemtől szembe.
TIZENKILENCEDIK FEJEZET	Az ágyú torka előtt.
HUSZADIK FEJEZET	Az acél-óriás.
HUSZONEGYEDIK FEJEZET	Hod kapitány ötvenedik tigrise.

ELSŐ RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET. Akinék díj van kitűzve a fejére.

«Kétezer font jutalom adatik annak, aki élve vagy halva kézrekeríti a szipoj-lázadás egyik volt főnökét, ki valószínűleg a bombay-i helytartóság székhelyén lappang: Dandu-Pant nábobot, aki még ismeretesebb e név alatt:....»

E hirdetményt olvashatták Aurungabad lakói, falragaszokon, 1867 március 6-án este.

Az «ismeretesebb» név, - hírhedt, egyrésről átkozott, másrésről titokban imádott név - hiányzott azon falragaszon, melyet egy Dudna partján romban heverő bungaló falára csak az imént szegeztek ki. Azért hiányzott pedig, mert a hirdetmény azon sarkát, melyre éppen e név esett, leszakította egy fakír, akit a víz magános partján, ahol rajta kívül akkor senki sem járt, nem is láthatott meg senki. Az üldözött lázadó-főnök nevével együtt a bombayi főkormányzó neve is le volt szakítva, aki az indiai alkirály aláírását ellenjegyezte a hirdetményen.

Mi indította a fakírt e tette? Azt remélte-e elérni a hirdetmény megcsonkításával, hogy az 1857-iki lázadó-főnök kikerüli ezáltal a nyilvános üldözést s annak következményeit? Remélhetette-e, hogy oly rémítő hírhedséget, egy hirdetmény rongyával együtt, megsemmisíthet? Örűlség lett volna ezt hinnie.

Hasonló szövegű hirdetmények, számtalan példányban lepték el Aurungabad házai, palotái, moséi és vendégfogadói falait; s azonkívűl hirdető is járt körül az utcákön, hangos kiáltással jelentve a falragaszok tartalmát. A tartomány legkisebb s legtávolabb városkájának a lakói is értesűlve voltak már a Dandu-Pant fejére kitűzött díjról. S ha a hír való, hogy a félelmes lázadó csakugyan Hindostán e tartományában keresett menedéket: hihetetlen, hogy mielőbb ne kerüljön kézre, mivel oly sokaknak érdekében áll őt kiszolgáltatni.

Mit akart hát a fakír, a falragasz leszállításával? Kétségkívűl csak a harag, - vagy talán a megvetés érzelmének akart azzal kifejezést adni. Elég az hozzá, hogy a leszakított darabka papírt összegyűrve, egy vállrántással tovább haladt s a város legszegényebb és legnépesebb része felé tartott.

A hindu félsziget ama részét, mely a nyugati Gát és a bengáli-öböl melletti Gát-hegyek közt terűl el s a Gangesen inneni India déli részét alkotja, Dekkánnak hívják; e név maga, szanszkrit nyelven, éppen délt jelent. Dekkán több tartományt foglal magába, melyek a bombayi és madrasi kormányzóságok alatt állanak. Ezek egyik nevezetesebbike az aurungabadi tartomány, melynek fővárosát akkoriban az egész Dekkán fővárosául tekintették.

A XVII. században a hírneves mongol császár Aurung-Zeb, székhelyét e városba tette át, mely Hindostán régibb történelmében Kirkki nevet viselt s százezer lélek lakta akkoriban. Most csak ötvenezer lakosa van, az angolok uralma alatt, kik a hajderabádi nizám nevében kormányozzák. De a félsziget legegészségesebb városainak egyike, melyet az ázsiai kolera mindeddig megkímélt s a félelmes lázak sem látogatnak, melyek Indiában ezerenként söprik el az embereket.

Aurungabad megőrizte egykori nagysága fényes maradványait. A nagy-mogul palotája, a Dudma jobb partján, a Jahán shák (Aurung-Zeb atyja) kedvenc szultánjának mauzóleuma, az ágrai tádzse mintájára épűlt mosé, könnyed hajlatú kupolája körül égbe nyűló négy karcsú minarettjével s még egy sereg művészileg épűlt s gazdagon díszített emlékmű, megannyi jelei a hindostáni hódítók leghíresebbike egykori hatalmának, gazdagságának s műízlésének, aki ez országot - melyhez Kabult és Assámot is csatolta - hasonlíthatatlan virágzásra emelte egykoron.

Bár azóta Aurungabad népessége tetemesen megfogyott, egy ember most is könnyen elrejtőzhetett vagy elvegyülhetett az ott nyüzsgő oly vegyes népfajok s alakok között. A fakír, akár valódi, akár álfakír volt, észrevétlenül el is vegyült a többi közt. Hozzá hasonlóktól csakúgy hemzseg az egész India. A fakírok, a szájedekkel együtt, a vallásos koldusok testületét képezik, kik gyalog vagy lóháton koldulnak s az alamizsnát - ha készséggel nem nyújtják nekik - ki is tudják erőszakolni. Az önkéntes vértanu szerepétől sem riadnak vissza s nagy tiszteletben állanak a nép alsó osztályainál.

A mi fakírunk magas termetű férfiú volt, öt láb és kilenc hüvelyk. A negyven évet legföljebb egy-kettővel haladta túl. Alakja a szép maharatta-faj jellegét viselte magán, különösen a mindig éber fekete szemeiből kilövellő fényben, de arca a himlő ezer apró sebhelyétől volt eléktelenítve. Termete, acél izmaival, éppoly finomnak, mint erőteljesnek látszott. Különös ismertető jele, hogy balkezén egyik ujjá hiányzott. Rőt haját turbán fődte, de testét a derekán megkötött rongyos vászoning félig meztelenül hagyta, lába is meztelen volt. Mellén élénk színekben, tetoválva, tűnt föl a két fő hindu istenség jelvénye, a Visnu negyedik megtestesülésének oroszlánfeje s a vad Siva háromszemű háromszöge.

Aurungabad utcáin könnyen kimagyarázható lázas mozgalom volt észrevehető; kivált a vegyes lakosságú városrészekben. Férfiak és nők, gyermekek és aggok, bennszülöttek és európaiak, királyi ezredbeli s hindu katonák, mindenfajta koldusok, vidékbeli parasztok - csoportosultak, beszélgettek, élénk taglejtésekkel magyarázták a hirdetményt s latolgatták a roppant jutalom megnyerhetésének esélyeit. Nagyobb izgatottság nem lehetett volna a szerencsekerék előtt, melytől a főnyeremény megnyerését várják a játékosok. A főnyereményt mindenki megkaphatta a jelen esetben: e főnyeremény a Dandu-Pant feje volt. Csak szerencse kellett: találkozni vele s erő: elfogni.

A fakír, az egyetlen, akiről úgylátszott, nem számít a jutalom megnyerésére, átcusuzamlott a tömeg között, meg-megállva, hallgatva a beszélgetőket, mint aki hasznót meríthetne a hallottakból. Maga egyszer sem szólt belé; de míg ajka hallgatott, fülei s szemei annál inkább résen voltak.

- Kétezer font a nábob föltalálásáért! - kiáltott az egyik.
- Nem a föltalálásáért, igazította helyre a másik, hanem kézrekerítéseért, ami egészen más.
- Úgy van; pedig nem olyan ember, hogy ne védje magát.
- De nem az volt-e a híre, hogy a nepáli mocsarakban a láz áldozata lett nemrég?
- Szó sem igaz belőle! maga költötte holt hírét, hogy annál nagyobb biztonságban élhessen.
- Azt beszélték, hogy el is temették.
- Áltemetés volt, hogy nyoma vesszen.

A fakír szemét sem hunyorította minderre. De homloka önkénytelenül redőbe vonult, mikor egy hindu, ki valamennyi közt a legizgatottabbnak látszott, a következő részleteket beszélte a körülállóknak:

- Annyi bizonyos, mondta a hindu, hogy 1859-ben a nábob, fivérével Balao-Rao-val és a gondai ex-rádszával Debi-Bux-Singgel, egy a nepáli hegység álján levő rejtékbe vonult vissza. Ott, erősen nyomva az angol csapatok által, mind a hárman elhatározták, hogy átszöknek az indo-kínai határon. De mielőtt átmentek volna, a nábob és két társa, hogy haláluk hírét valószínűbbé tegyék, temetést rendeztek magoknak; s el is temették - mindenik egy-egy ujját a balkezének, melyet ünnepélyes szertartással vágtak le.

- S honnan tudod ezt? - kérdezte a körülállók egyike, a nagy bizonyossággal beszélő hindutól.
- Jelen voltam a szertartáson, - felelt a hindu. - A Dandu-Pant emberei elfogtak s csak hat hónap múlva sikerült megszöknöm tőlök.

Míg a hindu így beszélt, a fakír egy percre sem vette le róla szemeit, melyekből villám cikázott felé. Gondosan elrejtette megcsonkított balkezét a mellét takaró rongyok alá. Egy szó nélkül hallgatta a beszédet, de összeszorított ajkai remegtek s látni engedték éles fogait.

- Így hát ismered a nábobot? - kérdezték többen a Dandu-Pant egykori foglyától.
- Ismerem, - felelte a hindu.
- S ráismernél, ha elődbe kerülne?
- Mint önnönmagamra.
- Így tán még el is nyerheted a fejére kitűzött díjat.
- Meglehet; ha ugyan igaz, hogy Bombayba mert jönni, amit azonban nem tartok valószínűnek.
- Mit is akarhatna itt?
- Talán új lázadást kísérteni meg, - szólt egyik a csoportból, - ha tán nem is a szipojok, hanem esetleg a paraszt nép között.
- Miután a kormány állítja, hogy itt van: bizonyos, hogy a kormány jól is van értesülve.
- Adja Isten, - fejezte be a hindu, - hogy a szemem elé kerüljön!

A fakír egy pár lépéssel hátrább vonult, de a hindut folyvást szemmel tartotta.

A beállott éj nem szüntette meg a mozgalmat az aurungabadi utcákon. A hírek árja egyre jobban dagadt a napi kérdés hőse körül. Némelyek látni, mások már azt is tudni vélték, hogy el van fogva. Más ellenkező hír azt mondta, hogy kimenekült a városból. Pedig, mind ez ellentmondó híreknek semmi alapjuk nem volt. A legjobban értesültek sem tudtak semmit; a nábob feje még mindig megérte a rá kitűzött díjat. S a hindunak, aki Dandu-Pantot személyesen ismerte, lehetett legtöbb reménye annak elnyerésére.

Hasonló szerencsével, Bombay tartományában, kevesen dicsekedhettek. Az északi s a közép tartományokban Szindiában, Oudéban, Bundelhundban, az Agra, Delhi, Cawnpore és Luckno vidékein, kegyetlen dúlásai színhelyein, sokan ismerhették s szívesen kézbe is szolgáltatják, ha arra a vidékre merészkedik. De az nem volt valószínű, hogy oda menjen, ahol kegyetlenségei ezreket tettek özvegyekké és árvákká. S ha - mint mondták - bármi okból visszatért is a kínai földről, ahová menekült, egyedül a Dekkánban remélhette, hogy fölismerés nélkül, némi biztonsággal elrejtőzhessék.

Ámde Aurungabadban is, főleg a műveltebb osztályok tagjai, kétségbe vonták a kormány értesülésének hitelességét. Sokszor volt már híre, hogy Dandu-Pantot itt vagy amott látták, elfogták, stb., de a hír mindig valótlanak bizonyult. A köznép azonban nem kételkedett ezúttal sem annak alaposságában. És senki se hitte azt inkább, mint a nábob egykori foglya. E szegény hindu, kecsgetve a jutalom reménye által, tüzelve a személyes bosszútól is, majdnem kezében érezte már a roppant díj összegét. Terve egyszerű volt. Holnap felajánlja szolgálatát a kormányzónak; s mihelyt megtudja tőle: hol látták Dandu-Pantot, azonnal odamegy s lesbe áll reá.

Tizenegy óra felé, mikor a néptömeg oszolni kezdett, a hindu is megindult, hogy nyugalomra térjen. Éji szállása csak egy bárkában volt, mely a Dudma-folyó vizén, a parthoz kötve libegett; arra irányzta tehát lépteit. Álmodozva, félig csukott szemekkel ment. Észre sem vette, hogy a fakír követi lépteit; halkan, mint az árnyék s némi távolból.

Az utcák a város széle felé már jóformán néptelenek voltak; egy-két elkésett ember, sietve ment végig rajtok s tűnt el a népesebb városrészekben. Az utolsó lépések zaja is elhangzott, de a hindu nem gondolt rá, hogy egyedül maradt a folyam partján. A fakír még folyvást követte, de a sötét oldalon tartva magát, falak mellett vagy fák árnyékától védve. Elővigyázata nem volt felesleges; a hold éppen feljött s némi gyöngye világot hintett szét. A hindu könnyen észrevehette volna, hogy kísérik és pedig célzatosan. A fakír azonban mezítláb lévén, zajtalanul követte emberét és semmi sem árulta el jelenlétét a Dudma partján.

Így mult el öt perc. A hindu, úgyszólván gépiesen érte el nyomorult bárkáját, melyben az éjt tölteni szokta. Gondolataiba egészen elmerülve tette megszokott éji útját, előre élvezve szerencsáját, melyet már kezében tartani vél; s nem sejtve a veszélyt, mely nyomában ólálkodik.

Egyszerre valaki - a fakír volt - ráugrik, mint egy tigris; kezében villám: egy meztelen tör, melyen a hold sugara csillant meg. A hindu szíven találva, hátrarogyott. Nem halt meg azonnal; a száján kiömlő vérbe, néhány érthetetlen szó is vegyült. A gyilkos lehajlott hozzá, fölemelte magához a lebukottat és saját arcát a hold fényében felé fordítva, így szólt:

- Rám ismersz-e?

- Ő az! - nyögte a hindu. De mielőtt a gyűlölt nevet kimondhatta volna, a halál, egy vonaglással lezárta ajkait.

A következő percben a Dudma hullámai elnyelték a beledobott holttestet, - hogy vissza ne adják többé...

A fakír megvárta, míg a víz csobbanása lecsöndesült. Akkor visszatérve saját nyomain, amerről jött, átment az elhagyott parti vidéken, be a külvárosba, mely egyre néptelenebbé vált s gyors lépésekkel sietett a város egyik kapuja felé.

Abban a pillanatban zárták be a kaput. A királyi hadseregből néhány őr állt a kijárat előtt. A fakír nem hagyhatta el a várost, ami pedig kétségkívül szándékában volt.

- Pedig ki kell jutnom még ez éjjel - vagy soha! - mormogta magában.

Ismét visszafordult tehát s a falak árnyékában meghúzódva haladott. Mintegy kétszáz lépést haladva, a fal párkányára kapaszkodott s arra fölvetette magát. E fal külső oldala mintegy ötven lábnyi magasságban emelkedett a sánc fölött s egészen meredek volt, lépcsőzet és kiálló kövek nélkül. Lehetetlennek látszott hogy ember azon leereszkedhessék. Kötél segíthetett volna; de az, amellyel a fakír dereka körül volt kötve, alig lehetett néhány láb hosszú s távolról sem ért volna le a fal tövéig.

A fakír megállt egy percre s gondolkozott, mitteendő legyen.

Néhány nagy fa zöld, lombos koronája nyúlt fel a sáncból a falnak majd a párkányáig. Veszélyes, de mégsem lehetetlen vállalkozás, e fa sudarok egyikének hajló, de erős ágai egyikén leereszkedni. A fakír, miután e gondolat megszülemllett agyában, nem is habozott. Leereszkedett a magas fák egyikére s eltűnve egy percre a lombzat sűrűjében, nem sokára ismét előkerült abból, egy erős ág hegyére kapaszkodva, mely súlyától meghajolva, őt lassan lejjebb, lejjebb eresztette. Ily módon a fal magasságának mintegy a közepéig bocsátkozott alá, de még közel harminc láb választotta el a földtől. Így függött ott kezeivel kapaszkodva, míg lábaival egy kiálló követ keresett a falon, amelyen megállhasson.

Egyszerre néhány villám lövellt ki a fal tetejéről; puskaroppanások követték - s a szökevény katonákat látott, ráírányzott csövekkel. Egy lövés sem találta; de egyik golyó súrolta az ágot, amelyen függött s az reccsenve tört el. A fakír a mélységbe bukott. Más szörnyet halt volna - ő talpra ugrott.

E percben új golyózapor zúdult utána, - de ismét nem találták s eltűnt a sötétben.

Két angol mértföldnyivel odább, észrevétlenül surrant el az angol őrszem mellett, mely Aurungabadon kívül tanyázott.

Kétszáz lépést haladva még, megállott s megcsönkített balkezét fenyegetőleg rázva a város felé, e szavak törtek ki ajkain:

- Jaj annak, aki még a Dandu-Pant kezeibe esik! Nána-Sahib nem végzett még veletek!

Nána-Sahib - e hadi név, legfélelmesebb valamennyi között az 1857-iki szipoj-lázadásban, most mint fenyegetés és kihívás hangzott India hódítói ellenében.

MÁSODIK FEJEZET.

Munro ezredesnél.

- Nos, Maucler úr. - szólt hozzám Banks mérnök, - ön nem is beszél utazásáról. Mintha ki sem mozdult volna Párizsból. Milyennek találja Indiát?

- Indiát? - feleltem - hát láttam én Indiát?

- Nem utazta-e át egészen hosszában, Bombay-től Kalkuttáig? S ha nem vak -

- Vak nem vagyok, de el voltam vakulva a füsttől, gőztől, a portól s mindenek fölött az utazás rohamos gyorsaságától. Nem akarom becsmérelni a vasutakat, kedves Banks, miután ön építi, de igazán, a vasúti kocsi szűk ketrecéből, annak keskeny ablakán át, semmit sem lát az ember, csak az állomások pályaudvarait, melyek mind egyformák s legföllebb a városok szélső ház-sorát és a minaretek csúcsait.

- Helyes! - kiáltott Hod kapitány; - szeretném hallani, mit felel erre Banks. Nemde ezredes?

Az ezredes helyeslőleg intett s kijelentette, hogy várja Banks mérnök válaszát.

- Az könnyű, - felelt Banks, - mert teljesen igazat adok Maucler barátunknak.

- Hát ha úgy van, miért épít ön vasutakat?

- Hogy, ha sietős az útja önnek, hatvan óra alatt mehessen Kalkuttából Bombaybe.

- Az én utam sohasem sietős.

- Akkor menjen az országúton, kedves Hod és pedig gyalog.

- Azt akarom éppen.

- S mikor?

- Mihelyt ezredesem rászánja magát, hogy gyalog bejárja velem a félszigetet egész hosszában és szelvében.

Az ezredes csak mélán mosolygott.

Egy hónapja érkeztem Indiába s mivel Bombayből, Allahabadon át, vasúton jöttem Kalkuttába, a félszigetből jóformán mit sem láttam, de céлом volt beutazni azt és pedig először a Gangesen túli északi részt s tanulmányozni az országot.

Banks mérnököt még Párizsból ismertem. Jó barátságban állottunk egymással, melyet a bővebb ismeretség csak szilárdított. Megígértem neki, hogy meglátogatom őt Kalkuttában, ha a Punzsáb és Delhi közti vonalrész, melyek kiépítésével volt megbízva, be lesz fejezve. Ez megtörténvén már. Banks több havi nyugalmat élvezhetett s én ide jöttem őt barangolásra hívni föl a pihenés helyett; ajánlatomat ő készséggel elfogadta.

Mikor Kalkuttába érkeztem, 1876 márciusában megismertetett egy derék bajtársával, Hod kapitánnyal; aztán bevezettek közös barátjukhoz Munro ezredeshez; s most éppen nála töltöttük az estét.

Az ezredes, akkor negyvenhét éves, egy különálló házban lakott, az európai városnegyedben, mely a kereskedő város zajos forgalmán jóformán kívül esik. Az ezredes háza egyszerű bungaló (tanya) volt s téglalapon csupán földszintből állott, pyramis-alakú tető alatt; oszlopokon nyugvó veranda vagy varang, egészíté ki az épületet, mely - két szárnyában a konyhával,

éléskamrákkal, színekkel, stb. kiegészítve, - minden szükséges kényelmet megadott. Szép fáktól árnyalt kertjét, melyben a ház feküdt, kőfal vette körül.

Valódi úri ház volt; nagy cselédséggel, helyes belső berendezéssel, gazdag bútorzattal s a jóllét minden jelével. Csak a nő gyöngéd és rendező keze hiányzott belőle. A szolgaszemélyzet közvetlen vezetését s a háztartás rendbentartását az ezredes egy régi fegyvertársa, Mac-Neil a királyi hadsereg egykori őrmestere teljesítette, ki a hadjáratban elejétől végig ura oldala mellett harcolt, ama hű szívek egyike, melyek mintha csak ragaszkodásuk tárgyának a kebelében dobognának. Mintegy negyvenöt éves, magas, erőteljes férfiú volt, aki teljes szakállt hordott a skót hegylakók szokása szerint. Szokásaiban, magatartásában, jellemében, egész lényében «felföldi» maradt a távol keleten is. A szolgálatból egyszerre lépett ki Munro ezredessel 1860-ban s mellette maradt a magánéletben is.

Mikor engem Banks az ezredeshez be akart vezetni, csak annyit mondott:

- Ne tégy semmi célzást a szipoj-lázadásra, mindenek felett pedig soha se említsd az ezredes előtt Nána-Sahibot.

Munro ezredes ősrégi skót családból származott; ősei előkelő szerepet játszottak az egyesült királyságok történetében. Köztük volt az a Sir Hektor Munro, ki 1760-ban a bengáli hadsereget vezérelte s akkor is éppen egy szipoj-lázadást nyomott el, mely száz év múlva volt ismét megújulandó. Munro őrnagy kérlelhetetlen szigorral nyomta el a lázadást, huszonnyolc lázadót láncolatva egy nap az ágyú torkához. A kivégzésnek ezt a borzasztó nemét az 1857-iki lázadás alatt is többször alkalmazták s e kegyetlenségnek e szerint ezredesünk őse volt a fel-találója.

Mikor a szipojok 1857-ben fellázadtak, Munro ezredes a 93-ik számú skót gyalogezredet vezényelte a királyi hadseregben. Majd az egész hadjáratot a sir James Outram parancsnoksága alatt küzdötte végig, aki az Indiák Bayardja nevet érdemelte ki Napier admirálistól. - 1858-ban Munro ezredes az «India Csillaga» vitézi rend lovagjává, s ezzel baronetté lett; neje pedig «lady Munro» címet volt nyerendő, ha el nem veszett volna éppen akkor abban a véres öldöklésben, melyet a lázadók Cawnpore-ban a Nána-Sahib parancsára és szemei előtt hajtottak végre.

Az ezredes imádásig szerette nejét, kit barátai holta után mindig mint lady Munrót emlegettek, s ki csak huszonkét éves volt, midőn oly gyászosan veszett el, a népdüh és népgyűlölet áldozatakép. Az öldöklésben azonban úgy elveszett, hogy - kétségkívül összekoncolt testét férjének vissza sem adhatták. A szerencsétlen áldozatokat a gyilkosok Cawnpore kútjaiba dobálták rakásra - s lehetetlen volt a szép fiatal nő testét kiválasztani és fölismerni a többi közül.

Sir Edward Munronak csak egy gondolata volt ezentúl: fölhaláltni Nána-Sahibot, kit az angol kormány is mindenütt üldöztetett. Hogy jobban dolgozhassék a maga kezére, odahagyta a szolgálatot, Mac-Neil őrmestertől követve. Mindent elkövettek, ketten, hogy célt érhessenek, de ők sem voltak szerencsésebbek, mint az angol államrendőrség; Nána kisiklott minden kutatás elől. Három évi sikertelen fáradozás után az ezredes, egyelőre felhagyott a további kereséssel. Akkoriban terjedt el a hír, hogy Nána-Sahib meghalt.

Munro ezredes ekkor Mac-Neillel együtt visszatért Kalkuttába s itt e magános kunyhóban telepedett le. Könyveket, lapokat, melyek az élete gyászát előidéző katasztrófát juttatták volna eszébe, nem olvasva, sehova ki nem járva, az ezredes oly életet folytatott, melynek már semmi célja nincs. Szüntelen nejére gondolt, s úgy látszott, az idő sem enyhíti szíve sebet. A Nána-Sahib újra előtűnéséről fölmerült hír nem jutott el hozzá. S ez szerencse volt, különben azonnal otthagyt volna bungalóját.

Ezekről értesített engem Banks barátom, mielőtt az ezredeshez bevezetett volna, e házba, melyből minden öröm száműzve volt s melyben a szipoj-lázadást és a Nána-Sahib nevét soha sem volt szabad említeni. E háznak csak két meghitt barát, Banks mérnök és Hod kapitány voltak állandó látogatói.

Banks, mint említettem, az imént fejezte be a nagy félszigeti vasút rábízott vonalrészét. Negyvenöt éves, teljes erejében levő ember volt. A madراسi vasút építésében is, mely az arab öbölt Benguelával volt összekötendő, tekintélyes rész volt neki szánva; de e munkálatok egy év leforgása előtt alig voltak megkezdhetők. Így Kalkuttában tartózkodott, tudományos és erőtűnési feladatokkal és tanulmányokkal foglalkozva, s üres idejét az ezredesnek szentelve, kivel húsz év óta volt benső barátságban. Majd minden estét nála töltött, a verandán, Hod kapitánnyal együtt, aki tíz havi szabadságot élvezett.

Hod kapitány az első karabélyos zászlóaljban szolgált s már igen nevezetes hadi tettekben vett részt, előbb sir Collin Campbell alatt Oude-ban, aztán Rose alatt Közép-Indiában, ama nagy hadjáratban, mely Gwalior bevételével végződött. E kemény iskolában növekedett, harminc éves, rőt-szőke hajú és szakállú, erőteljes férfi volt; s ámbár a királyi hadsereg tagja, annyira indiaivá lett, mintha Indiában született volna. Indiát az ígéret földének tekintette, azon országnak, melyben egyedül érdemes élni jóra való embernek. Valóban ez országban kielégíthette férfias kedvteléseit és vágyait mindenikét. Katona-természete lévén, hadakozásra elég alkalma nyílt; szenvedélyes vadász, kipróbált hegymászó, fáradhatatlan utazó és gyalogló, s végre ernyedetlen futtató lévén, - mind e szenvedélyei bő kielégítést nyerhettek Indiában.

Ím ezek voltak a sir Edward Munro ezredes mindennapi vendégei s asztaltársai. Az ezredes szívesen hallgatta vitatkozásaikat, melyek néha az ő komoly ajkaira is bírtak csalni egy-egy futó mosolyt. Közös igyekeztek fölvidíteni szomorú barátjukat s őt valamely nagyobb kirándulásra vagy utazásra csábítani, melyben szórakozást találhasson. De bár több ízben hívták a félsziget északi vidékeinek beutazására, az ezredes mindig visszautasította ajánlataikat.

Ez este is fölmerült ez utazás terve, melyre nézve Banks és én már megegyeztünk egymás közt. Hod kapitány gyalogutazásról beszélt, mert ki nem állhatta a vasutakat, valamint Banks sem a lovakat. Legjobb lett volna persze, akár emberek által hordott palankinban, akár ökörvagy bivalyszekéren, lassan kényelmesen utazni, kedvére meg-megállani minden nyomon s úgy ölteni az időt.

- Ugyan hallgassatok el ökörszekereitekkel! - kiáltotta Banks - ezekkel Európában már ötszáz éve hogy felhagytak!

- Pedig Banks, hidd el nekem, hogy jobb utazás esik velök, mint vasúti kupéid szűk ketrecében, ahonnan az ember ki sem szállhat, mikor akar.

- A szekér kirázza az emberből a lelket is.

- Jó; de a palankin, melyet emberek visznek, nem ráz egy cseppet sem. Az ember olvashat, írhat, alhat benne.

- Kiterítve, mint a koporsóban! Mily kedves!

- Fekve, mint a hálószobában; az ember mintha csak otthon volna. S amely percben akar, lép ki belőle.

- A csiga is a házában utazik, jegyezte meg Banks gúnyosan.

- Barátom, feleltem én, ha a csiga elhagyhatná házát, mikor akarja s ismét visszatérhetne bele, mikor kedve van - bizony irigylésre méltó volna. A házunkban utazni, minden kényelmünkkel együtt: kétségkívül ez az utazási eszközök és járművek netovábbja!

- Csakugyan, szólt közbe Munro ezredes, magával vinni egész megszokott környezetet, emlékeit - s mégis mozogni, változtatni szempontjait, éghajlatát... úgy van, ez jó volna!
- Mentés lenni az útszéli vendéglők, szállók és kocsmák szennyétől, bűzétől, kiállhatatlanságától, - tette hozzá Hod kapitány - megállhatni, mikor éppen tetszik, ha tetszik lépvést, vagy gyorsan utazni, kedvünkre, magunkkal vinni nemcsak ágyunkat, hanem ebédlő s társalgó szobánkat, sőt konyhánkat is, kedvenc ételeinkkel... minő haladás, Banks barátom, a ti vasúti vonataitokhoz képest!
- Teljesen egyetértek; de ne álljunk meg fele úton.
- Hogyan?
- Ti a kereken járó házat többre becsületek a vasúti kocsinál; helyes: ha van vesztegetni való időnk s csak kedvünkre és nem dologban utazunk. Ebben mindnyájan egyetértünk. De folytassuk. A kerekeken járó házat tehát megcsináltattuk ügyes építészünkkel. Megfelel a kényelem s egyszersmind az utazás minden igényeinek. Nem igen magas, nehogy valamibe beleütődjék; nem igen széles, hogy minden úton elférjen; könnyedén függ rugóin, hogy ne rázódjék s kényelmesen ringjon. Pompás! barátunk az ezredes benne a házi úr s mi vendégei vagyunk; csigamódra, házunkban járjuk be vele India északi részét. Induljunk. De igaz! Ki fogja húzni? minemű vontató erőt fogjunk bele?
- Mit? szólt Hod kapitány. Hát lovakat, öszvéreket, ökröket vagy bivalyokat!
- Tucattjával, persze? kérde Banks.
- Elefántokat, felelt Hod; elefántokat! Mily méltóságos s mégis mily szelíd, tanulékony, könnyen kormányozható fogat. Igazi radzsához méltó.
- Helyes, - de -
- Mit, még *de* is van?
- Van bizony, még pedig nagy *de*, felelte Banks.
- Oh ezek a mérnökök! mindig akadályokat látnak.
- S legyőzik, ha nem legyőzhetetlenek.
- Tehát győzze le.
- Le is győzöm. Figyeljen csak. Kedves ezredes, mind e vontató állatok, mennek, haladnak, húznak - de el is fáradnak, kiállanak; néha meg is bokrosodnak; mindenek fölött pedig meg is éheznek. S miután ötszáz hold legelőt és rizs- meg zabtermő földet nem vontathatunk a kocsink után, sokszor fennakadna a kerekes ház. Ebből következik, hogy ily járómű csak akkor lenne igazán gyakorlati, ha gőz vonná: egy szóval, az utazó háznak gőzháznak kellene lenni.
- Sineken járó?
- Nem, hanem a közönséges országúton; azért tökéletesített gőzmozdonnyal és kerékszerkezettel kellene bírnia.
- Brávó! kiáltott föl Hod kapitány. Ha a gőzház nem jár vasúti sineken: elfogadom.
- De, jegyeztem meg, - ha a vontató állat eszik, eszik ám a mozdony is; s ha nincs fűtőszere, csak úgy megáll, mint az abrakolatlan ló.
- A gőzló, felelt Banks, három-négy élő ló erejével bír s ereje még fokozható is; nem fárad ki s nem betegszik meg soha; egyaránt megy hegyen, völgyön, hóban, esőben, sárban, szélben;

nem kell neki sem ostor, sem kantár, sem fék; egy kis olaj vagy háj, amivel megkenjék, egy kevés szén vagy fa, amit megemészt. Lehet fűteni fával is; erdőben pedig nincs hiány Indiában.

- Helyes, kiáltott Hod. Éljen a gőzló! Mennyire sajnálom, hogy nem születtem ötven évvel később!

- S miért? kérdezte Banks.

- Mert ötven év múlva az ön szép eszméje bizonyára meg fog valósulni.

- Már megvan, felelé Banks.

- Hogyan? s ki által?

- Általam s igazat szólva csak attól az egytől félek, hogy felül fogja mulni az önök várakozását.

- Rajta, Banks, rajta! Induljunk! kiáltott Hod kapitány felugorva, mintha villanyütés érte volna, egészen készen az indulásra.

A mérnök egy mozdulattal csitította; s aztán ünnepélyes hangon, Munro ezredeshez fordulva, folytatta:

- Edward, ha egy kerek házat adok rendelkezésedre, ha mától egy hónapra, mikor az évszak alkalmas lesz az utazásra, azt mondom neked: íme szobád, mely veled megy, ahová akarsz; íme barátid, Maucler, Hod kapitány s én, készek vagyunk kíséreti téged utadban, északi Indián át: fogod-e mondani: Induljunk Banks, isten oltalmában!

- Igen barátim, felelt Munro ezredes, egy percnyi gondolkodás után. Banks, a szükséges pénzt rendelkezésedre bocsátom. Váltsd be szavadat. Hozd ide nekünk azt az eszményi gőzházat, mely felülmúlja a Hod várakozását s járjuk be vele egész Indiát!

- Hurrah, hurrah! kiáltá Hod kapitány; s jaj a vadállatoknak a nepáli hegyekben!

E percben Mac-Neil őrmester, a hurráhk által fölriasztva, megjelent a küszöbön.

- Mac-Neil, szólt hozzá ezredese, egy hónap múlva indulunk Észak-Indiába. Velünk tartasz-e?

- Kétségkívül, ha ön is utazik, ezredesem! - felelte Mac-Neil őrmester.

HARMADIK FEJEZET.

A szipojok lázadása.

Meg kell ismertetnünk röviden India állapotát s különösen a szipojok vérengző fölkelését, hogy olvasóinkkal a továbbiakat megértethessük.

1600-ban, Erzsébet királynő uralkodása alatt, alakult meg az Árjávarta szent földén, kétszáz millió lakosság közepette, melyből százhusz millió a buddha-vallás híve volt a tiszteletre-méltó Indiai kereskedőtársaság, melyet az angolok «Old-John-Company» gúnyneven ismertek.

Kezdetben egyszerű kereskedő-társaság volt, mely a keletindiaiakkal cserekereskedést űzött s Cumberland herceg volt a feje.

Ez időtájt már az egykor túlnyomó portugall hatalom csökkent, s az angolok ezt fölhasználva, megkísérlették katonai és polgári kormányzatot szervezni. Bengál tartomány fővárosában, Kalkuttában. A királyi hadsereg 39-ik ezrede volt az első, melyet a tartomány megszállására küldtek, s ma is zászlóján viseli jelszavát:

«Primus in Indiis».

Majdnem ugyanazon időben francia kereskedő-társaság is alakult Volbert védnöksége alatt, hasonló céllal, mint a londoni kereskedőké. A két társaság közt érdekharc fejlődött ki, mely a franciák elnyomásával s a Karnarikból kiszorításával végződött. Lord Clive, az angol társaság s indiai közigazgatás feje, ekkor Bengal elfoglalását tűzte ki célul s e célt teljesen el is érte. Lord Hastings neveztetett ki főkormányzónak. Reformok léptek életbe, melyeket ügyes és kitartó kormányzati rendszabályokkal vittek keresztül. A kereskedő-társaság elvesztette előbb magánjellegét s mind jobban átalakult állami intézménnyé. 1784-ben Pitt még újabb módosításokat tett az eredeti khartán. A korona tanácsosai vették át a társaság igazgatását. 1813-ban a társaság elvesztette az indiai kereskedelem egyedáruságát s 1833-ban a kínait is.

De míg Anglia megszabadult az idegen nemzetek versenyétől, szüntelen küzdenie kellett részint a terület eredeti birtokosaival, részint az előbbi ázsiai hódítókkal.

1784-ben, lord Cornwallis alatt. Tippto Sahibbal küzdöttek, ki 1799-ben, május 4-én, Seringapatamnak Harris tábornok által vezetett utolsó ostrománál esett el. Aztán a harc a maharattákkal, e nemes törzsszel, mely a XVIII. században oly hatalmas volt; a pindarikkal, kik oly kemény ellentállást fejtettek ki. Aztán a nepáli gurkákkal, a merész hegylakókkal, - kik később, az 1857-iki veszélyes évben oly hű szövetségesei maradtak Angliának. Végre a birmánok elleni harc 1823-24-ben.

1828-ban az angolok a terület legnagyobb részének közvetve vagy közvetlen urai voltak. Lord William Bentinckkel a kormányzat új korszaka nyílt meg.

Az indiai haderő, rendszeresítése óta, két egymástól élesen elkülönített részből állt mindig: a királyi hadcsapatokból, melyben lovas ezredek, gyalog zászlóaljok voltak a keletindiai társaság szolgálatában álló európai gyalog zászlóaljakkal együtt; és a bennszülöttek csapataiból, melyeknek csak vezénylő tisztjei voltak angolok. Csak a tüzérség volt részben európai, részben az is bennszülött. 1857-ben a bennszülöttek csapatai az úgynevezett *szipoj*-ok (angol szolgálatban) kétszázezer, az európaiak negyvenötezer főre mentek.

Ámde a szipojok, bár angol vezénylet alatt állottak, nem csekély hajlammal bírtak az európai fegyelem jármának a lerázására s általában a lázongásra. Már 1860 óta, talán Tippto Sahib fiának az ösztönzésére, a madrasi bennszülött csapatok, Vellore-ban, leöldösték a 69-ik királyi

ezred őrcsapatát, felgyújtották a laktanyákat, megfojtották a tiszteket s családjaikat s még a kórházban fekvő beteg katonákat is agyonlövöldözték. A lázadás ürügye a bajusz- és hajviselés iránti parancs s a fülfüggők eltiltása volt. De ez első fölkelést a királyi csapatok csakhamar elnyomták.

Hasonló fajta ok, vagy inkább ürügy idézte elő az első kitörést 1857-ben is, mely sokkal nagyobb mérveket öltött, úgy, hogy ha a madrasi és bombayi bennszülött csapatok is hozzácsatlakoztak volna, az angol uralomnak aligha vége nincs Indiában.

Előre kell bocsátnunk, hogy ez nem volt tulajdonképpen *nemzeti* mozgalom. A városokban és telepeken élő hinduk egészen közönyösek voltak iránta s a mozgalom csak Közép-India félig független tartományaira és Oudera szorítkozott. A Pendzsáb tartomány lakói, valamint a sik-ek, a gurkák, a gwaliori és pattjalai maharadszák (királyok), a ramoporei rádza és a bopáli ráni (királyné), hívek maradtak az angolokhoz, a katonai becsülethez s a hindu szójárás szerint «hívek a sóhoz» (akivel együtt ettek).

A lázadás kitörésekor lord Canning volt az indiai főkormányzó. Ez államférfiú aligha nem élt csalódásban a mozgalom fontosságát illetőleg. Anglia csillaga Indiában már évek óta hanyatlóban volt s csak alkalom kellett a kitörésre. Ez alkalom megjött 1857-ben, mikor a királyi hadcsapatok létszámát, az európai bonyodalmak következtében leszállították s egy részöket haza rendelték.

A mondott év elején Dandu-Pant nábob, más néven Nána-Sahib, aki Cawnpore közelében lakott, Delhibe és Luknowba ment, a már régóta előkészített fölkelés lángra szítása végett.

Ürügyet a következő eset szolgáltatott reá. Az angol kormány a bennszülött csapatok tüzérségéhez is az Einfield-féle ágyúkat hozta be, melyek töltényei marha- vagy disznózsírba vannak itatva. Ámde oly népnél, mely még a szappan használatát is tilalmasnak tartja, mivel a szent vagy a tisztátalan állatok zsírával élni tilos, lehetetlen volt behozni a zsírba áztatott töltényeket, melyeket a tüzérnek fogaival kellett felszakítani. Hiába igyekezett a kormány felvilágosítani, módosítani a kezelést, a szipojok hajthatatlanok maradtak a töltény használata iránti ellenszegülésben.

Február 24-én Beramporeban a 34-ik ezred visszautasította a töltényeket; márciusban egy hadsegédtisztet felkoncoltak; s az ellenszegülő ezred legénysége, szabadságoltatván, a lázadás kovását szétvitte az egész tartományban. - Május 10-én Miratban (Delhitől kissé északra), a 3., 11. és 20-ik ezredek lázadtak föl, leölték az ezredeseiket s főbb tisztjeiket, feldúlták a várost s Delhi ellen indultak. Ott a rádza, Timur ez utóda, hozzájuk csatlakozik, elfoglalják a fegyvertárat s leölik az 54-ik ezred tisztikarát.

A lázongások ettől fogva sűrűn követték egymást s egyre nagyobb arányokat öltöttek. Az európai angol tiszteket és családjaikat, ahol csak a lázadók kezeibe kerültek, Delhiben, Lahoreban, Nurabadban Lucknowban, Cawnporeban leöldösték, többnyire vérlázító kegyetlenséggel. Néhol elevenen égették meg az áldozatokat; kínozták a sebesülteket; leöldösték a betegeket, aggokat, nőket, csecsemőket.

E kegyetlenségek ellenében az angol tábornokok hasonló visszatorlásokkal éltek, - melyek kétségkívül szükségesek voltak, mert az angol név iránti félelemmel töltötték el a lázadó lakosságot, de azért nem kevésbé hajmeresztők.

Mindjárt a lázadás kitörésekor, Lahoreban, Montgomery főbíró és Corbett dandárparancsnok tizenkét ágyúval, égő kanócokkal, minden vérontás nélkül fegyverezték le a 8., 16., 26. és 49-ik bennszülött ezredeket; hasonló történt Multánban a 29. és 62-ik ezreddel, s Pesavárban a 24., 27. és 51-ik ezredekkel; de ez utóbbi ezred tisztei közül a bennszülöttek a hegyekbe mene-

külvén, fejökre díj tüzetett ki; s nemsokára kézbe kerülén, mind agyonlövettek. Ez volt a visszatörlesztés kezdete.

Most Nicholson ezredes vezérlete alatt egy dandárt indítottak egy Delhi felé nyomuló lázadó ezred ellen; azt utolérték, megverték, szétszórták s százötven foglyot ejtettek, a foglyokat azonnal halálra ítélték, de csak egy harmadán hajtották végre az ítéletet. Tíz megtöltött ágyút kiállítottak, mindegyiknek a szájához egy foglyot kötöttek - s akkor elsütötték. Ötször ismételték ezt s ötven fogoly testét vitte szét a gyilkos fegyver. A megpörkölt emberi testek bűze töltötte el a levegőt. Ez elítélte azzal a hideg, szenvtelen hősiességgel haltak meg, mely a hindukat az élet megvetésében jellemzi. Egyik, amint az ágyú torkához akarták kötni, előlépett s így szólt: «Kapitány uram! minek akar oda köttetni? nem szaladok én el».

Ez volt az első borzalmas kivégzés, melyet utóbb annyi más követett. Július 20-án ezerkét-százharminckét foglyot végeztek ki, egymásután vonszolva ki őket a szűk börtönből, hol néhány napig annyira összezsúfolva tartották, hogy ötvenet, a hőségtől s levegőhiánytól megfulladva - nem is kellett már agyonlőni.

Augusztus 28-án 860 fogoly szipoj közül (Lahoréban) hatszázötvenkilencet a királyi katonaság könyörtelenül összekoncolt. Szeptember 23-án, Delhi bevétele után, a királyi család három hercege, a trónörökös s két öccse, kegyelemre megadta magát Hodson tábornoknak. A tábornok saját kezével lőtte le mind a hármat. A Delhiben ejtett háromezer foglyot s velök a királyi család huszonkilenc tagját pedig ágyúk elébe kötötték s úgy lőtték szét. Igaz, hogy Delhi ostroma az angoloknak is kétezeröt száz európai - és ezerhatszáz bennszülött katonájokba került.

Allahabádban vérfürdőt rendeztek, nem is a szipoj-katonáknak, hanem a fegyvertelen szegény hindu lakosságnak. Cawnporéban a fogoly szipojokkal, mielőtt kivégeztettek, felnyalatták az általok leölt áldozatok vérfoltjait.

1858 márciusában egymást követték a kegyetlen vérengzések; Lucknowban elevenen sütöttek meg egy foglyot; ötven szipoj holttestével árkot töltöttek; s tizenkét napi irtó harc alatt, a karddal elesetteken kívül háromezer bennszülöttet végeztek ki golyóval, kötéllel, vagy ágyúhoz kötve.

Egyedül a pendzsábi hadjáratban hatszázhuszonnyolc bennszülöttet lőtték agyon puska- vagy ágyúvégen - hadi- és ezerháromszázhetvenet polgári törvényszéki ítélet útján, háromszáznyolcvanhatot pedig felakasztottak.

Végösszeg: 1859 elején összeszámláltván, százhuszezernél többre tették az elesett bennszülött tisztek és katonák számát s kétszázezernél többre a bennszülött polgári egyénekét, kik a lázadásban (gyakran be sem bizonyított) részvételükért életükkel fizettek. E rettenetes visszatörlesztés ellen Gladstone, nem is ok nélkül, erélyesen tiltakozott az angol parlamentben.

NEGYEDIK FEJEZET.

A lázadás elnyomása.

A továbbiakra való tekintettel szükséges volt a mindkét oldalról esett áldozatok számát feltüntetni, hogy érthetővé tegyük az engesztelhetetlen gyűlöletet - győzőkben és legyőzöttekben egyaránt és kölcsönösen.

A hadjárat tisztán katonai oldalát, a véghez vitt hadműveleteket csak röviden kívánjuk érinteni...

A pendzsábi hadjárat, mely sir John Laurencenak életébe került, nyitotta meg a hadműveleteket. Ezután következett Delhinek, a fölkelés fő fészkének ostroma, melyet szökevény hinduk ezrei védtek s a hol Mohammed Bahadur sah India császárává kiáltatott ki. Ez ostrom június 13-ától szeptember 19-éig tartott, miután Barnard és Nicholson tábornokok életébe került.

Egyidejűleg ezzel, miután Nána Sahib magát Peisváh-nak proklamálta s a bilhuri erődben megkoronáztatta, Havelock tábornok Cawnpore felé vette útját. Július 17-én ért oda, de már igen későn arra, hogy megakadályozhassa a Nána Sahib által rendezett utolsó mészárlást s elfoghassa e kegyetlen főnököt, akinek sikerült ötezer emberrel s negyven ágyúval megmenekülnie.

Havelock most első hadjáratát kezdte meg Oude tartományban s július 28-án átment a Gangesen ezerhétszáz emberrel és csak tíz ágyúval, Lucknow ellen tartva. Sir Colin Campbell és sir James Outram tábornokok is fölléptek a színtérre s Lucknow ostroma megkezdődött. Ez nyolcvanhét napig tartott és sir Henry Laurence-nek és Havelock tábornoknak az életébe került. Ekkor Campbell, visszaszorítatván Cawnporeba, melyet végleg el is foglalt, innen intézte a második hadjáratot, 1858 elején. Oude ellen, négy gyalog hadosztállyal, melyek sir James Outram, sir Edward Luger tábornokok s Walpole és Franks dandárparancsnokok vezénylete alatt állottak. A lovasság sir Hope Garant, a műszaki csapatok pedig Wilson és Napier Robert alatt voltak, összesen mintegy 23,000 fő, kikhez a nepáli rádza csatlakozott tizenkétezer gurkival. De a bégum felkelő csapata nem kevesebb mint százhuszezer főnyi volt s amellet Lucknow városának is mintegy hét-nyolcszázezer lakossága. Az első ostrom március 6-án történt. 16-án, néhány heves ütközet után, az angolok birtokában voltak a város azon részének, mely a Gumti-folyó partján terült el. Mindazáltal a bégum és fia még ellentállottak a Musa-Bagh palotájában, a város északnyugati szélén s a fölkelés muzulmán főnöke Mulvi, a város kellő közepébe menekülve, szintén nem akarta megadni magát. 19-én Outram egy rohama s 21-én egy szerencsés támadás, végre biztosították az angoloknak a szipoj-lázadás e félelmes fészkének a birtokát.

Áprilban a lázadás már végét járta. Erős hadcsapatot küldtek Rohilkánda, ahova a lázadók nagy számmal menekültek. Bareilli, a tartomány fővárosa volt első kitűzött célja a királyi seregek támadásának. A kezdet nem volt szerencsés. Az angolok megverettek; Hope Adrián dandárnok elesett. De a hó vége felé megérkezett Campbell, elfoglalta Shah-Dsahanpore-t s május 5-én megrohanva Bareillit, a várost tűzbe borította és bevette; de a lázadók menekülését nem akadályozhatta meg.

Ezalatt Közép-Indiában sir Hugh Rose tábornok is megkezdte hadjáratát. A tábornok január elején Sangor ellen ment, Bhopal tartományon át, melynek őrségét február 8-án mentette föl, tíz nappal utóbb bevette a gurakosai erősséget, átment a Betwa-folyón s Jansi elé ért, melyet tizenegyezer lázadó védett, a kegyetlen Ráni (királynő) vezérlete alatt; azt március 22-én, égető hőségben, megszállotta; ostromló seregéből kétezer embert kiküldött, hogy zárják el az utat a Tantia-Topi által vezényelt gwaliori hadsereg huszezer embere elől; megtámadta s tönkre verte a fölkelő vezért. Ápril 2-án rohamot intézett a város ellen, megívta a falakat,

elfoglalta a váracst, melyből a Ráninak sikerült megszöknie s ostrom alá fogta a Calpi erődöt, melyet a Ráni és Tantia-Topi haláláig védeni határozták magokat s azt hősies ostrom után május 22-én be is vette, tovább üldözve a menekülő Ránit és társát, akik Gwaliorba vetették magokat, mialatt ő június 16-án két dandárt vont össze s Napier dandárnok is segítségére jövén, Morarban a fölkelőket szétverte, 18-án a várat bevette s diadalmas hadjárata után Bombaybe tért vissza.

A Ráni maga, Gwalior előtt, egy előőrsi csatában esett el. E félelmes királynő, a nábob föltétlen híve s leghűbb fegyvertársa az egész fölkelésben, a sir Edward Munro kezétől esett el. Nána Sahib, Cawnpore-ban a lady Munro holtteste fölött és Munro ezredes Gwaliorban a Ráni holtteste fölött: im e két emberben látszék megszemélyesülni a fölkelés és a megtorlás, e két ellenségben, akiknek gyűlölsége a legborzasztóbb kitorésre vezetne, ha valaha szemtől-szembe találkoznának.

Most már a lázadást levertnek lehetett tekinteni, kivéve az oudei tartomány némely pontjain. Campbell azért november 2-án még egyszer megindul. Elfoglalja a fölkelők utolsó állásait s megadásra kényszeríti néhány tekintélyes főnöküket. Közülök azonban egyiket, Beni Madhót, nem tudta elfogni. Decemberben híre jött, hogy Nepál egy vízenyős vidékére menekült. Híre járt, hogy maga Nána Sahib, fivére Balao-Rao s az oudei bégum is vele vannak. Később, az év utolsó napjaiban, híre terjed, hogy a nepáli és oudei tartományok határán levő Rapti erődbe menekültek. Campbell utánok siet; de sikerült átlépniök a határon. Csak 1859 február első napjaiban üldözhetette őket egy angol dandár, melynek egyik ezredét Munro ezredes vezette, a nepáli területen. Beni Madhót megölték; az oudei bégum és fia foglyul estek s Nepál fővárosába bebezárították. De Nána Sahib és Balao-Rao - kiket soká halottaknak véltek - megmenekültek.

Ezzel a rettenetes fölkelés meg volt semmisítve. Tantia-Topit, akit alvezére Man Szing kézre adott, halálra ítélték s április 15-én Sipriben ki is végezték. E lázadó, a hindu fölkelés egyik feltűnő alakja, ki éppoly merész mint számító ész jeleit adta, bátran halt meg a vérpadon.

Azonban a szipoj-lázadás, mely oly könnyen az egész India birtokába kerülhetett volna az angoloknak, ha az egész félszigetre kiterjedt volna s főleg ha nemzeti fölkeléssé vált volna, végre is a tiszteletreméltó Keletindiai Társaság bukását idézte elő. Az igazgatótanácsot Palmerston lord már 1857 végén elcsapással fenyegette. 1858 november 1-én egy húsz nyelven közzétett kiáltvány jelentette, hogy ő felsége Viktória, Anglia királynéja, átvette India királyi pálcáját. - melynek, néhány évvel utóbb, császárnéjává volt magát koronáztatandó.

Ez a lord Stanley műve volt. A kormányzó helyébe lépett alkirály, egy államtitkár s tizenöt tanácsstag alkotta a központi kormányt Indiában; a madrasi és bombay-i kormányzók, kiket a királynő nevez ki, az államtitkár által kinevezett főtisztek és hivatalnokok: im ezekből áll az új kormány szervezet.

Ami a haderőt illeti: a királyi hadsereg létszáma ma tizenkétezerrel magasabb, mint volt a szipoj-lázadás előtt. A bennszülött hadcsapatok százharminchét gyalogezredből és negyven lovasezredből állanak, de tüzéségők, csaknem kivétel nélkül, európai.

Íme a félsziget mai állapota, közigazgatási és katonai szempontból; ez az az erő, mely négyszázezer négyszög mérföld terület őrzésével van megbízva.

«Az angolok, - mondja igen helyesen Grandidier - szerencsések voltak abban, hogy a nagy és felséges területen szelíd, munkás és fékezhető népet találtak, mely századok óta meg volt szokva mindenféle járomhoz. De vigyázzanak, - a szelídségnek is vannak határai s a járomnak nem szabad elviselhetetlenné válnia, különben az elnyomottak fölegyenesednek egyszer s széttörik azt!»

ÖTÖDIK FEJEZET. Az ellorai szikla-üregekben.

A hír igazat mondott. Dandu-Pant a maharasta fejedelem, a pónai peiswa Badzsi-Rao fogadott fia, egy szóval Nána Sahib - ez időben talán az egyetlen még élő főnöke a szipoj-lázadásnak - odahagyhatta nepáli menhelye hozzáférhetetlen rejtekeit. Vitéz, vakmerő, a veszélyekhez szokott, az üldözés kijátszásában ügyes, a nyomavesztésben furfangos s általában ravasz ember lévén, egész Dekkánig merészkedett hatolni, szívében hordva az engesztelhetetlen gyűlöletet, melyet az 1857-iki fölkelés erőszakos és kegyetlen elnyomatása szított és táplált benne.

Nána halálos bosszút esküdött India birtokosai ellen. Ő volt Badzsi-Rao örököse s mikor e peiswa 1851-ben meghalt, a keletindiai társaság megtagadta a nyolc lak rúpia¹ évjáradék fizetését tőle, melyet elődének fizetett volt. Ez volt a gyűlölet első forrása, mely később oly romboló áradattá növekedett.

De mit remélhetett Nána Sahib? Nyolc éve mult, hogy a szipoj-lázadás leveretett. Lassanként az angol kormány lépett a tiszteletreméltó keletindiai társaság helyébe és sokkal erősebben féken tartotta a félszigetet, mint előbb a kereskedők egyesülete. A lázadásnak alig maradtak nyomai, még a bennszülött hadseregben sem, melyet egészen más alapokon szerveztek újra. Talán az alsóbb néposztályokra támaszkodva remélt Nána egy új nemzeti mozgalmat támasztani? Terveit nemsokára megtudjuk. Tény, hogy tudta, hogy jelenléte Aurungabadban már ismeretes volt, hogy arról a főkormányzó értesítette az alkirályt Kalkuttában s hogy fejére díjat tűztek ki. Menekülnie kellett tehát s oly biztos rejtekhelyre vonulnia, ahol az angol rendőrség szemfülességét kikerülhesse.

A március 6. és 7-ike közötti éjjel Nána egy percet sem veszített el. Tökéletesen ismerte a vidéket. Elhatározta, hogy Ellorába megy - 25 mérföldre Aurungabad-tól - hogy ott valamely szövetséges társával találkozzék.

Az éj sötét volt. Az álfakír, miután meggyőződött, hogy nem követik, ama mauzóleum felé irányította lépéseit, mely a városon kívül, csekély távolban a mohamedán szent Sa-Szufi hamvait őrizte, kinek ereklyéinek gyógyerőt tulajdonított a nép hite. E mauzóleumban mindenki aludt most, papok és zarándokok s Nána háborítás nélkül haladhatott tova.

De az éj mégsem volt oly sötét, hogy négy mérfölddel odább északra, azt a gránit sziklatömböt meg ne láthatta volna, mely kétszáznegyven láb magasra emelkedik ki a sík lapályból. A nábobnak, e szikla láttára, eszébe jutott, hogy ősei egyike, Dekkán egykori császára, ama várost szándékozott volt székhelyül választani, mely eme sziklaerőd lábánál terült el egykor. S valóban megvívhatlan hely lett volna az s éppen alkalmas arra, hogy középpontja legyen az egész Indiára kiterjedő szervezet fölkelésnek. De Nána Sahib elfordította fejét s csak a gyűlölet egy pillantását röpítette a sziklaerődre, mely most ellenségei kezében volt.

E lapályon túl emelkedő táj következett. Első hullámvásai kezdődtek a magas hegyvidéknek. Nána, még férfiereje teljében, csöppet sem lassította lépését az olykor meredek hágókon. Huszonöt kis mérföldet kellett tennie ez éjjel s el kellett érnie Ellorát. Remélte, hogy ott biztonságban pihenhet. Nem is állott meg, sem egy karavánszerályban, mely mindenki előtt nyitva állott, sem egy félig romba dőlt bungalóban, ahol egy vagy két órát alhatott volna a hegység félreeső pontján.

---

¹ Két millió frank.

Napköltekor kerülte el Bauza falut, ahol a legnagyobb mongol császár, Aurung-Zeb egyszerű sírja áll. Ezzel ama híres sziklaüregek körzetéhez ért, melyek a közelökben levő kis Ellora helységtől nyerték nevüket. A dombhát, melybe az üregek, számszerint mintegy harmincan, bevannak vésve: félhold alakban terült el. Négy templom, huszonnégy budhista klastrom s néhány kevésbé fontos barlang alkotja e csoportozat építményeit. A bazalt szikla-kockát az emberi kezek eléggé kihasználták. De a keresztény időszámítás első századaiban élt hindu építészek nem azért bányászták ki köveit, hogy belőlük a félsziget rengeteg területén itt-ott elszórva levő remekműveket építsék: hanem csak hogy üregeket vájjanak a tömör sziklában, mely üregek aztán, rendeltetésökhez képest, *satiák*-ká vagy *viharák*-ká lettek.

E szikla-templomok legnevezetesebbike a *kailá*-ké. Képzeljünk százhusz láb magas s kétszáz láb területű szikla-tömböt. E szikla-darabot, hallatlan merészséggel úgy vágták ki köröskörül a hegyből magából s háromszázhatvan láb hosszú és száznyolcvan láb széles udvarral különítették el attól; e tért csákánnyal hódították el a tömör sziklahegytől. Az ekképp elkülönített szikladarabot aztán az építészek úgy kifaragták, mint egy elefántcsont darabot a szobrász. Külső felén oszlopokat vájtak ki, piramisokat véstek kupolákat gömbölyítettek, megkímélve a sziklából, ami kellett, hogy féldomborműveket faraghasanak rá, melyekben a természeti nagyságánál nagyobb elefántok látszanak hátukon és vállaikon tartani az épületet óriási mérvű bálványemberfejekkel vegyest; belsejében pedig egy roppant termet hagytak, kápolnákkal körülvéve, melyek a sziklatömegetől, kifaragás által, elkülönített oszlopokon nyugsznak. S e módon, ebből az egy darab kőből templomot faragtak - mert nem lehet mondani, hogy: építettek - mely egyetlen a világon a maga nemében s méltán versenyezhet India legbámulatosabb építményeivel s mit sem veszít az egyiptomi építményekkel való összehasonlítás által sem.

E templom, teljesen elhagyatva, már érzi az idő súlyát. Romladozik itt-ott. Domborművei hasadoznak, mint a tömör fal, melyből faragták őket. Pedig alig több még ezer évesnél. De ami a természet műveinek még csak gyermekkor, öregség már az emberi kéz csinálmányainak. Néhány széles és mély repedés látszik a baloldali fal alján, elfödve a tartó elefántok egyikének combja által; s e repedések egyikén csúszott be Nána Sáhí, a nélkül, hogy valaki észrevette volna.

A repedés befelé egy sötét tömlőszerű üregbe nyílt, mely az alépítményen át a templom cellájába vezetett. Itt egy kriptá vagy inkább ciszterna tátongott, mely jelenleg ugyan száraz, de az esővíz gyűlöhelyül szolgált.

Mihelyt Nána a tömlő-üregbe ért. sajátságos füttyöt hallatott, melyre mindjárt hasonló fütty felelt. Nem csak a visszhang játéka volt ez. A sötétben lámpafény csillant föl. Csakhamar egy hindu jelent meg kis kézi lámpával.

- Nem kell világítás. - szólt Nána.

- Te vagy, Dandu-Pant? - kérdé a hindu, azonnal eloltva a világot.

- Én, bátya.

- Mi baj?

- Adj enni mindenekelőtt, aztán beszélhetünk; de sem az evéshez, sem a beszélgetéshez nincs szükségem világosságra. Fogd kezemet és vezess.

HATODIK FEJEZET.

A két testvér.

A hindu megfogta Nána kezét s bevonta őt a belső üregbe és segítette leheveredni egy száraz fűből vetett vacokra, melyről maga kelt föl az imént. A fakír fűttye éppen hajnali álmából verte föl.

Ez ember, aki a sötétben való mozgáshoz egészen szokva volt, könnyen ráakadt némi élelmiszerre; egy darab kenyeret s murgi-t (csirkehússal készült pástétomfélét) és egy butykost vett elé, melyben a lótusz-pálma szárából készült arrak kotyogott. Nána szó nélkül evett és ivott. Majd meghalt az éhségtől és fáradtságtól. Egész élete szemei fényében összpontosult, melyek úgy csillogtak a sötétben, mint a tigriséi. - A hindu türelemmel várta, míg Nána Sahibnak tetszeni fog, hogy megszólaljon.

Ez ember Balao-Rao volt, a Nána édes testvére. Egy évvel idősebb volt Nánánál s hozzá testi és lelki alkatára nézve feltűnően hasonlított. Lelkileg egészen Nána Sahib volt. Ugyanaz a gyűlölet az angolok ellen, ugyanaz a ravaszság, vakmerőség a tervezésben, kegyetlenség a végrehajtásban: ugyanaz a lélek a két testben. A két fivér, az egész fölkelés alatt, el nem hagyta egymást. A lázadás leveretése után együtt táboroztak a nepáli határon. S most, a küzdelem újra kezdésének szándékában, tökéletesen együtt tartottak.

Míg Nána, az evés által némileg visszanyerve erejét, fejét kezére támasztva, hallgatva ült ott: Balao-Rao is hallgatott, azt vélte, hogy öccse néhány órai álmot által kívánja fölüdíteni magát. De Dandu-Pant, fölkapva fejét, megragadta bátyja kezét és így szólt:

- Észrevettek Bombay-ban s díjat tűztek ki fejemre. Kétezer font van ígérve annak, aki kézre keríti Nána Sahibot.

- Dandu-Pant, - szólt Bala-Rao, - a te fejed többet ér. Ez alig lenne elég ár az enyéért - s három hónap múlva örülnének, ha húszezerért megkaphatnák mind a kettőnkét!

- Úgy van, - felelt Nána; - három hónap múlva június 23-án évfordulója lesz a plassey-i csatának, melynek századik évfordulóján, 1857-ben, az angol uralom végét kellett volna megérnünk Indiában. Prófétáink úgy jóslották: bárdjaink azt énekelték! Három hónap múlva újra kilenc év telt el - s a nap országát még most is e bitorlók tiporják!

- Dandu-Pant, - felelt Balao-Rao, - ami nem sikerült 1857-ben, sikerülhet tíz évvel később. 1827-ben, 1837-ben, 1847-ben mindig mozgalom volt Indiában. A fölkelés váltó-láza minden tíz évben megtelepi Indiát. Jó! ezúttal kigyógyul belőle, ha megfürdik az európaiak vérében!

- Bráma vezéreljen, mormogá Nána, s akkor visszafizetünk mindent. Jaj a királyi hadak vezéreinek, akik nem estek el a szipojok kezétől. Lawrence meghalt, Barnard meghalt, Hope meghalt, Napier meghalt, Hobson meghalt, Havelock meghalt! De néhányan megmaradtak még. Campbelle, Rase még élnek; s él, akit legjobban gyűlölök köztük, Munro ezredes, ez a maradéka annak a hóhérnak, aki először kötötte a hindukat az ágyú szájához; ez ember, aki maga kezével ölte meg fegyveres társamat, a dsauszi-i ránit! Csak kerüljön kezembe, majd meglátja, elfeledtem-e a Neil ezredes kegyetlenségét, a sekanden Bagh vérfürdőjét, a bégum palotájabeli öldöklést, a bareilli, a dsanszii, a morári, a hydaszes-szigeti és a delhi iszonyatosságokat. Meglátja, elfeledtem-e hogy ő is megesküdt halálomra, mint én az övére!

- Nem lépett ki a hadseregből? - kérdezte Balao-Rao.

- Oh, - felelt Nána Sahib, - az első jelre visszatér ismét. De ha a fölkelés dugába dől: fölkeresem őt s legyilkolom kalkuttai bungalójában is!

- Jó. De most -?

- Most folytatni kell a megkezdett munkát. Ezúttal általános, nemzeti fölkelés lesz. Városokban, falukban, mezőkön, fel fog kelni a hindu nép s a szipojok nemsokára hozzá csatlakoznak. Bejártam Dekkán közép- és északi részét. Mindenütt készen találtam a kedélyeket a fölkelésre. Nincs egy város, nincs egy falu, amelynek tette kész főnöke ne lenne. A bráminok fogják lelkesíteni a népet. Ezúttal a vallás egyesíteni fogja a Siva és a Visnu híveit. A meghatározott időben, az adott jelre millióként fognak fölkelni a hinduk s a királyi sereg meg lesz semmisítve.

- És Dandu-Pant? - kérde Balao-Rao, megragadva öccse kezét.

- Dandu-Pant nemcsak a bilhuri várkastélyban megkoronázott peiswa lesz - hanem a hinduk egész szent földjének a császára!

E szavakat mondva, Nána Sahib, keresztbe font karokkal s azzal az elmerült tekintettel, mely nem a múltba és a jelenbe, hanem a jövőbe nézők sajátja - elhallgatott.

Balao-Rao őrizkedett őt félbeszakítani vagy merengéséből fölzavarni. Szerette látni e szilaj lelket öntözében lángra lobbanni, s ha tüze szunnyadt, új lángra szítani azt. Nána Sahibnak nem lehetett volna szorosabban hozzá kapcsolt segítő társa, sem buzgóbb tanácsadója, őt célja felé hajtani. Mondtam már: második maga volt.

Néhány percnyi hallgatás után Nána ismét fölemelte fejét s visszatért a jelen helyzetéhez.

- Hol vannak társaink? - kérde.

- Az adzsuntai üregekben, ahol megegyeztünk, hogy várjanak ránk. - felelt Balao-Rao.

- S lovaink?

- Egy puskalövésnyire innen hagytam, az Ellorából Boreganisba vezető úton.

- Kalagani őrzi a lovakat?

- Ő, öcsém. Jól kipihentek, jól vannak tartva s csak ránk várnak, hogy induljunk.

- Induljunk hát, - felelt Nána. - Mielőtt a nap fölkel, Adzsuntában kell lennünk.

- S onnan, - kérde Balao-Rao, - hová megyünk? E gyors futás nem változtat-e terveden?

- Nem, - felelt Nána Sahib. - A szotpurrai hegyekbe megyünk, melyek minden zegét-zugát ismerem s melyek közt az angol rendőrség kezét kikerülhetem. Ott különben a bilhek és gundok földén leszünk, akik hívek maradtak ügyünkhöz. Ott bevárhatom a kedvező pillanatot, a Vindiják ama hegyvidékén, hol a fölkelés kovásza mindig erjedésben van.

- Induljunk, - kiáltott Balao-Rao. - Aha! hát kétezer fontot ígértek annak, aki téged kézre kerít! De nem elég ám díjat tenni valakinek a fejére; meg is kell még fogni!

- Az nem lesz könnyű! - felelt Nána Sahib. - Gyerünk, bátya, ne veszítsünk egy pillanatot se!

Balao-Rao biztos lépéssel haladt előre a szűk folyosón, mely ez üregbe s belőle kivezetett.

Mikor a szabadba nyíló repedéshez ért, melyet a kőbe vágott elefánt tompora takart el, óvatosan kidugta fejét, majd kibujt a nyíláson, jobbra-balra szétnézett s félhomályban, hogy meggyőződjék nincs-e valaki közel. Még nagyobb elővigyázat okáért, néhány lépést is tett előre; s miután nem talált semmi gyanúsat, fűtlyentett, jelt adva Nánának, hogy szabad a kijárat.

Néhány perc múlva a két testvér elhagyta a mesterségesen össze-visszavájt völgyecskét, mely mintegy fél mérföld hosszú s számos üreggel, földalatti menettel, olykor egymás fölött emeleletesen fekvőkkel van át meg átfúrva. Elkerülték ama mohamedán mauzoleumot, mely kegyes zarándokok s minden nemzetbeli kíváncsi utazók éji tanyájául szolgál, kiket Ellora csodái vonzanak ide, s miután Rauza faluját is megkerülték, az Adzsuntából Boregamiba vezető úton találták magokat.

Ellorától Adzsuntáig 50 kismérföld (mintegy 80 kilométernyi) utat kellett tenniök; de Nána nem volt többé az a menekülő, kinek gyalog kellett Aurungabadból szöknie. Mint Balao-Rao megmondotta, három paripa várta őket az úton, a hindu Kalagáni, Dandu-Pant hú szolgája őrizete alatt. A lovak egy sűrű bozótos berekben voltak elrejtve, egy kismérföldnyire a várostól. Az egyik Nána számára volt fölnyergelve, a másik Balao-Rao, a harmadik a Kalagáni számára s nemsokára mindhárman vágatva haladtak Adzsunta felé. Különben az senkit sem lepett volna meg, hogy fakírt lát lóháton. E szemtelen koldusok közt igen sok van, aki lóhátról kéri az alamizsnát. Egyébiránt az út az év e szakában igen néptelen is volt, kevésbé lévén az időszak a zarándokságnak kedvező. Nána és két útitársa tehát gyorsan haladtak, nem tartva semmitől, ami útjokat késleltethette vagy feltartóztathatta volna. Csak annyi pihenőt engedtek magoknak, míg lovaik kissé kifujhatták magokat s e rövid pihenőkben az elemózsiához nyúltak, mellyel Kalagáni iszákja bőven el volt látva. Így kikerülhették a tartomány jártabb helyeit, a falukat és a bungalókat, ahol mégis emberekkel találkozhattak volna.

A talaj sima és lapályos volt. Minden irányban katangkórós mezők terültek el, itt-ott sűrű bozóttal borítva. De amint Adzsuntához közeledtek, a talaj hepehupásabbá vált. A felséges barlangok, melyek e nevet viselik, méltó versenytársai az elloraiaknak, sőt összességükben talán még szebbek; egy kis völgy alját foglalják el, mintegy félórányira a kis várostól, Adzsuntától. Nána Sahib tehát nem volt kénytelen bemenni a városba, ahol a kormányzó hirdetménye már ki lehetett ragasztva. Következésképp nem kellett félnie, hogy valaki fölismerje.

S így tizenötórával azután, hogy elhagyta Ellorát, két társával együtt egy szűk völgynyílásba, jutott, mely a híres völgybe vezet, amelynek a tömör sziklatestbe vágott huszonkét temploma szédítő mélységek fölé hajolva áll.

Felséges éj volt, a csillagok ragyogtak, de hold nem sütött az égen. Magas banán-fák - az indiai flóra ez óriásai - rajzolták fekete árnyaikat az ég sötétkéi alapjára. A levegőt egy lehellet sem mozgatta, egyetlen lomblevél se zizzent, semmi zaj nem hallatszott legfőllebb a folyó távoli moraja, mely néhány száz lépésnyire innen a völgy mélyében folydogált. De e moraj erősebbé s erősebbé vált, majd egész bömböléssé - amint lovasaink a szatkundi zuhataghoz értek, mely ötven láb magasból omlik alá s bazalt és kvarc medrét szaggatja folyvást. Nedves porfelhő száll ki belőle s kóvályog fölötte szüntelen bizonyára a szivárvány hét színében játszanék, ha hold világítaná e gyönyörű tavaszéjt.

Nána, Balao-Rao és Kalagáni megérkeztek. A völgy szoros hirtelen megtörésénél, ahol könyököt csinál, kezdődött a buddhista építmények műremekeinek egész sorozata. Itt e templomok falain, melyek oszlopokkal, pillérfejekkel, rózsákkal, arabeszkekkel és verandákkal gazdagon voltak ékítve s óriási ember- és állat-alakzatok szeszélyes csoportozataival ellátva, sötét cellák hosszú sora nyílt a mélybe, amelyek hajdan a papoknak - e szent helyek őreinek - szolgáltak lakóhelyül s hol a művész még ma is találhat freskókra, melyek, mintha csak tegnapi festésűek volnának, oly üdék s melyek királyi ünnepélyeket, vallásos körmeneteket vagy csatajeleneteket ábrázolnak az egykorú fegyverzetek pompájában, amilyeneket a kereszténység első századaiban viseltek a pompaszerető Indiában.

Nána Sahib jól ismerte e rejtelmes földalatti menetek minden titkát. Mikor a királyi hadak erősen szorították, nem egyszer talált itt menedéket társaival együtt, a fölkelés rossz napjaiban. A földalatti folyosók, melyek e hypogeákat összekötik s labirintszerűen ágaznak szét s fonódnak össze a tömör sziklába vágva, ahol a kevésbé jártas menthetetlenül eltévedhetett, ő előtte már tökéletesen ismerősek voltak. Ő nem tévedt volna el bennök, még ha fáklyafény nem világította volna is útjokat.

Nána, e sötét éj közepette, biztosan - mint aki jól érti dolgát - haladt előre, egyenesen a kisebb jelentőségű üregek egyikének tartva. Ez üreg nyílását sűrű lombú cserjék ágazata függönyözte s nagy kődarabok halmaza zárta el, melyeket mintha valamely régi földrengés dobott volna ide a szikla kockatömbjei közé.

Körmével egy gyöngye vakarás elég jel volt a nábobnak, hírül adni ittlétét az üregben reája váróknak.

Azonnal két vagy három hindu-fej jelent meg az ágak közei közt, aztán tíz, aztán húsz más, aztán egész alakok, a kövek közt kígyók módjára csúszva át mintegy negyven fegyveresből álló csapatot képezve körüle.

- Induljunk! - szólt Nána Sahib.

S a nélkül, hogy magyarázatot kértek volna, a nélkül hogy tudnák, hová vezeti: a nábob e hű követői mentek utána egy jeladására. Gyalogosan voltak, de lábizmaik képesek versenyezni egy ügető ló gyorsaságával.

A kis csapat megindult a mélység fölött húzódó szűk úton észak felé s megkerülte a hegy nyergét. Egy óra múlva kiértek a kandejsi útra, mely a sotpurrai hegység szorulataiban vész el.

A Bombayból Allahabadba menő vasút nagporei kiágazását, sőt magát az északkeletre menő fővonalat is, már napfelkölte előtt átlépték; éppen abban a pillanatban, mikor a kalkuttai vonat teljes gyorsaságával robogott arra, fehér füstfelhőit okádva az útszéli büszke banánokra, éles fűttengetésével és nyerítéseivel háborítva a hajnali csöndet.

A nábob megállította lovát s kezét a rohanó vonat felé kinyújtva, erős hangon kiáltott:

- Menj! Jelentsd India alkirályának, hogy Nána Sahib még él, s hogy e vasutat, átkozott művét, a hódítók vérébe fogja fűrésztetni.

HETEDIK FEJEZET.

Az acél-óriás.

Lehetetlen nagyobb ámulatot képzelni, mint Kalkuttából Csandernagorba vezető országúton járó férfiak, nők és gyermekek, angolok és hinduk ámulatát, május 6-ának reggelén. S meg kell vallani, hogy ámulatuk teljesen indokolt is volt.

A mondott napon, napfelkeltekor, a hindu főváros egyik szélső külvárosából, kíváncsi néptömeg sűrű sorai közt, egy sajátságos jármű bontakozott ki s haladt előre az Ugli partján.

Elül, mint egyetlen mozgató ereje a járműnek, egy szokatlanul óriási, húsz láb magas, harminc láb hosszú s megfelelő természetes elefánt lépdelt nyugodtan és rejtelmesen. Ormánya fölfelé görbítve úgy emelkedett, mint egy kürtő, nyílásával a levegőbe. Aranyozott agyari, mint két fenyegető sarló, álltak ki hatalmas állkapcsából. Zöldes-fekete testét élénk színekkel tarkázott gazdag szőnyeg borította, arany és ezüst fonalakkal áttörve s dúsan rojtozva. Hátán, a hindu pagodák modorában kupolázott tornyocskát cipelt, melynek óriás domború lencséből készült üveglakai a gőzhajókéra emlékeztettek.

Az elefánt által vont jármű maga két roppant kocsiból, valódi házakból állt, melyek kerekeken járó bungalóknak látszottak. Kerekeiknek csak alsó félköre volt látható, mert a kocsik alsó peremével elfödött dobokban forogtak. A két kocsit, vagyis házat, mozgó lánckötél tartotta össze, mely az út szeszélyes görbületeinek könnyen engedett.

Hogyan húzhat egyetlen elefánt, legyen bármily óriás termetű és erejű, ily tömör két alkotmányt és pedig minden látható erőfeszítés nélkül? ezt kérdezte mindenki. Hatalmas lábai szabályosan, sőt egészen gépiesen emelkedtek s bocsátkoztak le ismét s lépésből könnyen mentek át ügetésbe, a nélkül, hogy a *mahu* (elefánt-hajcsár) vas vesszője látható vagy hangja hallható lett volna.

De ha a kíváncsiak közelebb mentek a csudás járműhöz, hamar megtalálhatták kérdésükre a feleletet, a nélkül, hogy bámulásuk azért alább hagyott volna.

A közeledők fülét mindenek előtt, bizonyos ütemes bögés szabályossága lepte meg, mely különben az indiai állatvilág ez óriásainak sajátja. S aztán rövid időközökben füstfelleg kóválygott az elefánt magásra tartott ormányából.

S mindamellett elefánt volt. Durva, repedésszerű, zöldes-fekete bőre, kétségkívül ama hatalmas csontvázak egyikét takarta, melyekkel a természet a vastagbőrűek e királyát megajándékozta. Szemei az élet tüzétől csillogtak. Tagjai a mozgás adományával voltak felruházva.

Úgy van; de ha a kíváncsi szemlélő még közelebb lépett s kívált ha kezét az állatszörny oldalához merte értetni: azonnal rájöhetett a titok nyitjára. Nem élő állat, hanem mesterileg sikerült, mindenkit megtévesztő utánzat volt. Ez elefánt acéllemezekből készült s belső részei helyén egy minden szükséges alkatrésszel bíró gőzmozdonyt rejtegetett.

Ami a járművet: a gőzházat illeti, ez a Banks mérnök által Munro ezredesnek megígért kerek lakás volt. Mint említém, két házból állt, melyek elseje Munro ezredes, Hod kapitány, Banks mérnök, s az én lakásomul szolgált, míg a másodikban Mac Neil őrmester s az utazó háztartás többi személyzete volt elhelyezve.

Banks megtartotta ígéretét: Munro ezredes is a magáét; s így a mondott napon, május 6-ika reggelén, e rendkívüli járművön meg is indultunk, hogy a hindu félsziget északi részeit beutazzuk.

De minek ez a mesterséges elefánt? minek e szeszélyes alakzat, mely annyira, ellentétben áll az angol gyakorlati, józan érzékkel? Ki hallotta valaha, hogy egy - forgalomra szánt - mozdonynak egy négylábú állat nehézkes alakját adja valamely gépészmérnök? - E kérdésekkel csakugyan el is halmoztuk Banks mérnököt, mikor alkotmányát először bemutatta nekünk. Ő azonban nem késett elmondani, hogy a gondolat egyáltalában nem tőle származik, hanem három év előtt elhalt dúsgazdag és szeszélyes butkáni rádzsától, aki magának egy soha nem látott és hallott járművet akarván szerkesztetni, mely a régi hindu királyok igavonó elefántját az újkor gőzmozdonyával egyesítse, vele (Bankssal) mint vállalkozó s ügyes mérnökkel készítette e mozdony-elefántot és a két házkocsiból álló vonatot, de meghalt, mielőtt az teljesen elkészült s ő próba-utat tehetett volna vele.

- A rádza meghalván - fejezte be Banks mérnök - s gépezete és járműve rajtam maradván, nem vitt rá a lélek, hogy azt megsemmisítsem s közönséges mozdonyt állítsak az elefánt helyébe.

- Azt ugyan rosszul tette volna! - szólt Hod kapitány. - Elefántunk valóban felséges mozdony s meglássák milyen hatást fog tenni, ha megindulunk rajta! Valóban, egy rádzsához méltó eszme! De mi örököltük ez eszmét s gyakorlatilag is megvalósítjuk. Ugy-e, ezredes?

Munro ezredes majdnem mosolygott; s ez annyi volt, mint helyeslése annak, amit a kapitány mondott. Az útrakelést tehát elhatározták, s így történt, hogy az acél-alkotmány, e mesterséges Leviathán, mely eredetileg egy hindu járművének volt szánva, egy angol utazótársaságnak szállító eszközévé lett a hindu félszigeten át.

A mozdony és vasút szerkezetéről helyén lesz némi közelebbi felvilágosításokat adni, mindjárt itt.

Maga a mozdony-test, mindenestül, négy kerék közt függött, összes hengereivel, dugattyúival és szellentyűivel s gőz-katlanával. E henger-alakú katlan hatvan négyzet-méter melegítő-felülettel bírt s egészen az elefánt testének elő részében volt elhelyezve, míg annak hátulsó része a víz- és széntartókat foglalta magában. A víztartó és gőzkatlan közt volt a fűtőhelynek üresen hagyott tér. A gépész pedig az elefánt hátán elhelyezett acél-tornyocskában székelt, mely úgy volt készítve, hogy puszkagolyó ne járja s komoly megtámadás esetén az egész utazótársaság menedéket találhasson benne. A biztonsági szellentyűk és a gőzfeszmérő (manometer) a gépész keze ügyében vannak, valamint a gőz mérséklésére vagy erősítésére szolgáló minden készülék, hogy a gép járását gyorsíthassa vagy mérsékelhesse s túlfeszülést vagy egyéb veszélyt mindig megelőzhessen. Emelt helyéről figyelemmel kísérhette az út kanyarulatait s a talaj akadályait és netalán előjöhethető nehézségeket vagy veszedelmeket. Kitűnő készülékű acélrugók, melyeken a víztartó és gőzkatlan nyugszik, eltávolítják a talaj egyenetlenségéből származható rázkódásokat: a kerekek pedig oly szilárd készülékűek, hogy nemcsak a rendes súrlódást, de az országúton előforduló nagyobb akadályokat is jól kiállhatják.

A gép névleges ereje, mint Banks mondta, nyolcvan lóerő volt, de szükség esetén bátran lehetett azt százötven lóerőre fokozni, a szétpattanás minden veszélye nélkül. E gép a Field-rendszer szerint, két hengerre volt szerkesztve s erős vasbádoggal légmentesen beburkolva, hogy az útról felszálló por a gépezetbe be ne hatolhasson. Főtökéletessége abban összpontosult, hogy kevés tüzelőt emészt és sok meleget ad ki; egyformán lehet szénnel vagy fával fűteni. A mozdony rendes középsebessége óránként huszonöt kilométer, de kedvező talajon negyvenre is fölvihető. A kerekek, szorítás vagy tágítás által, lassúbb vagy gyorsabb forgásra vehetők, ami a lejtős helyeken, völgynek vagy hegynek haladva, szükséges intézkedés. Egyébiránt e mozdony bámulatos könnyűséggel megy hegynek föl is s Banksnak sikerült méterenként tíz, sőt tizenkét centiméternyi emelkedés akadályait is legyőzni vele. Különben az ango-

lok által Indiában készített utak általában kitűnőeknek mondhatók. A fő-útvonal, a Great-trunkroad, közel kétezer kilométer hosszúságban, megszakadás nélkül futja át a félszigetet.

S most szóljunk még ama két házról, melyeket az acél-elefánt húz; ezeket is a nábob örököseitől készen vette meg Banks az ezredes számlájára; a két ház, melyekből e vonat állott, egészen magán viselte a hindu építészeti jellegét. Képzeljünk két pagodát, minaretek nélkül, kettős fedélzettel, melyek felseje félgömbalakú kupolát képez, faragványos oszlopokon nyugvó ablakokkal, tarkán színezett szeszélyes cifrázatokkal s két oldalt oszlopos, nyílt verandákkal. Mintha csak a sonnaguri szent hegyről hoztak volna le két pagodát, hogy egymáshoz kössék, szekerekre rakják s az országutakon járjanak velők!

Kényelmességüket még növeli, hogy kerekeik tengelyén nem közvetlenül, hanem erős rúgókra levén fektetve, ruganyosan ringanak s az út egyenetlenségei és a rázódás nem érezhető bennök.

Külsőleg hindu pagodák, de belsejök az angol kényelem összes követelményeinek megfelelően van berendezve. A két kocsiház belvilága nem kevesebb mint hat méter szélességű; s mivel a tengely vagyis a kerekek távolsága csak öt méter, a kocsiké mindkét oldalon fél-fél méterrel meghaladja s ereszként kijebb nyúlik.

Az első kocsi hossza tizenöt méter. Elején, karcsú oszlopokon nyugvó verandája oly téres erkélyt ad, melyen tizenöt személy elfér. Két ablak s egy ajtó nyílik innen a szalónba, melyet azon kívül két oldalablak is világít. Gazdag szőnyegek s bútorkészlet, könyves asztal s szekrény, díszes lámpák, néhány művészi festmény ékesítik. A szalón hátsó oldalán díszesen faragott ajtó nyílik az ebédlőbe, melynek kerek asztala körül nyolc vendégnek van hely; tálas szekrény és pohárszék, a legfinomabb edénnyel vannak tele. Az ebédlőből, közepén, folyosó vezet a hátsó verandára s e folyosóról mindkét oldalon két-két ajtó nyílik, négy kis hálószobába, melyek minden kényelemmel vannak berendezve a négy utas számára. Balra az első szoba a Munro ezredesé, a második az enyé; jobbra az első a Banks mérnöké, a második a Hod kapitányé.

A második kocsi hossza tizenkét méter s ez is széles erkély-verandával kezdődik, melyből a téres konyha nyílik, két oldalán két éléskamrával. A konyhából folyosó vezet a kocsi hátsó részébe; a folyosóról szintén négy szoba nyílik; egyik Mac-Neil őrmesteré, a többi a szolgálatszemélyzeté.

Látni való, hogy Banks ügyesen és kényelmesen rendezte be a kerekeken járó kis házakat s minden talpalattnyi helyet célszerűen használt fel bennök. Télen fűthetők is voltak, a mozdony katonájából bevezetett meleggel; azonkívül a szalónban s az ebédlőben egy-egy csinos kis kandalló is volt.

Mondani sem kell, hogy az ételmezés fontos kérdése sem volt elfeledve. Böven el voltunk látva, a legjobb cégektől, mindennemű konzervekkel, különösen húskivonatokkal, befőtt és füstölt hússal; valamint tejjel is, a reggeli kávé e szükséges alkatrészével, amit szintén sikerült már «konzerválni». Hasonló eljárás van gyakorlatban a húslét illetőleg is, mely a legjobb levest adja. Ami a meleg égélj alatt oly nélkülözhetetlen jeget illeti, azt is néhány perc alatt könnyű szerrel tudjuk vegytani eljárás útján előállítani, a Carré-féle készülékkel, mely a folyóalakra sűrített ammóniagáz gyors elpárologtatása által a hőmérséklet rohamos csökkenését idézi elő.

Italneműekkel is böven el voltunk látva: finom borok, rum, arrak, különböző sörök - nem hiányoztak.

Egyébiránt nem volt célunk a lakott és művelt vidékeket állandóan kerülni s akinek pénze van, Indiában is megtalálja, amire szüksége van. Csak ha telelni a Himalája aljába, az északi vidékekre jutunk, leszünk kénytelenek saját készleteinkre szorítkozni. Útitervünk röviden a következőkbe foglalható össze: Kalkuttából indulva, a Ganges völgyén haladni fölfelé Allahabadig; azután Oude tartományán föl a tibeti első magaslatokig; e vidéken, hol itt, hol ott, egy pár hónapig táborozni, alkalmat adva Hod kapitánynak, hogy kedvére rendezhesse vadászatait - s aztán Bombay felé térni vissza.

Körülbelül kilencszáz francia mérföldnyi út. De, ha az ember házában utazhatik, minden megszokott kényelmével, kinek ne volna kedve akár a földet is körülutazni?

NYOLCADIK FEJEZET.

Az indulás.

Május 6-án már hajnalkor elhagytam a Spencer-szállót, mely Kalkuttában egyike a legjobbaknak, ahol megérkezésem óta szállva voltam. Ismertem e nagy város minden rejtelmét. Reggeli sétáim, gyalog, a nap első még hűs óráiban, esteli kirándulásaim kocsin, a Strandon, egész a William-erődig, az európaiak fényes fogatai közt, melyek majdnem megvetőleg szegdelték a pohos és vaskos bennszülött babúk nem kevésbé pompás kocsijainak utait; kirándulásaim a bazár-nevet nem méltatlanul viselő sajátságos kereskedő-utcákon át; látogatásaim a holtak elégetése helyére a Ganges partjain, a természettudós Hooker növény-kerteibe, a négykezű szörny «Káli-asszonyához» a halál e rémletes bálványistennőjéhez, mely a külvárosi templomok egyikébe rejtőzött el, ahol a modern polgárosultság a naiv barbársággal érintkezik: az alkirály palotája, a chowringhi-uti külön palota s a Town-hall (korunk nagy embereinek ez emléktára), a Hugli-parti érdekes mecset, a kikötő, az angol kereskedőhajók e gyűlőhelye - mindez ismeretes volt már előttem - s nem volt hátra más, mint búcsút mondani mindennek s elutazni!

E reggel hát egy palki-gari (kétlovas silány szekér) jött értem a kormányzó-térre s vitt egyenesen a Munro ezredes bungalója kapujához.

A külvároson kívül száz lépésnyire várt már vonatunk. Csak bele kell szállásolni magunkat, - mert valóban beszállásolásnak mondható e vonatba lépés.

Természetes, hogy poggyásunk föl volt már rakva az erre rendelt helyre. Egyébiránt csak szükségeseket vittük magunkkal. Csupán a fegyvereket illetőleg volt Hod kapitány oly makacs, hogy a nélkülözhetetlenség címén nem egyezett bele, hogy kevesebbet vigyünk, mint négy enfild-karabint, négy vadászpuskát, két kácsa-lepuskát, nem is említve a nem kis számú revolvert, vontesövűt és szóró puskát - összesen annyi fegyvert, amivel az egész utazótársaságot és személyzetet nyakig föl lehetett volna fegyverezni. E készlet inkább a ragadozó vadállatokot, mint a pecsenyeadó vadakat látszott fenyegetni, - de e tekintetben a mi Nimródunkkal nem lehetett vitatkozni.

Egyébiránt Hod kapitány volt a legelégteltebb, a legboldogabb az egész társaságban. Örült, hogy ezredes barátját sikerült kiragadnia hideg, tétlen közönyéből; örült, hogy az ország északi hegyvidékeit meglátogathatja és pedig ily páratlan járművön; s örömeinek nemcsak különböző kiáltásokkal adott kifejezést, hanem oly kézszorításokkal és öklörázásokkal is, hogy majd szétmorzsolta tenyerünket.

Az indulás órája ütött. A gőz-üst feszült, a gép működése csak a jelre várt. A gépész helyén állott, kezével a szabályozón. Fölhangzott a szabályszerű jeladó fütty.

- Indulj! - kiáltotta Hod kapitány, kalapját rázva, - indulj, acél-óriás!

Az «acél-óriás» megérdemelte nevét s meg is maradt rajta mindvégig.

Az indulás percében szóljunk egy pár szót a kezelő- és szolgaszemélyzetről, mely a két ház közül a másodikat foglalta el.

Storr, a gépész, előbb a «Nagy Délindiai társaság» szolgálatában állt, angol születésű ember volt; az imént lépett ki onnan s Banks, aki ismerte alkalmas voltát, szólította fel őt, hogy lépjen a Munro ezredes szolgálatába. Negyven év körüli, ügyes és mesterségében tökéletesen jártas embernek bizonyította magát.

A fűtőt Kalutnak hívták. A hinduk azon osztályából való volt, akik nagyon kapósak a vasúti üzemeknél, mivel a hindu-égelj tropikus melegét a gőzgép fűtésének fokozása mellett is elbírák. A Vörös-tenger melletti arabok közt is találkoznak ilyenek. Ez emberek legfőbb izzadnak oly hőmérséklet mellett, ahol az európai ember azonnal megsülne. Szintén igen szerencsés választás.

A Munro ezredes saját szolgálatára egy a Gurkatörzsbeli Gumi nevű hindu volt rendelve; oly ezredben szolgált előbb, mely elfogadta amaz új szerkezetű töltények használatát, melyek a szipoj-lázadás kitörésére alkalmat adtak volt. Kis termetű, vézna, de eleven, gyors s minden tekintetben kipróbált hűségű ember volt; s folyvást viselte még ezrede fekete egyenruháját, melyhez úgy ragaszkodott, mint a saját bőréhez.

Mac-Neil őrmester és Gumi testestül-lelkestül hívei voltak Munro ezredesnek. Miután oldala mellett küzdöttek az indiai háborúban s résztvettek sikertelen kísérleteiben, hogy Nána Sahibot feltalálhassa, - vele együtt vonultak a magányba vissza, megesküdvé, hogy soha el nem hagyják urokat.

Mint Gumi az ezredes háziszolgája, úgy volt Fox - telivér angol, igen vidám, közlékeny legény - a Hod kapitány ruha-porolója s szintoly dühös vadász, mint az ura. A becsületes fiú mostani állását el nem cserélte volna semmi mással a világon. Ügyessége, fürgesége méltóvá tették őt nevére: Fox - róka, de olyan róka, mely már a harminchetedik tigrist terítette le, éppen hárommal kevesebbet mint gazdája, ki már a negyvenediknél tartott. Egyébiránt egyikök sem szándékozott eddigi sikerüknél megállapodni.

Hogy a személyzettel egészen készen legyünk, említenünk kell még néger szakácsunkat, ki a második lakosztály elő részében uralkodott. «Monsieur Parazard» francia eredetű, de minden szélességi fok alatt sült és fagyott már - tökéletes volt a maga mesterségében, melyet nem is mesterségnek, hanem hivatásnak tekintett, melynek fontossága érzetétől teljesen át volt hatva. A szó teljes értelmében «áldozott», mikor egyik tűzhelytől a másikhoz ment s a sót, borsot és egyéb fűszereket, egy vegyész pontosságával osztogatta a különböző fazekakba és lábasokba; de olyan tiszta, ügyes és jó ízlésű ember volt, hogy e szakácsi hiúságot meg lehetett neki bocsátani.

E szerint: Sir Munro ezredes, Hod kapitány, Banks mérnök és én - egyik, Mac-Neil, Storr, Kalut, Gumi, Fox és monsieur Parazard a másik házban: összesen tíz személyből állt az egész utazótársaság, melyet az acél-óriás a hindu félsziget északi tájaira volt szállítandó. Ne feledkezzünk meg még Fannról és Blackról, két vadászkutyáról, melyeknek kitűnőségét a szőrös és tollas vadak megfogásában a kapitány nem győzte eléggé magasztalni.

Bengál, ha nem is legérdekesebb, mindenesetre a leggazdagabb tartománya Hindosztánnak; népességénél fogva a hinduk tulajdonképpen hazájának mondható. Észak felé egész a Hima-lája meghághatatlan magaslatáig terjed - s útitervünk megengedte, hogy átló-irányban szegjük át egész területét.

Beható tárgyalás után a következő útitervben állapodtunk meg utazásunk első szakaszát illetőleg: néhány óráig a Hugli (a Gangesnek Kalkutta mellett folyó ága) partja hosszában haladunk fölfelé, balkézre hagyjuk Csandernagor francia várost, onnan a vasút irányát követjük Burdvánig s kerülőt teszünk Béhár felé, hogy Benaresnél újra a Gangeshez érkezzünk.

- Barátim, - mondta Munro ezredes, - utunk irányának meghatározását egészen rátok bízom. Határozatok nélkül. Amit határoztok, azt én elfogadom.

- Kedves Munro, - vetette közbe Banks - mégis illendő, hogy ön is nyilvánítsa nézetét.

- Nem Banks... nekem egyik tartomány meglátogatása nem fekszik inkább szívemen, mint a másik. Csak egy kérdést mégis: mit gondol, elérve Benarest, mely irányt válasszuk tovább?

- Északra! - kiáltá türelmetlenül Hod kapitány - Ouden át egyenesen a Himalája-hegységnek.

- Jól van, barátim, akkor, - felelt Munro ezredes - akkor talán kérni foglak... De ne szóljunk most erről. Majd ha eljő az ideje. Addig vigyetek, amerre akartok...

Munro ezredes e szavai szeget ütöttek a fejembe, vajjon mi a terve, célja? Csak azért egyezett az egész utazásba, mert remélte, hogy az valamely föltett céljának fog szolgálni? Nána Sahibra gondolt-e s ha e hindu főnök még életben van, remélte-e, hogy őt északon fogja fel-találhatni? Nem zárkozhattam el a gondolattól, hogy az ezredes valami ilyes utógondolattal kelt útjára s úgy tetszett nekem, hogy Mac-Neil abba be van avatva...

A reggel első óráiban behelyezkedtünk a gőzház lakosztályaiba. A veranda ajtaja s ablakai nyitva voltak s a szellőztető-készülék tűrhetőbbé tette a hőmérsékletet.

Az acél-óriást Storr lépésben tartotta. Óránként egy kis mérföld - ennyi volt indulási sebes-ségünk s ennél többet nem is kívánhattak oly utasok, kik a vidék szemléletében is akartak gyönyörködni.

Kiérve Kalkutta külvárosai területéből, egy csomó európai kísért, kik bámészkodva nézték sajátságos úti alkalmatosságunkat s még nagyobb tömeg hindu, kiknek bámulata majdnem babonás félelemmel vegyült. A tömeg lassanként ritkult, vagyis elmaradt, de akiket az úton találtunk, el nem mulasztották, hogy meg ne álljanak s a bámulás hindu felkiáltó szavával: «vász, vász!» ne köszöntsék járművünket; önként értetik, hogy e felkiáltások nem annyira a két pompás kocsiházat, mint az óriás termetű, de a természetet csalódásig híven utánzó elefántot illeték, melynek ormányából a gép füstje gomolygott.

Tíz órakor reggelire terítettek az ebédlőben, s bár kevésbé voltunk összerázva, mint a leg-kényelmesebb vasúti kupéban lettünk volna, tisztességesen hozzáláttunk a falatozáshoz.

Utunk a Hugli balpartján vezetett, mely legnyugatibb ága a Gangesnek, annak a folyamháló-zatnak, mely a sunderbunds deltát oly szövevényesen fogja át és öntözi. A félsziget e része merő víz-képződmény s iszaprakodvány.

- Amit ön itt maga előtt lát, kedves Maucler, - szólt hozzám Banks - mind a szent folyam hódítmánya, amit a nem kevésbé szent bengáli öböltől foglalt magának. Idő kérdése az egész. E talajban tán egy homokszem sincs, ami ne a Himalája oldalából jött volna ide, hogy iszap-képpen itt lerakodjék; a folyó, késlekedve a tengerbe ömleni, itt medret készített magának...

- Melyet gyakran változtat, - tette hozzá Hod kapitány. - Szeszélyes, képzelgő, igazi holdkóros folyó ez a Ganges! Várost építenek a partjára... s néhány század mulva csak azt veszik észre, hogy a város egy szikkadt lapály közepén fekszik, tíz mérföldre a folyótól. Így járt Radzomahál, így Gaur, hajdan mindkettőnek falát e hűtlen folyó mosta s most majd elvesznek szomjan!

- Ej, - szóltam, - nem félhet-e hasonló sorstól Kalkutta is?

- Ki tudja?

- Azt egy gáttal is meg lehet tenni, ha szükség! - szólt Banks. - Semmi sem könnyebb, mint egy folyót kitéríteni útjából. Mihelyt az angol mérnökök szükségesnek találják, azonnal kényszerzubbonyt húznak a Ganges nyakába.

- Szerencséje, édes Banks, - mondtam - hogy egy hindu sem hallja. Meg nem bocsátaná, hogy így beszél szent folyamáról.

- Az igaz! A Ganges az isten fia! Vagy maga az isten! s amit tesz, az nekik mind jó.

- Úgy van, még a pestis és a ragály is, amit kigőzölgése terjeszt; még a krokodilok és tigrisek is, melyek körében oly jól érzik magukat s oly dúsan tenyésznek és szaporodnak, - ha olykor nem irtogatnók! - Nos Fox? - fordult a kapitány hirtelen porolójához, ki éppen az asztalnál felszolgált.

- Tessék, kapitány uram.

- Nemde a harminchetediket ölted meg?

- Úgy van, kapitány uram; két mértföldnyire Port-Canningtól; egy este -

- Jól van, jól, Fox; ismerem a harminchetedik történetét. Jobban érdekelné a harmincnyolcadik, ha azt tudnád.

- Az még hátra van, kapitány uram.

- Nem fog elmaradni, tudom; valamint nekem sem a negyvenegyedik.

A «tigris» szavat e párbeszédben egyik sem mondotta ki. De a két vadász jól értette egymást.

KILENCEDIK FEJEZET.

Az első úti élmények.

Amint haladtunk, a Hugli, mely Kalkuttánál közel egy kilométer szélességű mederben foly, lassan-lassan mind összébb szorult. A város fölött meglehetősen alacsonyok a partjai. Itt gyakran vannak roppant áradásai, melyek óriási károkat okoznak nagy vidéken. Egész elöntött városrészek, egymásra dült házak százaival, terjedelmes ültetvények elpusztítva s beiszaposodva, a vízen ezerenként úszó hullák - ezek az ily áradások borzalmas következményei.

Ismeretes, hogy India éghajlata három évszakot ismer: az esős, a hideg és a forró évszakot. Ez utóbbi a legrövidebb, de a legnehezebben elviselhető. Március, április és május, ez a három félelmes hónap; a három közt is május a legforróbb. E korszakban, bizonyos órákban kimenni a napra annyi, mint életét kockáztatni az embernek, legalább az európai embernek. Valóban nem ritka eset, hogy még árnyékban is. 106 Fahrenheit - vagyis 41 Celsius-fokra emelkedik a hőmérő.

Az emberek, - írja Valbezen, - úgy lihegnek ilyenkor, mint a kehes ló; s a polgárháborúkor tiszték és katonák kénytelenek voltak naponként több ízben zuhanyt venni, hogy a gutaütést elkerüljék.

Mindamellet, hála gőzházunk egyenletes haladásának s az ez által előidézett légmozgásnak s a gyakran öntözött ültetvények közül felénk áramló nedves levegőnek, - nem nagyon szenvedtünk a hőségtől. Egyébiránt az esős évszak, mely júniustól kezdve októberig tart, nem volt már messze s attól félhettünk, hogy még kellemetlenebb lesz, mint a forró. Végre is, utazási viszonyaink között valami tűrhetetlen állapottól nem tarthattunk.

Délután egy óra felé, kellemes lépés-séta után (a nélkül, hogy ki kellett volna lépni házunkból) elértük Csandernagort.

Én már jártam e vidéken, - az egyetlen területen, mely még francia birtok Bengálban, - e francia városban, mely a három színű zászlót lengeti, de nincs jogosítva tizenöt katonánál többet tartani személyes védelmére, holott a XVIII. század küzdelmeiben Kalkuttának vetélytársa volt, míg ma nagyon alászállott. Sem ipara, sem kereskedelme; bazárjai üresek, erőde elhagyatott. Talán Csandernagor visszanyerte volna, részben legalább, régi élénkségét, ha az allahabádi vasút vonalát rajta át vagy legalább mellette vitték volna el; de ezt hiába sürgette a francia kormány. Az angol társaság készebb volt nagy kerülőt tenni s Csandernagor elveszítette az egyetlen alkalmat, melyben némi kereskedelmi fontosságra juthatott volna.

Vonatunk sem ment be tehát a városba. Tőle három mérföldnyire tartott állomást, egy legyezőpálma-erdő szélén. Amint megállapodtunk, azt lehetett volna gondolni, hogy új telep van itt keletkezőben; de házaink mozdíthatók voltak; s a nyugalmas éj után, május 7-ikén újra fölszedtük sátorfánkat és tovább hajtottunk.

A nyugvó idő alatt Banks megújította a fűtő anyagot. Bár a gép keveset emésztett, mérnökünk azon volt, hogy raktárunk mindig tele legyen s annyi vizet, fát, és szenet vigyen mindig, amennyit bír s ami hatvan órai útra elég.

E szabályt Hod kapitány s a hű Fox, saját belső gépükre - értve gyomrukat - is híven alkalmazták s azt is örökké tele tartották a fűtő anyaggal, t. i. az azontartalmú eledellekkel, melyek szükségesek, hogy az emberi gépezet jó ideig járhasson.

Ezúttal csakugyan messzebb állomásra indultunk. Két nap szándékoztunk utazni egy végben - két éjszakai pihenéssel, hogy elérjük Burdvánt s a május 9-iki napot e város meglátogatásával tölthessük.

Reggel 6 órakor Storr éles füttyel adott jelt az indulásra, kiöblítette gőzzel a hengereket s az acélóriás egy kissé gyorsabb futamban indult meg, mint a megelőző napon.

Néhány órahosszant a vasút mentében haladtunk, mely Burdvánon át vive, Radzsmakálnál újra a Ganges völgyébe ér, melyen aztán egész Benáresig halad. A kalkuttai vonat nagy gyorsasággal robogott el mellettünk. Utasai bámulat-kiáltásokat hallattak, melyek kihívóan hangzottak füleinkbe. De mi nem viszonoztuk kihívásukat; haladhattak gyorsabban mint mi, de oly kényelmesen - nem.

A vidék, melyen e két nap áthaladtunk, egyforma lapály volt, s ennyiben meglehetősen egyhangú. Csak itt-ott ingadozott egy-egy hajlékony kókusz-pálma; e fák a lejtős oldalakat szeretik, s a tengeri levegő sós párája után esengenek. Azért a tengerparti vidéktől messze, Közép-Indiában hiába is keressük. De azért e vidékek flórája sem kevésbé gazdag és változatos. Az út mindkét oldalán óriás magasságra nőtt rizsültetvények terülnek el, beláthatatlan messziségben. A zöld szín uralkodott mindenütt, e kockákra osztott talajon, s az aratás gazdagnak ígérkezett a forró és nedves földben, mely bámulatos termékenységre mutatott.

Másnap este, a kitűzött órában, oly pontossággal, mely bármely futár-vonatnak is becsületére vált volna, gépünk utolsó gőzgomolyát lövelte ki, s megállott Burdván kapuja előtt.

Közigazgatásilag e város főhelye egy angol kerületnek; de a kerület maga egy maharadzsa birtoka, aki nem kevesebb mint tízmillió adót fizet a kormánynak. A város, legnagyobb részben, alacsony házakból épült, melyeket kókusz- és aréka-pálma fasorok szegélyeznek. E fasorok elég széles utat hagynak, hogy vonatunk elmelessen köztük. Annálfogva egy bájos ponton álltunk meg pihenni, árny és hűs közepette. Ez este a maharadzsa fővárosa egy kis városrészszel szaporodott általunk a mi, két házból álló mozgó városkánkkal, de amelyet mi az egész Burdván város minden építészeti pompájával sem cseréltünk volna föl.

Elefántunk, mint gondolható, itt is a szokott hatást tette, tudniillik félelemmel vegyes bámulatot idézett elő a bengáliakban, kik mindenfelől tódultak oda, Zitumódra, nyírt fejjükkel s a férfiak egy derekuk körül kötött kendőből s a nők egy őket tetőtől talpig betakaró fehér lepedőből álló öltözeteikben.

- Én csak egytől félek, mondá Hod kapitány; nehogy a maharadzsának kedve kerekedjék megvásárolni acél-óriásunkat s oly összeget találjon ígérni érte, melyért kénytelenek legyünk odaadni azt ő fenségének!

- Soha! - felelé Banks. - Készíték én neki acélelefántot, mikor akarja, olyan hatalmast, hogy akár egész városát elvontathatja vele; de ezt nem adjuk el semmi árért. Nemde Munro?

- Semmi árért, - felelt az ezredes oly ember hangján, akit semmi pénz sem szédítene meg.

Egyébiránt elefántunkra alkudni - nem is volt alkalom. A maharadzsa nem volt Burdvánban, csupán kansdárja (benső titkárja) látogatását kelle fogadnunk, aki eljött, hogy megsejmelje járművünket. Ez megtörténvén, ajánlkozott - amit szívesen el is fogadtunk - hogy elvezet a palota kertjébe, mely az indiai flóra legszebb példányaival volt ültetve, s tavakat és vízeséseket képező patakokkal öntözve s szeszélyes alkatú kioszkokkal, zöld rétekekkel - melyeken szarvasok, kecskék, däm vadak, elefántok s az indiai egyéb ártalmatlan füevői szaladgáltak vagy legelésztek, - míg a vadaskert kalitkáiban tigrisek, medvék, oroszlánok és párducok voltak elzárva.

- Tigrisek, kalitkában mint a madarak! - kiáltott Fox - nem sajnálatra méltó-e ez, kapitány uram?

- Úgy van, Fox! Szegény becsületes vadak! Mennyivel szívesebben járnának a szabadban, még a puskacső előtt is! - felelt a kapitány.

TIZEDIK FEJEZET.

A cél felé.

Másnap, május 10-én reggel elhagytuk Burdvánt. Gőzházunk, jól ellátva mindennel, áthaladt a vasúti vonalon s egyenesen Ramgur felé haladt, mely város mintegy hetvenöt mérföldre esik Kalkuttától.

Való, hogy ily módon, jobb kézre hagytuk el a tekintélyes Mursedabád városát, mely azonban sem angol, sem hindu részében nem bír valami különös érdekességgel; Mongirt, mely olyforma Hindosztánban, mint egy Birmingham, s a szent folyamra néző magaslaton épült; Patnát, fővárosát a behári királyságnak, melyen rézsutosan haladtunk át, az ópium-kereskedelem fővásárhelyét s mely majdnem eltűnik a kúszó növények sűrű magas bozótjában, mely itt csodás bujasággal tenyészik. De nekünk célunkat kellett szem előtt tartanunk s egyenesen északi irányban haladnunk, két fokkal alul a Ganges völgyén.

Utunk e részében az acél-óriás gyorsabban haladhatott, mérsékelt ügetésben, ami még jobban kitüntette ringó házaink rendkívül kényelmes voltát. Az út különben szép volt s jól megfelelt gyorsabb haladásunknak. A ragadozó vadak, talán a füstökádó elefánt egyhangú bűgásától is elijedve, kitértek az útból vagy elbújtak, s Hod kapitány nem kis bámulatára, egyet sem láttunk e vidék mocsaras laposaiban. Egyébiránt ő sem itt a Bengálban, hanem föllebb északon számított inkább reájok.

Május 15-én közel voltunk Ramgurhoz, mintegy ötven mértföldnyire Burdvántól. Középsébségünk tizenöt mértföld volt naponta tizenkét óra alatt, nem több.

Három nappal később, május 18-án, vonatunk 100 kilométerrel odább, Csitra városka mellett állapodott meg.

Utazásunk ez első szakaszát semmi különös esemény nem szakította meg. A napok forrók voltak, de verandáink szellős árnyában kellemes volt a pihenés; itt töltöttük a nap legmelegebb óráit. Esténként Storr és Kalut kitisztogatták a gépet és a katlanokat; míg mi, Hod és én, Fox és Gumi kíséretében, kisebb vadászkirándulásokat tettünk a vidékre. Csak apróbb vadat találtunk, négylábúakat és szárnyasokat s ámbár a kapitány mint vadász, kicsinyelte is - de mint jó étvágyú ember egyáltalában nem vetette meg az így szerzett zsákmányt, monsieur Parazard pedig örült, hogy konzerv-készleteit megkímélhette a friss pecsenye mellett.

Ha aztán a napi munka véget ért, szivarra - kitűnő manillai cheront-kra - gyújtottunk s beszélgettünk e föld sajátságairól, melyet Banks és Hod alaposan ismertek. A kapitány azonban, megvetve a köznapi szivart, húsz láb hosszú hajlékony száron át, erős tüdejével egy *hulla* zamatos füstjét szitta, melyet a legénye a legnagyobb gonddal tömött meg számára.

Legnagyobb örömünk lett volna, ha kis kirándulásainkban, az esti állomáshelyek környékén, Munro ezredes is velünk tartott volna. De bár erre mindig felhívtuk, ő változatlanul elutasította s maga maradt Mac-Neil őrmesterrel. Ha kiszállt is a kocsiból, pár száz lépést sétált az út hosszában. Általában keveset beszélt, mintha nem is érezte volna a gondolatközlés és eszmecsere szükségét és sötét emlékeibe elmerülve hallgatott. Talán annál elevenebben támadtak föl benne ez emlékek, amint közeledtünk azok gyászos színhelyéhez.

Világos volt előttem, hogy valamely rögeszme, de amelyet csak később tudtunk meg, hogy mi, s nem egyedül a vágy, hogy velünk maradhasson, bírta arra Munro ezredest, hogy az északi Indiába tervezett utazásunkhoz csatlakozzék. Meg kell mondanom, hogy Hod és Banks is osztoztak e felfogásomban. Azért is mindhárman, nem minden nyugtalanság nélkül a jövő

íránt, gyakran kérdeztük magunktól s egymástól, - ez az acél-elefánt, valamely komor kimenetelű drámát nem vontat-e magával?

Valóban, minden mérfölddel, melyet tovább haladtunk, a Munro ezredes arca, tekintete, gondolkozóbbnak, egész lénye komorabbnak látszott. A viruló rizsföldek zöldsége nem vidította föl arcát, a banánok, melyeknek lombjai közül úgy hull az arany gyümölcs, mint a csillagok az égről, épp oly hidegen hagyták, mint amily kevésbé látszott számba venni az olykor tűrhetetlenné váló hőségét a napnak, melyet a harmatpára nem enyhített meg s a forró szél annál elviselhetetlenebbé tett. Amint a vidék, északabbra, ridegebbé és kopárabbá vált, az ebédlőnkön függő hőmérő pedig 106° Fahrenheitot (= 41° Cels.) mutatott, - ami éppen május 19-én volt - úgyhogy még a szokott esti sétára is lehetetlen volt kibújni, Mac-Neil őrmester így szólt hozzám:

- Maucler úr, ez azokat a március-végi napokat juttatja eszembe, mikor sir Hugh Rose, csupán két ágyúból álló ütegével próbált rést ütni Lucknow körfalain. Tizenhat napja volt, hogy átjöttünk a Betván, s e tizenhat nap óta lovaink egyszer sem voltak lekantározva. Mi is ki voltunk merülve. Irtózatossziklafalak közt harcoltunk, akár egy sütőkemence belsejében! Soraink közt föl s alá jártak a csicsi-k, vedreikben vizet hordva a katonáknak. Én egészen el voltam szédülve a forróságtól, kimerültségtől. Talán le is rogytam volna - úgy elszédültem - mikor Munro ezredes egy csicsi kezéből kikapva a vedret, végigöntött vele. Ez megmentett; de nem is felejttem el soha; ezért a vízéért minden véremmel tartozom ezredesemnek.

- Mac-Neil őrmester, - kérdeztem, látva, hogy mily ritka beszélő kedvében van - nem veszi ön észre, hogy elindulásunk óta Munro ezredes sokkal gondolkodóbb képű, mint szokott lenni? Nekem úgy tetszik, napról-napra.

- Úgy van uram, - szakított félbe élénken Mac-Neil. - De hisz ez oly természetes! Ezredesem Lucknowhoz közeledik - s Cawnporehoz, hol a Nána Sahib lemészároltatta a... Ah, nem szólhatok e tárgyról, hogy minden vérem fejembe ne tóduljon. Talán jobb is lett volna más irányba terelni utunkat, s nem ezeken a tartományokon át, melyeket a lázadás elpusztított. Nagyon közel is vagyunk még e gyászos eseményekhez, hogysem emlékek kitörlődhetett volna lelkünkben!

- S miért ne változtatnók hát meg utunk irányát? Ha gondolja Mac-Neil, beszélek róla Banks-sal, Hod kapitánnyal.

- Késő már, - felelt az őrmester. - Egyébiránt azt hiszem, ezredesem maga kívánta meglátni, legalább még egyszer, e borzasztó háború színterét; meglátogatni a helyet, hol Lady Munro meghalt - és mily halállal!

- Ha úgy gondolja, Mac-Neil, akkor jobb folytatni utunkat s mit sem változtatni az úti terven. Gyakran valódi vigasz s enyhületet szerez a fájdalomnak, sírva borulhatni kedveseink sírjára.

- Sírjára, igen! - kiálta Mac-Neil. - De lehet-e sírnak nevezni azt a cawnporei kutat, melybe annyi áldozat szétmarcangolt testét dobták be vegyesen, rakásra! Olyan temetőhely-e az, mint a miénk Skóciában, hol a zöld gyepes és virágos sírok sorban állanak az árnyas fák alatt? Ah uram, attól tartok, hogy ezredesem fájdalom-kitörése rettenetes lesz! De ismétlem, késő már változtatni a dolgon s kitéríteni őt útajából. Ki tudja, beleegyeznék-e? Jobb már útajára hagyni a dolgot, s az isten vezéreljen és legyen velünk!

Világos volt előttem, hogy Mac-Neil, mikor így beszélt, tisztában volt magával a sir Edward Munro terveit illetőleg. De elmondott-e nekem is mindent? S egyedül csak viszontlátni Cawnporet s neje temetkező helyét, volt-e az ezredes célja, midőn ráhatározta magát, hogy

odahagyja Kalkuttát? Lett legyen bárhogyan, oly ellenállhatatlan vágy vonta már, mint a kedveséhez siető szerelme. Lehetetlen lett volna visszatartani.

Akkor eszembe jutott megkérdezni Mac-Neil őrmestertől, vajjon ő maga részéről, lemondott-e a bosszú lehetőségéről, más szóval: hiszi-e, hogy Nána Sahib meghalt?

- Nem, - felelte határozottan. - Ámbár semmi adatom nincs, melyre ellenkező véleményemet alapíthatnám, mindamellett sem hiszem, hogy Nána Sahib meghalhatott volna a nélkül, hogy annyi gonoszságnak büntetését el ne vegye. Nem. S mégis, én mit sem tudok, mit sem hallottam; csak ösztönszerűleg érzem, ez dolgozik bennem... Oh uram, jogosult bosszúállást tűzni ki célul magunk elé: nem méltó életcél-e? Adja Isten, hogy előérzetemben ne csalódjam, majd, egy napon!

Nem fejezhette be. Csak egy kézmozdulattal jelölte, amit ajka ki nem mondhatott. A szolga egyetértett urával.

Midőn e beszélgetést Banksnak és Hod kapitánynak elmondottam, mind a ketten egyetértettek abban, hogy utunk választott irányán nem kell változtatni. Egyébiránt arról soha sem is volt szó, hogy Cawnpore-on menjünk át, s miután egyszer átkeltünk a Gangesen, Benaresnél, egyenesen északnak kelle tartanunk, Oude és Rohilkánd tartományok keleti részén keresztül. Bármit gondolt legyen Mac-Neil, az nem volt bizonyos, hogy Munro ezredes viszontlátni óhajtja Lucknowot vagy Cawnpore-t, melyek annyi rémes emléket keltenek benne; de végre is, ha akarja: nem lehetne neki ebben ellenszegülni.

Ami Nána Sahibot illeti, ő oly ismeretes alak volt, hogy ha újra jelezték megjelenését a bombay-i területen, kétségtelennek vehettük, hogy többet is fogunk még hallani felőle. De Kalkutából elindulásunkkor már nem volt szó a nábobról, s amit felőle útközben hallottunk, inkább azt látszott bizonyítani, hogy a hatóságokat félrevezették.

Végre is, ha volt a dologban valami, s ha Munro ezredesnek volt valami titkos célja, meglephetett az, hogy Banks, legbensőbb barátja, nem volt beavatva abba előbb, mint Mac-Neil őrmester. Banks maga ezt onnan magyarázta, mert ő volt, aki az ezredest mindenkép igyekezett visszatartani attól, hogy sikertelen és veszélyes nyomozásokba kezdjen, míg az őrmester, lehet, hogy éppen biztatta arra.

Május 19-én délben elhagytuk Csattrát. Gőzházunk ekkor négyszázötven kilométernyire volt kiindulása pontjától, Kalkuttától.

Másnap, május 20-án, éjleszálltakor, egy forró napi út után, acél-óriásunk Gája környékére érkezett. Itt egy szent folyam, a Falgu partján tartottunk állomást, mely kedves gyűlöhelye volt az ájtatos zarándokoknak. Kettős házunk szép fák árnyékában állapodott meg, két kis mérföldnyire a várostól. Szándékunk volt, hogy harminchat órát töltünk e helyen, vagyis két éjet s egy nappalt, mert e táj megérdemelte, hogy érdekességeit jobban szemügyre vegyük. S másnap, már hajnali négy órakor - hogy a déli nap hőségét elkerüljük, - mi hárman, Banks, Hod kapitány és én, miután Munro ezredestől elbúcsúztunk, Gája felé irányoztuk lépteinket.

A következő fejezetben beszélem el itteni tapasztalatainkat.

TIZENEGYEDIK FEJEZET. A Falgu-parti zárandokok.

Azt mondják, évenként százötvenezer ájtatoskodó özönlik a bramánok e nagyszerű gyűlőhelyére. Valóban, amint a városhoz közeledtünk, az utat mindenütt tömegekkel, férfiak, nők, aggok és gyermekek sűrű csoportjaival találtuk megtelve. Processzióban jöttek mindenfelől, mezőkön és hegyeken át, nem riadva vissza a fáradságtól, hogy vallásos kötelességeiket teljesíthessék.

Banks már járt a béhári tartomány e részében, hol szintén (egy még eddig nem létesült) vasutat terveztek. Ő hát ismerte a vidéket s vezetőnk lehetett. Rávette Hod kapitányt, hogy lőfegyvereit hagyja otthon, s így nem kellett tartanunk attól, hogy a szenvedélyes Nimród félre csatangoljon tőlünk.

A «szent»-nek méltán nevezett város közelébe érve, egy szent fánál állapodtunk meg, mely körül a zárandokok százai csoportosultak, imádkozó helyzetben. Egy óriási törzsű pipalfa volt ez, vagy vallásos nevén *bodhi*-fa, mert az ájtatoskodók azt hitték, hogy e fát még maga Buddha szentelte föl; holott a természetvizsgálók megállapították, hogy nem több két vagy háromszáz évesnél. Közelében egy sokkal régibb Buddhatemplom romjai voltak láthatók.

Három európai ember jelenléte a sok ezer hindu között mindenesetre szemet szúrhatott. Nem szóltak ugyan semmit, de nem sikerült sem a templom romjaihoz, sem a gyülekezőhely csarnokához előhatolnunk. A búcsújárók oly tömötten elálltak minden utat, hogy rajtok áttörni lehetetlen lett volna.

- Kár, hogy nincs itt egy brámin - szólt Banks, - látogatásunkkal úgy jobban célt érhetnénk, s az épület belsejét is megláthatnók.

- Hogyan? - kérdeztem - egy pap kevésbé volna szigorú, mint hívei tömege?

- Kedves Maucler, nincs oly szigor, melyet megfelelő számú rupiák meg ne lágyítanának. Aztán hisz a braminoknak is csak élniök kell!

- Ennek a szükségét éppen nem látom át, - felelt nevetve Hod kapitány, - aki egyáltalán nem viseltetett azzal a türelemmel a hinduk iránt, mint honfitársai nagyobb része.

Rövid állomástartás után - a szent fa alatt - Banks ismét az országútra vezetett vissza, Gája felé. Minél jobban közeledtünk a szent városhoz, annál sűrűbb lett a zárandokok tömege. A fák zöldje közül nemsokára előnkbe csillant Gája, a festői épületeivel koszorúzott sziklatetőn.

Az utazókat leginkább a Visnu temploma vonzza e ponton. Régi alakjából egészen modern stílusban építtette újra a kolkári királynő. E templomnak nagy ritkasága: a *Visnu lábnyomai*, melyeket a sziklaköben hagyott, mikor a Mája nevű sárkány legyőzésére az égből földre szállni méltóztatott. Az ördöggel való küzdelmében a sziklához feszített lába nyomai ma is láthatók - t. i. a hívő hinduknak, mert európai és hitetlent ide be nem bocsátanak. Ez alkalommal Banks is hiába ajánlgatta rupiáit, nem akadt brámin, aki nekünk a templom belsejébe utat nyisson.

Mindemellett sem bántuk meg, hogy a szent várost és a Visnu-sziklát meglátogattuk. A templomok vegyes csoportját, a zárandokok tolongó sokaságát, az egész gomolygó életet - lehetetlen volna leírni. Csak Hod kapitány volt dühös a bráminra, aki megtagadta, hogy a templomba beléphessünk. Bosszút akart rajta állani s alig lehetett visszatartóztatni, hogy valami megdöglöttség ne kövessen el.

Amint a Falgu folyó azon pontjához értünk, ahol Gája szirtjét mossa, a zarándokok óriási sokasága bontakozott ki szemeink előtt. Kimondhatatlan vegyületben, férfiak és nők, aggok és gyermekek, városiak és falusiak, dúsgazdag babúk, földhöz ragadt szegény rajó-k és vaisják (kereskedők és földművelők), ksatriják (harcosok), szudrák (kézművesek), páriák - akik kívül állanak a törvényen. - minden kaszt, néposztály összekeveredett itt. Itt ernyős szekerek tolongtak; amott vászonsátrakat, húztak; egész sokadalom! Ilyen búcsújárást Európa soha sem látott!

- Mily zagyvalék! - szolt Hod kapitány.

- A Falgu vizéből sem igen lesz kellemes inni estére, - jegyzé meg Banks.

- S miért?

- Mert ez a sok nép mind megfürdik ma szent hullámaiban.

Mi azonban föllebb voltunk állomásozva a víz mentén, mint a sokaság s acél-óriásunkat sem kellett az ő levőkben megitatni.

Nehezen törtettünk keresztül a sokaságon, hogy állomáshelyünkre visszajussunk. A koldusok, hogy magukra vonják a figyelmet, láncokat és csengettyűket csörgettek; a fakírok, hamvas szürke lepedő-rongyokba burkolva, meztelen karjaikat körmeikkel véresre szagatva, magokat a porba ledobva, térden-, hasoncsúszva - igyekeztek magokat az idvesség mellett a sokaság alamizsnáira is érdemesíteni.

Emitt a hívők - magokat paprikás ópiummal, háng-gal, elkábítva, a folyó vizébe hajló faágakon himbálva, szédületig forogva bocsátkoztak egyenként a szent hullámokba, nagy lubickolással; amott mások a Siva tiszteletére, átszúrva lábaik vastag húsát, vagy felhasítva karjaikat, kigyókkal nyalatták a testökből omló vért...

Undorító látvány az európainak: s alig vártam, hogy elhaladjunk tőle, mikor siettemben Banks egyszerre e szóval állított meg:

- Az ima órája!

E percben egy brámin emelkedett fel a sokaság közül s a Gája bérce mögül éppen felbukó nap tányérára mutatott. Ez volt a jel az imára. A tömeg egyszerre rohant a szent folyóba, szent szlokákat (verseket) mormogva. S amint ezereként bemerítettek magokat a vízbe, ott föl- és lebuktak, az egész medret megmozdították, majd hogy a vizet is ki nem szorították belőle, oly rémületes zajt támasztottak, hogy a szent folyam krokodilusai s alligátorjai megrémülve másztak ki a tulsó partra - s ott bámész, üveges szemeikkel, sorvonásban állva nézték e betolakodó tömeget, mely tőlük saját elemöket erőszakkal foglalta el.

Ideje volt odahagyni a kegyes zarándokokat s visszatérni állomáshelyünkre. A nap hevesen kezdett sütni; reggelinket hűvös verandánkon költöttük el s a nap többi részében szobáink árnyékában hűsöltünk. Storr, Kaluth és Gumi ezalatt megújították a víz- és tüzelő-készletet, Hod kapitány pedig estefelé vadászni menve, néhány pecsenyének valót hozott haza tarisznyájában. Este kilenc órakor mindnyájan hálósobáinkba vonultunk. Nem bírtam elaludni; éjfél is elmúlt, még sem jött álom, egyetlen percre sem szemeimre.

Egy óra tájban tompa morajt véltem hallani, mely mintha a Falgu partja hosszában terjedezett volna. Azt hittem, hogy a forróság hatása alatt villamossággal telt légkörben vihar van keletkezőben. De csalódtam. Az állomásunk helyét környező fák lombozata, a lefüggő ágak indái teljesen mozdulatlanok voltak. Kidugtam fejemet szobácskám ablakán s hallgatóztam. A távoli moraj hallható volt még, de mit sem láttam.

Semmi gyanút nem észleltem. Újra lefeküdtem már s végre is kezdtem elszunnyadni. Közbe-közbe, a megmagyarázhatatlan eredetű moraj egy-egy hangosabb döbbenése riadt bele könnyű álmomba; végre semmit sem hallottam. Egészen elaludtam.

Két óra múlva, mikor éppen a hajnal szürkült, hirtelen fölébredtem. Valaki a mérnököt szólította.

- Mit akar? - hallottam felelni Banks hangján.

- Jöjjön csak, - felelt az előbbi hang, melyben a gépmesterére ismertem.

Azonnal fölkeltem s kiléptem szobámból. Banks és Storr már künn voltak az első verandán. Munro ezredes is megelőzött s nemsokára Hod is hozzánk csatlakozott.

- Mi baj? - kérdezte a mérnök.

- Nézze csak, - felelé Storr.

A hajnal kelő fényében homályosan ki lehetett már venni a Falgu partját s az oda vezető út egy részét. Nagy volt meglepetésünk, amint egyes csoportokban fekvő, több száz hindut pillantottunk meg az út különböző pontjain. A mi tegnapi zárándokaink voltak; de mit akarnak? kérdeztük egymástól. A napfeljöttét várják-e, hogy újra a szent folyó hullámaiba meríthessék magokat?

- Nem! - mondta Banks; ezért nem kellett volna Gájától eltávozniok; azért közeledtek erre, mert -

- Mert acél-óriásunk gyakorol vonzó erőt reájok, kétségkívül! - kiáltott föl Hod kapitány. - Megtudták, hogy vonatunkat egy óriás elefánt húzza, s e szent állatot akarják látni és bámulni!

- Ha csak a bámulásnál maradnának, - mondta a mérnök fejét rázva - de attól tartok, hogy e rajongók elállják utunkat s feltartóztatnak.

- Legyünk óvatosak, - mondá az ezredes. - Ily vakbuzgókkal szemben nem lehet az ember elég vigyázatos.

- Úgy van, - mondta Banks - s a fűtőt szólítva, folytatta - Kaluth, kész a tüzelő?

Kaluth igenlőleg válaszolt.

- Gyujts be hát.

- Igen, - szólt Hod kapitány. - Gyujts be és fűts, hadd fűjja tele képöket elefántunk füsttel és gőzzel valamennyi szent zárándoknak.

Hajnali négy óra volt. Csak félórába került a gőz teljes feszültségét előidézni s a gépet mozgásba hozni. A fahasábok csak úgy ropogtak, szikráztak a katlan tüzelőjében, s az elefánt ormányából hatalmas füst gomolygott elő.

E percben néhány csapat hindu közelített. A tömegben általános mozgás keletkezett. Vonatunkat sűrű csapatok fogták körül. Az első sorokban állók fölemelt karjaikat nyújták az ércelefánt felé; meghajták testöket, letérdeltek, arcra borultak előtte a porba. Az imádat minden jeleit pazarolták rá.

Mi a verandáról nyugtalanul néztük, meddig fog menni ez örült rajongás. Mac-Neil is hozzánk jött, míg Banks, Storral együtt, az elefánt hátán levő tornyocskába vonult, ahonnan a gép mozgulataival kedve szerint rendelkezhetett.

Négy órákor a katlan javában morgott, zúgott. A hinduk ezt egy természetfölötti elefánt mozgásának vehették. E percben a manometer öt légkönyi nyomást jelzett s Storr a szelelőkön a gőz egész záporát eresztette ki.

- Indulhatunk, Munro! - szólta Banks.

- Induljunk, - felelt az ezredes. - de vigyázva, ne gázoljuk el az embereket.

Majdnem világos reggel volt. Az egész út, a Falgu mentében, tele volt a zárandokok sűrű csoportjaival; akik nem is mozdultak, hogy átbocsássanak magok közt. Ily körülmények közt, haladni s még sem gázolni el senkit, lehetetlennek látszott.

Banks két három füttyentést adott a géppel; mit a zárandokok vakbuzgó ordításokkal viszonoztak.

- Félre, félre! - kiáltott a mérnök s parancsolta a gépésznek, hogy nyissa meg egy kissé a regulátort. A gőz, amint a hengerekbe tolult, ordító hangot hallatott. A kerék egy fél fordulót tett s egy lépésnyivel előbb mozdította a vonatot. Az ormány-kürtöből sűrűn gomolygó fekete füst tódult ki. A meglepett tömeg egy percre sorakozni látszott. A regulátort most félig kinyitották; a gőz betódulása még erősebben bömbölt, a gép csöndesen megindult a hinduk sorai közt; de azok úgy látszott nem akarnak helyet adni.

- Vigyázat, Banks! - kiáltottam önkénytelenül; midőn a veranda karfáján kihajolva, egy tucat rajongót láttam, kik a gép elébe, a földre vetették magokat, világosan azzal a szándékkal, hogy eltiportassák magokat a szent állat lábai által.

- Vigyázz! - kiáltott rájuk Munro, nyelvükön. - Félre az útból!

De azok nem mozdultak.

Banks által adott jelre a gépész elzárta a gőzt. A zárandokok, a földre borulva, várták sorsukat. Közülök a tömeg ordítózva bátorította vértanui elhatározásukat.

A gép megállott. Banks nem tudta, mit tegyen, s egészen zavarban volt. Egyszerre egy jó gondolata támadt.

- Mindjárt meglátjuk! - mormogá.

S kinyitotta a gőz-szellentyűk csapjait és rajtok át erős sugarakban lövelt a földre a forró gőz, éles füttyülések közt.

- Hurrah, hurrah! - kiáltá Hod kapitány. - Forró zuhanyt nekik.

Az eszköz jól volt választva. Eltiportatni magokat - igen! de leforráztatni: az más.

A gép elé feküdtek felugráltak s futásnak eredtek. A tömeg kétfelé oszlott, az út szabad volt. Most a regulátort egészen kinyitották, s a kerekek gyors robogással megindultak.

- Előre! - kiáltott Hod kapitány, tapsolva és nevetve örömeiben.

S az acél-óriás gyorsan robogott tova, gőz- és füstfelhőit szórva az elképedt zárandokcsoport bámuló szemeibe.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A Ganges partján fel Benareszig.

Az országút most nyitva állt gőzházunk előtt; ez út, mely Sasserámon át, a Ganges balpartján, egészen Benareszig haladhattunk.

Gépünk, hátrahagyva az alkalmatlan tömeget, nemsokára mérsékeltebb lépést vett föl, mintegy harmadfél lieu-t óránként. Banks célja volt, hogy aznap 25 lieu-t haladva Gájától, a kis Sasseram városka közelében töltsük a következő éjt.

Az indiai utak lehetőségig kerülik a vizek mentét, melyek gyakran áthidalásokat tesznek szükségessé, ami pedig e laza, vízmosta, alluvial-talajon nagyon nehéz és költséges. Mindamellett sokszor nem kerülhető ki a vizeken átszállás. Igaz, hogy ott van a komp, e kezdetleges szállító eszköz, mely a mi acél-óriásunkat nem is bírná meg. Szerencsére mi a nélkül ellehetünk.

Éppen e nap is egy tekintélyes folyón, a Sône-n kellett átszállanunk; ez a Ganges egyik nagyobb mellékfolyója, mely a Coput és Coyle belefolyása által növekedve, Arrah és Dinapore közt ömlik a szent folyamba.

Átkelésünk képzelhetetlenül könnyen ment végbe. Elefántunk egyszerűen vízi mozdonyvá vált. A part lankás menedékén lassan alábocsátkozva, behajtott a folyóba s annak felszínén maradva, széles lábaival úgy verte a vizet, mint négy evezőlapáttal és úszva vont maga után a két házból álló vonatot.

Hod kapitány alig bírt örömeivel.

- Pompás! - kiáltott. - Úszó ház! mily sajátságos alakú gőzhajó! Még csak szárnyak kellenének neki, hogy szükség esetén léghajó-szolgálatot is teljesítsen!

- Az is meglesz valamikor, - felelt komolyan Banks a mérnök.

- Meg vagyok róla győződve, barátom Banks, - szólt a kapitány - csak hogy mi nem élünk kétszáz év múlva, hogy annak tanui lehetnénk. Igazán, az élet nem mindig kedves; de részemről mégis elszánnám magamat, hogy hatszáz évig éljek, csupa kíváncsiságból.

Estére, Gájától tizenkét órányira, miután átmentünk a nagyszerű boltíves híd alatt, mely huszonnégy lábon állva, a vasutat a Sône-n átvezeti - Sasseram közelében ütöttünk tanyát éjjeli szállásra. Csak az éjet akartuk itt tölteni, fa- és víz-készletünket megújítani s hajnalban tovább indulni.

Úgy is volt; másnap, május 22-én kora reggel, mielőtt a nap forró órái bekövetkeztek volna, ismét úton voltunk.

A vidék mindig ugyanaz volt, vagyis gazdag, termékeny és jól művelt. Ilyen az mindenütt, a Ganges bámulatos völgyében. Nem is szólva a rizs-ültetvények magas sűrűjében elvesző számos faluról és városról, a karcsú és lomb-bokrétás tarász-pálma és mangó-fa koronák legyező sudarai a táj arculatának kimondhatatlan üde s mosolygó kifejezést adtak. Egyébiránt egész nap meg sem állottunk. Ha valami lassú lépésű zebuk által vont szekér olykor elállta az utat, egy pár éles füttyre kitért előttünk, s fennakadás nélkül haladhattunk tovább.

E napon nagy örömünk telt a terjedelmes rózsamezők látásában. Gazipore közelében jártunk, mely a rózsavíz és rózsaszesz termelés központja. Banks, aki itt mindennel ismerős volt, erre nézve is tudott felvilágosítást adni. Szerinte az illatszer-gyártás e legtökéletesebb terméke meglehetősen sokba kerül. Először is negyven font rózsaszirmot lassú tűzön, csöndes lepárolás

alá vesznek s ebből harminc font rózsavíz. Most e rózsavizet ismét negyven font új virág-sziromra töltik s addig párolják, míg az egészből csak húsz font víz marad. Ezt a vizet tizenkét órán át az éj hús levegőjére teszik ki - s másnap reggelre annak felszínén mit találnak? egy uncia illatos olajat. E szerint nyolcvan font rózsasziromból - amihez körülbelül kétszázezer rózsza kell - egy uncia rózsaoaj a nyeremény. Valóságos virágmészárlás! Nem csoda, ha még a termelés helyén is negyven rupia, vagyis száz frank egy uncia rózsaoaj ára.

- Ej no, - szólt Hod kapitány, - ha egy uncia pálinka előállítására nyolcvan font szőlő kellene, bezeg drága lenne a grog!

E nap folytában újra át kellett kelniünk a Karamvakán, a Ganges egyik mellékfolyóján. A hinduk ez ártatlan folyóból a Styx egy nemét csináltak, melyen nem jó hajózni. Partjai szintoly átkozottak, mint a Jordnéi vagy a Holt-tengeréi. A habjaira bizott hullákat egyenesen a buddhista pokolba viszi. Nem vitatom e hitet, de arra az állításra, hogy e pokoli folyó vize undorító italú, vagy a gyomornak egészségtelen volna: ki kell mondanom, hogy az merőben hamis.

Estére, miután egy nagyon menedékes vidéken haladtunk át, a Ganges jobb partján szálltunk meg, a hinduk ős Jeruzsálemével, a szent várossal, Benaresszel szemben.

- Huszonnégy órai pihenés! - szólt Banks.

- Mennyire vagyunk Kalkuttától? - kérdeztem.

- Körülbelül háromszázötven kismérföldnyire, - felelt a mérnök; s meg kell vallania barátom, hogy eddigelé sem a vidék, sem az út kényelmetlensége ellen nincs oka panaszkodni.

A Ganges! Van-e folyó, melynek neve költőibb legendákat idézne lelkünk elé. Mintha egész India e névbe volna összefoglalva! Van-e a világon völgy ehhez hasonlító, mely, hogy ágyat adjon e hatalmas folyamnak, ötszáz mérföldnyire terjed ki s száz millió lakosnak ad szállást! Van-e pont a föld kerekiségén, ahol több csoda halmozódott volna rakásra az ázsiai néptörzsek feltűnte óta? Mit mondana Hugó Viktor a Gangesről, mikor a Dunát oly kevélyen énekelte meg; méltán, mert nem lehet-e büszke a folyó

- ha ágya mint a tengeré,
S úgy tekergőzik a földgömb köré
Mint egy kigyó - s hömpölykedik
Napnyugattól napkeletig...

De a Ganges ágya, hömpölygése, még nagyobbyszerű mint a Dunáé: örvénytölcsérei, viharai borzasztóbbak, kígyózása hatalmasabb: ő is nyugatról keletnek ömlik; de nem középszerű hegyek közt, minők a Duna forrásait s folyását őrzik, hanem a földgömb legóriásibb havasából, a tibeti Himalájából táplálkozik.

Másnap, május 23-án reggel, napfeljöttkor, óriási víz tükre terült el előttünk. A part fehér porondján néhány csoport nagy alligátor sütkérezett a fölkelő nap első sugaraiban. Mozdulatlanul a fénylő égi test felé fordulva, heverték, mintha ők volnának a Bráma legbuzgóbb tisztelői. De a víz színén úszó néhány holttest csakhamar elvonta figyelmüket imádatuk tárgyától. Mondják, hogy a vízen úszó hullák, ha férfiaké: hanyatt, ha nőké: arcon fekve lebegnek. Mondhatom, hogy ez észrevétel minden alapot nélkülöz. Egy perc múlva a szörnyeteg hullók prédájokra rohantak s azokat a folyam mélyébe ragadták alá magokkal.

A kalkuttai vasútvonat, mielőtt Allahabadnál kétfelé ágaznék, hogy északnyugati ága Delhi és délnyugati ága pedig Bombay felé menjen, folyvást a Ganges jobbpartját követi, csak annak kanyargásait gazdálkodja meg egyenes vonalával. A mogul-szeráji állomáson, melytől néhány

mérföldnyire voltunk, egy szárnyvonal válik ki a fővonalból s átkelve a folyamon, érinti Benareszt és a Gumti völgyén fel Jaunporeig megy hatvan kilométernyi hosszúságban.

Benaresz e szerint a folyó balpartján fekszik. Mi azonban nem itt akartunk átkelni a Gangesen, hanem csak Allahabadnál. Az acél-óriás tehát a jobbpárti szállóhelyünkön maradt; a parton azonban csónakok álltak kikötve, melyek készen vártak, hogy bennünket a városba átröpítsenek.

Munro ezredesnek nem volt semmi látni és tanulni valója ez általa gyakran meglátogatott és jól ismert városban. Egy percre mégis gondolkodott, ne jöjjön-e velünk? Végre is az ellenkezőre határozta el magát s beírta azzal, hogy egy sétát tegyen a parton Mac-Neillel. Hod kapitány, kinek a benareszi helyőrségben számos hajdani fegyvertársa volt, ezek látogatására indult a tulajdonképpeni városhoz csatolt angol városrészbe, Sécrole-ba, hol a helyőrség elszállásolt volt; s így csak ketten maradtunk Banks mérnökkel, aki arra vállalkozott, hogy kalauzom legyen. Ketten tehát egy csónakba ültünk s rézsút irányban átvitettük magunkat a folyón, ily módon érve el azt a célt, hogy előre szemügyre vehessük Benaresz amfiteátrum-szerű fekvésének gyönyörű panorámáját.

- Benaresz, - mondta Banks, - a hinduk Mekkája, szent városa s aki itt csak egy napot élt, biztosítva van az örök üdvben való részesülés felől. Képzelteri: e hit a zárándokoknak mily tömegeit vonja ide évenként!

Benaresz fennállását harminc századnál régiebbnek állítják. E szerint Trója pusztulásával egy időre esnék építése. Mindig nagy befolyást gyakorolván, nem ugyan politikai, de vallásos tekintetben, Hindosztánra, egész a kilencedik századig a buddha-vallás kiváltságolt középpontjának tekintették. Ekkor azonban a bramánizmus megbuktatta a régi vallást; s Benaresz a bramánoknak is fővárosává lön s amint mondják, most háromszázezer zárándok látogatja évenként.

A város tekintélye a rádzsát is e szent helyen tartotta. E fejedelemnek, ki meglehetős sovány évdíjat húz az angoloktól, pompás palotája van Ramnagurban a Ganges partján. Mint a kaszi-i (Benaresz régi neve) királyok egyenes utóda, még most is tekintélyben áll; de befolyása elenyészett s jövedelme egy lakrupiára (százezer rupia) szorítottatott, amennyinél a hajdani náboboknak a zsebpénze is többre ment.

Az 1857-iki fölkelés egy percre Benareszt is megingatta, mint általában a Ganges-parti városokat mind. Királyi őrsége kevés, bennszülött katonasága megbízhatatlan volt; midőn Neil ezredes - csupán kétszázötven főből álló csapattal - a városba vonulva, a szipojokat fegyverletételre szólította föl, ezek azt megtagadták. Összecsapás támadt köztük s a Neil ezredes gyalogsága közt. A fölkelőkhöz csatlakoztak a hindu csapatok s a szikk-ek; de ágyútűzzel megfutamtították őket. Ettől kezdve Benaresz csöndes maradt az egész lázadás alatt.

E részletekkel Banks az alatt ismertetett meg, míg gondolánk a Ganges hajjain tova siklott, a balpart felé; míg a part egy hajlatában, mely a nápolyi öbölre emlékeztet, úgy kötöttünk ki, hogy teljes mértékben élvezhattuk a város lépcsőzetes fekvésének gyönyörű látványát. Egy nepáli pagoda (kínai építmény), Buddhának szentelve, egész erdeje a karcsú tornyoknak, minareteknek és kupoláknak, melyek közül leginkább kimagaslik a Sívának szentelt lingam arany nyílve sszeje s az Aurung-Zeb mecsetjének kettős nyila - koronázta meg a paloták ama tömkelegét, melynek neve Benaresz!

A helyett, hogy a víz színétől a partra fölvezető gat-ok (lépcsők) egyikén azonnal fölmentünk volna, Banks a part hosszában végigterestette csolnakunkat, hogy tovább gyönyörködhesünk a város külső képében.

A gájai jelenetet láttam ismétlődni, csak hogy más keretben. A Falgu-parti zöld berkek helyett a szent város utcásorai képezték a háttérrel, - de maga a kép ugyanaz volt. Zarándokok ezrei borították a partot, a lépcsőzeteket s tolongtak a szent folyóba való fürdés vágyától űzve s egymást sarkalva. De a fürdés nem esett ingyen. A lépcsőkön örök szedték a vámot, üzérkedő bramánok társaságában, akik olvasókat, amuletteket s imádkozó gépeket árultak a híveknek.

A fürdésre vágyókon kívül árusok is tolongtak a folyóhoz, hogy annak szent hullámaiból megtöltsék edényeiket, elárusítás végett - a távoleső tartományok azon hívei számára, kik személyesen ide nem jöhettek. Az üvegekre a bramánok ütötték a hiteles pecsétet - bizonyos díjért.

- Lehet, szólt Banks, - hogy a Ganges összes vize sem elég a nagy keresletre; hamisítják is, hogy a híveket kielégíthessék.

- S nem történik-e, - kérdeztem, - szerencsétlenség is e tömeges fürdésnél?

- De igen; sokan belevesznek a víz árjába; de mit árt? testök elvész, lelkök üdvözülni!

- S a krokodilok?

- Azok távol tartják magokat. Minden zaj elriasztja ez éppoly félénk, mint rettenetes állatokat. Vannak egyébiránt vakbuzgók, kik önként keresik a halált a szent folyóban. Szentségekkel övezik magokat, hogy úgy vesszenek el - s azt hiszik így könnyebben jutnak a Buddha paradicsomába.

Csolnakunk nemsokára a Manmenka-gát elébe vitt, ahol kiszállottunk. Itt vannak fölállítva a kegyesek hullái számára a máglyák, kik előre megfizetik - vagy helyettük utódaik - a költséget, melybe elégetésük kerül. E máglyák reggeltől estig égnak; s boldog, aki Benareszből indulhat az örökkévalóság útjára. A gazdag babúk száz mérföldről is ide hozzátják magokat holtuk után vagy ha halálukat közeledni érzik, csak hogy itt mehessenek a lángok szárnyán az égbe. Lelkükért, - hogy oda jusson - egy árnyas fák közé rejtett pagodában mondják a bramánok a jól megfizetett imákat.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Séta Benareszben.

A nap hátralevő részét a város megtekintésére fordítottuk s megszemléltük annak főbb épületeit s arab modorban épült sötét boltokkal szegélyezett bazárjait. Ezekben árulják különösen a drága szövetű finom musselineket s a «kinbob»-nak nevezett és arannyal áttört selyemszövetet, mely a benareszi ipar egyik legnevezetesebb terméke.

A város utcái tisztán vannak tartva, de szűkek, ami a tropikus hőségű, a nap sugarai által majdnem függőlegesen ért városokban szükséges, mert a hőség még árnyékban is majdnem kiállhatatlan. Sajnáltam palankin-vivőinket, akik azonban, úgy látszott, föl sem vették a fáradságot, amelyhez hozzá voltak szokva. E szegény ördögöknek alkalmuk nyilván néhány keserves rupiát szerezni, ez megedzette bennök az erőt és bátorságot.

Nem így az bizonyos hindu vagy inkább bengali, aki - élénk szemével s ravaszságot visszatükröző arcával - folyvást a nyomunkban járt, a nélkül, hogy tőlünk ezért valamit várhatott volna, bár teljességgel nem is igyekezett elrejteni magát előlünk.

Amint a Manmenka-gátra kiléptünk s én Bankssal beszélgettem, véletlenül hangosan találtam kimondani a Munro ezredes nevét. A bengali, ki éppen tanuja volt amint gondolánk kikötött, önkénytelenül összerezzen e név hallatára. Nem fordítottam rá nagyobb figyelmet, mint az ilyesmi érdemelte; de ismét rá gondoltam, amint észrevettem, hogy az ember, mint valami kém, szüntelenül nyomunkban jár. Majd megelőzött, majd hátunk mögé került, de mindig közelünkben maradt. Barát vagy ellenség-e? nem tudhattam, de bizonyos, hogy oly ember, aki előtt a Munro név nem közönyös.

Palankinunk a száz fokú széles lépcső alján állapodott meg, mely a rakpartról az Aureng-Zeb mecsetéhez vezet föl.

Hajdan a hívők csak térden csúszva mentek föl a szent-lépcsőn, mint a római *Santa-Scalá*-n a hívek. Akkor a Visnu temploma állott e helyen, melynek helyére állították később a hódító mecsetjét.

Szerettem volna Benareszt e mecset magas minaretei egyikének a csúcsáról szemlélni meg, mint egy erőd (melyhez hasonlít) legmagasabb bástyatornyáról. A százharminckét láb magas minaretek felső része alig egy közönséges kémény átmérőjű, melynek szűk üregében csigalépcső kanyarog föl; de tiltva van oda fölmászni s nem ok nélkül. Már két minaret észrevehetőleg félre hajlott a függőleges iránytól s nem lévén oly kiszámítással építve, mint a pisai torony, előbb-utóbb le is fognak dűlni.

Amint az Aureng-Zeb mecsetéből kiléptünk, ismét ott találtuk a bengalit. Az ajtóban várt. Most élesen szemügyre vettem s lesütötte szemeit. Mielőtt Banksnak a figyelmét is fölhívnám e különös dologra, be akartam várni, folytatja-e ez ember gyanús magaviseletét - s nem szoltam semmit.

Benaresz csodálatos városában százanként vannak a pagodák és mecsetek; nem kisebb számmal azok a pompás paloták, melyek közt a legszebb kétségkívül a nagpóri királyé. Ritka rádzsa ugyanis, aki ne igyekeznék egy talpalatnyi földdel bírni a szent városban, ahol a Méla nagy ünnepélyei alkalmával megszállhasson.

Nem lehetett céлом egyenként végigjárni mind ez épületeket a rendelkezésünkre álló kevés idő alatt. Megelégedtem tehát azzal, hogy a Bicsesvár templomát meglátogattam, ahol a Siva isten lingamja emelkedik. E formátlan, iromba kötömeg, melyet úgy néznek, mint a hindu

istenek legvadabbika testének egy részét, egy szent kút fedelélül szolgál, melynek vize, hitők szerint, csodatevő erővel bír. Megnéztem még a Mankarnikát is vagyis szent forrást, melyben a hívők, a bramánok nagy hasznára, mosakodnak; továbbá a Man-mundirt, az Akbár szultán által ezelőtt kétszáz évvel épített csillagvizsgálót, melynek összes műszerei, hogy annál szilárdabb mozdulatlansággal bírjanak, kőből vannak faragva.

Hallottam beszélni még egy majom-palotáról is, melyet az utazók nem szoktak elkerülni, ha Benaresz nevezetességeit megszemlélik. A párizsi ember azt hiszi: a jardin-des-plantes-beli nagyszerű majomketrec mását fogja látni. Szó sincs róla! - E palota nem egyéb, mint egy templom, a Durga-Kund, valamivel kívül a külvárosokon. A IX. században épült s így a város legrégebbi épületei közé tartozik. A majmok nincsenek itt rácsozott kalitkákba zárva, hanem szabadon járnak s ugrálnak az udvarokon, egyik fáról a másikra, fel az óriás mangófákra, veszekszenek egymással a cukros mandulákon s mogyoró-szemeken, melyeket az utazók dobnak nekik. Itt is, mint mindenütt, a bramánok, kik a Durga-Kundot őrzik, némi kis díjat szednek, ami azonban sokra megy évenként s igen jövedelmezővé teszi állásukat.

Mondanom sem kell, hogy a nagy hőségben meglehetősen ki voltunk fáradva, mikor estefelé a gőzházba való visszatérésre gondoltunk. Secroléban, a város angol katonai részében, az első vendéglők egyikében reggeliztünk és ebédeltünk, de mindamellett ki kell mondanom, hogy a konyha mögötte maradt a Mr. Parazardénak.

Mikor gondolánk a gát aljához visszatért, hogy minket a Ganges jobbpartjára visszaszállítson: még egyszer láttam a bengalit, alig két lépésnyire hajóba szállásunk helyétől. Egy hindu által kormányzott csónak várt reá. Belelépett. Át akart-e szállni a folyamra ő is, s egész szállásunkig kísérni minket? A dolog nagyon gyanússá kezdett válni.

- Banks, - mondtam ekkor halk hangon, a bengalira mutatva, - amott egy kém, aki egész nap nyomunkban volt.

- Jól láttam, - felelt Banks, - s megfigyeltem azt is, hogy az ezredes neve tette őt figyelmissé ránk, midőn ön azt kiejtette.

- Nem volna-e helyén megszólítani? - kérdeztem.

- Nem; hagyjuk útjára. Jobb, ha nem is tudja, hogy gyanakszunk rá. Egyébiránt - nincs is már itt.

Valóban a bengali csónakja eltűnt a hajók és bárkák tömkelegében, melyek, minden színben és alakban rajzoltak a Ganges sötét vizén.

Ekkor Banks az evezőshöz fordulva, kérdezte tőle közönyt színlelő hangon:

- Ismered ez embert?

- Nem, először látom életemben, - felelt a hajós.

Az éj leszállt. Címeres és különböző színekkel fellobogózott hajók százai, dalosokkal és zenészekkel tele, sűrögtek össze-vissza a lámpáktól világított folyón. A balpartról tűzijátékok röppentek a magasba, eszembe juttatva, hogy nem vagyunk messze a mennyei birodalomtól, ahol annyira divatoznak s oly nagy becsben állanak. Nehéz volna hű leírását adni e látványnak, mely valóban páratlan volt. Minek a tiszteletére szólt ez éji ünnepély, mely rögtönzöttnek látszott s melyben a hinduk minden osztálya résztvett, nem tudhattam meg. Amely percben véget ért: hajónk éppen a túlsó parthoz érkezett.

Olyan volt, mintha csak álomlátás lett volna. Alig tartott tovább, mint amaz égi jelenségek, melyek megvilágítják egy percre a láthatárt s azzal ellobbannak. De India háromszáz millió mindenféle istent, alistent, szentet és alszentet tisztel s az évnek nincs annyi órája, perce és másodperce, hogy az istenségek mindenkének jusson abból egy.

Mikor éji szállásunkhoz visszaérkeztünk, Munro ezredes és Mac-Neil már ott voltak. Banks azt kérdezte az őrmestertől, nem történt-e valami feltűnő távollétünk alatt?

- Semmi. - felelt Mac-Neil.

- Nem láttatok valami gyanús embert erre kószálni?

- Senkit. Van talán valami oka önnek a gyanúra?

- Minket Benareszben tett egész látogatásunk alatt kémleltek, - felelt a mérnök; - s én nem szeretem, ha kémlelnek.

- S a kém?

- Egy bengáli volt, akit az ezredes neve kiejtése tett ránk figyelmessé.

- Mit akarhat az ember?

- Nem tudom, Mac-Neil. De résen kell lenni.

- Résen leszünk. - felelt az őrmester.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Allahabad.

Benaresztől Allahabad körülbelül százharminc kilométer távolságra fekszik. Az országút csaknem folytonosan a Ganges jobbpartján halad, a folyam és a vasútvonal közt. Storr jól ellátta magát szénnel s megrakta vele az egész széntartót, úgyhogy elefántunk több napra el volt látva táplálékkal. Szépen megtisztítva, ne mondjam kikefélve, - alig várta, hogy induljunk. Nem pöfögött ugyan, de meg-megrázkódott olykor, kerekei meglóbálódtak egy kissé, mutatva, hogy a gőz feszültsége mielőbb elérje kellő fokát.

Vonatunk május 24-én kora hajnalban indult, egyszerre meglehetősen és egyenletes sebességgel, mely három-négy kis mérföldet tett óránként.

Az éj minden esemény nélkül mult el; a bengálit nem láttuk viszont.

Említsük meg itt, egyszer mindenkorra, hogy a napirendet: fölkelés és lefekvés, reggeli, villás-reggeli, ebéd, pihenő, - mindig katonai pontossággal tartottuk meg a gőzházban, éppen úgy, mint azelőtt a kalkuttai bungalóban. Haladtunkban a vidék szüntelen változott, de életünk oly egyforma volt, mintha helyünket se változtattuk volna; s a mellett úgy beletaláltuk magunkat ebbe az életmódba - s egyhangúságát leszámítva, oly jól is találtuk benne magunkat - mintha soha más életet nem folytattunk volna.

Ezen napon tizenegy óra tájban egy sajátságos alakú, mongol építésű mauzoleum tűnt szemünkbe, melyet az izlám két szentjének, Kasim-Szolimán nevű apának és fiának tiszteletére emeltek. Félórával később a csunári tekintélyes erősség mellett haladtunk tova, melynek festői falai a Ganges fölött százötven láb magasra emelkedő bevehetetlen kősziklát koszorúznak. Eszünkbe sem jutott állomást tartani, hogy ez erődöt meglátogassuk, mely a Ganges völgyén a legfontosabbak egyike s úgy van berendezve, hogy védőinek löporra nincs szükségük; kövekkel és szikladarabokkal képesek visszaverni bármily ostromot. A vár alatt terül el a hasonló nevű kis városka, kacérul a zöld lombos fák mögé bújó csinos fehér házaival.

Benareszban, mint láttuk, számos kiváltságolt hely van, melyeket a hinduk a világon legszentebbnek tartanak. Ily szent helyet százával találni a hindu-félszigeten. A csunári váracsanak is megvan a magáé; egy márványlap, melyen - hitők szerint, - az év minden napján más-más isten jó délutáni pihenőjét tartani. Természetesen az isten láthatatlan: azért nem is kerestük fel pihenő helyét.

Acél-óriásunk estére Mirzapórnál állapotott meg, hogy ott töltsük az éjt. A város templomok híjjával sincs, de gyáraik is vannak s igen látogatott kikötője van, az e vidéken termelt gyapot hajókra rakása és tova szállítása céljából. Valaha gazdag kereskedőváros lesz belőle.

Másnap, május 25-én, délután két órakor gázlón mentünk át a kis Tonza patakán, melyben ekkor alig volt egy lányi víz. Öt órakor meg azon pontnál haladtunk el, ahol a Bombayból Kalkuttába menő vasút könyököt csinál. Közel ahhoz, ahol a Jumna a Gangesbe ömlik, bámultuk a nagyszerű vas-szerkezetet, melyen átrobog a vasút s melynek hatvan láb magas hat oszlopa a szent folyam e büszke mellékfolyója vizében áll. A kocsit hajóhídon vezet át a folyam jobbpartjáról a balra, - mi azon mentünk át, minden nagyobb nehézség nélkül s estére Allahabad egyik külvárosának a szélénél állottunk meg éjjeli szállásra.

A május 26-iki napot e nevezetes város meglátogatására szándékoztunk szentelni, mely Hindosztán fő vasútvonalának kiindulási pontjául szolgál. Bámulatosan szerencsés fekvése van, termékeny vidék közepette, a Ganges és a Jumna két karja közt pihenve. A természet

mindent megtett arra, hogy Allahabad az angol India fővárosa, a kormányzat központja s az alkirály székhelye lehessen. Nem is lehetetlen, hogy azzá lesz egykor, kivált ha Kalkuttát a Ganges szeszélyéből valami baj éri. Allahabad éppúgy szívében fekszik az indiai angol területnek, mint Párizs Franciaországnak, London nem esik Anglia közepébe, de nem is bír azzal a fölényrel Liverpool, Manchester, Birmingham stb. fölött, mint Párizs Franciaországnak valamennyi többi városa fölött.

- S innen kezdve, - kérdeztem Bankstól - egyenesen északnak fogunk haladni?

- Körülbelül majdnem egyenesen, Allahabad nyugati végpontja utazásunk ez első szakaszának.

- Végre! - kiáltott fel Hod kapitány. - Szépek a nagy városok is, de a nagy mezők, nagy ingoványok még sokkal szebbek! Ha mindig vasutak mentén haladunk, elefántunk egészen az egyszerű mozdonyok színvonalára süllyed. Mily kár volna!

- Ne féljen, - felelt a mérnök; - ez nem fog megtörténni. Nemsokára oly vidékeken törtetünk, amilyeneket ön szeret.

- E szerint egyenest az indo-kínai határszélnek tartunk, Lucknowt nem is érintve?

- Szándékom elkerülni e várost, főleg pedig Cawnporet, melyek tele vannak gyászemlékkel Munro ezredes számára.

- Igaza van, - mondtam; - jobb minél távolabb maradjunk e helyektől.

- Mondja csak Banks, - kérdezte Hod kapitány, - Benareszben nem hallott semmit Nána Sahibról?

- Semmit; azt hiszem a bombay-i kormányzót ez egyszer ismét félrevezették s Nána-Sahibot senki ott nem is látta.

- Lehet, mert azóta többet is hallatott volna magáról.

- Legyen bármint, - mondtotta Banks, - alig várom, hogy elhagyhassuk a Ganges-völgyet, mely annyi gyász színhelye volt a szipoj-lázadás alatt, Allahabadtól kezdve Cawnpore-ig. Csak e város nevét ne is említsük Munro előtt, éppoly kevésbé, mint a Nána-Sahibét!

Másnap Banks szíves volt elkísérni engem, Allahabad nevezetességeinek megismerésére. Talán három nap kellett volna a három város bejárására, melyekből Allahabad tulajdonkép áll. De mind a három összevéve sokkal kevésbé érdekes Benáresznél, ámbár szintén a szent városok közé számíttatik.

A hindu városról nincs mit mondani. Alacsony házak, szűk utcák tömkelege, itt-ott gyönyörű tamariszkoktól árnyalva.

Az angol városról s a katonai laktanyákról sem lehet sokkal többet mondani. Jól rendezett s beültetett széles utcák, tág terek, gazdag lakások, szóval egy leendő nagyváros minden elemei megvannak benne. Messzeterjedő lapályon fekszik, melyet északon és délen a Ganges és a Jumna folyásai határolnak. E lapályt «alamizsna-lapály»-nak nevezik, mert a hindu fejedelmek ide jártak minden időben jótekonyságot gyakorolni. Azt tartották «üdvösségesebb itt egy kis pénzt adni, mint százezer aranyat másutt».

Allahabad erőde kétségkívül a legérdekesebb része a városnak s megérdemli, hogy meglátogassák. Nyugatra esik az alamizsnák lapályától, magas falai vörös gránitból, büszkén emelkednek s rajtok - mint mondani szokás - «a lövegek a két folyóba törnek ki a nyakukat». Az erőd közepén egy palota, melyet most fegyvertárul használnak, hajdan Akbár szultán kedvenc tartózkodás-helye, egyik sarkában a Feroze Sháhok felséges obeliszkje, egy kőből

faragott, harminchat láb magas oszlop, tetején egy oroszlánál, nem messze tőle egy kis templom, melybe hinduknak nem szabad belépni; ezek a főpontjai az erődnek, mely méltán vonja magára az utazók figyelmét.

Bankstól hallottam, hogy az allahabadi erődnek megvan a maga legendája is, mely a jeruzsálemi Salamon-templom építéséről szóló bibliai legendára emlékeztet.

Mikor a szultán az allahabadi erőd építéséhez kezdett, a kövek nagyon ellenszegülőeknek mutatták magukat. Alig raktak föl egy falat, megint összeomlott. Megkérdezettvén az orákulum, azt mondta, hogy áldozat kell a gonosz végzet megengesztelésére. Akadt is egy hindu, aki önkéntesen ajánkozott, hogy meg hagyja magát égetni. Ez megtörténvén, a vár akadály nélkül épült föl. A hindut Brognak hívták s róla a városnak ma is Brog-Allahabad kettős neve van.

Banks aztán elvezetett a Kozra király kertjeibe, melyek megérdemlik nagy híreket. A világ legszebb tamariszkjai árnyában áll itt több mohamedán mauzoleum; köztük a Kozra király utolsó lakóhelye is. Fehér márványfalai egyikén óriási kéz nyoma látható. Ezt nagy előzékenységgel mutatták meg nekünk, nem mint a gájai szent lábnyomokat. Igaz, hogy ezek nem is egy isten (Visnu) lábnyomai, csak egy egyszerű halandó, Mohamed kis unokaöccse kezének a nyoma.

Az 1857-iki fölkeléskor a vért Allahabadban éppoly kevésbé kímélték, mint a Ganges-völgy többi városában. De a csunár helyőrség vitéz magatartása oda vitte a dolgot, hogy a szipojok letették a fegyvert. A laktanyákban keményebben folyt a dolog. A bennszülöttek mind a lázadáshoz csatlakoztak, a börtönöket feltörték, a rakpartokat kirabolták, az európaiak lakóházait felgyújtották. Ezek után Neil ezredes, miután Benareszben a rendet helyreállította, megérkezett a maga ezredével s száz vadással a madrasi ezredből. Visszafoglalta a hajóhidat a fölkelőktől, fölszabadította a külvárosokat, szétkergette a fölkelők ideiglenes kormányát, melynek élén egy muzulmán állott s urává lett az egész tartománynak.

E rövid kirándulásunk alatt Allahabadba, Banks és én folyvást vigyáztunk, nem leselkednek-e utánunk itt is mint Benareszben? De ezúttal nem láttunk semmi gyanús embert.

- Mindegy - mondta a mérnök; - nem árt résen lenni. Jobb szeretnék felismeretlen maradni, mert a Munro ezredes neve nagyon ismeretes e vidék bennszülöttei előtt.

Hat órakor tértünk vissza szállásunkra, ebédre.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Egy hirdetmény.

Munro ezredes, aki csak egy vagy két órára hagyta el a kocsibeli szállást, előbb is visszatért mint mi s már várt reánk Hod kapitány, aki néhány bajtársát látogatni ment a laktanyákba, velünk egyszerre érkezett vissza.

Azt az észrevételt tettem s közöltem észrevételemet Banks-szal is, hogy Munro ezredes, ha nem is éppen szomorúbbnak, de gondolkodóbbnak látszott, mint rendesen. Úgy tetszett nekem, valami rejtett tüzet látok szemeiben, melyet könnyei már rég kiolthattak volna.

- Igaza van önnek, - felelt Banks; - valami történt, de mi történhetett?

- Ha megkérdezné Mac-Neilt? - szoltam.

- Úgy van, Mac-Neil tán megmondhatná.

S a mérnök, kimenve a szalónból, az őrmester szobájába akart benyitni. Zárva találta.

- Hol van Mac-Neil? kérdezte Banks Gumitól, aki éppen készült nekünk az asztalnál felszolgálni.

- Kiment, - felelt Gumi.

- S mikor?

- Körülbelül egy órája és pedig az ezredes úr parancsára.

- Nem tudod, hova ment?

- Nem, Banks úr s azt sem, mi célból.

- Nem történt itt semmi elmenetelünk óta?

- Semmi, uram.

Banks visszatért a szalónba s közölte velem az őrmesternek ismeretlen okból történt eltávozását.

- Nem tudom, - mondta, - mi történt, de, hogy valaminek történnie kellett, az bizonyos. Várjunk.

Asztalhoz ültünk. Rendesen Munro ezredes is résztvett ilyenkor a társalgásban; szeretett hallani kirándulásainkról s érdeklődött az iránt, mit tettünk napközben. Vigyáztunk, hogy semmi olyat ne mondjunk, ami legtávolabbról is eszébe juttathatná a szipojok lázadását. Azt hiszem, ő ezt észrevette, de nem tudom, hálás volt-e ezért, ámbár éppen nem volt könnyű dolog, mikor oly helyekről volt szó, mint Benaresz vagy Allahabad, a lázadás legvéresebb eseményeinek színhelyeiről.

Most is készen voltam rá, hogy Allahabadról fog kérdezősködni. Félelmem alaptalan volt. Munro ezredes egy szóval sem kérdezte sem Bankstól sem tőlem, mivel töltöttük a napot; sőt néma maradt az egész ebéd alatt, saját gondolataival foglalkozott s úgy látszott percről-percre jobban elmerült azokba. Gyanúsán nézett a katonai laktanyák felé vezető útra s több ízben volt azon a ponton, hogy felálljon székéről, hogy jobban oda láthasson. Kétségkívül a Mac-Neil őrmester visszatérére várt oly türelmetlenül.

Ebédünk e szerint meglehetősen szomorúan folyt le. Hod kapitány pillantásaival kérdezgette Bankstól, hogy mi történt; de Banks sem tudott többet nála.

Mikor az ebédnek vége volt, Munro ezredes ahelyett, hogy szokott pihenésre dülne le, lement a veranda lépcsőjén, néhány lépést tett előre az úton, még egy utolsó pillantást vetett arra, s aztán visszafordulva felénk, így szólt:

- Banks, Hod s ön is Maucler, nem volna-e kedvök elkísérni engem a katonai laktanyáig?

Azonnal felálltunk az asztaltól s követtük az ezredest, ki lassú léptekkel ment előre. Mintegy száz lépést haladva, Munro úr megállott egy magas pózna előtt, mely az út felén volt s melyre egy hirdetmény volt kifüggesztve.

- Olvassák! - szólt.

Ugyanaz a hirdetés volt, már több mint két hónap előtti kelettel, mely Nána Sahibnak a bombayi kormányzóság területén megjelenését adta hírül s fejére díjt tűzött ki.

Banks és Hod nem nyomhatták el megdöbbenésüket. Mindeddig, úgy Kalkuttában, mint az útközben sikerült nekik megakadályozni, hogy e hirdetés az ezredesnek tudtára jusson. Most a véletlen tudomására hozta azt neki.

- Banks szólt Sir Edward Munro, megragadva a mérnök kezét - te tudtál e hirdetésről?

Banks nem felelt.

- Tudtad, már két hónapja, hogy Nána Sahib megjelenése a bombayi kormányzóság területén jelezve volt - és nekem erről nem szóltál.

Banks nem tudott mit felelni: hallgatott.

- Eh, igen is, ezredes! - szólt Hod kapitány - mi tudtuk; de minek szóltunk volna? Ki áll jól, hogy a hirdetés igazat mond, s bizonytalanért miért ébresztettünk volna önben oly kínos emlékeket föl?

- Banks! - kiáltott az ezredes, nála rég nem észlelhető eréllyel - hát elfeledted, hogy inkább én, mint bárki más, kell hogy megbüntessem ez embert! Tudd meg: csak azért álltam rá ez utazásra, hogy újra lássam India északi részét, mert én soha egy percig sem hittem a Nána Sahib halálában, s mert soha egy percig sem feledkeztem el bosszuló kötelességemről! Vele-tek útra kelve: egy gondolatom, egy reményem volt csak - arra számítottam, hogy ezzel közelebb jutok célomhoz. Igazam volt! A gondviselés szemeim elé hozta e hirdetményt. S most már tudom, hogy nem északon kell keresni Nána Sahibot, hanem délen. Jól van tehát! Délre fogok menni.

Sejtelveink nem csaltak. Csak egy utógondolat, több annál, egy rögeszme bírhatta rá Munro ezredest ez utazásra.

- Munro, - felelt most Banks, - nem szóltam neked, mert nem hittem, hogy Nána Sahibot látták volna Bombayban. A hatóság ezúttal ismét félrevezettetett. Hisz e hirdetés március 6-áról szól; s azóta semmi nem igazolta annak igazságát. Nána Sahib azóta ne adott volna-e életjelt magáról?

Munro ezredes egyelőre mit sem felelt a mérnök e megjegyzésére. Még egy tekintetet vetett az útra s azután így szólt:

- Barátaim, mindjárt megtudjuk, mi van a dologban. Mac-Neilt Allahabadba küldtem, levéllel a kormányzóhoz. Azonnal meg fogom tudni, megjelent-e valóban Nána Sahib a nyugati tartományok területén s ott van-e még, vagy ismét eltűnt.

- S ha megjelent, s ha a tény kétségbevonhatatlanul meg lesz állapítva, mit fogsz tenni? - kérdezte Banks, megragadva az ezredes kezét.

- Megyek, - felelt sir Edward. - Megyek mindenhová, ahová a legfőbb igazság nevében mennem kell.

- Feltétlen elhatározásod ez?

- Igen, Banks, feltétlen. Ti tovább folytatjátok utatokat nélkülem; én még a ma esti vonattal indulok Bombayba.

- Jó; de nem mész magad - szólt Banks egy pillantást váltva velünk. - Mi is veled megyünk, Munro.

- Úgy van, úgy, ezredes! - kiáltott Hod kapitány; - nem hagyunk magadat menni. A helyett hogy vadállatokra vadásznánk, gazemberekre fogunk vadászni.

- Munro ezredes - tettem hozzá én, - megengedi-e nekem, hogy barátaimmal együtt én is elkísérhessem?

- Helyes, Maucler! - felelt Banks - ma este indulunk -

- Felesleges, - szólt közbe egy komoly hang.

Megfordultunk. Mac-Neil állt előttünk, kezében egy hírlappal.

- Olvassa, ezredes úr; a kormányzó ezt adta válaszul önnek levelére.

S Munro ezredes olvasá, amint következik:

«A Bombay-i kormányzó tudatja a közönséggel, hogy a március 6-án kiadott hirdetmény - Dandu-Pantot illetőleg - tárgytalanná vált. Nána-Sahib tegnap, megtámadtatván a szopturrai hegyszorosokban, ahová csapatával menekült, egy összecsapásban megöletett. A cawnporei és lucknowi lakosok fölismerték. Balkezén egy ujjja hiányzott - s tudva van, hogy Nána-Sahib akkor vágatta le egy ujját, mikor áltemetés által akarta elhitetni, hogy meghalt. Indiának nincs mit tartania többé a kegyetlen nábobtól, aki annyi vérontás szerzője volt.»

Munro ezredes tompa hangon olvasta végig e hirdetményt. S a lapot kiejtette kezéből.

Mindnyájan hallgattunk. A Nána Sahib halála, mely ezúttal kétségtelen volt, megszabadított jövőre minden aggályainktól az ezredest illetőleg. Munro ezredes néhány percnyi hallgatás után, kezét végigvonva homlokán, mintha borzalmas emléket akarna onnan letörölni, így szólt:

- Mikor hagyjuk el Allahabadot?

- Holnap hajnalban, - felelt a mérnök.

- Banks, - mondotta, - nem állhatnánk meg Cawnporeban, néhány órára?

- Akarod?

- Igen, Banks, szeretném... még egyszer meglátogatni... utoljára, Cawnporet!

- Két nap múlva ott leszünk, - felelt a mérnök egyszerűen.

- S aztán? - kérdezte Munro ezredes.

- Aztán, folytatjuk utunkat India északi részeibe.

- Igen, igen, északra! - felelt az ezredes, oly hangon, mely szívem mélyéig megrázott.

Valóban, úgy tetszett nekem, mintha Munro ezredes még némi kételyt táplált volna az iránt, hogy Nána Sahib elesett az angol helyőrséggel való összecsapásban. Volt-e oka ilyen kételyre?

A jövő meg fogja mutatni.

TIZENHATODIK FEJEZET

Gyászos emlékek

Oude királyság hajdan a legtekintélyesebb volt a félszigeten, s ma is a leggazdagabb egész Indiában. Voltak erős és hatalmas, de voltak gyöngye uralkodói is. Ezek közé tartozott Vadzsad-Ali sháh, kinek gyöngesége a tartományt a keletindiai társaság birtokába juttatta, 1857 február 6-án, alig néhány hónappal a szipoj-lázadás kitörése előtt, melynek aztán éppen e területen mentek végbe legvérengzőbb jelenetei s azok legborzasztóbb visszatorlásai.

Két város neve nyert ezek által legszomorúbb emlékezetességet: Lucknow és Cawnpore; amaz a hajdani királyság fő-, emez egyik legtekintélyesebb városa.

Munro ezredes Cawnporeba kíváncszott, ahová május 29-én reggel érkeztünk, a Gangesz jobb partján haladva, határtalan síkságon, beláthatatlan terjedelmű indigo ültetvények között. Acél-óriásunk két napig, három mérföld óránkénti középsebességgel haladva hagyta hátra azt a kétszázötven kilométernyi utat, mely Allahabad és Cawnpore közt van. S most már Kalkuttától, kiindulásunk pontjától, közel ezer kilométer távolságra voltunk.

Cawnpore körülbelül 60,000 lakosú város. Öt kis mérföld hosszú szalagban nyúlik el a szent folyam jobbpartján. Katonai őrsége hétezer főre megy, kik laktanyákban vannak elhelyezve.

Az utazó hiába keres e városban valamely figyelmére méltó műemléket, noha a város oly régi eredetű, hogy keletkezése még a keresztény időszámítás előtti korba esik. Nem is kíváncsiság hajtott minket Cawnporeba; egyedül a Munro ezredes kívánsága hozott ide.

Május 30-án reggel odahagytuk házunkat, s Hod, Banks és én némán kísértük Munro ezredest, ki Mac-Neil őrmesterrel együtt komoran lépdelt előttünk. Néhány lépésnyire hátramaradva tőlök, Banks a következőket beszélte el nekem a szipoj-lázadás emlékeiből.

Cawnpore, mely az oudei királyságnak a társaság birtokaiba bekebelezésekor biztos őrséggel volt ellátva, kitörésekor csak kétszázötven főnyi királyi őrséggel bírt, három ezred bennszülött gyalogság (az 1., 53. és 56. ezredek) két ezred lovasság s egy ágyú-üteg bengáli tüzérség ellenében. Azonkívül nagy számmal voltak a városban európaiak, hivatalnokok, üzletemberek, iparosok, stb., azonfelül nyolcszázötven nő és gyermek, kik a 32. királyi ezredhez tartoztak, mely Lucknowban volt elszállásolva.

Munro ezredes több év óta Cawnporeban lakott. Ott ismerkedett meg azzal a fiatal leánnyal, ki utóbb nejévé lőn. Honlay kisasszony eszes, kellemes, emelkedett szellemű, nemes szívű, hősi lelkületű angol hölgy volt, minden tekintetben méltó arra, hogy oly ember neje legyen, mint az ezredes, ki szerette és bámulta őt. Anyjával együtt egy bungalóban lakott a városon kívül s itt vette őt nőül Munro Eduard 1855-ben.

Egybekelésük után két évvel 1857-ben, mikor a lázadás első tünetei mutatkoztak Miratban, az ezredes kénytelen volt ezredéhez sietni és pedig rögtön. Nejét és anyósát tehát Cawnporeban kellett hagynia, azon utasítással, hogy azonnal készüljenek a Kalkuttába utazásra. Munro ezredes nem tartotta Cawnporet biztos helynek s a bekövetkezett események, fájdalom nagyon is hamar igazolták föltevését.

Honlayné és lady Munro elutazása azonban némi késedelmet szenvedett, aminek aztán gyászos következményei lettek. A szerencsétlen nőket meglepték az események s nem távozhattak többé Cawnporeból.

Az őr-csapat parancsnoka akkor Wheeler tábornok volt, egyenes és becsületes katona, ki nemsokára áldozatul esett Nána-Sahib ravasz hadmozdulatainak. A nábob, Cawnporetól tíz mérföldnyire, Bilhur nevű kastélyában tartózkodott, s úgy mutatta, mintha a legjobb egyetértésben élne az európaiakkal.

Tudva van, hogy a fölkelés első kísérletei Miratban és Delhiben történtek. Cawnporebe május 14-én jött rólok az első hír. S a szipojok 1. ezrede még az nap ellenséges magatartást kezdett tanúsítani.

Nána-Sahib ekkor jó szolgálatait ajánlotta fel a kormánynak; Wheeler tábornok oly ügyetlen volt, hogy még hitt e gazembernek, kinek katonái azonnal el is foglalták a kincstári épületeket. S ugyanazon nap egy szipoj szabadcsapat, Cawnporeba menőben, a város kapui előtt mészárolta le az európai tiszteteket.

Egyszerre kitűnt a veszély, egész fenyegető voltában. Wheeler tábornok parancsot adott az európaiaknak, hogy vonuljanak mindnyájan abba a laktanyába, hol a Lucknowban állomásozó 32. ezred asszonyai s gyermekei voltak elhelyezve, s mely az allahabadi út közelében feküdt, ahonnan egyedül volt segély várható.

Ide kényszerült bezárkozni lady Munro is, anyjával együtt. A fiatal nő fogságuk egész ideje alatt határtalan önfeláldozást tanúsított szerencsétlenségének társai iránt. Segítette őket erszé-nyével, ápolta kezeivel, bátorította szavaival és példájával, s magát bátorszívű és hőslékű nőnek bizonyította.

A fegyvertárt azonban a Nána-Sahib katonáinak őrizetére bízták. S ekkor az áruló nyíltan kibontotta a lázadás zászlóját, s június 7-én, az ő egyenes felhívására a szipojok megtámadták a laktanyát, ahol a fegyvertelen nők voltak elzárva, s melynek védelmére nem volt több háromszáz fegyveres katonánál. Ezek azonban bátran védték magokat az ostromlók sortüzei, lövegei és golyózápóra, - s a mindenféle betegségek, éh és szomj közepette; mert az élelmi-szerek is fogytákon voltak, a kutak pedig kiapadtak.

A hősi ellentállás június 27-ikéig tartott.

Nána-Sahib ekkor föladásra szólította föl az őrseget, amit Wheeler tábornok, megbocsát-hatatlan kislelkűséggel alá is írt, noha lady Munro esedezve kérte a küzdelem folytatására.

E kapituláció folytán férfiak, nők, gyermekek, összesen mintegy ötszázan, köztük lady Munro és anyja is, hajókra szállítottak, hogy a Gangesen levezve, Allahabadba menjenek. De alig távoztak a hajók a parttól, a szipojok tüzelni kezdetek rájuk; golyó-zápor és kartács-tűz kísérte. Néhány elsülyedt, néhány meggyulladt. Egy hajónak azonban sikerült leúszni a folyón néhány mérföldnyire.

Lady Munro és anyja éppen ezen a hajón voltak. Egy ideig azt hitték, megmenekültek. De a Nána katonái nyomukban voltak, elfogták s visszavitték a táborba. Itt elkülönítették a foglyo-kat; a férfiakat mind kardélre hányták. A nőket és gyermekeket a többi nőekkel s gyermekekkel - kik a június 27-ik mészárlást kikerülték - együvé zárták. Összesen kétszáz volt e szeren-csétlen áldozatok száma, kikre lassú haldoklás várt, a szomorú emlékezetességre jutott Bibi-Ghár nevű bungalóba zárva.

Mind e részleteket Banks egy 32. ezredbeli öreg őrmestertől tudta meg, ki csodálatosan meg-szabadulva a raisvarai rádzsához menekült, aki őt emberileg fogadta. De mi lett lady Munróból és anyjából elzáratásuk után, arról egyenes tudósítást nem lehetett kapni sem tőle, sem mástól. Könnyű azonban következtetni. A szipojok teljesen uraivá váltak Cawnporenak. Azok is maradtak egész július 15-ig, - s e tizenkilenc nap alatt - tizenkilenc század! - a szeren-csétlen áldozatok óránként várták a fölmentő segélyt, mely azonban későn érkezett!

Már egy idő óta közelgett Havelock tábornok, Kalkuttából indulva, Cawnpore fölmentésére; s miután a fölkelőket több ízben megverte, július 17-én a várost elfoglalta. De két nappal előbb, a tábornok közeledtének hírére, Nána-Sahib elhatározta, hogy borzasztó mészárlással örökíti meg cawnporei uralma utolsó napjait.

Néhány férfi foglyot Bibi-Ghárból maga elé vitetett és szemei előtt megfojtatott. Még hátravoltak a nők és gyermekek, köztük lady Munro és anyja. A 6. ezredből egy század azt a parancsot kapta, hogy lövöldözzön rájuk a Bibi-Ghár ablakain át. Így azonban lassan ment a kivégzés - mert Nána-Sahibnak siettetni kellett visszavonulását - s mohamedán mészárlókat küldött be a bungalóba, hogy aprítsák össze, akit érnek.

Másnap, holtakat, élőkkal vegyest, egy szomszéd kútba dobták le - s mikor a Havelock katonái megérkeztek, e kutat színültig tele találták véres és még gőzölgő hullákkal...

Most kezdődött a visszatorlás. Egy csoport fölkelő a Havelock tábornok kezeibe esett. Ez a következő borzasztó parancsot adta ki másnap:

«A kutat, melybe a gonosz Nána-Sahib parancsára lemészárolt nők és gyermekek hullái dobattak, be kell fedni és síralakba gondosan betetőzni. Egy csapat európai katona, egy tiszt vezénylete alatt fogja teljesíteni e kegyeletes kötelességet. A ház és szobák, hol a mészárlás történt, nem fognak a leöltek hites fajrokonai által tisztíttatni és suroltatni. A tábornok azt akarja, hogy minden csöpp vért az elítéltek nyelvökkel nyaljanak fel a padlókról és falakról. Ennélfogva, az ítélet kimondása után azonnal egyenként kell az elítélteket a hely színére vezetni s kimutatni a vérfoltot, melyet neki kell felnyalnia. Ebben a lehető kegyetlen szigorral kell eljárni, nem kímélve az elítéltek vallásos érzelmeit, s ostorral hajtani őket a munkára. Ha ennek vége, akkor a bűnöst a ház elé állítandó bitófára kell akasztani.»

Ez volt a napiparancs, melyet pontosan meg is tartottak.

S mikor Munro ezredes, két nap múlva, Cawnporeba érkezett, s nejének és anyósának maradványait látni akarta, - már semmit, semmit sem láthatott...

Ezeket beszélte nekem Banks. S most e gyászos emlékek színhelye felé közeledtünk, ő némán, sötétben elül, mi utána.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Via dolorosa.

Munro ezredes mindenekelőtt a bungalót, ama boldog tanyát akarta viszontlátni, ahol neje mint leány s mint boldog fiatal nő élt, ahol ifjúsága szép napjait töltötte, ahol utolszor látta őt s a küszöbön utolszor ölelték meg egymást.

E bungaló kissé kívül állt a városon, közel a katonai laktanyához. Most csak megfeketült romjai meredeztek, elégett, kitördelt és elszáradt fák között. Az ezredes nem akarta, hogy újra építsék vagy csak helyre is hozzák. Most hat év múlva is abban az állapotban volt, minővé a gyujtogatók tették.

Egy órát töltöttünk e pusztá helyen. Az ezredes némán járt-kelt a romok között, melyek annyi emléket újítottak föl lelkében. Visszaidézte legboldogabb óráit s újra látta a fiatal hajadon leányt, e helyen, ahol született, ahol megismerkedtek, ahol egybekeltek. Néha behunyta szemét, hogy jobban láthassa elenyészett alakját.

Egyszerre, hirtelen mozdulattal, odahagyta e gyászos helyet s magával vont minket is.

Banks azt remélte, hogy az ezredes talán beéri e gyászos hely meglátogatásával... De nem! Munro Edvárd elhatározta, hogy fenéig kiüríti a leggyászosabb emlékek keserű poharát. A lady Munro lakhelye után viszont akarta látni a katonai laktanyát, ahol annyi áldozat, - kiknek vigasztalására magát a hős lelkű nő szentelte, - szenvedte a kegyetlen ostrom megpróbáltatásait.

E laktanya is kívül feküdt a városon; s miután az ostrom alkalmával leromboltatott, e helyre, ahol Cawnpore keresztény lakossága menhelyet keresett, most templomot építettek. Két sor fa között elvonuló kavicsos országúton közeledtünk az épülőben levő templom felé.²

Itt ment végbe a borzalmas tragédia első felvonása; itt élt, tűrt, szenvedett lady Munro és anyja, mindaddig, míg a szerencsétlen kapituláció Nána-Sahib kezébe nem adta az áldozatok egész csoportját, kik akkor mészárszékre voltak szánva, holott az áruló nábob fogadást tett, hogy őket bántatlanul szállítja Allahabadba.

A még be nem fejezett emlék-templom körül láthatók voltak a régi téglafalak, s a Wheeler tábornok által emelt védművek maradványai.

Munro ezredes hallgatva és mozdulatlan állt e romok szemléletébe elmerülve. Emlékében élénken támadtak föl a borzalmas jelenetek, melyeknek ez volt színhelye. A bungaló után, ahol lady Munro boldog napjait élte - itt állt a börtönéül szolgált laktanya, ahol minden képzeletet felülmúló szenvedéseket kellett kiállani.

Most még hátra volt meglátogatni Bibi-Gárt, a kastélyt, amelyet Nána-Sahib börtönné változtatott, s ahol az a kút volt, mely a leölt áldozatok sírjává lett, ahova összehalmozva, bedobva, rakásra temették őket.

Mikor Banks észrevette, hogy Munro ezredes arra felé irányozza lépteit, megragadta barátja karját, hogy visszatartóztassa.

---

² Azóta e templom el is készült. Falaiba illesztett márványtáblákon vannak megörökítve az 1857-iki fölkelés alatt betegségben vagy sebeikben elpusztult vasúti mérnökök, továbbá a november 17-iki cawnporei csatában elesett 34. ezredbeli tisztek, végre a Bibi-Ghárban lemészárolt nők és gyermekek, valamint a 32. ezredhez tartozó s a lucknowi és cawnporei szerencsétlen napokon elveszett összes nők és gyermekek nevei.

Sir Edward Munro keményen a szemébe nézett s iszonyúan nyugodt hangon így szólt:

- Menjünk.

- De Munro, kérlek -

- Úgy hát magam megyek.

Nem lehetett ellentállni.

Bibi-Gár felé irányoztuk tehát lépteinket mi is. E kastélyt szépen rendezett s gyönyörű fákkal beültetett kert előzi meg.

Ennek közepén nyolcszögű épület emelkedik, gót stílusban. Csarnok gyanánt, mint egy nagy mauzóleum, veszi körül azt a kutat, melynek nyílása most kőépítménnyel van elzárva. Ez egy széles talapzat, lépcsőzetesen emelkedve s tetején egy szépen faragott szobor, a könnyörület angyalát ábrázolva. Marochetti művészi vésőjének egyik utolsó műve.

E műemléket ide Lord Canning, az 1857-ki szipoj-lázadáskor Kelet-India kormányzója emeltette, Jule mérnökkari tábornok rajza szerint, s maga fedezte annak összes költségeit is.

Ez emlék, s az alatta rejlő kút előtt, - melybe a két nő, a, Nána-Sahib mészárosai által összemarcangolva, de talán még élve dobott be, a többi áldozatokkal együtt, - Munro ezredes nem tartóztathatta vissza többé könnyeit. Térdre esett s leborult a márványemlék lépcsőjére.

Mellette állt Mac-Neil, hű őrmestere, s mellére nyomott kézzel sírt és imádkozott.

Tört szívvel némultunk el mindnyájan, nem tudva mondani semmit e vigasztalhatatlan bánat vigasztalására, s csak abban reménykedve, hogy Munro ezredes itt fogja elsírni szeme utolsó könnyeit.

Ah, ha ő is az elsők közt lett volna, a királyi hadseregből, akik Cawnporeba benyomultak, s a Bibi-Ghárban történt borzasztó mészárlás nyomait meglátták: talán azonnal szörnyet halt volna fájdalomban!

E jelenetről egy angol tiszt valóban borzalmas képet ad:

«Alig értünk Cawnporeba, mondja, ama szegény nők fölkeresésére siettünk, kiket a gyűlöletes Nána Sahib kezei közt tudtunk, - de későn, mert megtudtuk, hogy már lemészárolták őket. Iszonyú bosszúszomjtól sarkalva, s áthatva e szerencsétlen áldozatok által kiállott kínok érzetétől, különös és szilaj eszmék ébredtek bennünk. Böszülten, majdnem örvongve szaladtunk a vértanuság szomorú színhelyére. A megaludt vér, szétmarcangolt tagok, borították a kis szoba padlóját, ahova be voltak zárva, s majdnem bokáig gázoltunk a vértócsában. Hosszú és selyemlágú hajfűrtök, széttépett ruhadarabok, gyermek-cipőcskék, játékszerek heverték szerteszét. A falak vérrel befecskendezve, a borzasztó halálküzdelmek nyomait viselték. Egy kis imakönyvet vettem fel a földről, melynek első lapján e megható följegyzés volt olvasható: «Június 27-én hoztak ide a hajóról... Július 7-én a Nána foglyai... Gyászos nap!...»... De nemcsak ennyi iszony várt itt ránk. Még borzalmasabb volt a mély kút látása, melynek szűk öblébe voltak bedobva s összezsúfolva e gyöngéd lények összemarcangolt tagjai.»

Sir Edward Munro nem volt jelen, mikor Hawelock tábornok katonái a várost elfoglalták. Ő két nappal később érkezett e borzalmas vérontás után. S akkor már nem láthatott egyebet, mint a befödött kutat, mely a Nána-Sahib kétszáz áldozatának névtelen sírjává lőn.

Banksnak sikerült végre, az őrmester segítségével, erővel elvonszolni őt e gyászos helyről.

De Munro ezredes soha sem felejthette el azt a két szót, mit Hawelock tábornoknak egy katonája, szuronya hegyével karcolt fel a kút kőpárkányára:

«Remember Cawnpore!» (Emlékezzél Cawnpore-ra!)

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Észak felé.

Tizenegy órákor már ismét tanyánkon voltunk, de - bármennyire óhajtottuk volna Cawnporet mielőbb hátunk mögött hagyni - a gőzgép vízszivattyúján némi igazítani való lévén, utunkat másnap reggel előtt folytatnunk lehetetlen volt.

Így egy fél nap rendelkezésemre állt; s nem fordíthattam azt jobbra, mint ha Lucknowt látogatom meg, habár csak futólag is, hogy - amint mondani szokták - némi benyomást nyerjek felőle. Banks nem akarta, hogy utunkat arra felé vegyük, mivel e város a szerencsétlen lázadás egyik gyűpontja lévén, Munro ezredes keserű emlékei ismét felújultak volna s így én - csak magam tettem a kirándulást oda.

Délben tehát, elhagyva a gőzházat, a szárnyvasútra ültem, mely Cawnporet Lucknowval összeköti. Az utazás alig tartott két óráig s az oudei királyság fővárosába értem, hogy rövid szemlét tartsak annak nevezetességei fölött, melyekről már annyit hallottam, kivált a XVIII. században a muzulmán császárok alatt épült műemlékeiről.

Egy francia, lyoni születésű s Martin nevű egyszerű katona, a Lally-Tollendal hadosztályból, aki 1730-ban az oudei király kegyencévé lett, volt tervezője, rendezője, mondhatni építője, a hindosztáni főváros úgynevezett csodáinak. Az uralkodók hivatalos palotája, a kaiserbag, vegyüléke a legkülönbözőbb s összeférhetlenebb építészeti ízléseknek, minőt csak egy káplár képzelete összehordhat. Felületes mű, minden belbecs nélkül, keveréke a hindu, kínai, mór és európai ízléseknek. Párja egy kisebb palota is, a Farikbakcs, mely szintén a Martin műve. Az Imambara meg, melyet Kaifiatulla, a XVII. század leghíresebb hindu építésze, az erőd közepére épített, már valóban nagyszerű s meglepő hatást tesz, apró csengetyűi ezerével, melyek párkányzatait díszítik.

Nem hagyhattam el Lucknowt a nélkül, hogy a Konstantin-palotát is meg ne tekintsem, mely szintén a francia káplár műve s róla «de la Martinière-palotának» is nevezik. Megnéztem a szomszéd kertet is, a Segunder-bag-ot, hol százanként mészárolták le a szipojokat, kik az egyszerű katona sírját megszentelték.

Megjegyzem egyébiránt, hogy Martin nem az egyetlen francia név, mely Lucknowban tiszteletben áll. Egy afrikai vadászaltiszt, Duprat nevű, annyira kitüntette magát vitézségével a lázadás alatt, hogy a fölkelők vezéri állást ajánltak neki, ha élökre áll; Duprat azonban nemesen visszautasította, dacára a neki ígért roppant kincseknek s dacára a fenyegetéseknek. Hű maradt az angolokhoz. De a szipojok, dühökben, hogy magok részére meg nem nyerhették, valóságos hajtóvadászatot tartottak reá. «Kutya hitetlen» - mondták - «akaratod ellen is a mienk léssz.» Az is lett, de csak halva.

E két derék francia nevét a visszatörülésben is egyesítették az angolok; s leöldösték a szipojokat, kik egyiknek a sírját megfertőztették, a másikat pedig megásták.

Miután még megbámultam a gyönyörű kerteket és parkokat, melyek üde zöld keretül szolgálnak ez ötszázezer lakosú nagy városnak, miután a főutcákat s a Hazrat-Gaudi nevű felséges boulevardot elefántháton jártam be, - ismét vasútra ültem s estére visszatértem Cawnporeba.

Másnap, május 31-én, már hajnalban úton voltunk.

- Végre, - kiáltott föl Hod kapitány, - csak hogy kifogytunk már a sok Allahabad, Cawnpore, Lucknow s a többi városból, melyekkel részemről annyit se gondolok mint egy üres töltennyel.

- Úgy van Hod, - felelt Banks, - most már egyenest északnak tartunk, függőlegesen a Himalaya-vonalra.

- Bravo! - szólt a kapitány; az igazi India, nem is ezek az unalmas városok, kiállhatatlan hinduikkal, hanem a hegy- és erdő-vidék, hol szabadon élnek az én barátaim: az elefántok, oroszlánok, tigrisek, párducok, gepárdok, medvék, bivalyok, kigyók! Ez a félsziget egyetlen lakható része igazán! S meglátja ön Maucler, nem fog visszakíváncozni a Ganges völgyének elhagyott csodáihoz.

- Az önök társaságából, kedves Hod, sehova sem fogok kíváncozni, feleltem mosolyogva.

- No de, - szólt Banks, - India északán is vannak ám érdekes városok; ott van Delhi, Agra, Lahore...

- Eh, ki hallott valaha ezekről a nyomorult mezővárosokról! - kiálta fel Hod megvetőleg.

- Nyomorult mezővárosok? - viszonzá Banks. - Nem Hod, pompás városok. Legyen nyugodt barátom, folytatta hozzám fordulva, gondunk lesz, hogy ön mindezeket megláthassa, a nélkül, hogy a kapitány vadász-terveit zavarnók.

- Jó, jó, Banks! - mondta Hod - de vallja meg, hogy utazásunk tulajdonképp csak ma kezdődik.

S egyszerre, mintha valami jutott volna eszébe, erősebb hangon elkiáltá magát:

- Fox!

A hűséges inas azonnal megjelent.

- Parancsoljon, uram.

- Fox! minden puska rendben legyen.

- Mind rendben van.

- Töltényeket készíts.

- Készen vannak.

- Készíts még többet.

- Igen is.

- A harmincnyolcadikra nem lehet már soká várnod. Érted-e?

Fox szeme fölillant az örömtől:

- Készen tartok számára egy jó kis robbanó golyót, annak a harmincnyolcadiknak a számára, melyre nem lesz oka panaszkodni.

- Mehetsz, Fox.

Fox katonásan köszönt, sarkon fordult s eltávozott.

Utazásunk hátralevő második felének egyszerűen kitűzhattük az irányát, melyet - ha csak valami váratlan közbe nem jő - nem is lesz szükség megváltoztatni.

Mintegy hetvenöt kilométernyire utunk még a Ganges mentén kellett hogy haladjon fölfelé északnyugati irányban; onnan kezdve azonban egyenesen északnak fordul, a nagy folyam egy mellékfolyója és a Gutmi folyó egy másik mellékfolyója között. Ez által kikerülhetjük az átmenetelt egy csomó kisebb vízen; s Biswán át rézsutosan haladva, emelkedünk a nepáli hegység első hullámzatos dombjaira, az Oude és Rohilkánd tartományok nyugati részein át.

Ez utat a mérnök igen gondosan választotta s tervezte ki, hogy minél kevesebb akadályba ütközzünk. Ha e vidéken nehezebb lesz is majd köszénhez jutnunk, de fában sehol sem szenvedünk hiányt; acélóriásunk pedig könnyen fog haladhatni, gyors vagy lassú lépésben, amint kívánjuk, a mindenütt jókarban tartott utakon, a hindu félsziget legszebb erdősegei között.

Körülbelül nyolcvan kilométer távolság választott el Biswa kis várostól. Elhatároztuk, hogy mérsékelt gyorsasággal fogunk haladni, s hat napot szánunk ez útra. Így meg-megállhatunk, ahol a vidék tetszeni fog, s a társaság vadász-tagjai is tölthetik kedvüket. Hod kapitány s legénye Fox, akikhez még Gumi is csatlakozott, könnyen csatangolhattak kényők, kedvökre, míg érc-elefántunk lépésben poroszkált. Bár kevésbé voltam gyakorlott vadász, néha én is követtem őket hajtásaikban.

Meg kell vallani, hogy mihelyt utazásunk ez új korszakába lépett, Munro ezredes is kevésbé látszott magába vonultnak. Mintha a városok vonalából kiérve, társaságosabbá vált volna, távol a leggyászosabb emlékek színhelyétől, melyet elhagytunk. Ismét visszanyerte kedélye régi nyugalmit, melyet Kalkuttában élvezett. Társalgása, étkezéseink alatt, élénkebbé vált s néha esténként is, ha megállottunk, későig el-elbeszélgetett a szép éjeken, melyek a meleg évszakban egyedül élvezhetők. Ami Mac-Neilt illeti, a cawnporei kútnál tett látogatás óta még sötétebbnek látszott mint azelőtt. A Bibi-Ghár látása csak szította benne a bosszúvágyat, melynek kielégítéséről soha sem mondott le.

- Nána Sahib! - mondta egyik nap - nem uram, nem! Lehetetlen, hogy megölték volna őt, előlünk.

De visszatérek utunk első napjára, mely minden esemény nélkül telt el. Hod kapitánynak s Foxnak egyszer sem nyílt alkalmuk puskájukat arcukhoz emelni, hogy valamely vadat célba vehessenek. Mintha csak az acél-szörny megjelenése riasztotta volna el a vadállatokat. Parazard mester, ki az asztalra való vadat mindennap beszerezte, vagy megkívánta, hogy beszerezze neki, nem bánta ha tigriseket nem lőnek is, - hiszen azok nem sütni valók. De a szenvedélyes vadászoknak, mint Hod, annál bosszantóbb volt, hogy az *igazi* vadak távol tartják magokat.

Pedig a következő napokon, június 1-én és 2-án sem volt különben. Ez már valóban kétségbeejtő kezdett lenni.

- Kicsérélték az én Indiámat! Nem ismerem Oudera! - ismételte Hod kapitány mindegyre. - Mintha csak Európában volnánk! Annyi tigrist se láttunk, mint akár a skót alföldön!

- Lehet, kedves Hod, - vigasztalta őt Munro ezredes, - hogy közelebbről nagy hajtóvadászokat tartottak s azok gyérítették meg a nagy vadat. De ne féljen, legyünk csak a nepáli hegyek közt, majd találunk ott eleget.

- Már csak be kell várnom, különben golyóinkat serétekké kell öntenünk s apró vadra lövöldöznünk a Parazard mester konyhája számára...

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A szél fordulása.

Június 2-ika a legforróbb napok egyike volt, melyeket eddigelé megértünk. Ha az utat kétfelől nagy fák nem árnyékolták volna, azt hiszem, a szó teljes értelmében megsültünk volna kerekesházunkban. A hőmérő árnyékban 47 (Cels.) fokra emelkedett s a legkisebb szellő sem lengett. Lehetséges volt ennél fogva, hogy ily hőmérséklet mellett, e tüzes légkörben a ragadozó vadállatok se igen hagyták el hús vackaikat, csakis éjszaka idején. Ez lehetett az oka, hogy Hod kapitánynak nem nyílt alkalma vadász-szenvedélye kielégítésére.

Június 3-ikán, napfeljöttkor először történt, hogy a láthatár kissé ködösnek mutatkozott nyugaton. Ekkor nyílt alkalmunk láthatni a legszebb tünemények egyikét, azt a gyönyörű látványt, melyet India egy részében *székot*-nak, vagyis lég-palotának, más részében pedig *desszaur*-nak, vagyis csalóka-képnek neveznek.

Ez nem valamely délibábszerű ál-víztükör a sugártörés csodás tüneteivel, hanem kevésbé emelkedett dombok hosszú láncolatának a csalóka képe, melyeken, a legszeszélyesebb alakú paloták látszanak, mint a rajnaparti kastélykoszorúza halmok. Mintha nemcsak Európába, de éppen a középkor kellő közepébe lettünk volna átvarázsolva.

E tünemény, melynek bámulatosan tiszta körrajzai a valódiság teljes csalódását idézik elő, mindnyájunkat csodálattal töltött el s úgy éreztük, mintha a képzelet világában járnánk, mely a XI. század egy panorámáját vonta fel előttünk a mai India közepén.

- Hála Istennek s természet-asszonynak! - kiáltott föl Hod kapitány elragadtatva, - hogy annyi minaret és pagoda után végre lovagvárak tornyait láthatjuk, román és gótstíliú pillérekkel!

A káprázat azonban, nem tartott sokáig s alig mondtuk el élceinket az egyszerre költőivé magasztosult Hod kapitány rovására, már a láthatár színvonalán felül emelkedő nap egyszerre megváltoztatta a sugártörés szögét s az iménti lovagkastélyok mint kártyaházak omlottak össze s a dombok sora ismét ellapult az egyenes síkságba...

- Nos, miután a káprázat eltűnt s vele Hod barátunk költői fellengzése is - kezdte Banks mérnök, - akarjátok-e tudni, mi jóslat rejlik e légtüneményben?

- Halljuk, halljuk, - szólt Hod.

- Időváltozás, barátaim és pedig mielőbbi. Különben is június első napjaiban vagyunk, melyek éghajlati változást idéznek elő rendszeren. A passzát-szelek fordulása az esős évszakot hozza.

- Kedves Banks, - mondtam, - mi biztos fedél alatt vagyunk, nemde? Hadd jöjjön az eső! Ha özvízi eső lesz is, jobb mint ez a pokoli hőség.

- Meg lesz ön elégedve, kedves barátom, - felelt Banks. - Az eső nincs messze, délnyugatról nemsokára tornyosulni látjuk majd a fellegeket.

Banks nem csalódott. Estefelé a nyugati ég felhőkkel kezdett terhesedni, ami kétségtelenül mutatta a szél fordulását. Az indiai óceánról jött a passzát, át a félszigeten, hozva villamossággal telített ködeit, Eolusz isten duzzadó tömlőihez hasonlóan, melyek vészt és vihart rejtenek belseikben.

Más jelenségek is mutatkoztak még a nap folytában, melyeket az indiai-angol ember félre nem ismerhetett. Porforgatagokból tölcsérek kavarohtak az utakon, sűrűbben s nagyobb erővel, mint amennyire a kerekek magok fölverhették volna. E por sárgás színt váltott s minden

porszemben egy izzó pont látszott rejleni... Voltak pillanatok, mikor egész kerekas házunk lángok közepett látszott haladni, de nem meleg, csak halványszínű lángok közt. Storr beszélte, hogy ő már látott ily lángszínű porfelhőket hasonló körülmények közt s Banks is megerősítette a gépész állítását. E jelenség mintegy negyedóraig tartott. A levegő hősege felülmulta a gépet; valóban kiállhatatlan volt s majdnem fullasztó, még a legyező hűsítő ereje mellett is, mely - természetesen - csak annál forróbb levegőt hajtott arcainkra.

Este hét órakor a gőzház megállott. A megállapodásra Banks által kiszemelt hely egy felséges banánerdő széle volt. Az erdő végetlenig látszott terjedni észak felé. Meglehetősen szép út szegte át, mely a következő napra kellemes utazást ígért az árnyékban.

A banánok, India flórájának ez óriásai, valódi ősapjai a növényzetnek s a kis fák és bokrok mint unokák nőnek lábaiknál, mint csirkék az arany madár szárnyai alatt; óriás, sudár oszlop-ként merednek égnek s dús lombozatuk fiatalabb fákra támaszkodik, melyek idővel szintén ily hatalmas oszlopokká fognak izmosodni.

Ez este jobban rendeztük az éji tanyát, mint rendesen. Mert, ha a következő nap is oly forró marad, mint ez volt, Banks azt javasolta, hogy hosszabbítsuk meg ittmulatásunkat s inkább éjszaka utazzunk.

Munro is szívesen ráállt, hogy néhány óráig e szép erdőben sétáljunk, mely csupa árny és csupa csend volt. Mindnyájan örömmel egyeztünk bele, részint mert valóban szükségünk volt a nyugalomra, részint mert a társaság vadásztagjai remélték, hogy végre találnak valami vadat is.

Még csak hét óra levén, Hod felszólította Fox-ot és Gumit, hogy éj leszállta előtt tegyenek egy kis kirándulást az erdőben. Sőt engem is csatlakozásra szólított fel. Banks ellenezte a tervet, mondván, hogy ha a vihar, éj idején ki talál törni, ami szerinte valószínű volt s az erdőben lepi meg őket, nem fognak visszatérni tudni a szállásra. De Hoddal nem lehetett beszélni. Az éj a vadászok ideje; s ő e kedvező alkalmat nem akarta elhalasztani, tudván, hogy nappal alig találhat nagyobb vadat. Így ők, Fox- és Gumival hárman, fölfegyverkezve jó vadászpuskáikkal, el is indultak s nemsokára eltűntek a magas banánok sűrűjében. Engem a nap fáradalmi s a nagy hőség oly kimerültté tett, hogy inkább a gőzházban maradásra határoztam magamat.

Banks a gép tüzeit nem engedte kioltatni, csak beljebb tolatta, hogy szükség esetén bármikor indulni lehessen. Storr és Kalut a víz és tüzelőszer megújításához láttak. Az út baloldalán patak folyt, melyből a víztartót meg lehetett tölteni s a szomszéd fából néhányat kivágtak, hogy tüzelőre legyen.

Még elég világos volt. Munro ezredes, Banks, Mac-Neil őrmester és én a patak partján heveredtünk le pihenőre. A forróság még most is nagy volt s a patak párája kellemesen hűsítette a levegőt. A nap még nem ment le egészen, s fénye kékes visszfényt vetett a ködökre, melyek egyre föllebb-föllebb emelkedtek s a zenit körül látszottak tornyosulni, míg terhes, sötét felhőkké tömörültek, melyeket semmi szél nem hajtott, mintha mozgató erejük csak önmagukban volna.

Körülbelül nyolc óráig beszélgettünk. Banks időről-időre fölemelkedett, hogy jobban körületekinthessen a láthatáron s ki-kiment az erdő szélére is, hogy tisztábban láthasson. Fejcsóválva tért onnan vissza, aggodalmas arckifejezéssel.

Utolsó ízben mi is elkísértük. A banánok árnyában már egészen besötétedett. Az erdőszélre kiérve, végetlen síkságot láttam elterülni nyugatra, melynek körvonala elmosódott a távoli halmok s a felhők rajzában. Az ég tekintete csöndes nyugalomban is, borzasztóan fenyegető volt. Egy szellőcske fuvalma sem lendítette meg a faleveleket. Nem a szunnyadó természet

édes pihenése volt ez, melyet a költők annyiszor megénekeltek, hanem a beteg izgatott, súlyos álma. Mintha a levegőn fájdalmas feszültség vett volna erőt. A légkört nem hasonlíthatom egyébhez, mint egy gőzgép katlanához, melyet az összenyomott s lefojtott gőz éppen szétrobbantani készül.

A kitörés minden percben fenyegetett.

A vihar-felhők magasra tornyosultak, mint síklapályok fölött rendesen s élesen körvonalazott görbe széleket mutattak. Percről-percre változtatták alakjokat, duzzadtak meg összehúzódtak, egymásra torlódtak meg fölszakadoztak, kisebb-nagyobb tömbökbe verődtek, de azért szét nem oszlottak. Látni való volt, hogy mihamar egy nagyobb tömegbe olvadnak, mely elkezdni önteni árjait. Apróbb felhők, mintegy hatalmas vonzásnak engedve, siettek nagyobb tömegek felé s lapultak beléjük.

Félkilenc felé egy cikcakkos villám szaggatta meg hegyes szögleteivel a sötét felhőket, két-háromezer méter hosszúságban.

Hatvanöt másodperccel később hangos mennydörgés zendült fel s adta tovább, felhőről-felhőre, tompa dőrejét, mely mintegy tizenöt másodpercig tartott, mielőtt elhalt volna a távolban.

- Huszonegy kilométer, - szólt Banks, megnézve óráját. - Majdnem a legnagyobb távolság, amennyire a mennydörgés elhangzik. De a vihar, ha egyszer kitör, gyorsan közelít. Ne várjuk be; menjünk menedékhelyünkre, barátaim.

- S Hod kapitány? - kérdezte Mac-Neil.

- A mennydörgés neki is jelt ad a visszatérésre, - felelé Banks, - remélem, szót fogad.

Öt perccel utóbb már tanyánkon voltunk s a szalon előtti verandán foglaltunk helyet.

HUSZADIK FEJEZET.

A vihar.

Brazília némely részein, pl. Rio Janeiro vidékén kívül sehol sincsenek oly számos és oly rettenetes viharok, mint Indiában. Míg nyugati s Közép-Európában átlag húsz nap van évenként, melyen zeng az ég s villámok cikáznak, az ind szigeten évenként ötvenre megy a zivataros napok átlagos száma s e viharok sokkal erősebbek mint a mieink.

Ez alkalommal, ha a jelek nem csaltak, még a szokottnál is nagyobb kitörést várhattunk. Mihelyt a gőzházba visszaérkeztünk, a légsúlymérőt néztem meg; a higanyoszlop egyszerre két hüvelyket esett, 29-ről 27-re.

Mutattam Munro ezredesnek.

- Aggódom, - szólt ő, - Hod kapitányért s társaiért. A vihar fenyeget, az éj leszáll s teljes sötétség lesz. Vadászok rendesen messzebbre mennek, mint számították s mint akarták is. Hogyan találják meg az utat ily sötétben?

- Hiába mondtuk, ne menjenek, - mondta Banks; - nem lehetett velők beszélni. Jobb lett volna, ha itt maradnak!

- Kétségkívül, - felelte Munro, - de már elmentek. Azon kell lennünk, hogy visszajöhessenek.

- Van-e módunk, jelt adni nekik? - kértem.

- Van, - felelt Banks, villanylámpáink meggyújtása által, melyek roppant átható fényt terjesztenek s messzire ellátszanak. Megyek, rendbehozom a villanytelepet.

- Ne menjek keresésökre? - kérdezte a hű Mac-Neil.

- Nem, öregem, - felelt Munro ezredes, - őket nem találád, magad meg eltévednél.

Ezalatt Banks csakugyan helyreállította a villanytelep áramát s az acél-szörny két szeme - melyek villanylámpául szolgáltak - átható fehér fényt lövellt szét a banánok sötét sűrűségében. Ha valami, ez a fény áthatolhatott az éj sötétén s kalauzul szolgálhatott eltévedt társainknak.

Most tört ki a vad vihar egyszerre egész erővel. Csak úgy tördelte, szaggatta a fák sudarait, a földig hajlította törzseiket s füttyengetve, sikongatva, bömbölve dúlt-fült a százados banánok között, mintha orgonasipokban járt volna. Egy pillanat alatt letördelt gallyak és ágak s szétszórt levelek sokasága borította a talajt és torlaszolta el az utakat; a gőzház födele pedig siralmasan nyögött a szél erőlködése alatt, hogy aláfurakodjék, fölfeszítse és ledobja. A szalonba kellett menekülnünk s becsuknunk minden ablakot. Az eső pedig még nem eredt meg.

- Ez valódi «tofán» - mondá Banks. (A hinduk így nevezik a hegyvidékekben otthonos viharok legfélelmesebbikét.)

- Storr, - folytatá a mérnök, - elzártad-e gondosan a torony-ablakokat?

- El, mérnök úr, e részben nincs mitől tartani.

- Hol van Kaluth?

- Most végzi a fatartó megtöltését, hogy azt is elzárhassa.

- Holnap nem lesz más dolga, mint fölszedni amit a vihar levágott neki. Storr, te csak tartsd fenn a gőznyomást s aztán jertek be a menedékbe.

- Azonnal mérnök úr.

- Készen vagy-e, Kaluth?

- Készen, mérnök úr. Becsuktam a fa- és víztartókat; mind tele vannak.

- Helyes; csak be, be, hamar.

A gépész és a fűtő behúzódtak a második kocsiba. A villámlás egyre sűrűbb lett s a villámterhes felhők folytonos tompa morajt hallattak. A tofán nem frissítette fel a levegőt; száraz, forró szél az, mintha égő kemence torkából jönne.

Munro ezredes, Banks, Mac-Neil s én nem hagytuk el a szalont, legfőlebb a verandára léptünk ki olykor, megnézni a vihart. A banánok magas koronája, tépdesve, hajlongva, olyan volt a villámló égen, mint fekete csipke vörös szöveten. A villám csaknem folytonos volt, s pár másodpercre mindig követte a mennydörgés, jelentve közelségét; a visszhang már új dörgésbe fult.

- Hogy van, hogy e vihar még vissza nem hozta őket? - aggódott Munro ezredes.

- Lehet, - felelt az őrmester, - hogy valami menedéket találtak, barlangban vagy odvas fában s csak ha a vihar elvonul, térnek vissza.

Banks aggódalmasan rázta fejét. Látszott, hogy nem osztozik a Mac-Neil nézetében.

E percben (s éppen kilenc óra volt) irtózatossá erővel kezdett esni. Az eső zápora közé félelmes nagyságú jegek keverődtek, úgy pattogva, dobolva vasházunk fedelén, hogy egymás hangját sem hallottuk lármájuktól; mintha legalább húsz dobos verte volna a takarodót. A fák gallyai, mintha baltával csapdosták volna le, csak úgy hullottak e jégeső csapásai alatt.

Banks, szava nem lévén érthető, csak rámutatott a jégzáportól csapkodott acél elefántra. Hihetetlen! egész felülete szikrázott e csapkodás alatt; mintha olvadt ércgolyók estek volna az égből, tűz-szikrában állt az egész. E jelenség mutatta, mennyire telítve volt a levegő villamossággal; az érc, mint jó vezető, felfogta a szikrázó elemet.

Banks intésére visszavonultunk a szalonba s bezártunk ajtót, ablakot. Veszélyes volt, szabad levegőn, a villamos áramnak kitéve maradni. Odabenn teljes sötétségben találtuk magunkat, mely a külső villámlást még fénylőbb színben tüntette föl. Mily nagy volt csodálkozásunk, mikor észrevettük, hogy még nyálunk is fénylett! Úgy kellett lenni, egész testünk át volt hatva a villamosságtól. «Tűzet köptünk» amint mondani szokás; de e ritkán észlelt s mindig borzalmas jelenség most igazán megvalósult. Kívül-belül tűz, fény és szikrázó elem - az égi villámok pedig oly sűrűn s erővel száguldoztak, hogy a legkeményebb szív is megrendülhetett.

Mivé lettek eltévedt barátaink e borzasztó viharban? E gondolat valóban aggasztóbbá vált percről-percre. S mi semmit sem tehattünk megmentésükre, még csak segélyökre sem siettünk. Aggályunkat növelte a gondolat, hogy ha menedéket találtak is, csak valami fa terebélye alatt volt lehetséges, ami pedig a legveszélyesebb ilyen zivatarban. Kivált a magas, egyenes banánok alatt, melyeknek ágai alig öt-hat méternyi szélességre nyulnak ki, s az alájok menekülőt arra kényszerítik, hogy szorosan a törzshöz húzódjék, mely minden percben ki van téve a villámcsapásnak.

E gondolatokban voltam éppen elmerülve, mikor egy, minden eddiginél erősebb csattanás - s alig félmásodpercre rá hatalmas mennydörgés rázkódhatta meg gőzházunk minden sarkát. Azt hittük feldől a nagy rázkódástól. Egyszersmind átható erős szag töltötte el a levegőt - azót-savas gőzök fojtó szaga, melyekkel az eső is tele volt.

- Storr, Kaluth, Parazard! - kiáltott Banks.

A három ember azonnal megjelent a szalon ajtajában; szerencsére egyiket sem érte a villám. A mérnök erre a verandára nyíló ajtót nyitotta fel. Alig tíz lépésnyire tőlünk balra, egy magas banánt sujtott a villám. A folytonos villámlás közepett úgy lehetett látni, mint fényes délben. Az óriás fatörzs, melyet sarjai nem tarthattak fenn, hosszában ledőlt a szomszéd fákra s szét-szaggatott héja mint egy mozgó kígyó tekergőzött a levegőben; a villám végighántotta a sudárt egész hosszában.

- Kevéssel errébb s ránk csapott volna a villám, - mondta Banks. - De csak maradjunk, úgy látszik jobban védve vagyunk, mint a fák alatt.

E percben éles kiáltás hallatszott. Előbb azt hittük, eltévedt társaink hangja. De Parazard volt, a szakács. Siettünk megtudni mit akar.

Mintegy száz méternyire tőlünk az erdő meggyulladt. A fák magasabb csúcsai már lángban álltak. A gyulladás hihetetlen erővel s terjedelemben harapózott s gyorsan terjedt felénk. A veszély fenyegető színben tűnt föl. A hosszas szárazság, a három havi forró évszak alatt a magas hőmérséklet tartóssága által előidézett szikkadtság gyúlékonnyá tette az összes növényzetet. Indiában nem ritka eset, hogy ilyenkor egész erdőségek elégnék.

A tűz körben terjedt s egyre közeledett a gőzházhoz. Ha eléri állomáshelyünket s kocsijaink tüzet kapnak, menthetetlenül elégünk, mert nem voltunk védve tűzmentesen. Hallgatva álltunk e fenyegető látvánnyal szemben. Munro ezredes, karjait keresztbe fonva így szólt:

- Banks, neked kell minket e veszélyből kimenteni.

- Úgy van ezredes; s miután a tüzet eloltani nincs módunkban, menekülnünk kell előre.

- Gyalog? - kiáltottam.

- Nem, hanem vonatunkkal.

- S Hod kapitány és társai? - kérdezte Mac-Neil.

- Értök e percben mit sem tehetünk; ha indulásunk előtt vissza nem érkeznek, náluk nélkül indulunk el.

- Nem szabad őket elhagynunk, - szólt az ezredes.

- Munro, - felelt Banks, - mihelyt vonatunk biztonságban lesz, visszajövünk s fölkeressük őket, ha az egész erdőt kellene is fölvernünk érettek.

- Tégy tehát belátásod szerint, - válaszolt az ezredes, - látva, hogy meg kell adnia magát a Banks okoskodásának.

Most Banks Storrt a géphez, Kaluthot a fűtőhöz állította s megparancsolta, hogy tíz perc alatt négy légköri nyomásnak megfelelő gőznyomást kell előállítaniok s akkor egész erővel indulnunk kell.

Pár perc múlva a gép erős füstje vegyült az egyre zuhogó záporba s sűrűn szórt szikrái vete-kedtek a légkör cikázó villámaival.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Az égő erdőben.

Sir Edward Munro, Banks és én a hátulsó veranda fedele alatt maradtunk, nézve a tűz terjedését az erdőben; gyorsan s rémületesen harapózott az, a nagy fák csakúgy roskadtak bele a lángörvénybe, ágaik pattogtak, mintha folyvást revolvereket sütögetnének. Öt perc alatt az égés öt méternyivel jött közelebb hozzánk s a lángok, a szélről úzva, szórva, nyaldosva, hihetetlen magasságig csaptak föl, úgyhogy a villámok keresztül-kasul jártak közöttük.

- Öt perc alatt el kell hagynunk e helyet, - mondta Banks, - vagy mindenestül ideégünk.

- A tűz gyorsan terjed - mondtam.

- Mi gyorsabbak leszünk s megelőzzük.

- Csak Hod visszaérkezhetett volna! - szólt Munro ezredes.

- Füttyöljete, füttyöljete! - kiáltott Banks - talán meghallják.

S a tornyocskához sietve, éles fütty-jeleket adott a gőzgéppel, melyek a mennydörgések tompa dőrején áthangzottak.

Képzelné lehet helyzetünket, leírni nem. Egyfelől a menekülés sürgős szüksége, - másfelől a vágy: bevárni azokat, akik egyre késtek a visszatéréssel.

Banks visszament a verandára. Az égés már alig volt ötven lábnyira gőzházunktól. Elviselhetetlen hőséget kezdtünk érezni tőle. Egyes szikrák már kocsink fedelére pattogtak. Pléh-fedelünk védte még, de ha egyszer a forróság átjárja, nem sokáig lett volna biztos menedék.

A gép egyre hallatta átható füttyeit; de sem Hod, sem Fox, sem Gumi nem mutatkoztak sehol.

E percben a gépész jött jelenteni, hogy a gőz elérte a nyomás kiszabott mértékét.

- Induljunk tehát, Storr! - kiáltott Banks, - de ne nagyon gyorsan - csak hogy a meggyulladás-tól elég távol tartsuk magunkat.

- Várj még, Banks, várj egy kissé; - szólt Munro ezredes, nem tudva kibékülni a gondolattal, hogy itt hagyjuk társainkat.

- Még három percet várhatunk, ezredes, - felelt Banks hidegen - többet nem. Három perc múlva a tűz belekap vonatunk hátsó részébe.

Két perc eltelt. Lehetetlen volt tovább kiállani a verandán. A kéz sem állhatta már a karzatok forróságát. Tovább várni több volt esztelenségnél.

- Indíts, Storr! - kiáltott Banks.

- Ah! - kiáltott föl az őrmester.

- Ők! - kiáltottam én.

Hod kapitány és Fox megjelentek az úton, jobbra tőlünk. Karjaikban hozták Gumit, élet-telenül... A kocsí hátsóját szaladva érték el.

- Meghalt? - kérde Banks.

- Nem; a villám szele érte, szétzúzva kezében puskáját s megbénította ballábát, - felelte Hod kapitány.

- Istennek hála! - sóhajtott Munro ezredes.

- Köszönöm, Banks, - mondta Hod kapitány, - fütty-jeleid nélkül nem találhattunk volna ide.

Hod és Fox felkapaszkodtak a kocsira s Gumit, ki eszméletét el sem vesztette, letették a szobában.

- Minő gőznyomásunk van? - kérdezte Banks.

- Közel öt légköri nyomás, - felelt Storr.

- Gyorsan, induljunk.

Fél tizenegyre volt. Banks és Storr a toronyban foglaltak helyet; a gőzmérséklőt kinyitották, a gőz a hengerekbe tolult, a gép elkezdett búgni s eleinte csekély, de egyre növekedő sebességgel indult meg, ama hármás világításnál, melyet a villámló ég, az égő erdő s az elefánt villamos szemei adtak.

Hod kapitány néhány szóval elbeszélte mi történt velük kirándulásukban. Vadállatnak nyomára sem akadtak. A vihar közeledtével az erdő annyira elsötétedett, hogy egészen elveszítették a tájékozódást. Az első villám ott lepte őket, mikor három kis mérföldnyire voltak a szállástól. Vissza akartak térni, de elvesztek az egymáshoz hasonló banánok rengetegében, hol egy ösvény sem kínálkozott vezetőnek. A vihar csakhamar teljes erejével kitört. A villamos lámpák fénye nem hatott el hozzájuk. Nem találhatták meg az irányt, vissza a gőzházhoz. Eső és jég záporként esett; menedék a fák veszélyes sátoránál egyéb nem kínálkozott. Csak egy-egy erős villám mutatta az utat. De a villámlások egyikére Gumi összerogyott Hod kapitány mellett, a Fox lábaihoz. A kezében tartott puska szilánkokká szakadozott s csak faagya maradt meg, vas részei széthullottak. Társai azt hitték: meghalt. Szerencsére csalódtak. Csak ballába szenvedett bénulást: lehetetlen volt rá állnia vagy egy lépést tennie; úgy kellett vinni, összefont karjaikon. Hiába kérte, hagyják ott s később jöjjenek érte, nem akarták s egyik a vállát, másik a lábait fogva, cipelték szegényt magokkal úgy ahogy lehetett az erdő sötétein át.

Két óra hosszat, csak találomra tévedeztek, meg-megállva, habozva, keresve az irányt - a nélkül, hogy bizonyosságra jutnának, merre kell menniök tulajdonkép. Végre a gőzházból adott fütty-jelek, melyek élesebbek voltak a puskalövésnél, útba igazították őket. S egy negyedóra múlva mind a hárman szerencsésen megérkeztek a vaskocsihoz, - abban a percben, mikor az már nem várhatott volna rájuk tovább.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

A menekülés.

Míg a kocsí gyorsan haladt az erdő széles utain tova - az égés sem volt lassabb. S a veszélyt még fenyegetőbbé tette, hogy a szél megváltoztatta irányát, mint ily viharok alkalmával gyakran történik. A helyett hogy oldalt fújna, hátba fogta őket s oly erővel, hogy az erdőégés egészen nyomon látszott üldözni az előle szaladókat. Percről-percre jobban terjedt és közeledett. Az égő ágakat tördelve, ropogva hordta rájuk, szikrák zápora szakadt a kocsik fedelére, mintha egy vulkán krátere öntené lávafolyamát.

Banks belátta a veszély nagyságát; a levegő forrósága érezte azt vele. Lehetőleg siettetett tehát a haladást, bár az ismeretlen úton a gyorsaság nem járt veszély nélkül. A zápor az utat is felolvasztotta s az acél-elefánt sártengerben evickélt.

Tizenegy óra után a villámlás és dörgés új erővel tört ki; rettenetes volt a vihar. Rémület kiáltásai törtek fel ajkainkon. Azt hittük, Bankst és Storrt villám sujtotta, a toronyban, melyből vonatunkat vezették. E csapástól azonban szerencsére megkímélve maradtunk, csak elefántunk lecsüngő hosszú füleinek egyikét érte a villám; de ebből sem lett semmi baja a gépnek, s ügylátszott, acél-óriásunk csak annál jobban gyorsított ügetéssel felelt a megtámadásra.

- Hurrah! - kiáltott Hod; - csontból és húsból levő elefánt lerogyott volna; a miénk föl sem veszi a villám haragját. Hurrah, acél-óriás!

Még egy félóráig vonatunk az előbbi távolságban tartotta magát az egyre terjedő tüztől. Nehogy igen nagy sietéssel valami akadályba ütközzünk, Banks nem akart gyorsabban haladni. A verandáról, hol Munróval és Hod kapitánnyal helyet foglaltunk, nagy árnyakat láttunk fel-felugrani a ropogó tűz sziklazápora közt. Végre - ezek vadállatok voltak.

Hod kapitány, elővigyázatból, puskáját kezébe vette, mert nem volt lehetetlen, hogy a nekivadult állatok a haladó vonatra ugrálhatnak, ott menedéket keresve. Valóban egy roppant tigris meg is próbálta ezt s óriási ugrással a vonat felé vetette magát, de két lecsüggő banán-ág közt megfogódott s azok rátekergetőzván, mint kötelek, ugrása erejénél fogva megfojtották. Egy elefánt pedig minden áron versenyt akart futni a mi elefántunkkal.

Szegény Hod kapitánynak ez csak tetézte bosszúságát. Mikor vadat keresett, nem talált; s mikor jöttek, akkor nem ért rá, hogy rájuk vadásson.

Éjfél után egykor az addig is oly nagy veszély még megkétszereződött. Az egyre minden percben változó szélirány miatt, a tűz egy kanyarulattal előnkbe került s minden oldalról körül voltunk véve általa. Szerencsére a vihar ereje csökkent némileg; a villám és mennydörgés gyérült, az eső is alább hagyott, csak a szél tartotta még magát előbbi erejében és dühében. Egy nyíláson még ki lehetett menekülni - s azért, kerüljön bármibe, a vonat gyorsaságát növelni kellett, nehogy ott is összezsapjon a láng, habár a gyorsaság által, valamely akadályba ütközés esetén, a vonatban magában esnék valami helyrehozhatatlan kár. Ezt Banks egész határozottsággal, de szintoly éber óvatossággal tette, szemeit nyitva tartván s egyfelől az út, - másfelől a gép közt osztva meg gondjait.

Az út, két égő lángsor közt, szűken vezetett át; de át kellett hatolnunk vagy oda veszünk. Banks merészen hajtott neki - óránkénti hat-hét mérföld sebességgel. Azt hiszem, benne maradtunk, kivált mikor egy alig ötven méternyi lángnyílás szorosán kellett áthajtanunk. A kerekek alatt izzó üszkők sziporkáztak, szétmorzsolva, amint áthajtottunk felettük s a levegő forró volt körülöttünk.

Végre is - átmentünk!

Éjfél után két órakor az erdő szélső fái mutatkoztak a szürkülő hajnal félhomályában és az egyre gyérülő villámok kékes fényénél. Mögöttünk az erdő-égés sivár, ijesztő panorámája, mely csak akkor fog teljessé válni, ha a rengeteg utolsó banán-törzse is a tűz martalékává lesz.

Hajnal hasadtára végre megállt a vonat; a vihar egészen elült s ideiglenes tanyát vertünk, ahol megállapodhattunk.

Elefántunkat jól szemügyre véve, láttuk, hogy jobb füle több helyt át volt lyuggatva s erei behajlottak; - ily erőből élőállat kétségkívül összerogyott volna, ezt csak a mi acél-elefántunk állhatta ki.

Reggeli hat órakor, rövid pihenés után, ismét útnak indultunk s déltájt Rewa környékén ütöttünk szállást.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Egy eltévesztett lövés.

A következő nap (június 5) felét s az éjet csöndesen töltöttük a szálláson. Annyi fáradság és veszély után valóban jól esett a nyugalom.

Most már nem az oudei királyság széles és gazdag lapályai terültek el előttünk. Gözházunk a még mindig termékeny, de már vízmosások által szaggatott Rohilkánd területén gördült tova. E százötven mérföld hosszú oldalak által határolt nagy négyszög-terület fővárosa Bareilli s magát az országot a Kogra és mellékfolyói áztatják, felséges mangó-fáktól s sűrű cserjéktől és bozótoktól árnyalva, melyek azonban a művelés hatása alatt lassanként ritkulni s eltünedezni kezdenek.

Delhi bevétele után itt volt a fölkelés középpontja, itt vitte véghez nagy hadjáratát sir Colin Campbell, itt folytatta szerencsétlen kísérleteit a Walpole hadteste; itt esett el Munro ezredes egy barátja, a 93. skót ezred ezredese, aki magát Lucknow ostrománál, április 14-én annyira kitüntette.

Lehetetlen lett volna utazásunkra kedvezőbb talajt keresni ennél; egyenes és jó karban tartott utak, könnyen átkelhető folyók gyors és könnyű haladást engedtek; s csak néhány száz kilométernyi út állt még előttünk, hogy a lapályt elhagyva, a nepáli hegység első lépcsőfokaihoz érhesünk.

Csak hogy most már komolyan számot kellett vetnünk az esős évszak változásaival. A musson szele, mely észak-keletről délnyugatra menő irányban uralkodik az év első hónapjaiban, most megfordult. Az esős évszak rohamosabb a partvidéken, mint a félsziget belsejében, de később is következik be. Ennek oka, hogy a felhők tömlője kimerül, mielőtt a tengerből a száraz belsejébe érkeznek. Irányukat is módosítja némileg a hegyek falsora, mely elállja útjokat. A malabári partoknál május elején kezdődik az esőzés, míg a közép és északi tartományokban csak júniusban válik érezhetővé.

Mivel pedig már júniusban voltunk, előre látható volt, hogy utunkat az adott természeti viszonyok közt kell folytatnunk.

Meg kell említenem, hogy derék Gumink a villám által okozott bénulását másnapra már jóformán kiheverte; ballábának hűdése egészen mulónak bizonyult s nem maradt belőle egyéb, mint tartózkodó gyanakodás a mennyköcsapás ellen.

Június 6-án és 7-én Hod kapitány szorgalmasan vadászgatott a Fann és Black (kutyák) segítségével. A többi közt egy pár antilopot is lőtt, melyeket itt nilgók-nak neveznek. Ezek India kék ökrei, de inkább szarvasoknak mondhatók s szürke-szarvasoknak kellene őket nevezni, mert a kék szín - mely az emlősöknél különben is ritkán jelentkezik - inkább a szürkébe játszik rajtok, bár néha, mondják, valóban kéket is mutat.

A ragadozók azonban, melyekre Hod kapitány várt, még egyre késtek. Ámbár a nilgo ha nem ragadozó is, méltán mondható vadállatnak s felbőszítve vagy megsebezve veszélyessé is válik olykor a vadászra nézve. Hod és Fox - egy-egy találó lövéssel - úgyszólván röptében ejtették el a felséges két állatot. Parazard pedig nagyot kapott rajtok s pompás pecsenyét csinált belőlük.

Június 8-án már hajnalban elhagytuk szállóhelyünket, mely Rohilkánd egy kis városa mellett volt, ahova előttevaló este értünk, miután Rewától negyven kilométert jöttünk volt. Vonatunk közepszerű gyorsasággal haladhatott csak, az esőktől felázni kezdő utakon. A patakok is

megdagadtak s néhol nehéz volt a gázlókon áthatolni. De azért mit sem késtünk még; a hegyes vidéket, ahol, mint menedékben, a nyár forró szakát tölteni akartuk, még a hó vége előtt bizton elérni reméltük.

E nap, június 8-ika, egy eltévesztett lövés által lett emlékezetessé.

Az utat sűrű bambusz-bozót szegélyezte; bár még ez nem volt az igazi bozót, hindu értelemben, mely a sivár, terméketlen talajt szürke bokrok s cserjék sűrűjével lepi el. Ellenkezőleg még termékeny talajon voltunk, melyen nádas és mocsaras laposok váltakoztak a száraz növényzettel.

Acél-óriásunk kényesen lépdegélt Storr által vezetve s karcsú gőzoszlopokat eregetve, melyeket a szél szétszórt a bambusz-bozót fölött.

Egyszerre a bozótból meglepő gyorsasággal ugrott fel s vetette magát egy állat elefántunk nyakára.

- Csita, csita! - kiáltott a gépész.

E kiáltásra, Hod kapitány az első erkélyre rohant s mindig kész puskáját ragadta kezébe.

- Csakugyan csita! - kiáltott ő is.

- Lőjje hát le, - mondtam.

- Ráérek még, - felelt nyugodtan Hod, beérve azzal, hogy célba vette az állatot.

A csita egy fajta a leopárdnak, mely csak Indiában honos, kisebb a tigrisnél, de majdnem annyira félelmes, mert rendkívül élénk, oly finom mint erős és vakmerő.

Munro ezredes, Banks és én, a verandán állva, lestük s vártuk a kapitány lövését.

Világos volt, hogy a vadállatot elefántunk külszíne csalta meg. Merészen ugrott rá, azt vélte, hogy belevághatja karmait és fogait eleven húsába; de az acéllemez, mely bőréről szolgált, megghiusította reményét. E miatt dühösen az ál-állat lelógó nagy füleibe kapaszkodott s hihetőleg oda akarta hagyni képzelt prédáját, mikor minket észrevett.

Hod kapitány folyvást puskája végén tartotta, mint oly vadász, aki bizonyos a maga lövéséről s csak a legkedvezőbb pillanatot várja.

A csita ordítva emelte föl fejét s érezni látszott a veszélyt, de nem akart megszabadni előle. Talán alkalmas percre várt, hogy a verandára szökkenhessen. S valóban az elefánt fejére kúszott föl, lábaival átkarolta ormányát, mely kéményül szolgált s egészen annak nyílásáig kúszott, ahol a füst omlott ki.

- Lőjjön hát, Hod! - ismételtem.

- Ráérek, - felelt a kapitány. - S aztán felém fordulva, a nélkül, hogy egy percre is levenné célzó szemét az állatról, kérdezte:

- Úgy-e nem lőtt még csitát soha, Maucler?

- Soha.

- Van kedve hozzá?

- Kapitány, - mondtam, - nem akarom megfosztani önt e pompás lövés gyönyörétől.

- Ejh, - szólt, - ez nem igazi vadász-lövés! Vegyen puskát s lőjjön az állatnak a válla alá; ha elhibázza s ránk ugrik, én lelövöm röptében.

- Legyen, megpróbálom.

Fox, - aki mögöttünk állt, - egy kétsövű puskát nyomott a kezembe, melyet kezében tartott. Átvettem, felhúztam, célbavettem az állatot, mely még mozdulatlan állt s rálöttem.

A vad megsebezve, de csak könnyedén, óriási ugrást tett s a gépész tornyocskáján átvetve magát, a gőzház első fedelére szökkent. Hod kapitány, bármily kitűnő lövő, nem bírta szöktében lelőni.

- Utána, Fox, - kiáltotta - jerünk.

S mindketten, leugorva a verandáról, a toronyba siettek. A leopárd, mely a fedélen jött-ment, a második fedélre ugrott át egy szökéssel. S amely percben Hod kapitány rálőtt, egy második ugrással a vad a földön termett, ott újra hatalmas ugrást tett s eltűnt a bozótban.

- Állj meg, állj meg! - kiáltá Banks a gépésznek, ki a gőzt elzárva, egyszerre megállította a vonatot. A kapitány és Fox leugrottak s a csita után a sűrűbe nyomultak. Néhány perc telt. Nyugtalanul vártuk a történendőket. Lövés nem hallatszott. A két vadász üres kézzel tért vissza.

- Eltűnt, elröpült, még csak vér nyoma sem látszik a fűvön! - mondta Hod kapitány kedvetlenül.

- Ez az én hibám, - mondtam a kapitánynak. - Lám jobb lett volna, ha ön lőtt volna a vadra én helyettem. Ön nem hibázta volna el.

- Hisz ön is találta, - felelt Hod, - habár nem jó helyen.

- Ez nem lesz önnek a negyvenedik, kapitány uram, - mondta Fox kedvetlenül, - sem nekem a harmincnyolcadik!

- Eh, a csita nem is tigris, - felelt a kapitány tettetett föl sem vevéssel; - különben nem is engedtem volna önnek a lövést, kedves Maucler.

- Asztalhoz, barátim! - szólt közbe Munro ezredes. - A reggeli vár s ez meg fogja önöket vigasztalni.

- Annál inkább, - szólalt meg Mac Neil, - mert egészben csak Fox a hibás.

- Én? - kérdezte a legény egészen elképedve.

- Úgy van, - felelt az őrmester. - A puska, melyet a Maucler úr kezébe adtál, csak hatos seréttel volt töltve.

S Mac-Neil mutatta a másik csőből kihúzott töltést, mely csakugyan fűrj-seréttel volt ellátva.

- Fox! - kiáltott Hod kapitány, szigorú hangon.

- Kapitány uram -

- Két napi szoba-áristom.

- Igen is, kapitány uram.

S Fox ellenmondás nélkül vonult szobájába, sokkal jobban szégyelve elkövetett hibáját, mintsem magát csak mentetni is próbálta volna.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Hod kapitány hőstettei.

Másnap, június 9-én, Hod kapitány, Gumi és én vadászatra indultunk, a fél napi pihenés örve alatt, melyet Banks rendelt. Egész reggel esett, de délfelé az ég kissé kitisztult s néhány órai tiszta időre lehetett számítani.

Ezúttal Hod nem is nagyvadra vezetett, csak sütni való apró vadra számított. Csöndes hajtást akart végezni a sűrűben, Black és Fann segélyével. Parazard jelentette, hogy az éléskamra üres s elvárja ő nagyságától, hogy ő nagysága megtegye a szükséges lépéseket annak megtöltésére. Hod kapitány elszánta rá magát s meg is indultunk, egyszerű vadászfegyverekkel. Két óra hosszan vadásztunk, a nélkül, hogy néhány fogolynál s egypár nyúlnál egyebet vertünk volna föl, azokat is oly távolban, hogy egyetlen egyszer sem lőhattunk rájuk, bármennyire biztatók voltak is ebeink csaholásai.

Hod kapitány nagyon rosszkedvű volt. Sem szálás erdő, sem igazi cserje, csak bozót (az sem *az igazi*) közepett nagyobb vadra nem is számíthatva, nem remélt kárpótlást a tegnap elszalasztott leopárdért. Nem a mi hibánk volt. Délutáni négy óráig egyetlen egyszer sem volt alkalmunk elsütni puskáinkat. Száraz szél fújt s ami szárnyas vadat láttunk is, lövési távolon kívül röppent föl.

- Barátom, - mondta Hod, határozottan - nincs ma szerencsénk. Önért sajnálom ezt leginkább. Azt ígértem önnek, mikor Kalkuttából elindultunk, hogy gazdag vadászatunk lesz - s ime: semmi!

- Ej, kapitány, - válaszoltam, - nem kell kétségbeesni. Majd a nepáli erdőségekben kárpótoljuk magunkat.

- Úgy van, - felelt a kapitány. - Ott, a Himalája első lépcsőin jobb világ lesz. Tudja-e Maucler, én fogadni mernék, hogy vonatunk, elefántunk, gőzokádó ormányával elijeszti a vadakat, jobban mint egy vasúti vonat elijesztené. S ez így lesz, míg úton leszünk. Majd ha megállapodunk valahol, szerencsésebbek leszünk. Igazán, e leopárd-história engem bosszant. Soha meg nem bocsátom Foxnak azt a tévedést a töltéssel! - Hány óra lehet?

- Mindjárt öt.

- Öt óra s még egy lövésünk sem esett!

- Csak hétre várnak vissza. Talán addig.

- Nem! a szerencse ellenünk van. Pedig a szerencse a siker fele.

- A másik fele pedig a kitartás, - mondtam; - azért csak egyezzünk meg, hogy üres kézzel nem megyünk haza. Tetszik?

- Áll; vesszen aki megmásítja! Részemről egy mezei egeret vagy mókust viszek inkább haza, mintsem üres kézzel menjek.

Mind a hárman ebben az elhatározásban maradtunk. A vadászatot azért jobb ügyre méltó kitartással folytattuk, de úgy látszik, mintha a legártatlanabb természetű madarak is kitalálták volna szándékunkat. Egyetlen egy sem röppent fel előttünk. Így gázoltunk a nádas bozótjai között, az útnak majd egyik, majd másik oldalán verve ösvényt s vissza-visszatérve, hogy szállóhelyünkötől igen messze el ne távolodjunk. Esti félhétkor még valamennyi töltényünk érintetlen volt, - akár csak bottal sétáltunk volna!

Hod kapitány bosszúsan, összeszorított fogakkal lépdelt előre. Arcán egy mély sötét redő elfojtott haragot árult el. Ajkain, melyek görcsösen reszkettek, elfojtott átkozódás lebegett minden tollas és tollatlan vad ellen, mely puskájára jönni megátalkodottan késlekedik. Kedve lett volna puskáját akármire, egy kődarabra vagy fatörzsre is kisütni.

- A kapitányt megüti a guta, ha ez így tart, - súgta nekem Gumi.

- Úgy van, - feleltem, - s szívesen fizetnék 30 shillinget egy ártatlan házi galambért, mely lövésre jönne.

De se 30, se 60, se több shillingért semmiféle szárnyas vagy négylábú vad nem mutatkozott, a tér elhagyott, néma volt közel és távolban; sem tanya, sem falu nem mutatkozott sehol. Kész lettem volna már pénzen venni valahol egy tyúkot, csak hogy odadobhassam a Hod kapitány puskája elébe.

Az éj azonban közeledett. Egy óra még s oly sötét lesz, hogy ha jönne is lövésre valami, meg sem látnók, célba sem vehetnők. Elhatározásunkat a legjobb akarat mellett sem foganatosíthatjuk s fogadásunk ellenére üres kézzel kell a tanyára visszaszégyenkeznünk, hacsak az éjet a vadonban tölteni nem akarjuk. Pedig az éj esővel fenyegetett s Munro és Banks, ha vissza nem térünk, nagy aggodalomban lennének miattunk.

Hod kapitány meredtre nyitott szemekkel, jobbra-balra vetve pillantásait, tíz lépéssel előre járt és pedig tanyánktól távolodó irányban. Lépteimet gyorsítottam hogy utólérjem s megmondjam neki, hagyjunk fel sikertelen igyekezetünkkel - midőn egyszerre erős szárnysuhogást hallottam. Odanéztem. Egy fehérös tömeg emelkedett nem messze tőlem, egy bokros fölött.

Hirtelen vállhoz emeltem fegyveremet, s kilőttem egymásra mind a két csövet. Az ismeretlen madár nagy csörtetve bukott le a bokor mellé. Fann, a kutya, egy ugrással rajta volt s a kapitányhoz vitte a vadat.

- Végre, - kiáltott Hod, - ezzel legalább Parazard úr ki lesz elégitve!

- Ennivaló vad? - kérdeztem.

- Persze, ha jobb nincs.

- Szerencséje, Maucler úr, - mondta Gumi, hogy senki sem látta önt.

- Mi hibát követtem el?

- Fehér vad pávát lőtt le. az pedig szent állat India egész területén!

- Ördög vigye a szent madarakat s akik szentnek tartják is! - dörögte Hod kapitány. - Ezt meglőttük s meg is esszük; egész áhítattal, ha úgy kíváncsiak, nem bánom, - de megesszük.

Valóban, a páva Nagy Sándor kora óta szent állat a hinduk előtt, kik Saravasti istennő képviselőjét tisztelik benne, aki a házasságok és születések védistene. A páva pusztítását erős törvények tiltják.

Áldozatunk pompás madár volt s Hod kapitány, kezeibe véve, láthatólag gyönyörködött benne, amint csillámló tollain az alkony sugarai, ércfényben, visszaverődtek. Farka a legdíszesebb legyezőül szolgálhatott volna bármely királynénak.

- Most haza! - szólt Hod kapitány.

- Megvan ön elégedve, kapitány? - kérdeztem.

- Megelégedve? - meg, önnel, édes Maucler, de magammal teljességgel nem. Az én balszerencsém még egyre tart s már be kell várnom, míg elmúlik. De menjünk!

Mintegy három kis mérföldnyire lehettünk a tanyától és sietnünk kellett, hogy egészen be ne sötétedjék, míg oda visszajuthatunk. A bozótos sűrűben csak egyenként mehettünk, egymásután, mint a ludak. A nap még nem áldozott le egészen, de sűrű felhők borították lementét s félhomályban kellett keresnünk az utat a sűrűben.

Egyszerre rémítő ordítás rázta meg a csendet a szomszéd sűrűből. Oly váratlanul jött s oly ijesztő volt, hogy akaratlanul összerementem reá.

Hod kapitány megragadta kezemet.

- Tigris, - mondta. - S rögtön rá elkáromkodta magát: Ezer mennykő! puskáink csak serétre vannak töltve!

S ez igaz volt; egyikünkénél sem volt egyetlen golyós-töltény sem, mivel nagy vadra nem is készültünk. Egyébiránt nem is lett volna időnk újra tölteni fegyvereinket. Tíz másodperccel az ordítás után a vad kiugrott a sűrűből s egy hatalmas ugrással húsz lépésnyire esett le az útra.

Felséges tigris volt, abból a fajból, melyet a hinduk «emberevő»-nek neveznek, félelmes fenevad, mely évenként százakkal számítja áldozatait.

Helyzetünk rémületes volt.

A puska - megvallom - reszketett kezeimben, amint a vadállatot célba vettem. Nyolc-kilenc láb hosszú volt, narancsszínűbőrű, fehér és fekete csíkokkal tarkázva. Ő is ránk szegezte szemeit, melyek villogtak a félsötétben; farka lázasan csapkodta a porondot. Összehúzta magát, hogy ránk ugorhassék.

Hod nem vesztette el hidegvérét. Puskáját arcához emelte s célzott, mialatt magában mormogta:

- Hatos seréttel tigrisre, ezt sem próbáltam még. Ha töltésem a szemébe nem megy, el vagyunk -

Be sem fejezhette. A tigris mást gondolt s lépdelve jött felénk, míg mi rászegzett csövekkel vártuk. Eszembe jutott, hogy puskám mindkét csöve ki van löve; tölténytartómból egy töltényt akartam kivenni, de Hod észrevette.

- Semmi mozdulat, - súgta. - A tigris ugranék s végünk van.

Mozdulatlan álltunk mindhárman. A tigris lassú léptekkel közeledett. Szemei mereven voltak ránk szegezve; feje mozdulatlan magasra emelve; félelmes szája, borzasztó fogaival s kilógó nyelvével, nyitva.

Már csak tíz lépésre volt a kapitánytól, aki legelül állt hármunk közt. Hod, egész valóját szemeibe összpontosítva, mozdulatlan állt, mint egy szobor. A borzasztó küzdelem, mely előtt álltunk, a veszély melyből talán egyikünk sem szabadul meg élve, az ő kezét nem remegtette meg, az ő szívét nem hozta gyorsabb dobogásba.

E percben azt hittem, hogy a tigris ugrásra készül. Alig birtam tartóztatni magamat, hogy rá ne kiáltsak a kapitányra: lőjjön már, az istenért.

A vad még öt lépést tett előre. De a kapitány puskavégre akarta bevárni, ez volt a menekvés egyetlen lehetősége, hogy szemeibe lőjjön... Még három lépés s a vad már közvetlen előttünk állt.

E percben erős dördülés hangzott el s rögtön reá a második. E második dörrenés azonban nem a puskacsőből jött, hanem az állat testében történt, mely két-három ugrás és fájdalom-ordítás után, páráját kiadva, esett vissza a földre.

- Csoda! - kiáltá Hod kapitány. - Puskám tehát golyóval és pedig robbanó golyóval volt töltve; köszönöm Fox, ezúttal köszönöm a tévedést!

- Lehetséges-e? - kérdeztem.

- Nézze!

S ezzel kihúzta a töltést a másik csőből, mely golyóra volt töltve.

Most minden meg volt magyarázva: a tegnapi eltévesztett lövés a leopárdra s a mai csoda. Fox tévedésből fölcserélte a vadászpuskák töltényeit. A tévedés tegnap a leopárd életét mentette meg, - ma a mienket.

- Úgy van, - mondotta Hod kapitány, - pedig soha nem állottam közelebb a halálhoz.

Félóra mulva a tanyán voltunk. Hod elmondta Foxnak mi történt.

- Kapitány uram, - szólt a becsületes inas, - a kétnapi szoba-áristom helyett most már négyet érdelek, mert kétszeresen tévedtem.

- Igaz; de azért, mert megmentetted életemet, neked adom ez arany guinét.

Így lőtte le Hod kapitány a negyvenegyedik tigris. Június 12-én este vonatunk egy kis városka mellett állt meg; másnap pedig új erővel indultunk a százötven kilométernyi útnak, mely még a nepáli hegységtől elválasztott.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

A rádza kísérete.

Még néhány nap s elérjük északi India hegyvidékének első lépcsőit, melyek fokról-fokra emelkedve, földgömbünk legmagasabb csúcaiban végződnek. A vidék észrevétlenül alakult át lapályból hegyvidékké.

Az idő folyvást viharos, főleg esős volt, de a hőmérséklet általában tűrhető maradt. Az utak sem romlottak meg egészen s ellenálltak mozdonyunk kerekeinek. Ha néhol fennakadoztunk, gépészünk egy erősebb kéznyomása a regulátorra ismét megindította a gépet s mozgásba hozta házainkat. Haladásunk ellen nem lehetett semmi panaszunk s aránylag gyorsan haladtunk a végtelen lapályból, Rohilkánd és Oude tartományaiból oda, hol a láthatárt a Himalája roppant szirtfalai szegélyezték, míg a délnyugati szélről hajtott felhők megültek csúcaikon. A hegyek körvonala a távol ködébe mosódott még el, de a tibeti határ közeledtével a táj vadonabb színezetet öltött s a mívelt földek helyét egyre sűrűbb bozótok foglalták el.

A vidék növényzete is átalakult lassanként. A pálmák rendre eltűntek s felséges banánok, lombos ernyőjű mangófa - India legízesebb gyümölcsét termők, - kivált pedig sűrű bambusz-erdők következtek, melyeknek egyes szálai száz láb magasra is megnőttek. A nagyvirágú magnóliák is, illatokkal terhesítve a levegőt, a különböző fajú tölgyek roppant terebélyeikkel, a tüskés gyümölcsű gesztenyék, kaucsukfák, óriás nyulánk fenyők váltakoztak a kisebb termetű, de annál elevenebb színű geraniumok, rododendronok, babérfák válfajaival, melyek az utat sűrűen szegélyezték.

Szalma- vagy bambusz-kunyhókból álló faluk, itt-ott két-három tanya, elveszve a sűrűségekben, de egymástól mérföldekre terjedő közökben, tűnedeztek fel. A népesség egyre gyérült a hegyvidék közeledtével. A táj keretét sűrű köd s szürke ég szolgált. Az eső mind gyakoribbá és tartósabbá lett. Négy napig, június 13. és 17. közt alig volt pihenője. Így kénytelenek voltunk folyvást a házban maradni s a hosszú órákat beszélgetéssel, pipaszóval s wist-játékkal töltöttük. A puskák, Hod kapitány bosszúságára, szegre voltak akasztva. De két «stemm», amit egy este adott ellenfelének, megvigasztalta kissé.

- Tigris lelőni, azt mindig lehet, - mondotta, - de stemmet adni nem mindig lehet.

Június 17-én egy karaván-szeráj (utasok számára rendelt beszálló tanya) mellett ütöttük föl sátorunkat. Az idő kevésbé kitisztult s acél-óriásunknak, ha nem is pihenést - mire szüksége nem volt, - de némi gondozást szentelhettünk. Elhatároztuk tehát, hogy a hátralévő félnapot s a következő éjt e helyen töltjük.

A karavánszeráj négyszögű alacsony épület belső udvarral, rendesen négy tornyocskával a négy sarkán, ami keleti jelleget kölcsönöz. Az utasok szolgálatára rendes személyzet van, a *bisti* vagy vízfordó, a szakács - aki kevésbé követelő utasoknak tojás- és csirkevacsorával szolgál, - a kansama, aki egyéb élelmiszereket ad, aránylag szintén elég olcsó árért. A szeráj őre, a péon, rendesen a keletindiai társaság ügyvivője, mert ez a szeráj tulajdonosa s a kerületi mérnökök által ügyeltet fel a vállalatra. Sajátságos, de szigorún megtartott szabály, hogy a szerájba bárki betérhet, de csak huszonnégy óráig maradhat; aki tovább akar időzni, engedelmet kell rá nyernie a felügyelőtől; e nélkül bármely új jövevény, angol vagy hindu kiteheti a szűrét.

Mikor megérkeztünk, acél-óriásunk a szokott hatást idézte elő, szemügyre vették, megbámulták; de meg kell vallanom, hogy magok a szeráj vendégei nem sok ügyet vetettek rá, sőt némi

kicsinyléssel nézték. Nem is közönséges halandók voltak ám. Nem valami angol tiszt vagy hindu kalmár, - hanem Guru-Szing herceg, a guzaráti független rádza fenséges fia, rádza maga is, aki nagy pompával utazott a félsziget északi részében, foglalta el a szeráj majd minden helyiségét.

Még sohasem láttam utazó rádzsát. Azért mihelyt a szeráj közelében állomásunkon megtelepedtünk, egy bájos kis völgyecskében, sötét zöld lombú pandanusok árnyában, egy kis patak mellett, - én, Hod kapitány és Banks társaságában megindultam, hogy a rádza által elfoglalt telepet szemügyre vegyük.

Az utazó rádza mindig nagy kísérettel jár; s valóban nem irigylem az oly embert, aki nem mozdíthatja lábát a nélkül, hogy néhány száz embert ne hozzon magával mozgásba. Inkább lennék egyszerű zarándok, úti zsákkal a hátamon s görcsös bottal a kezembe, mint utazó rádza, ezzel a sok terhes ceremóniával, amit rangja kényszerít reá.

- Nem ember, hanem egész város utazik, - mondta Banks - s változtatja geográfiai fekvését!
- Jobb szeretem gőzházunkat, - mondtam, - s nem cserélnék a rádza fiával.
- Talán ő is jobb szeretne a mienkhez hasonló útikészületet.
- Csak szóljon, - felelt Banks, - csinálók én neki olyat, önként értetik, ha megfizeti. De gyerünk, nézzük meg, hogy helyezkedett el.

A herceg kísérete több mint ötszáz személyből állott. A szerájon kívül, a nagy fák alatt, kétszáz ernyős kocsi volt rendezett sorokba állítva, mint valamely hadi tábor sátrai. Némelyiknek zebuk, másoknak bivalyok voltak a vonó állatai, nem is említve három felséges elefántot, melyek gazdagon ékített palankinokat hordottak hátukon s vagy húsz tevét. Semmi sem hiányzott e karavánból: sem a zenészek, ő fensége füleinek gyönyörködtetésére, sem a bajadérok szemei vidítására, sem a bohócok és nyeglék, mulattatására. Háromszáz teherhordó és kétszáz alabárdos képezte a kíséret zömét, melynek zsoldja minden más erszényt kimerített volna, mint egy rádza erszényét. A zenészek tam-tamokon, dobokon, cimbalmokon játszó művészek voltak abból az iskolából, mely összhang helyett csak zajt idéz elő; a komédiások közt voltak a *szapvallák*, vagyis kígyóbüvölők, kik énekeikkel uralkodnak e csúszó-mászó állatokon, a kardjátékban ügyes *mutui*-k, a kötél tánchosok, szemfényvesztők, kik mindenféle ügyességekkel mulattatták bámész nézőiket. Végre a bajadérok a *bundeli*-k csinos osztályához tartoztak, akik *nauts*-ok (estélyek) legkeresettebb vendégei, melyeken táncolnak és dalolnak. Illendő öltözetben, egy részük arannyal hímzett lenge szoknyában, más részök bodros ujjasokban, derekukon átkötött shállal, e ballerinák dúsan el voltak látva ékszerekkel, arany karperecekkel, kéz- és lábujjaikon drága gyűrűkkel, füleikben ezüst vagy arany karikákkal; különösen kitűntek a híres tojástáncban. Reméltem, hogy a rádza különös meghívására módunk lesz részesülni ez élvezetben.

Mindezekon kívül még egy csomó férfi, nő és gyermek tartozott, nem tudom minő szerepben és címek alatt, a karavánhoz. Mindnyájan sajtáságos hindu öltözetekben, valóban meglepő látványt nyújtottak.

A fák alatt leheveredve, az ebéd óráját várták s zöld levélbe göngyölt szivarkákat szívtak vagy a garguli-t, mely dohányból, ópiumból s illatos virágszirmokból van keverve. Némelyik bételleveleket vagy arekadiót rágicsált, melyek mind az emésztés elősegítésére valók e meleg égálj alatt s amellet kellemes izgató és kábító szerek.

Mind e sok nép, megszokva a karaván-életet, jó békeességben élt együtt s tétlen közönyben, kivéve az előadások óráit, mikor urokat kellett mulattatniok s azután ismét visszaesett előbbi közönyébe. Mikor azonban mi a tanyahelyhez érkeztünk, a hinduk siettek minket salemekkel s

mély meghajlásokkal üdvözölni. Sokan «sáhib, sáhib»-ot kiáltották elénk, ami annyit tesz: uram, uram! - mi pedig barátságos fej- és kézintésekkel viszonzottuk üdvözlésüket.

Megvallom, nagyon örültem volna, ha reményem teljesül s a rádza minket meghív estélyére, a bungaló udvarába, hogy bűvészei s táncosnői előadását végignézhessük. Ez óhajomat társaimmal is közöltem; de Banks értesített, hogy a guzaráti rádza, ki a szipojok lázadása után, melyben kétértelműleg viselte magát, csak félig hódolt meg, nem szereti az angolokat s azért fiától sem igen várhatunk ilyes szívességet.

Valóban, be sem bocsátottak a karavánszeráj belső udvarába. Meglehet, hogy Guru-Szing herceg az ezredes hivatalos látogatását várta volna; de sir Edward, nem lévén vele semmi dolga, meg sem mozdult.

Ekképp mi is visszatértünk állomáshelyünkhöz, hol már a Parazard mester jó ebédje várt reánk, mert derék szakácsunk, bár a rossz idő miatt néhány nap óta teljesen szünetelt a vadászat, jól el tudta látni asztalunkat.

Én, a kíváncsiság ösztönétől hajtva, titkon egész estig vártam s reméltem a meghívást, - az csak nem érkezett - s végre csalódott reménnyel lefeküdtem.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

Három egy ellen.

Másnap, június 18-án, minden kész volt, hogy napfeljöttkor indulhassunk. Öt órakor Kalut fűteni kezdett. Elefántunk, kifogva, mintegy ötven lépésnyire állt a vonattól s a gépész a víztartó megtöltésével foglalkozott, mialatt mi a kis patak partján sétálgattunk.

Negyven perc múlva minden rendén volt, és Storr jelt adott, hogy indulhatunk, midőn egy kis hindu lovascapat közelített. Öten vagy hatan voltak, dús öltözetben, fehér ruhában, selyem felöltőkkel, arannyal dúsan áttört turbánokkal; míg tizenkét őr, puskákkal és kardokkal fegyverkezve, kíséretül szolgált. A katonák egyike zöld lombkoszorút tartott kezében, jeléül, hogy valamely kiváló egyéniség van velők.

E kiváló egyéniség nem volt más, mint maga Guru-Szing herceg, egy harmincöt év körüli, büszke tekintetű férfi, valódi képmása a mondabeli rádzsák törzsökének, a maharatta-jelleg félreismerhetetlen kifejezésével arcán.

A rádzsza nem is méltóztatott észrevenni jelenlétünket. Néhány lépést tett előre s az óriás elefánthoz közelített, melyet Storr éppen mozgásba készült hozni. S miután azt némi kíváncsisággal szemlélte, - amit azonban nem akart mutatni, - azt kérdezte Storrtól:

- Ki csinálta ezt a gépet?

A gépész a mérnökre mutatott, ki néhány lépésnyi távolban állott.

- Ön az? - kérdezte a herceg kicsinylőleg.

- Magam, - felelt Banks.

- Azt hallottam, a meghalt butáni rádzsza szeszélye volt az egész...

Banks igenlőleg intett fejével, hogy úgy van.

- S miért húzassa magát valaki mesterséges elefánttal, - folytatta ő fensége udvariatlan vállvonogatással, - mikor csontból és húsból álló elefántok állnak szolgálatunkra?

- Valószínűleg, - felelte Banks, szintoly félvállról - mert ez a mesterséges elefánt sokkal erősebb, mint azok, melyek a néhai rádzsza szolgálatára állottak.

- Hohó - szólt Guru-Szing megvetőleg, - erősebb mint egy élő elefánt?

- Még pedig sokkal, - erősítette Banks.

A kapitány sem türtőztethette magát, hogy bele ne szóljon.

- Az ön elefántjai közül, - mondta, - egyik sem volna képes ennek egyik lábát kimozdítani a helyéből.

- Ohó! Mit mond ön -?

- Én, - felelé Banks a hozzá intézett kérdésre, - megerősítem amit barátom mondott. Mesterséges állatunk képes ellenállani tíz fogat lóerejének s a fenséged három elefántja együtt sem tudná helyéből egy vonalnyira is kimozdítani.

- Azt nem hiszem, - felelte a rádzsza.

- Téved, ha nem hiszi, - szólt Hod kapitány.

- S ha fenséged nem sajnálja a költséget, - folytatta Banks, - csinállok én fenségednek olyan gép-elefántot, mely húsz élő elefánt erejével ér föl.

- Azt könnyű mondani -

- De meg is lehet tenni.

A herceg kezdett tűzbe jönni. Látszott, nem szívesen tűr ellentmondást.

- Megpróbálhatjuk akár itt mindjárt, - mondta egy percnyi gondolkodás után.

- Meglehet, - mondta Banks.

- Sőt nagyban fogadhatunk is rá, - folytatta Guru-Szing, - ha csak ön félelemből, hogy elveszti a fogadást, éppúgy vissza nem vonul, mint elefántja, kétségkívül, az enyéim előtt.

- Acél-óriásunk visszavonulna? - kiáltott föl Hod kapitány. - Ki meri azt állítani?

- Én, - felelt Guru-Szing.

- S miben fogadna fenséged? - kérdezte Banks.

- Négyezer rupiába, ha van önnek elveszteni való négyezer rupiája.

A körülbelül tízezer frankot jelentő összeg elég nagy volt, szegény embert gondolkodóba ejteni. Hod kapitány habozás nélkül tartotta volna a fogadást, ha lett volna négyezer rupiája. Banks maga, bármily bizonyosan hitte is, hogy nyerne, nem kockáztathatott ily összeget. A rádza diadalmaskodni látszott.

- Ahá, - mondá - önök visszalépnek!

- Én tartom, - szólt közbe Munro ezredes, ki eddig egy szóval sem vegyült a vitába, de meg akarta menteni barátai becsületét.

- Munro ezredes kész fogadni négyezer rupiába? - kérdezte Guru-Szing.

- Akár tízezerbe.

- Áll a négyezer, - felelte a rádza.

A mérnök melegen szorította meg az ezredes kezét, művébe helyezett bizalmáért, de arca komollyá vált, mintha tartana tőle, hogy számítása cserben hagyja. Hod arca ragyogott: a kétely egy árnya sem vonult át agyán.

- Vigyázat, acél-óriás! - kiáltott vezényhangon, - Anglia becsületéért álld meg a helyedet.

Emberek az út egyik oldalán sorakoztak. Valami száz főre menő hindu csapat hagyta el a táborhelyet s közeledett a küzdelem színteréhez.

Banks az acél-állat hátán levő tornyocskában foglalt helyet Storr mellett s erős gözsugárt bocsátott ki az elefánt ormányán.

Ezalatt Guru-Szing egy intésére néhány szolga a szerájba sietett s csakhamar elővezették a három elefántot megszabadítva minden úti poggyászától. Pompás három állat volt, magasabb és izmosabb a rendesnél; Bengálból valók s ezek rendszeren is nagyobbak az észak-vidékieknél. Meglátva az erőtől duzzadó három állatot, engem is önkénytelen aggodalom lepett meg.

Az állatok nyakán ülő mahú-k (elefánthajcsárok) kezökkel kormányozták és szóval biztatták az okos állatokat. A rádza előtt elléptetve, a legnagyobb a három közül - valódi óriás a maga nemében - megállt, meghajtotta két térdét, magasra tartotta ormányát s így üdvözölte fejedelmét, mint jól betanult udvaronc. Aztán fölemelkedve, két társával együtt az acél-óriáshoz közeledett, melyet mind a hárman bámulással vegyes iszonnal látszottak szemlélni.

Most elefántunk szügyéhez, s teste körül, amint be szoktuk fogni, erős láncokat erősítettek, a húzásra. Megvallom, szívem erősen vert. Hod kapitány is mérgesen harapdálta bajszát. De Munro ezredes oly nyugodt vagy még nyugodtabb volt, mint a győzelméről teljesen biztos Guru-Szing.

- Készen vagyunk, - mondta Banks. - Ha tetszik fenségednek -?

- Tetszik, - felelt a rádza. - Azzal jelt adott a mahuknak, kik sajátos füttyöt hallattak s a három elefánt, lábaikat erősen megfeszítve, teljes összetartással húzták a láncot, melynek kapcsa fogatukba volt akasztva. A gép néhány lépésnyit engedett.

Elkiáltottam magamat. Hod lábával dobantott.

- Feszítsd a kereket, - vezényle Banks, a gépészhez fordulva nyugodtan.

A gőz sustorgása s erős füttye jelenté, hogy a kellő nyomás megvan. Az acél-óriás megállt s egyet sem mozdult.

A mahuk erősen biztatták a három elefántot s azok megfeszítve izmaikat, minden erejüket kifejtették. Hiába; a mi elefántunk lábai a földbe voltak gyökerezve.

Guru-Szing véresre harapta ajkait bosszúságában. Hod kapitány tapsolt.

- Előre! - kiáltott Banks.

Most a regulátort megeresztették; az ormány kéménye hatalmas füst-gomolyokat pöfékelt, a kerekek csikorogva mozdultak előre s a gép-elefánt a három elefántot, visszafelé rántva, hallatlan erőlködésük dacára, ellenállhatatlanul cipelte magával.

- Go head, go head! (Előre, rajta!) - ordította Hod kapitány.

S az acél-óriás folyvást előre sietett, a három elevent magával hurcolva, míg tomporaikra estek s mintegy húsz lépésnyire ekkép vonszolva őket, a nélkül, hogy súlyukat még csak érezni is látszanék.

Hod kapitány fennhangon hurrázott örömében; de Munro ezredes intett kezével; Banks bezárta a gép regulatorát s az egyszerre megállott. Ideje volt. Ő fenségének három hatalmas elefántja a legszánalmasabb helyzetbe jutott; lábaik égfelé, ormányaik petyhüden alácsüngve, úgy henteregtek, mint hátukra fordított s visszafordulni nem tudó pókok vagy teknősbékák.

Urok, a rádza, szégyentől, haragtól egyaránt emésztve, szótlanul távozott a fogadás színhe-lyéről, be sem várva a végkimenetelt. Most a három elefántot kifogták hámaikból, talpra segítették, mert a horzsolás által szenvedett kisebb sérülésen kívül más bajuk nem esett s elvezették őket. Mikor az acél-óriás előtt vezették el, a legnagyobbik éppen úgy térdet hajtott előtte, mint előbb Guru-Szing előtt tettek volt.

Negyedóra mulva egy hindu, a *kamdár* (a fejedelem titkára) érkezett szállásunkra s hozta egy zacskóban a megnyert fogadás összegét, négyezer rupiát. Munro ezredes kezébe vette a zacskót s megvetéssel visszadobta:

- Ő fensége cselédsége számára.

Azzal hátat fordított s a gőzházba lépett.

E közben a gép-elefánt vonata elé fogva, sértetlenül lefoglalta rendes helyét. Banks azonnal jelt adott az indulásra s a bámuló hinduk csoportjainak üvöltései közt nagy gyorsasággal el-indultak. Csakhamar, - az út egy fordulójánál - elvesztettük szemünk elől a Guru-Szing rádza szeráját... A hegyek közt voltunk.

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

A tanditi pál.

Másnap a gőzház folytatta útját fölfelé a Himalája lépcsőzetesen emelkedő magaslataiba s utasaink az erdőségek mélyébe merültek...

De most kissé el kell válnunk tőlök, hogy történetünk más szereplőivel foglalkozzunk, miután emezeket, utazásuk első felén - Kalkuttából a Himalájáig vagyis a kínai határig, mely a tibeti hegyek lábánál kezdődik - végigkísértük.

Olvasóink emlékeznek a gőzház utasainak allahabadi kalandjára. Egy május 25-iki keletű hírlap Munro ezredessel a Nána Sahib halálát tudatta. Igaz volt-e a hír, mely már annyiszor ismétlődött? azonnal megtudjuk.

Mi történt a március 7. és 8-ika közti éjjelen, mikor Nána-Sahib, testvérével Balao-Rao-val s néhány hű fegyvertársukkal, a hindu Kalagáni kíséretében az adzsuntai barlangból eltávozott?

Hatvan órával eltávozásuk után, a nábob a szopurrai hegység szorosaiába érkezett, száz kis mérföldnyire Adzsuntától, a tartomány egy félreeső s kevesektől látogatott részébe, mely neki egy időre legalább, biztos menedékkül kínálkozott.

A szopurai középmagasságú hegység, dél felé a nerbuddai mély völgy felett uralkodva, északra a vindiászi hegységre támaszkodva, számtalan ágaival a szűk völgyek egész szövedékét alkotja. Nána-Sahib itt, a gundok földének küszöbén oly néptörzsre talált, melyet egy az eddigieknél nagyobb mérvű s általános nemzeti fölkelés magvává vált fölhasználhatni. A gundok földje, Gudsana, kétszáz négyszög mérföldnyi területen, több mint három milliónyi lakossággal, mely csak névleg áll angol uralom alatt, tényleg megőrizte még ősi hindu függetlenségét. Nána-Sahib jól tudta ezt s számított e népség támogatására.

A fölkelésre a talaj, a helyszín is jól volt választva. Gudvanától északra terül el a Bundelkund, ama nagy fennsík, mely a Vindiász hegység magaslatait s a hatalmas Jumna-folyó teknőjét foglalja magában. Ha egyszer a fölkelést ide vihette át, bizton remélhette, hogy az általános nemzeti fölkeléssé fog válni. Gudvanától keletre Kundisztán, a kundok földje terül el; ez a vad néptörzs, mely Jado-Pennor, a föld istene uralma alatt, a legszilajabb polynéziai néptörzsekhez hasonlítható vadságban él; Gudvanától nyugatra pedig az ogilek földje, merész, vállalkozó, erőteljes néptörzsé, kik harcra és zsákmányra mindig készek.

E vidéken akarta megvetni Nána-Sahib, rejtekben - nehogy az angol kormányzóság nyomára jöjjön, köröztetett személyleírása után, míg társai szabadon jöhettek, mehettek, köröztetve nem levén, maga Balao-Rao sem, ha csak a bátyjához való hasonlósága után rá nem ismernek a hatalom emberei.

Menedékhelyet e vadon vidéken nem volt nehéz találniok. A hindu kíséret egyik tagja, egy bennszülött gund vállalkozott, hogy őket ilyenre kalauzolja. S a Nerbudda egy mellékfolyójának partján egy elhagyott s mindenfelől elszigetelt tanyára, a *tanditi pálba* vezette a rejtekhelyet keresőket.

A *pál* nem falu, majornál is kevesebb vagy egészen magán álló vagy legföljebb néhány kezdetleges szurdéktól környezett tanya, mely egy-egy sziklamagaslatra vagy csúcsra van építve, erdők sűrűjébe rejtve s mindenfelől nehezen hozzáférhető, de annál könnyebben védhető, mert egy darab kővel, melyet a meredekről egy gyermek keze is legördíthet, össze lehet zúzni a hivatlanul közeledni akarót. A pálhoz csak sziklaösvény vezet s többnyire egy patak vagy

folyó alkotja e rögtönzött erőd természetes sáncát, melyen bokáig vagy kötésig érő vízben ágazolva, a pál lakója nyomát veszíti s az üldözők nem tudhatják hol ment át és hova rejtőzött.

De bármennyire elkülönöztnek s elzárkózottnak látszik is a pál így egymagában, az egyetértésben levő szomszéd lakók szikláról-sziklára, pálról-pálra tovább adott jelekkel könnyen közlekednek egymással s néhány perc alatt húsz mérföldnyi területben hírt adhatnak és vehetnek kölcsönösen. Egy meggyújtott szurkos faág, egy fáklyává rögtönzött fickó-fenyő, hadi vagy óvatossági jelül szolgál ez egymást értő hegylakóknak vagy éjjeli vadak s baglyok hangját utánozva, adják a csak általuk ismert jelt egymásnak, hogy az idegent félrevezessék az ismeretlen hangokkal. S ha egy-egy pál fenyegetve van, a gund kiköltözik, odahagyja; szükség esetén lerombolja, vagy leégeti tanyáját s más rejtekbe menekül tova.

E pálok egyike, a *tanditi pál*, szolgált menedékkül a fölkelő főnököknek s hozzátartozóinak. Ide vezette őket a hű gund, ki személyes ragaszkodással viseltetett a nábob iránt s itt helyezkedtek el március 12-én.

Első gondja volt a két testvérnek szorosan szemügyre venni a pál környékét s tudomást szerezni a vidék és lakói megbízhatóságáról. A mindenfelől elkülönült, meredek sziklaoldallal s fák sűrűjével védett tanya a Nazzur-folyó által is körülárolva, a biztonság minden föltételét egyesítette magában, annál inkább, mert egy földalatti menettel is összeköttetésben volt, melynek titkos kijárata a bérc aljában egy szűk völgytorokba nyílt s ezzel utolsó esetben még a menekülést lehetővé tette.

Nána-Sahib és öccse ennél biztosabb buvó helyet nem is találhatott volna.

Balao-Rao azonban nem elégedett meg ennyivel s négy szemközt kikérdezte a gundot a vidéken járókelő emberek felől.

- Mióta áll üresen e pál?

- Egy év óta, - felelt a gund.

- S ki lakott benne azelőtt?

- Egy nomád család, de nem soká tanyázott itt.

- S miért távozott?

- Mert e kopár föld nem adta meg táplálékukat.

- S távozásuk óta senki sem keresett itt menedéket?

- Senki.

- Nem mutatkozott-e a királyi seregből való katona vagy rendőr, közelében?

- Soha.

- És idegenek?

- Senki, - felelt a gund, - legföllebb egy szegény asszony.

- Miféle asszony?

- Valami három év óta egy szegény örült nő tébolyog itt a Nerbudda völgyében. - Ki ő? senki sem tudja; még annyit sem tudunk felőle, hindu nő-e vagy idegen?

Balao-Rao egy percig elgondolkodott, aztán kérdezé:

- S mit csinál e nő?

- Jó s megy, - felelt a gund; - csupán alamizsnából él; a környéken mindenki vallásos tisztelettel viseltetik iránta, mint bomlott eszű iránt. Tudod uram, az ilyenek az istenek oltalma alatt állanak. Nem beszél soha; némának lehetne tartani, mert hangját senki sem hallotta; de tán mégsem az, mert akkor jelekkel beszélne. Rendesen éjszaka jár, meggyújtott faággal a kezében, szétbomlott hajjal, lengő ruhában, mezítláb. Azért nem is nevezik más néven, csak «Bolygó-tűznek».

- De, - mondta Balao-Rao, - ha így kószálva él, nem félhetünk-e, hogy ismét ellátogat rejtekünkbe?

- Ha eljő is, mit árthat. Amily néma, oly süket is. Mit sem lát, sem hall, mitsem vesz észre. Leülhet tűzhelyednél, szembe veled, a nélkül, hogy jelenlétedet tudná. Felkél szótlanul s tovább megy. Semmit sem tud s azért nem is árulhat el semmit. Tudod ő bomlott eszű s az ilyen, ha él is, halott! - Egyébiránt több hónapja már, nem látták őt e környéken.

Balao-Rao nagy figyelemmel hallgatta a hindu elbeszélését. De jónak látta nem szólni felőle Nána-Sahibnak; s nemsokára maga is megszűnt gondolni rá.

Egy hónap telt el a tanditi pálba megszállásuk óta s a Bolygó-tűzet senkisé sem látta még a Nerbudda-völgyében.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET.

A «Bolygó-tűz.»

Nána-Sahib egy egész hónapig, március 12-től, április 12-ig rejtőzött a pálban. Akarta, hogy a hatóságok egészen nyomát veszítsék.

Nappaloként, fivérével együtt visszavonulva maradt s csak kísérőik hagyták el olykor rejtek-helyöket, a szomszédos falvakban és tanyákon rejtélyes híreket szórva szét a «szabadító» közellétéről. Éjenként a nábob s öccse Balao-Rao is el-elhagyták rejteköket s pálról-pálra, faluról-falura jártak, összegyűjteni s biztatni azokat, kik a szabadítást várták. Reggelre visszatérve, számot adtak egymásnak tapasztalataikról a vad bíl-ek, a nomád kundok, a merész és vállalkozó gundok főnökei körében. De a tett órája még nem érkezett el. Mert nem lett volna elég csak a környéket gyujtani fel, ha a lázadás tüze tartományról-tartományra el nem terjed s általánossá nem lesz. Előbb össze kellett gyűjteni a gyujtó anyagokat a Nerbudda szomszéd-ságában levő összes tartományokban a bopáli, malvai, bundelkundi városokban, a Scindia egész tartományában, mint egy nagyszerű tűzhelyen. Nána-Sahib az 1857-iki zendülésből tudta, hogy részleges fölkelések mit sem érnek.

Egy hónap mulva a tanditi pálba menekülése után, Nána-Sahib nagyobb biztonsággal vélt már fölléphetni. Most már személyesen is megjelenhetett, a nélkül, hogy félnie kellene, hogy felismerik, miután a hatóságok azt hitték, hogy meghalt. Majd egy parszi-, majd egyszerű rajot-ruhában, most egyedül, majd öccse kíséretében, mind nagyobb kirándulásokat mert tenni a tanditi pálból, észak felé, a Nerbudda túlsó partján, sőt a Vindiász-hegység tulsó oldalán is.

Ha lépéseit kém kísérte volna, ápril 12-én őt Indorban találta volna már, a holkáni tartomány fővárosában, hol a földművelő népség különböző törzseivel, a rihillákkal, a mérvánikkal, a valajálikkal, - az egykori szipoj sereg e bosszúvágyó, kegyetlen és dühös szökevényeivel, egy új fölkelés esélyeiről értekezett. Azután átmenve a Berván, a Dsumna mellékfolyóján, április 19-én már Bundelkundban volt s a dús termő datolyák és mangófák völgyén át Szuariba érkezett, ahol a fölkelést úgy rendezte, hogy az minden percben kész volt, az adott jelre, a kitörésre. Április 24-én Bilszába, a malvai tartomány főhelyére, 27-én Rajpurba, panai tartomány határára érkezett s 30-án Sangorba, mely város Vindiász-hegységek kulcsa volt, tette a lábát. Itt találkozott öccsével és Kalagánival, akik jelentést tettek neki azon törzsekről, melyekben föltétlenül bízhatik. Míg ők a tartomány innenső (déli) részén működtek, szövetségeseik a hegyentúli (északi) tartományokban hintették el a fölkelés magvait.

Itt találkozva ismét visszafordultak, hogy a tanditi pálba vonuljanak, mint biztos helyre. Útközben Bopálban akartak megállapodni, e fontos muzulmán városban, mely az izlámnak Hindosztánban főfészke maradt s melynek bégumja a fölkelés alatt is megtartotta az angolok iránti hűségét.

Nána-Sahib és Balao-Rao május 24-én, a mohamedán évfordulati moharum-ünnep utolsó napján érkeztek Bopálba, ismeretlenül, zarándokok álruhájában. Este, mikor az egész ünneplő sokaság ezer fáklya fényénél, dobok, sípok és réztányérok zenéje s rakéták és petárdák süttögetése közt, a rajongás pokoli zajával, a város alatti tóhoz tódult mosakodásra, ők is a tömeg közé vegyültek.

A tömegben Nána-Sahib egy kéz érintését érezte vállán. Megfordult s egy bengálival állt szemközt, kiben egykori fegyvertársára ismert. Tekintetével kérdezte tőle: mit akar? A hindu halk hangon mormogva, csak ennyit felelt:

- Munro ezredes elutazott Kalkuttából.

Nána-Sahib alig bírta elrejtteni fölindulását.

- S hol van?

- Tegnap Benareszben volt, a nepáli határon.

- S mit akar?

- Néhány hóig ott időzni.

- S azután?

- Visszatérni Bombayba.

Nána füttyentett. Az adott jelre Kalagani jelent meg oldalánál.

- Indulj azonnal, - mondta neki a nábob. - Keresd fel Munrót, aki észak felé tart. Csatlakozzál hozzá bármi ürügy alatt, ha kell életed kockáztatásával is. Ne hagyd el őt, míg csak át nem jő a Vindiászon, egészen a Nerbudda völgyéig. Akkor, de csakis akkor, hozz hírt nekem. Kalagani csak egy néma jellel adta belenyugvását s eltűnt a tömegben. Tíz perc múlva háta mögött hagyta Bopált.

E percben Balao-Rao közelített bátyjához.

- Ideje, hogy távozzunk, - mondta.

- Úgy van, - felelt Nána, - hajnalra tanditi pálban kell lennünk.

- Induljunk!

Gundjaiktól kísérvé, a tó északi partján egy magában álló tanyára mentek, ahol lovak és nagyobb kíséret várt rájuk. Nyolc órákor már nyeregben voltak s Bopálból a Vindiász-hegység felé vágattak.

Nána-Sahib és Balao-Rao egy szót sem váltottak e gyors vágatás alatt, de annál több gondolat forrt elméjükben. E kirándulásból, a Vindiász tájairól, többet hoztak magokkal a pusztá reménynél; töméntelen nép, hűséggel s lelkesedéssel csatlakozott ügyükhöz. E bennszülöttektől tömött vidéken aránylag kevés angol katonaság volt elhelyezve s annak megsemmisítése tág utat nyithat a fölkelésnek, mely aztán egyik ponttól másikig terjesztheti tüzét a fanatikus hindu nép között.

Nána-Sahib ezenkívül még a kedvező véletlent is áldhatta, mely ellenségét, Munro ezredest, úgyszólván kezébe adja. Az ezredes végre kimozdult Kalkuttából, ahol nehezen lehetett hozzáférni. A Kalagani ügyes keze, tudtán kívül fogja őt egyenesen a nábob bosszúja torkába vezetni, a zord hegyvidékre, ahonnan meg nem menekülhet.

Balao-Rao még mit sem tudott a bengáli által Nánának hozott újságról. Csak a tanditi pál közelébe érve, míg lovaik egy pillanatra szusszantak, adta azt neki tudtára Nána.

- Munro, - mondta, - odahagyta Kalkuttát s a bombayi úton van.

- A bombayi út, - felelt Balao-Rao, - tengertől tengerig ér.

- Ezúttal csak a Vindiász-hegységig vezet.

S e felelet mindent megmondott.

Lovaik újra vágatni kezdtek; a Nerbudda völgyében voltak. Hajnal volt. A nazzuri sziklaút nyílt meg előttük, mely egyenesen a pálhoz vezet fel. Itt leszálltak lovaikról, hogy gyalog menjenek fel a meredeken. Minden csöndes volt, a hajnal még nem ébredt az erdőben.

Egyszerre lövés dördült el, melyet több más követett s angol kiáltások:

- Hurrah, hurrah, előre!

A pál sziklafokán egy angol hadseregbeli tiszt jelent meg, mintegy ötven ember élén.

- Tüzet, hogy egy se meneküljön! - vezénylet a tiszt.

Új sortűz dördült el, majdnem cső végére véve a gundokat, kik Nána-Sahibot s öccsét környezték. Öt vagy hat hindu elesett. A többiek megfutamodtak s eltűntek a Nazzur árkában s a sűrűségben.

- Nána-Sahib! Nána-Sahib! - kiáltották az angolok, a szűk völgybe nyomulva. S most, az előbbi lövések által találtak és elesettek egyike félig fölegyenesedett fektéből és kezét kinyújtva így kiáltott üldözőire:

- Halál a hódítóra! - kiáltott rettenetes hangon s mozdulatlan bukott vissza fektébe.

A tiszt a holttesthez közeledett.

- Vajjon valóban Nána-Sahib? - kérdezte.

- Ő az, - felelt két katona a csapatból, kik - mivel Cawnporóban voltak táborban - tökéletesen ismerték a nábobot.

- Most a többi után! - kiáltá a tiszt. S az egész csapat a gundok üldözésére nyomult.

Alig tűntek el a színhelyről, midőn egy árny suhant elő, megjelenve a sziklamagaslaton, melyen a pál állott.

A «Bolygótűz» volt, hosszú, barna palástjába burkolva, melyet durva szörkötél szorított derekához.

A megelőző este e tébolyodott nő volt önkénytelen kalauza az angol tisztnek s csapatának. Bolyongásaiban a tanditi-völgybe térve vissza, gépiesen közelített a pálhoz, hová bizonyos titkos ösztön vont. S most e boldogtalan teremtés, kit mindenki némának ismert, önkénytelenül egy nevet mormogott ajkai közt, - a cawnporei mészárló átkozott nevét:

- Nána-Sahib, Nána-Sahib! - ismétlé szüntelenül, mintha a kegyetlen nábob képe, amely nem tudni mikor jelent meg élete történetében, most ellenállhatatlanul tolult volna öntudatlanul emléke elébe...

E névre a tiszt összerezzen. A boldogtalan léptei után indult. Az öt észre sem látszott venni, sem a katonákat, kik a pálig kísérték. Oda menekült-e a nábob? - kérdezték ezek magokban. - A tiszt a szükséges rendelkezéseket megtette a Nazzur medrének őrizetbe vételére s úgy várta a hajnalt. S mikor Nána-Sahib és gundjai hajnalkor csakugyan megjelentek, sortűzzel fogadta őket, többeket földre terítve - köztük Nána-Sahibot, a szipoj-lázadás legfélelmesebb főnökét is.

Így jelentette ezt a térítő a bombayi kormányzónak. A hír gyorsan elterjedt az egész félszigeten, a hírlapok siettek hirdetni azt s így történt, hogy Munro ezredes, május 20-iki kelettel az allahabadi lapban olvashatta.

Ezúttal nem férhetett hozzá kétség; Nána-Sahib halva volt! Személyazonosságát oly emberek bizonyították, kik őt személyesen ismerték.

Azonban a tébolyodott nő, elhagyva a sziklatetőn levő pált, a Nazzur ágyába szállt alá. Téve teg szemeiből belső tűz csillámlott elő s ajkai öntudatlan mormogták ismét a nábob félelmetes nevét.

Így ért a helyhez, hol az elejtett hullák heverték s az előtt állapodott meg, amelyikben a katona Nána-Sahibra ismert volt. E halottnak meredten maradt szemei s összeszorított arcvonásai még most is fenyegetőzni látszottak. Azt mondhatnók, hogy miután csak a bosszúnak élt, a gyűlölet még túlélte testi életét.

A tébolyodott letérdelt mellé, két kezét golyóktól átfurdalt testén végigjártatta, míg a serke-dező vér megnedvesíté ruhája ujjait. Hosszan nézte s aztán fejét csóválva fölemelkedett és lassan, hallgatva lépdelt alá a Nazzur medrében...

De a «Bolygótűz» ekkor már ismét visszaesett előbbi megszokott közönyébe s ajka néma maradt és nem ismételte többé a Nána-Sahib átkozott nevét...

MÁSODIK RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET. A mi sanitariumunk.

«A teremtés szertelenségei!» e kifejezés, melyet a hírneves geológus Haüy az amerikai Andokra alkalmazott, még inkább alkalmazható a Himalája hegytömbjére, melynek magaslatait az emberi tudomány ma sem képes még számtani pontossággal fölmérni és meghatározni.

- Nemcsak szertelenek és fölmérhetetlenek e hegyek, - mondotta nekünk Banks mérnök, - de csúcsaik hozzáférhetetlenek is, mivel rajtok a levegő nem elég sűrű, hogy a lélekzésre alkalmas legyen.

E hegylánc alsó falát, kétezeröttszáz kilométernyi hosszúságban, a hetvenkettedik délkörtől a kilencvenötödikig terjedőleg s az agraí és kalkuttai kormányzóságok s a butáni és nepáli tartományok területét befoglalólag, gránit és gneisz ös-sziklából álló kezdetleges kőzetek képezik, melyeken felül emelkedik a tulajdonképpeni hegylánc, három különböző éghajlatot foglalva magába: az első, ötezer láb magasságig, mérsékeltabb ugyan az alatta elterülő síkságnál, de télen gabona-, nyáron rizs-aratást adó; a második, ötezertől kilencezer lábig, ahol a hó a tavasz jöttére elolvad s a hegy kizöldül; és a harmadik, kilencezertől huszonötezer lábig, melyet örök jég és hó borít, mely a nyári nap sugarainak is ellenáll. A földgömb ez óriási kidudorodásán tizenegy szoros vezet keresztül, némelyik húszezer lábnyi magasban, örökös hóomlástól s jégáramlattól fenyegetve, melyek az átkelést Indiából Tibetbe néha lehetetlenné, mindig veszélyessé teszik; s e szorosok fölött, a hegygerinc két vagy nyolc hegyes csúcs által koronázva, melyek a Kogra, a Dzsumba és a Ganges forrásaira néznek alá s melyek közül a Dukia és a Kincsindzsunga kétezer, a Diodunga nyolcezer, a Dawalagiri nyolcezeröttszáz, a Csamulári nyolcezerharminczáz, végre az Evereszt kilencezer métert felülhaladó magasságba emelik örök hó és ködlepte fejeiket, melyekről ha valaki szétekkinthetne, egész Franciaország-nál nagyobb terület láthatna be. Ha az Alpokat az Alpok tetejére, ha a Pyrénéket az Andok tetejére, ha a Kárpátokat, a Kaukázus tetejére raknák, egyik sem érné föl e rengeteg magasságokat.

Ez óriási magaslatok alsó lépcsőfokai dús erdőségekkel vannak borítva. Alul még pálmák zöldellenek, melyeket föllebb tölgyek, majd fenyő és ciprusok váltanak föl, melyeken túl a harasztok országa kezdődik. A hó vonala az indiai oldalon négyezer méter magasságig száll le, a tibeti oldalon hatezer méterig; e különbség oka az, hogy a déli szelek által hajtott gőzöket a hegy fala felfogja s nem ereszti át az északi oldalra. Az állatország szintoly különbségeket mutat a három magassági fokozaton. Az alsón még fácánok, pávák, foglyok, a középsőn vadkecskék, juhnyájak és bölény-ökrök, a tetőn már csak vadkan, zerge, vadmacska mutatkozik s a kőszáli sas a magaslatok felett lebegve.

Mindez azonban nem igen kísértette a Hod kapitány vadász-kedvét, aki nem azért jött ide, hogy szelíd és jámbor vadakra lövöldözzön. Szerencsére a hatalmas ragadozók sem hiányzottak e vidéken. A hegysor alsó lépcsőfoka alatt széles síkság terül el, melyet a hinduk a tarvyani-övnek neveznek; lankás, hét-nyolc kilométer széles, sűrű, sötét bozóttal és erdőkkel fődött terület ez, melynek sűrűjében a nagy vadak keresnek menedéket. Valódi paradicsom egy szenvedélyes vadásznak.

A Himalája hegységei, bár fölfedező s kutató utasokban nem volt hiányuk, még ma is sok irányban nincsenek átkutatva s megismerésük tekintetében sok még a kívánni való. Mennyibe került csak míg főbb csúcsai magasságát megállapították, az előbbi hibás méréseket ki-

igazították, sorrendjüket megváltoztatták s a soká legmagasabbnak tartott Dawalagiri helyett az Everesztet ismerték el a hegyek királyául!

Azonkívül is van e rejtelmes hegységnek elég még föl nem oldott titka.

- Huc térítő, - mondta ezekről beszélve Banks a többi között, - egy különös fát említ, melyet a tibetiek «az ezerképű fának» neveznek. A hindu legenda szerint Tong-Tabac, a buddha-vallás reformátora fává változott, mint a görög hitregében egykor Filémon és Baucis s mint Dafné. A Tong-Tabac dús hajából lett a szent fa lombozata s annak egyes levelein, az említett hittérítő állítja, hogy saját szemeivel tibeti betűket olvasott, mintha csak nyomtatva volnának.

- Azt szeretném látni magam is, - mondtam nevetéssel.

- Hát keresse föl és lássa meg, - felelt Banks. - E fa azóta elszaporodott s bizonyára átterjedt a tibeti oldalról a hegység déli, indiai oldalára is. Kóborlósaiban ne feledje figyelemmel kísérni. Mit mond rá, Hod kapitány?

- Lelkemre, én nem buddhista prédikációkkal teleírt faleveleket, hanem vadakat keresni vagyok itt, - felelte Hod kapitány.

S igaza volt.

Indián keresztül tett utunkban nem egy sanitariumra találtunk; vagyis oly állomásokra a hegyek között, melyek a nyári évszakban kereskedők, tökepénzesek, tisztviselők által látogatva, a forráság elleni menedékkül szolgálnak az ország vagyonosabb osztálya tagjainak. Ilyen egészségi állomás pl. Szimla, a szélesség 310 és a hosszúság 650 alatt; igazi ázsiai Svájc, folyóival s patakjaival, cédrusoktól és fenyőktől árnyalt völgyeivel, kétezer méter magasban a tenger színe fölött. Ilyen továbbá Dardzsiling, melynek mosolygó fehér házaira a Kincsindzsinga csúcsa tekint alá, ötszáz kilométernyire Kalkuttától északra, a keleti hosszúság 870 és az északi szélesség 270 alatt, kétezerháromszáz méter magasban a tenger színe fölött.

Ily sanitariumok elég nagy számmal vannak a Himalája-hegységének magas völgyeiben s fennsíkjain. Most már a mi gőzházunk is egy ily sanitarium-számba mehet, mely India forró levegőjét a hegyi hűvösség által tűrhetővé teszi. Kínálkozik minden kényelemmel, amit csak India legválogatosabb lakója kívánhat.

A hely, ahol vele tanyánkat felütöttük, a lehető legjobban volt megválasztva. Az út, mely a hegység lábából felkanyarog, itt kétfelé ágazik, hogy a keleti és nyugati irányban elszórva levő hegyi falukat összekösse. E faluk közül a legközelebbi öt kis mérföldnyire van tőlünk. Vendégszerető hegylakók telepe, akik juhok és kecskét tenyésztnek s gazdag árpa- és gabonaföldeket művelnek.

Sikerült nekünk e ponton a legalkalmasabban elhelyezkednünk. Egy a nagy hegyláncból kivált kis dombsor kellemesen hullámozó felületével szolgáltatva az alapot kényelmes tanyánknak. Zöld pázsitszőnyeg terült el alattunk. Falszerű rhododendronok, mint kis tölgyfák árnyalták menedékhelyünket. Közeiket természetes, ezer meg ezer lugast alkotó kamélia-bokréták töltötték be. Nem volt szükség ispaháni vagy szmirnai kertészekre, hogy bájolóvá tegyék e kis zugot; a déli szél ezrivel hordta ide a magot, egy kis napsugár s bő víz bevégezte a munkát, soha el nem kopó eleven szőnyeget varázsolván e termékeny talajra. A háttérben, a fák sűrűjéből elő-előcsillanva hatalmas, hegyi patak kergeti a mélybe ezüstös hullámain.

Gőzházunkat úgy állítottuk föl, hogy az egészben véve magaslaton állva, első lakosztálya a lankás oldalon rézsút, szabad kilátást engedjen mind az ablakoknak, mind a verandának, a dél-felé nyíló völgybe; míg a második lakosztály egy szikla-tömbhez támaszkodik, melyet a nap verőfényes sugarai aranyoznak. Óriás acélelefántunk középre van helyezve a kettő között.

Magas pandanusok mintegy bölcsőben látszanak ringatni a hatalmas vastagbőrű állatot. Magasra emelt ormánya mintha ágakat akarna tördelni a fák koronáiról. Pedig mozdulatlan, ámbár semmi szüksége pihenésre.

Fölöttünk a Dawalagiri sátora magaslik. Néha a boltozatul szolgáló ég aláereszkedni látszik a magasból. Ilyenkor nemcsak a magas hegycsúcs, de az alantibb hegyláncolat is eltűnik szemünk elől; sűrű köd ereszkedik le, mely elnyeli a nagyszerű kép körrajzait. S ilyenkor az elefánt, mely különben mint egy dongó legyecské tűnik el az óriási sziklák tömbjei mellett, visszanyeri természetes arányait.

Néha a nedves szárnyú szelektől kergetett felhők elverve, alattunk úsznak el. Ilyenkor a szem csak egy a mélyben háborgó tengert vél látni, melynek felszínén a rásütő nap csodás fényalakzatok táncát idézi elő. A láthatár fent és alant elmosódik s magunkat egy határolatlan légi birodalomba véljük áthelyezve.

De a szél iránya változik. A sziklafal völgynyílásain áttörő északi szél elsöpri a ködöt, a gőzök tengere csaknem pillanatnyilag összesűrűsödik, a déli láthatáron feltűnik az alanti völgy széle, a Himalája felséges körvonalai ismét kimagaslanak a kitisztult ég azurjából s a kép kerete eredeti nagyságában tűnik föl s a szem ismét hatvan mérföldnyi sugarú területben tekinthet szét...

MÁSODIK FEJEZET.

Van Guitt Mátyás úr.

Másnap, június 26-án hajnalban, jól ismert hangok zaja ébresztett föl. Hod kapitány, legényével Fox-szal élénk tárgyalásokat folytatott az ebédlőben. Azonnal fölkeltem s hozzájuk siettem. Banks is azon percben lépett közénk.

- Nos, Banks, - mondta a kapitány, - remélem, ezúttal huzamosabb ideig maradunk az állomáson.

- Biztos lehet benne kapitány, hogy acél-óriásunk nem egyhamar fog fütttyenteni az indulásra.

- Hallod ezt, Fox?

- Hallom, kapitány uram.

- Hitemre mondom, nem megyek el e helyről, míg az ötvenediket le nem terítettem. Azért is hozzá kell látnom.

- S talán még ma hozzá akar látni, kapitány? - kérdeztem.

- Még ma! - felelt Hod. - Először is szemügyre kell vennünk a vidéket; és pedig az alsó részt, le egész a tarriáni erdőszélig; ha csak a tigrisek már innen is ki nem költöztek!

- Hogy gondolhat ilyent?

- Hjah, az én balszerencsém! - Egyébiránt majd meglátjuk. - Velünk tart ön, Maucler?

- Mindenesetre.

- S ön is, Banks?

- Hogyne! S remélem Munro ezredes is velünk jó, - mint én: műkedvelői minőségben.

- Jó, de fegyveres műkedvelők! A tigrisekkel nem lehet tréfálni, pálcával nem lehet sétálni köztük - ez nagyon megalázná őket. - Hallod-e Fox, ezúttal semmi tévesztés! Négy Enfield-puskát készíts az ezredes. Banks, Maucler s az én számomra és két robbanógolyóst magadnak és Guminak. Értetted?

- Ne féljen uram, a vadaknak nem lesz okuk panaszra.

Tizenegy óra felé, a reggeli után, mind a hatan, jól fölfegyverkezve, megindultunk a lefelé vivő úton, rézsút a völgynek, otthon hagyva kutyáinkat, melyeknek ily vállalatban nem vehetünk volna hasznát.

Mac-Neil őrmester, Storral, Kaluttal és a szakáccsal otthon maradtak a gőzházban, hogy a szükséges munkákat végezzék. Két havi útonlét után a gépnek is gondos átvizsgálásra, tisztogatásra s kisebb helyreállításokra volt szüksége, ami a gépésznek és fűtőnek elég gondot adott néhány napra.

Gőzházunk csakhamar eltűnt szemeink elől s mi az erdő sűrűjébe mélyedtünk. Az ég szürke volt, de nem esett; az északkeleti szél gyorsan kergette a fellegeket. A legalkalmasabb idő cserkészésre.

Kétezer métert, egyenes úton lefelé haladni, huszonöt-harminc perc dolga; de utunk kacskaringós volt, sziklacsúcsokat kellvén kerülgetni mindegyre: s így másfél óra telt bele, míg a tarriáni erdő felső szélét elértük, mely öt vagy hat lépésre volt a lugos fölött.

- Vigyázat, - mondta Hod kapitány. - A tigrisek, oroszlánok, gepárdok és párducok birodalmába léptünk. Vadakat pusztítani kellemes: de el nem pusztíttatni általok nem kevésbé jó s éppoly vigyázatot igénylő dolog. Azért ne távozzunk el egymástól s legyünk okosak.

Ily komoly figyelmeztetés a legelszántabb vadász szájából mindenesetre tekintetbevételt érdemelt. Ahhoz is tartottuk magunkat mindnyájan. Puskáink töltve gondosan megvizsgálva, magunk készen voltunk minden eshetőségre.

Meg kell jegyezni, hogy nemcsak a ragadozó négylábúaktól, hanem mérges kígyóktól is nagyon kellett őrizzük, melyek ez erdőségeknek még veszedelmesebb lakói azoknál is. Ezek a bennszülöttekből s házi állataikból még többet pusztítanak el évenként, mint a ragadozók. Vigyázni kellett az embernek, hova lép, hova teszi a kezét, figyelni a legkisebb zörejre az ágak közt, főleg éppen a kígyók miatt.

Nemsokára az erdő teljes sűrűjében voltunk már, melynek egyes vágásai vagy vízszakadékai szolgáltak út gyanánt, különböző irányokban. Ezeken mentünk, inkább földmérői, mint vadász-ösztönrel, arra vigyázva, hogy tisztában legyünk haladásunk általános irányával.

Egyszerre, egy fordulónál, Hod a meglepetés egy fölkiáltásával megállított. Egy pontra mutatott, hol, alig 20 lépésre előttünk, egy kis tisztás szélében, melyet árnyas nagy pandanusok szegélyeztek, egy különös alakú alkotmány hívta ki figyelmünket. Nem volt ház, mert sem kéménye, sem ablaka; nem vadászlak, mert semmi nyílás rajta. Inkább egy hindu sírnak látszott, ez erdő mélyébe elrejtve. Alakja hosszú téglány, összerótt gerendákból alkotva, jó erősen a földbe eresztve s lapos teteje is hasonló gerendákból összeróva az oldallapokkal. Mindenkép szilárdul volt egybeállítva, hogy jókora külső erőnek is ellentállhasson. Magassága hat, hossza tizenkét, szélessége öt láb lehetett. Nyílás, mint mondtam, nem látszott rajta sehol, ha csak az a vastag csaptató deszka nem rejtett ilyen, mely felénk fordult végén látszott s melynek kerekre szabott felső vége valamivel magasabban állott az alkotmány tetejénél. E tetőn, egymásba mesterségesen szőtt-font guzskötelek látszottak, melyeknek valami rendeltetésök lehetett, mert egy erős emeltyűvel voltak összekötöttesben, melynek végéről olyforma különöc függött, mint a gémeskutak emelőrudjáról.

- Hát ez mi? - kérdeztem bámulva.

- Ez, - mondta Banks, - szorosan körülnézve az alkotmányt, csaptató. Mondjuk egérfogó, csak hogy nagyfajta egereknek.

- Talán tigrisfogó? - kiáltott Hod kapitány.

- Valószínűleg éppen az, - felelt Banks. - S mivel a csaptató deszka be van zárva, hihetőleg fogott is valamit.

Vigyázva közelítettünk, várva, hogy a csaptatóba zárt fogoly vad tombolását fogjuk hallani. De mit sem hallottunk. Az alkotmány gerendái pedig oly hézagtalanul voltak összeillesztve, hogy belsejébe bepillantani sehogy sem lehetett.

Hod kapitány, Fox-szal és Gumival (míg mi félreállva puskáinkat felhúzza s lövésre készen tartottuk) az alkotmány előréséhez közeledett, ahol a lecsukott csaptató deszka állt. Meggyőződtek, hogy e deszka, két oldalt kivésett vályú-alakú mélyedésben jár s némi erővel föltolható. Hallgatóztak.

- Semmi nesz. Kétségkívül üres a csaptató.

- Azért vigyázzatok, - intette őket Munro ezredes, egy fatörzsre leülve. Én is mellé telepedtem.

- Rajta, Gumi! - szólt Hod kapitány.

Gumi elérte a parancsszót s gyorsan és ügyesen mint egy majom, a faalkotmány tetejére szökött, hol a mesterségesen elhelyezett gúzskötelek és a velők összefüggő emeltyű segítségével sikerült felrántania a lecsukott csapatót. Mindnyájan talpra ugrottunk, ha netalán mégis egy vad ugranék ki az egérfogóból.

Semmi. - Néhány percig várakoztunk mégis, ha talán a vad a ketrec fenekébe húzta volna meg magát. Hiába.

Némi idő múlva Hod, előretartott puskájával közeledett a nyíláshoz, melyen most a világosság is behatolt a ketrec üregébe.

- Hó, - kiálta, - itt valami van. Fészkelődik. Megállj csak! - s csettentett puskájával.

- Ne lőjjön, az istenért! - hangzott ki az üregből, tiszta angol kiejtéssel.

S a következő percben egy kis emberke ugrott ki a nyíláson, nagy meglepetésünkre. Kopasz, borotvált képű, szemüveges kis ember volt, vadászruhában és fényes csizmával.

- Kihez van szerencsénk? - kérdezte Banks, - aki legelőször tért magához meglepetéséből.

- Van Guitt Mátyás természettudóshoz, - felelt a kis ember, színészes mozdulatokkal, - a Charles Rice londoni és Haggenbeck hamburgi cégek vadállatszállítójához. S önök, uraim?

- Munro ezredes és útítársai, - felelt Banks.

Csakhamar bővebben is megismerkedtünk. Van Guitt Mátyás csakugyan vadállat-szállító volt több híres állatsereglet s állatkert számára; hajdan természetrajz tanára, a rotterdami múzeum őre, de ez állások nem tetszettek neki (vagy talán ott kiadtak rajta). Elméleti ismereteit gyakorlatibb téren akarván érvényesíteni, Kelet-Indiát választotta működése színhelyül.

Hogyan jutott a maga szerkesztette alkotmány belsejébe? kérdésünkre egész készséggel elbeszélte. Tegnap, - mondá, keresett szavakkal és még keresettebb mozdulatokkal fűszerezve előadását - midőn a nap már körfutása felét befejezte, vagyis delet, eszembe jutott szemlét tartani az erdő különböző pontjain felállított tigrisfogóim felett. Odahagyám králomat - az erdei tanyát, melyet remélem uraim, meg fognak tisztelni látogatásukkal, s míg hindu szolgaszemélyzetem másfelé volt sürgős munkáival elfoglalva, egyedül indultam kószálni. Elismérem, hogy ez kissé meggondolatlan cselekedet volt. E csapatóhoz érve, láttam, hogy az nyitva van; amiből meglehetősen logikával következtettem, hogy nem fogott vadat. Meg akartam győződni, vajjon rendben van-e a csapatókészülék s belebújtam. De amint mozgolódtam benne, tévedésből egy lecsüngő kötelet megtaláltam húzni, a csapató lezuhant és én a magam foglya valék. Senki sem lévén közel, okom lett volna megijedni. Nem ijedtem meg. Becsületemre nem. Arra számítottam, hogy embereim, ha estére a králba vissza nem térek, keresésemre fognak indulni. Fogadom is, hogy keresnek, még most is. S ha önöket a véletlen ide nem hozza, talán egy óra múlva ők szabadítottak volna ki különben elég kényelmes ketrecemből, ahol az éjjel igen jól aludtam. S most nincs egyéb hátra, mint megköszönni az önök szíves-ségét, magamnak szerencsét kívánni becses ismeretségükhöz s meghívni önöket barátságos králomba, mely alig két kis mérföldnyire van ide s hol önök egy becsületes és világlátott ember őszinte vendégszeretetére számíthatnak!

Alig végezte furcsa elbeszélését a csodálatos kis emberke, az erdéből zagyva hangok hallatszottak s egy féltucat hindu jelent meg a tisztás szélén.

- Ezek az én embereim, - mondta Van Guitt úr, - aztán ujját ajakára illesztve, halkabban tette hozzá: Kérem egy szót se' kalandomról!

- Uram, - szólt a közeledő hinduk egyike, kinek hideg és értelmes tekintete magára vonta figyelmemet, - tegnap óta keressük önt -

- Ez urakkal voltam, - sietett őt félbeszakítani az állatszállító, - kik szívesek lesznek engem a králban is meglátogatni. De előbb hozzuk rendbe a csaptatót.

Parancsára ezt a hinduk csakhamar elvégezték, mialatt Van Guitt úr felhívására mi is megvizsgáltuk a ketrec belsejét s egész szerkezetét. Valóban, sokkal célszerűbb volt az akár a régi farkasvermeknél, melyekben a megfogott állat összezúzza, - akár az akasztó csaptatóknál, melyekben megfojtja magát. Elismerésünket találománya fölött egész őszinteséggel s élénken fejeztük ki Van Guitt úrnak.

- De, - kérdém, - ha a vad meg van fogva, hogy szállítják el?

- Kereken járó vaskalickát vontatunk a csaptató elé, - mondá Van Guitt úr, - melybe a fogoly önként ugrik át, mivel a világos ketrecet jobb szereti a sötétnél.

E percben egy váratlan eset adta elő magát. Egy csörgő kígyó, a legveszélyesebb fajtából, egyenesen Munro ezredesnek vetette magát, midőn a hindu, kinek alakja már előbb annyira feltűnt előttem, kezében hordott vasvesszéjével a kígyó nyakát egy csapásra ketté vágta. Mily veszélytől mentette meg az ezredest, a következő percben kitűnt. A kígyó lecsapott feje egy másik hindu meztelen testére esett, tátott szája fogai a hindu testébe haraptak s a szerencsétlen ember egyszerre összerogyott s alig egy perc múlva iszonyú görcsök közt meghalt.

E rettenetes látványtól elképedve siettünk Munróhoz, - kérdezve nem sérült-e meg? - megnyugtató, hogy nem s a hinduhoz fordulva, ki életét megmentette, így szólt hozzá:

- Köszönöm barátom.

A hindu egy kézmozdulattal jelentette ki, hogy amit tett, nem érdemes köszönetre.

- Mi a neved? - kérdezte az ezredes.

- Kalagáni, - felelé a hindu.

HARMADIK FEJEZET.

A král.

A szerencsétlen hindu halála kínos benyomást tett ránk. De a csörgőkígyó harapása föltétlenül halálos s évenként ezer meg ezer áldozat vész el fogai alatt.

A hindu teste a méreg hatása alatt gyorsan feloszlásnak indult. Társai azért siettek eltemetni és pedig jó mélyen, hogy a ragadozó vadak fel ne kaparhassák.

E szomorú szertartás végeztével Van Guitt Mátyás úr udvariasan ismételte meghívását králjába, amit nem is késtünk elfogadni.

Félóra alatt odaértünk. E král - amint tulajdonkép a délafrikai gyarmatosok erdei lakait nevezik - hosszú négyszögalakú bekerített hely volt, az erdő legsűrűjében elrejtett kis tisztáson. Magas sor palizád, egy kétfelé nyíló ajtóval, mely elég széles volt, hogy rajta szekerek és a vad állatok kereken járó kalitkái bemehessenek, vette körül mind a négy oldalon az egészet. Középtájon fatörzsekből egyszerűen, de ügyesen összerótt házikó szolgált az emberek lakásául. Balra ettől, a palizád oldalhosszában, hat különböző nagyságú kalitka volt sorba állítva a rabul ejtett vadak számára. Az ezekből kihallatszó ordítások mutatták, hogy nem állnak üresen. A jobboldalon tíz vagy tizenkét bivaly volt jászolokhoz és cövekekhez kötve, hosszú kötélen, hogy a körül levő füvet kényelmesen legelhessék; ezek voltak a kereken járó állatsereglet rendes igavonói. Hat bivalyos a szekerekhez, tíz hindu, kik a vadászatban különös jártassággal bírtak: egészítette ki a král személyzetét. E személyzet a vadászat tartamára volt fel-fogadva.

A bivalyosok teendője volt a kalitkákat a vadászat színhelyére huzatni s miután a vadakat a csaptatóból a kalitkába átugratták, azokat a szállásra visszavontatni. Onnan aztán Allahabadon át Bombayba vagy Kalkuttába szállították a vadakat, hogy ott hajóra tegyék.

A hindu vadászok a csikari-k osztályából valók voltak, kiknek az volt a feladatuk, hogy a vadállatok nyomait felkutassák s lehetőleg elevenen törbe ejtsék őket.

Van Guitt Mátyás úr, egész személyzetével, néhány hó óta élt már e králban, hol nemcsak a vadak, hanem a veszélyes lázak ostromának is ki voltak téve, melyek Tarriániban, az év bizonyos szakaiban igen pusztítanak. Az éjszakák nedvessége, a föld káros kigőzölgései s a fák sűrűjében mindig nyomott légkör, melyet a nap sugarai sohasem hatnak igazában át, egészségtelenné teszik a Himalája erdős aljvidékét. Mindamellet a vadállat-szállító és személyzete annyira hozzá voltak szokva ez éghajlathoz, hogy a malária éppoly kevésbé hatott rájuk, mint akár a tigrisekre vagy a vidék egyéb bennszülött lakóira. Mi azonban veszély nélkül nem maradhattunk volna a králban; s ez nem is volt célunk; legföljebb néhány éjet akartunk a Himalája alji erdőségben tölteni s aztán visszatérni a magasabb régiók üdébb hegyi levegőjébe, ahol gőzházunkat elszállásoltuk.

Van Guitt úr králjához érkezve, gazdánk udvariasan előre sietett s kinyitotta előttünk a kerítés szárnyajtaját. Úgy látszott, nagyon hízelgett neki, hogy vendégszeretetét elfogadtuk.

- Uraim, - mondá, - engedjék meg, hogy bevezethessem lakomba. E helyiség mesterségem szükségleteihez van alkalmazva. Igazában nem egyéb, mint nagyobb méretű kunyhó, aminőt a félszigeten a vadászok rendszeren *huddi*-nak neveznek.

Ezeket mondva, bevezetett a král belsejébe. Lehetetlen egyszerűbb s kevésbé fényűző lakást képzelni. Egy első szoba a gazdáié, második a hindu csikariknak, harmadik a bivalyosoknak; - mindenikben egy-egy tábori ág az összes butorzat; egy negyedik, a többinél tágasabb helyiség, mely konyhául s egyszersmind ebédlőül szolgált. A legelemibb berendezés, valódi *huddi*.

Miután «az emlősök elsőrendéhez tartozó kétlábúak» lakhelyét megtekintettük, felhívott bennünket, hogy szemléljük meg a négylábúak elhelyezését is.

Ez volt a král telepének érdekesebb része. Inkább emlékeztetett vándorló állatseregletre, mint kényelmes tágassággal berendezett állatkertre. Csak a csodálatos állat-képekkel telefestett vászonleplek hiányoztak, hogy vásári komédiás bódé előtt képzeljük magunkat. Igaz, hogy «publikum» is hiányzott, mely az állatsereglet bódéjába tóduljon...

A kalitkáktól néhány lépésnyire voltak elhelyezve a szelíd házi bivalyok. A král bekerített részének jobboldalán voltak csoportosan s ide hozták nekik naponként eledelőket, mert az erdőben szabadon legelni nem lehetett őket hagyni. «A szabad legelés, - mondta Van Guitt úr, - mely az Egyesült királyságokban megengedhető, a Himalája-vidéki veszélyekkel összeférhetetlen - értven alatta a vadállatok esetleges támadásait.

A tulajdonképpeni állatsereglet hat kalitkából állt, melyek mindenike négy-négy kereken állott. Mindenik kalitka, elő részén vasrácsokkal ellátva, belül három részre volt osztva, szintén rostélyokkal. E rostélyok felülről felvonhatók és leereszthetők lévén, az állatokat ezek által el lehetett különíteni vagy összebocsátani. Jelenleg a kalitkában összesen két tigris, két oroszlán, három párduc és két leopárd volt becsukva. De Van Guitt úr kijelentette, hogy szállítmányát csak akkor tekinti teljesnek, ha még két leopárddal, egy oroszlánval és három tigrissel kiegészítheti. Akkor idehagyja e vidéket s a legközelebbi vasúti állomásról Bombaybe utazik «gyűjteményével».

Az állatok, melyeket kalitkáikban kényelmesen szemlélhettünk, felségesek voltak s rendkívül vadak. Sokkal újabb fogásúak voltak, semhogy elveszthették volna ősi vadságukat. Észrevehető volt ez szörnyű ordításukon, szilaj járás-kelésükön, mellyel szűk ketrecüket egyik sarkától a másikig dühösen méregették, a haragos csapkodásaikról, melyeket lábaikkal és farkukkal a vas reteszre mértek.

Amint minket megpillantottak, dühük még megkétszereződött.

- Szegény vadállatok! - mondta Hod kapitány részvétellel.

- Gondolja uram, hogy szánandóbbak mint társaik, melyeket az ön golyója megöl?

- Szánandóbbak talán; mindenesetre megvetendőbbek, hogy magukat megfogatni engedték.

Míg Afrikában, ahol kevés a kérődző állat, a húsevő vadak sokszor éhséget szenvednek, Ázsiában ez nem történik. Itt oly mennyiségben vannak a bizon-ökrök, a bivalyok, zebuk, antilopok, vaddisznók s egyéb füevők, melyekre oroszlánok, tigrisek és párducok folytonosan vadásznak, hogy ezek az éhség bösz kínjait soha sem érzik. Még a háziállatok is, juhok és kecskék, nem is szólva pásztoraikról, gyakran jó falatot szolgáltatnak e félelmes vadaknak.

A Van Guitt úr fogságában levő vadak rendes tápláléka a bizon- és zebu-hús volt, mellyel őket a hindu vadászok naponként kellőleg ellátták s e részben a csikarik kötelessége volt megfelelő eledelről gondoskodni az érdekes foglyok számára. Ez nem könnyű feladat; a vad bivaly még a tigrisnek is félelmes martalék, mert - megsebezve - rettenetes dühös állat. Szarvával gyökerestől kifeszíti a fát is, melyre a vadász előle menekült. Azért a csikarik inkább törbe szeretik fogni, mintsem szembe álljanak vele.

«Kellő ellátás» és «megfelelő eledel» alatt egyébiránt világért sem kell valami bő táplálkozást érteni. Van Guitt úr sokkal jobban értette mesterségét, mintsem bőven látta volna el véres eledellel vadjait. Naponként egyszer, délben kapott 4-5 fontnyi húst egy-egy, többet nem. Sőt egyszer egy héten, vasárnap, semmit sem. Szomorú böjt-vasárnap e szegény vadaknak. Mikor aztán hétfőn délben megkapták a szorosan kimért porciójukat, lehet képzelni, mily dühvel rohantak reá!

Lehet képzelni, hogy míg Van Guitt Mátyás úr a maga állatseregletét mutogatta nekünk, inkább a tudóst, mint az üzért akarva játszani előttünk, be nem állt a szája. Egész természetrajzi leckéket olvasott nekünk, mintha most is professzor volna még. Készen kellett lennünk, hogy a krájból nem szabadulunk addig, míg a Himalája állatvilágának minden titkába be nem avatott bennünket.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Egy kis természetrajz.

- Ugyan, Van Guitt úr, - szólt Banks, - mondja meg, oly jövedelmező-e ez az ön keresete, mint amily veszélyes?

- Uram, - felelt a vad-szállító, - hajdan jövedelmezőbb volt. De néhány év óta leszállt a vad-állatok becse. Ítélt meg maga, a folyó-árakból. Legjobb piacunk az anversi állatkert; de ott sem adják meg már a régi árakat, úgyhogy a vételár nem sokára alább fog szállani a beszerzési költségeknél. Így nem régen egy struccot alig tudtam tizenegyszáz frankon eladni, sőt a nőstényét csak nyolcszázon. Egy fekete párducért csak ezerhatszáz frankot adtak, egy jávai nőstény tigrisért kétezernégyszáz s egy egész oroszlán családért hétezer frankot.

- Valóban potom árak, - szólt közbe Banks.

- Ami pedig az ormányosokat illeti, - vagyis az elefántokat, hogy népiesen nevezzem, - ezek fogásáról már egészen le kell mondani maholnap. Agyaraikat még el lehet adni, mert az elefántcsont elég keresett árucikk ma is; de mutogatásra az élő állat nem való többé. Mostanában már színdarabokban léptetik föl a drámaírók; így egy elefánttal bejárnak több országot, a közönség kíváncsisága ki van elégítve s az állatseregletbe senki sem megy, hogy elefántot láthasson.

- Hát - kérdeztem én, - ön az indiai állatvilág e csodáit csak az európai állatseregletek számára szállítja?

- Szabad-e erre, - felelt Van Guitt úr, - szerénytelenség nélkül egy kérdéssel felelnem? Láttá-e ön már, Indiában járva, a hatalmas rádzsák állatseregleteit? Menjen Gaikowarba, tisztelegjen Baroda királyának; nézze meg állatseregletét s bámulja meg a kattivari oroszlanokat, medvéket, párducokat, hiúzokat, csitákat, tigriseket! Nézze meg ötszáz bülbüjét, a hindu-félsziget e bájos csalogányait, melyeket oly gonddal tartanak és ápolnak, mintha mindegyik egy-egy trónörökös volna; legyen tanuja hatvanezer galambja nászünnepevényének, melyet évenként nagy pompával tartat velök; nézze meg elefántjait, melyek közül egynek az a feladata, hogy halálítéleteket hajtson végre, óriási talpával eltiporja az elítélteket. Vagy látogassa meg ön a maiszúri rádzsát, Ázsia fejedelmeinek e leggazdagabbikát, százanként találja ön az orrszarvúakat, az elefántokat, a tigriseket s az indiai állat-arisztokrácia legmagasb rendű példányait. S ha mindezeket eltelt bámulattal, tudja meg, hogy e rádzsáknak is én vagyok a főszállítója.

Meg kellett hajolnom Van Guitt úr nagysága előtt.

Hod kapitány azonban még további kérdéseket intézett hozzá a tarjáni vidék állatvilágát illetőleg.

- Ha megengedi, - mondta, - még néhány kérdést e húsevők felől, melyek fölkeresése végett jöttem én India e részébe. Ámbár csak vadász vagyok s egyáltalán nem akarok önnel a szállítási üzletben versenyezni, sőt szívesen tenném, ha az ön gyűjteményét egy pár értékes példánnyal szaporíthatnám. De ha az ön gyűjteménye teljes, talán nem veszi rossz néven, ha én az állatok pusztításában találok gyönyörűségemet!

Van Guitt úr kegyesen beleegyezett abba, amit úgysem akadályozhatott. Kénytelen volt elismerni azt is, hogy a tarjáni erdőségekben tömérdek ártalmas állat van, melyeket Európában nem keresnek s melyek pusztítása neki nem okoz kárt.

- Ám lövöldözzé uram, - mondta - a vaddisznókat. Azok úgysem húsos állatok.

- Hogyan, nem húsos állatok?

- Azt értem, hogy nem húsevők. De azért oly vadak, hogy a vadászra nézve sokszor a legveszélyesebbek.

- És a farkasok?

- Itt sokféle farkas van, melyek szintén igen veszélyesek, kivált ha csoportosan támadják meg az utazót. Hasonlítanak az oroszországi farkasokhoz s én nem becsülöm őket többre, mint a sakált vagy vad kutyát. Kereskedelmi értékek nincs.

- Hát a medvék?

- A medvék más szempont alá jönnek; azoknak vannak jó tulajdonaik is. Bár az indiai medvék nem oly keresettek, mint az európai hegyi medvék, de azért ezeket is el lehet adni. Némelyek a kashmiri, mások a rajmakáli medvéket szeretik jobban; e fölött az ízlés megoszolhat; de, némely évszakot kivéve, igen ártatlan állatok s oly bátor vadász becsvágyát, minőt Hod kapitányban van szerencsém tisztelni, alig ingerlik. Nem is számíthatók a félsziget kegyetlen állatai közé.

- De a leopárdokat csak ezek közé számítja ön?

- Hogyne uram. A leopárd ügyes, merész macska. Felugrik a fára, sőt néha keresztül is ugorja s nem egy ízben tapasztaltam, hogy félelmesebb volt magánál a tigrisnél is.

- Hát a párduc?

- A párduc pompás állat, - rajongott Van Guitt úr, s majd meglátják uraim, mily pompás példányaim vannak belőle. S hinnék-e, uraim, hogy vadászatra is be lehet őket tanítani? Gaikowarban ez rendes szokás. Kosárban, fejüket bekötve, mint valami sólymot viszik ki a vadászat színhelyére. S mikor a vadászok egy csoport zergét vagy antilopot pillantanak meg, ráeresztik a párducot a jámbor kérődzőkre. Úgy van, kapitány úr, van itt párduc elég s ön is fog találkozni akármennyivel! Azonban bátorkodom figyelmeztetni, hogy azok még nem lesznek megszelídítve.

- Remélem is, - mondta a kapitány.

- Valamint az oroszlánok sem.

- Jó, hát már az oroszlánoknál vagyunk; beszéljünk hát az oroszlánokról.

- Nos uraim, - mondta Van Guitt úr, - én az állatvilág ez úgynevezett királyait kisebbre becsülöm lybiai testvéreiknél. A hím oroszlánnak nincs itt az a felséges sörénye, mint Afrikában: engedelemmel legyen mondva, úgyszólván meg van koppasztva. Már kiveszőben is vannak e világrészből. Nem úgy, mint a tigrisek!

- Ah, a tigris! - kiáltott fel Hod kapitány.

- A tigris! - visszhangozta Fox.

- Igen uraim, - mondta Van Guitt úr, - a tigrisé a korona! A tigrist nevezték el királytigrisnek - s ez rendén is van. Ő uralkodik Indiában; benne van megszemélyesítve India. Neki joga van betöröknek tekinteni e földön, melynek ő az őslakója, nemcsak az angolokat, de a bennszülötteket is. Ő mindenütt otthon van a félszigeten: a Komoran-foktól a Himalájáig, a Sunderbundban és Nilgeriában. Seregestül jár mindenütt, mint a vadmacskák. Óh, ezek Európában is a legkeresettebb állatok. Állatkert vagy állatsereglet el lehet bármely állat nélkül, csak tigris nélkül nem! Ez az állatseregletek legnagyobb vonzó ereje. Mikor borzad a néző, mikor félti az állatmutogató életét? mikor a tigris kalitkájába lép. Mely állatot fizet súlya szerint, arannyal

fölmérve, a rádza? A tigris! Tudják-e uraim, hogy ha az indiai rádzsáknak előkelő vendége van, mily mulatsággal tiszteli meg azt? Ketrecben királytigrist vitet elébök. A ketrecet, lóháton, illő távolságban körbe veszik. Akkor a ketrec ajtaját felnyitják. A tigris kiugrik, kirohan, kiröpül, oda veti magát a csoportokra szakadó tömeg közé, hősies dühvel védi életét - néha sikerül áttörnie, száz lövés zápora közt, legtöbbször elesik, - mily dicső halál!

Van Guitt úr egészen föl volt lelkesedve a tigris dicséretében. Hod kapitány is meg volt hatva.

- És uram, - mondta, - ha ön dicsekszik vele, hogy fogott már tigris, én is elmondhatom, hogy lőttem már egynehányat. Most várom az ötvenediket s fogadom, hogy nem is távozom a tarjáni erdőségből, míg azt el nem ejtem.

Már készültek a fölött vitázni, az egyik lőtt-e vagy másik fogott-e el több tigris? s hogy helyesebb-e löni vagy elfogni dicsőbb-e e nemes vadat. Szerencsére Banks közbe szólt.

- A tigris, - mondta, - a teremtés királya; ebben egyetértünk, de hozzá merem tenni, hogy nagyon veszélyes király alattvalóira nézve. Ha nem csalódom, 1862-ben történt, hogy e dicső vadak felfalták a Szangar-sziget valamennyi távíró-tisztjét. Hallottam emlegetni egy nőstény-tigrist is, mely három év alatt nem kevesebb, mint száztizennyolc martalékot ejtett el s egy másik ugyanannyi idő alatt százhuszonhetet. Ez már sok, még egy királynétól is! S végre a szipojok legyőzetése óta, három év alatt, tizenkétezerötyszázötvennégy egyén veszett el a tigrisek fogai alatt.

- De uram, ön elfeledni látszik, hogy a tigris éppen emberevő állat! És a hinduk azt állítják, hogy ha egyszer az emberhúst megkóstolta, más nem is ízlik neki többé.

- Nos aztán? - kérdezte Banks.

- No hát, - felelte Van Guitt úr, - csak természeti hajlamukat követik. Enniök csak kell!

ÖTÖDIK FEJEZET.

Tigris-vadászat.

Van Guitt úr annyit beszélt, hogy ideje volt már búcsút vennünk a králtól s visszatérnünk szanitóriumunkba. Félni lehetett, hogy Hod kapitány, a vadölő és Van Guitt, a vadfogó között keményebb összeszólalkozásra is kerül még a dolog. Mindamellett elég barátságosan váltunk meg s megegyeztünk, hogy érintkezésünket fenntartjuk és Van Guitt úr a csikarikat, mikor szükségünk lesz rájuk, vadászatainkban segítségünkre adja. Különösen Kalaganit, aki merészséget és ügyességet tapasztalt jártassággal egyesített e veszélyes foglalkozásban s akire minden körülmények közt föltétlenül lehetett számítani. Viszont Hod kapitány is megígérte, hogy ahol lehet, kezére fog járni Van Guitt úrnak.

Mielőtt a krált elhagytuk volna, Munro ezredes, ki nem szándékozott oda gyakrabban visszatérni, még egyszer megköszönte Kalaganinak, hogy életét megmentette a kígyótól s biztosította, hogy mindig szívesen látott vendég lesz a gőzházban. A hindu hidegen hajtotta meg magát s nem árulta el, ha jól esett neki az elismerés ilyen férfiútól.

Ebédre otthon voltunk s beszélgetésünk főtárgya, lehet gondolni, Van Guitt Mátyás úr volt.

A következő napokon, június 27., 28. és 29-én az eső oly erővel esett, hogy vadászaink, bármennyire vágytak is, nem távozhattak a gőzházból. Ily időben egyébiránt a vad nyoma is elvész s szó sem lehet a nyomozásról. A vad sem szívesen hagyja el rejtékét.

Június 30-án kiderült. Hod kapitány, én, Fox és Gumi, készültünk lemenni a králba. Aznap reggel néhány hegyi lakóval találkoztunk. Hallották, hogy egy csodás pagodát szállítottak a vidékre s ellenállhatatlan kíváncsiság vonta őket gőzházunk megtekintésére. Szép példányai voltak a tibeti néptörzsnek, harcias természetű, megbízható jellemű, vendégszerető s a völgy-lakó hinduknál minden tekintetben magasabban álló emberek.

Az állítólagos pagoda nagyon megnyerte tetszésüket, az acél-elefánt pedig, éppen imádó bámulatot gerjesztett bennök. Pedig nyugalomban volt. Mennyire bámulták volna még, ha mozgásban látják, hatalmas erő kifejtésével, a hegyek gerincén fölfelé haladni!

Munro ezredes szívesen fogadta e bennszülötteket, kik közül néhányan a nepáli tartományt s a hindu-kínai határszéleket jól ismerték. A beszélgetés egy ideig a határ azon pontjai körül forgott, ahol Nána-Sahib, a szipojok leveretése után menedéket keresett volt. E hegyi lakók különben csak annyit tudtak Nánáról, amennyit mi; halála híre hozzájuk is elhatott s úgy látszott, ők azt nem is vonták kétségbe. Megmaradt társai Tibet belsejébe menekülhettek s ott bajos lett volna őket megtalálni. Munro hallgatagon s gondolkodva fogadta e nyilatkozatot.

Hod kapitány a vadak felől kérdezősködött a bennszülöttektől. Érdekelte őt, mily pusztításokat tettek a ragadozók a Himalája-alji vidékeken, melyekről a lakók sokszor menekülni kényszerültek előlük. A kormány 300 rupia díjat tűzött ki egy tigris fejére, de azért e félelmes vadak száma nem fogyott s úgylátszik, az ember előbb-utóbb kénytelen lesz nekik engedni át a tért.

A szíves fogadtatástól meghatva vettek búcsút tőlünk s megígérték, hogy többször is meg fognak látogatni. Távozásuk után, előkészületeink be lévén fejezve, mi négyen, jól fölfegyverkezve, a Tarjáni felé vettük utunkat.

Kiérve az erdőből a tisztásra, Van Guitt úrral találkoztunk, aki ünnepélyes udvariassággal fogadott. Őt vagy hat emberével, köztük Kalagánival, egy az éjjel fogott tigrisnek a csapdából a kerek kalitkába átszállításával volt elfoglalva. Felséges állat volt s Hod méltán irigyelhette, hogy nem ő lőtte meg.

Van Guitt úr meghítt a kralba.

- Köszönjük, - mondta a kapitány, - de ma a magunk kedvére akarunk vadászni.
- Kalagáni szolgálatjukra áll, - felelte a vadszállító - ő jól ismeri az erdőt s hasznukra lehet.
- Szívesen elfogadnók kalauznak.
- Hát jó szerencsét, uraim! de ígérjék meg, hogy nem lőnek le minden vadat.
- Hagyunk önnek is, ne féljen, - felelt Hod.

S Van Guitt Mátyás úr, színészes hajlongással búcsút véve, eltűnt az erdő sűrűjében.

- Most rajta, induljunk, - mondta a kapitány. - A negyvenkettediket ejtem el ma.
- S én a harmincnyolcadikat, - mondta Fox.
- Én pedig az én elsőmet, - jegyeztem meg nevetve.
- Ismered jól a Tarjánit? - kérdezte Hod Kalagánitól.
- Hússzor bejártam, keresztül-kasul minden irányban, - felelt ez.
- Nem hallottad valami különös pusztító tigris hírért?
- Igen, egy nőstényét. Mintegy két mérföldnyire innen látták néhány napja s azóta keresik. Akarják, hogy -
- Természetesen akarjuk!

A tigris kétségkívül bővében van a Tarjániban, de nem kószál haszontalanul s céltalanul a vidéken. Ha éhe nem űzi, rejtekébe vonul s nem könnyű találkozni vele. Számtalanon átmennek ez erdőségeken, a nélkül, hogy tigrist láttak volna. De aki akarja, könnyen előcsalhatja. Egy fél vagy negyedrészt ökröt kitesz, kikötve egy fatörzshöz, hogy helyben legyen kénytelen elfogyasztani, oly helyen, ahol a vadász könnyen meghúzhatja magát valamely szikla vagy fa mögött. Sík helyen másképp járnak el. Itt az elefánt a legjobb segítője a vadásznak; kivált ha jól be van tanítva, mert különben megrémül s még vesztere válhatik urának. A tigris bátran megtámadja az elefántot, ráugrik s az ember és a tigris közt e hatalmas vastagbőrű hátán megy végbe a küzdelem.

Hod kapitány nem ily módon szeretett vadászni, mint a rádzsák; ő gyalog, rejtekből vagy cső végére várva szeretett lőni a vadra.

Kalagáni biztosan vezetett. Mint a hinduk rendesen, keveset beszélt s csak röviden felelt a hozzá intézett kérdésekre.

Egy óra múlva egy rohanó patak mellett állapodtunk meg. Egy kis tisztás közepén vastag karó emelkedett, melyre egy negyedrészt ökör volt kikötve. Néhány sakál ki is kezdte már a csalétket, de nem bírta vele. Közeledtünk szét is szaladtak az erdő e gyáva rablói.

- Kapitány, - mondta Kalagáni, - itt várjuk be a nősténytigrist. Látja, hogy itt a hely kedvező a lesre.

Valóban, a fák és sziklák mögött jól el lehetett helyezkedni, oly módon, hogy az egész tisztást könnyen keresztűzbe vehettük. Úgy is tettünk. Gumi és én ugyanazon fa egy ágára telepedtünk. Hod és Fox, szembe velünk, egy másik hatalmas törzs kettős elágazása közt bujtak meg, míg Kalagáni egy szikla mögött, melyre föl is mászhatott, ha a veszély kényszeríti. Így a vadat keresztűzbe foghattuk, melyből nem menekülhetett.

Csak várnunk kellett, míg jó.

A sűrűben a sakálok folyvást ugattak, de kibujni nem mertek. Egy óra sem telt, mikor az ugatás egyszerre elhallgatott. Két vagy három sakál eszeveszett nyargalással futott át a tisztáson s az erdő ellenkező oldalán eltűnt a sűrűben. Hagytuk menekülni; nemesebb vadat vártunk; Kalagáni egy intése megmondta, hogy a tigris közel van. A sakálok megfutamodása valamely nagy vad, valószínűleg a tigris közeledtének volt a jele. Fegyvereink felvonva, készen álltak; Hod és Fox, vállaikhoz szorítva puskáikat, céloltak is már.

Pár perc múlva az ágakat mozogni láttam s tördelőzni hallottam. A vad lassan, vigyázva közeledett, ámbár minket nem láthatott s legfőlőbb ösztöne mondhatta meg, hogy veszély elé jő. Ha éhe nem hajtja: nem is jött volna; de szimatolta az ökör-húst.

Egyszerre kibukkant a sűrűből s megállott, mintegy elővigyázatból. Csakugyan egy nőstény-tigris volt - hatalmas fejjel, karcsú, hosszú testtel. Lassan, mint egy csúszó-mászó, közeledett a prédához.

Míntha összebeszéltünk volna, közeledni engedték. Majd a földön szaglált, majd földomborította hátát, mint a macska szokott, mikor ugrásra készül.

Egyszerre két lövés dördült el, egy percben.

- Negyvenkettő! - kiáltotta Hod kapitány.

- Harmincnyolc! - kiáltotta Fox.

Mind a kettő bizonyos volt a maga lövéséről. Akármelyik találta, úgy találta, hogy a tigris abban a helyben felfordult.

Kalagáni a vadhoz ugrott. Mi is leszálltunk a fáról. A tigris nem mozdult.

Kíváncsiak voltunk megtudni, melyiknek a golyója találta: a kapitányé vagy a Foxé? A vadat felbontották. Szívén - két golyó ment keresztül.

- Ejnye, - mondta Hod kapitány kedvetlenül; - ez csak felet-felet számít mindkettőnknek!

- Biz ez csak felet, kapitány uram; - mondta Fox szintúgy.

Elég, hogy az állat egy vergődő mozdulat nélkül földre volt terítve, - bár a két vadász közül egyik sem írhatta a maga számlájára.

Fox és Gumi még ott maradtak, hogy a vadat kifejtsék becses bőréből; Hod és én visszavertünk a gőzházhoz.

Nem célom napról-napra leírni ismételt vadászkirándulásaink eredményét; csak annyit mondok, hogy Hodnak és Foxnak nem volt okuk a panasza.

Július 10-én egy huddiból vadásztunk, ami a lesre nagyon alkalmas hely, akár egy kis erősség, mely mögül - a benn levők - biztosra szedhetik le az ostromlókat. Csakhogy itt is biztosra kell találni, egy lövésre elejteni, különben a tigris, ha nem sebesült halálosan meg, megtámadja a kunyhót is, átugrik a sövényén s borzasztó dühében - megsebesítése által felbőszítve - rettenetes pusztítást visz végbe.

Éppen így történt itt is.

Van Guitt úr is velünk volt, remélve, hogy valamely könnyen megsebzett tigrist sikerül foglyul ejtenie s gondos ápolással meggyógyítva, a maga céljára használhatóvá tennie.

E nap három tigris rohant meg egyszerre. Kettőt, a második lövés halva terített le, a vadszállító nagy bánatára. De a harmadik, vállán megsebezve, átugrott a kerítésen.

- Ezt megfogjuk! - kiáltott Van Guitt úr, nekiörvendve. De alig mondta ki e vigyázatlan szavakat, a tigris ráugrott, leverte a lábáról s fejére tette a hatalmas első lábát.

Elveszettnek gondoltuk. De Hod kapitány egy jól irányzott lövéssel egyszerre leterítette.

Van Guitt úr lassan fölkel.

- Ejnye kapitány, - mondta, a helyett, hogy megköszönte volna élete megmentőjének, - bizony várhatott volna még egy kissé.

- Várhattam volna? Mire? Hogy lehúzza a fejbőrét önnek? - De jó, máskor majd nem fogok oly nagyon sietni, ha kedve telik benne.

Bizonyos, hogy gyönyörű vad lett volna a Van Guitt úr állatseregletében!

HATODIK FEJEZET. A Tarjáni királynéja.

Banks ritkán jött velünk e vadászkirándulásokra. Ő inkább az ezredessel tartott s a Himalája felsőbb régióiban kalandozott, a természet nagyszerű képeiben gyönyörködve. De az ezredes csakhamar visszavonult a sétáktól is. Gondolkodóvá lett s hajdani búskomorságába merült vagy Mac-Neil őrmesterrel tanácskozott titkosan, mintha valami új terven törné fejét, melyet még Bankstól, legmeghittebb barátjától is el akart rejteni.

Július 13-án Van Guitt úr látogatott meg. Kedvetlen volt, mert közelebből egy értékes darabbal sem sikerült állatgyűjteményét szaporítania. Se tigris, se oroszlán nem akart bebújni csapatoiba s megfogatni magát elevenen.

Kalagáni és két csikari kísérté Van Guitt urat, aki szanitáriumunkban nagyon jól találta magát s készséggel elfogadta az ezredes meghívását asztalunkhoz. A gőzház két osztályának kényelmes, sőt pazar berendezése, mely a král szegényes egyszerűségétől annyira elütött, nagy mértékben megnyerte tetszését. Elefántunk kevésbé; azt mondta, nem adná bivalyaiért s hitetlenül mosolygott, mikor elbeszéltük neki acélszörnyünk diadalmas harcát a rádza három erős elefántjával. Ellenben Kalagáni s a két csikari nem győzte bámulni az erőművészet e csodáját.

Ebédünket Van Guitt úr is nagyon ízletesnek találta s becsülettel hozzálátott mind a Parazard mester süttje-főttéhez, mind házi pincénk kiváló termékeihez. A legjobb egyetértésben váltunk el késő este.

De július 16-án egy közbejött esemény ismét megzavarta barátságunkat. Hod kapitány abban a percben talált lelőni egy tigrist, mikor az éppen a csapatoiba akart becsúszni. Munro ezredes alig bírta kibékíteni őket s Hodnak meg kelle igérnie, hogy jövőre csak oly tigriseket lő le, melyek nem árulják el világos szándékukat, hogy megakarják magokat fogatni.

Néhány napi rossz idő, tartós s olykor viharos esőzés után, mely alatt a szobából ki se lehetett menni, július 23-án néhány hegylakó látogatott meg ismét, Szuari nevű faluból valók, a Tarjáni erdőség felső széléről. Ezek egyike beszélte, hogy néhány hét óta egy rendkívül nagy nősténytigris tartja rettegésben az egész vidéket; tör, verem, csapda, mind hiába, a nyájakat nem lehet védni pusztításaitól s a lakók már oda akarják hagyni falvaikat.

Gondolható mennyire fölébresztette e hír a Hod kapitány vadászkedvét, azonnal följánlotta magát a hegylakóknak, hogy velök megy falujokba s rajta lesz, hogy félelmes ellenségekötől megszabadítsa a vidéket.

Ezúttal nemcsak én, hanem a mérnök is hajlandónak nyilatkozott résztvenni a vadászatban, aminek Hod különösen örvendett.

Három-négy napra szándékozván távol lenni, Banks az ezredestől is kérdezte, nincs-e kedve velünk jönni Szuariba. Munro megköszönte, de azt mondá, honn akar maradni s távollétünk idejét arra használni, hogy Mac-Neillel és Gumival egy kirándulást tegyen a Himalájának a Tarjáni fölötti részeiben.

Banks nem erősködött tovább; s még akkor délben megindultunk a král felé, hogy Van Guitt úrtól néhány csikarit kérjünk vállalatunkhoz. Egy órákor már ott voltunk s Kalagáni és három hindu állott rendelkezésünkre; de meg kellett igérnünk, hogy ha lehet - elevenen fogjuk el e nagyszerű nőstényvadat, mely híre után ítélve - egyik legszebb példánya lehetett a félsziget állatvilágának s Van Guitt úr előre édelgett az örömben, ha egyik kalitkája homlokára e föliratot helyezhetné: «A Tarjáni királynéja».

Kis csapatunk délután két órakor indult el a králból s négy órakor már Szuariba érkeztünk. A faluban tetőpontját érte el már a rettegés. Épp azon reggel egy szerencsétlen hindunót szagatott szét a kegyetlen tigris.

A faluban egy jómódú angol bérlőnél szállásoltak el. Még aznap hajást rendeztünk a környék kiismerése végett, de sikertelenül.

A következő három nap, július 24., 25. és 26-án minden irányban fölvertük és zaklattuk az erdőt, de a nagy vadat nem találtuk. Hod kapitány két kisebbet lőtt mégis, melyek az ő tigrisei számát negyvenötre vitték föl.

Végre 27-én a keresett vad új gonosztettel jelentette magát. Gazdánknak egy bivalyát ragadta el a falu közvetlen szomszédságából. Nem lehetett tehát messze. Azonnal elhatároztuk, hogy keresésére indulunk, az éjt sem várva be; bár tudtuk, hogy a tigris, ha jóllakott, két-három nap sem hagyja oda búvóhelyét.

Megindultunk a hadjáratra. Attól a helytől, ahonnan a bivalyt elragadta, vérnyomok jelölték az utat, amerre prédáját vitte, egy kicsiny sűrűségbe, melyet újra meg újra átkutattunk, de minden eredmény nélkül. Elhatároztuk tehát, hogy körülfogjuk a sűrű berket s szorosabbra és szorosabbra vonjuk körülötte csatárláncunkat. Hod kapitány, Kalagáni s én egyik, - Banks és Fox a másik oldalon, közben szétoszolva a csikarik és a falusiak, jókora láncot alkottunk, mely mindinkább közeledve s összébb szorulva a központ felé, lehetetlen volt a vadnak menekülnie.

A lánc minden pontja egyaránt veszélyes volt, mert arról, hogy a tigris a körbe vett sűrűben tanyáz, semmi kétségünk nem volt.

Nyolc órakor reggel kezdtük a hajást s félóra alatt az egész kis erdő körül volt véve. Csöndesen, zaj nélkül nyomultunk előre. Az állat jelenlétét semmi zöreje sem árulta el.

Az erdő sűrűje elrejtett egymástól s csak a közvetlen egymás mellett előre nyomulók láthatták egymást. De amint előbbre, előbbre nyomultunk, a csatárlánc úgy összeszorult, hogy az egyesek közt alig maradt valami köz.

Egyszerre ordítás hallatszott.

- Ott a vad! - kiáltotta Hod kapitány egy sziklabarlang nyílására mutatva, melyet nagy fák sűrűje takart el. A barlang szájához közeledtünk.

- Be kell oda hatolni, - mondta Hod.

- Veszélyes kísérlet, - jegyezte meg Banks.

- Én azért megteszem, - válaszolt a kapitány megnézve puskáját, rendben van-e a kakasa.

- Utánam, kapitány uram, - mondta Fox, lehajolva, hogy a barlang alacsony nyílásán bebujjék.

- Nem, Fox, nem! Ezt magamnak tartom fenn.

- Óh, kapitány uram, - esengett Fox, - hiszen tudja, hogy én *héttel* vagyok hátra.

- Sem egyiket, sem másikat nem engedem bemenni, - kiáltott Banks.

- Talán van más mód kicsalni a tigrist, - szólt közbe Kalagáni, - füstöljük ki a lyukából.

- Helyes, - mondta Banks.

Ebbe Hod kapitány is beleegyezett. Azonnal száraz gallyakat szedtek a falusiak s meggyújtották a barlang szájánál.

Benn még semmi nesz; semmi mozdulat. Pedig füleink nem csalhattak: az előbbi ordítás innen jött.

A barlang szája előtt meggyújtott tűz erős füstöt bocsátott magából, melyet a szél egyenesen a barlang belsejébe vert.

Most második, - az elsőnél sokkal vadabb és félelmesebb ordítás hallatszott. Az állat odabenn megérezte a füstöt s tudta, hogy menekülnie kell.

A barlang nyílására szegzett puskákkal várták kirohanását. Hod kapitány a legveszélyesebb pontot választotta, szemben a barlang szájával. Puskája szilárdan szorult vállához. Mozdulatlanul állt, akár egy kőszobor.

Három perc telt; most harmadízben hallatszott a vad ordítása; s a következő másodpercben egy óriási test szegte át a füst gomolyait. A tigris volt.

- Tüzet! - kiáltott Banks.

Egyszerre tíz cső dördült el; de később megtudtuk, hogy a tigrist egy se találta. Ugrásának váratlansága, a sűrű füst és láng miatt lehetetlen volt jól célba venni.

Amint az ugró a földre ért, abban a pillanatban fel is pattant ismét, hogy még egy hatalmasabb ugrással kiszökjék a körből.

Hod kapitány a legnagyobb hidegvérrel várta e pillanatot be s úgyszólva röptében küldött rá golyót, mely azonban csak horzsolta a vállát. Mint a villám rohant a vad Hod kapitányra, - már fejére tette óriási talpát, - de Kalagáni, hosszú késsel ugrott oda. Az iszonyat kiáltása tört fel keblükből s még tartott, mikor a bátor hindu nyakszirten ragadta a fenevad macskát s hosszú erős kését szívébe akarta mártani. A vad e véletlen támadásra visszafordult, Kalagánit feldöntötte s ez a kést estében kiejtette kezéből.

Elveszettnek hittük. De Hod kapitány felragadta az elejtett kést s biztos kézzel egyenesen és markolatig döfte a tigris szívébe.

Mindez nem került többé öt másodpercnél.

- Bag marhjága! bag marhjága! - kiáltották körben a hinduk, ami annyit tett: megdöglött a fenevad.

- Köszönöm kapitány, - szólt Kalagáni.

- Hogyan, te köszönöd? Hiszen nélküled én lettem volna a vad első martaléka!

- De ön ölte meg, mikor már rajtam volt a sor, - s ez önnek a negyvenhatodik.

- Hurrah, hurrah! Éljen Hod kapitány! - kiáltott az egész csapat.

Kalagáninak a vállát erősen felhasította a tigris. Meghíttuk a gőzházba, hogy bekötözzük, amit el is fogadott. A csikarik, ezúttal ismét üres kézzel, hazamentek a kralba, képzelhető mily bosszúságára Van Guitt úrnak, aki elevenen szerette volna megkapni a Tarjáni királynéját.

Mi szanitariumunkba tértünk vissza; ott új meglepetés várt reánk. Egy levél Bankshoz intézve, melyben Munro ezredes tudatta, hogy a nepáli határszélre ment, hol a Nána-Sahib eltűnéséről biztos híreket remél hallani; de ne aggódjunk, visszatér akkorra, mikor a Himalája vidékét elhagyni szándékozunk.

E levél tartalmának hallatára Kalagáni a kedvetlen megütközés egy mozdulatát nem nyomhatta el.

Mi okozhatta kedvetlenségét? Vagy talán csalódtam volna?

HETEDIK FEJEZET. Van Guitt úr új fogásai.

Az ezredes váratlan elutazása nyugtalanságba ejtett. Világos volt, hogy e lépése a multtal van kapcsolatban, melyet mi végkép bezárultnak tartottunk. Csalódtunk. Ő még mindig bosszújára gondolt.

Arról, hogy kövessük, keresésére induljunk, szó sem lehetett. Fel sem találhattuk volna; s ő nyilván nélkülünk akart menni. Akaratát tisztelnünk kellett. Csak Kalagáni, kinek könnyű sebe gyorsan gyógyult, fejezte ki sajnálatát a fölött, hogy az ezredes, kalauzul, nem őt választotta, ki a himalájai erdőség minden zege-zugát ismeri... Megnyugtatót egyébiránt, hogy nincs mitől tartanunk az ezredest illetőleg, Nána-Sahib, utolsó emberéig, végkép elpusztult erről a környékről.

Augusztus ismét olyan esősen kezdődött, hogy a Hod kapitány szava szerint még a békák is náthát kaptak. Mindent összevéve, mégis kevesebb esőnk volt, mint júliusban s annál fogva az idő kedvezőbb volt vadászkirándulásainkra a Tarjániba. Abban bizonyosak voltunk, hogy az ezredes augusztus vége előtt visszatér, mert e hó végével el kellett hagynunk a Himaláját s vissza kellett térnünk Bombay felé. Van Guitt Mátyás is ugyanakkor szándékozott elhagyni a vidéket; bizton számított rá, hogy állatseregletét kiegészíti addig még a hiányzó egy oroszlánal, két tigrissel s két leopárdal.

Egyelőre azonban a várt ragadozók helyett, egy más vad lépett a sorompók közé. Augusztus 4-én egy szép bozontos medve fogatta meg magát, törei egyikében. Éppen a králban voltunk mi is, mikor a csikarik a kerekas kalickában a foglyot betolták.

- Eh, kell is nekem ez a lompos! - mondta a vad-szállító, vállat vonva. - Mit csináljak én ezzel a lusta mihasznával? Az európai piacon csak az amerikai s a jeges medve kelendő. Ennek a tartása többbe kerül nekem, mint amennyin eladhatom, ha ugyan akad is vevője. - Kell önnek, - Hod kapitány? - szívesen átengedem.

- De hát mit csináljak vele *én*? - kérdezte a kapitány.

- Hát csináltasson *beafsteak*-at belőle.

- Medve-beafsteak? jó, ha a medve le van löve; de azért ölni le, hogy egy szeletet vágjunk belőle - nem fizeti ki magát. Tartsa meg a medvét!

- Biz én nem tartom; akkor inkább szabadon eresztem, - mondta Van Guitt úr. - S intett a csikariknak, hogy nyissák ki a ketrecet s bocsássák el a medvét.

Intett s a csikarik a ketrecet kinyitották és a medve, mintha szégyenlené, hogy senkinek sem kell, lesütött fővel ballagott ki rácsos fogházából. Feje bólintása, amint az erdő felé vette útját, mégis mintha némi köszönetet akarna kifejezni, melyet szende morgásával is jelentett.

- Ez jó tett volt, Van Guitt úr, - mondta Banks, - meglátja ez önnek szerencsét fog hozni.

Banks nem is tudta mily igazat mond. Augusztus 6-ika meghozta a vadszállító jutalmát nemes tetteért. E napon, egész társaságban, Van Guitt úr, Hod kapitány és én, Fox, Storr és Kalagáni kíséretében, reggel óta egy sűrű kaktusz- és leutiskus-berket hajtottunk, midőn egyszerre félig elfojtott ordítások vonták magokra figyelmünket. Fegyvereinket azonnal lövésre készítettük s a sűrűnek tartottunk, honnan az ordítások hallatszottak.

Ötven lépésnyire haladtunk, midőn Van Guitt úr megállított. Az ordítások hangjából ő bizton megértette mi történt s megítélte a helyzetet. Hod kapitányhoz fordulva, oly hangon, mely kérő és parancsoló volt egyszerre, így szólt hozzá:

- Csak semmi fölösleges lövést!

S jelt adva, hogy maradjunk kissé vissza, néhány lépést tett még előre a sűrűbe:

- Oroszlán! - kiáltott észrevehető örömmel. Intett, hogy kövessük.

Valóban, egy erős faágról lecsüngő kötél hurkában egy hatalmas him-oroszlán vergődött. Nem amolyan sörényes him-oroszlán, mint afrikai testvérei, de valódi indiai oroszlán, amilyent éppen keresett állatsereglete kiegészítésére.

Hod kapitány első mozdulata volt: célozni, löni. Van Guitt erélyesen rákiáltott:

- Ne lőjjön kapitány - az egekre! ne lőjjön!

- De -

- Mondom ne! Ez oroszlánt az én mesterséges hurkom fogta meg; tulajdonom, mellyel rendelkezem.

Igaza volt. Egy erős, de hajlékony ág végére kemény kötél volt erősítve, végében mozgó hurokkal; e hurok nyílásában egy a földhöz erősített tálban úgy volt a csalétek elhelyezve, hogy az állat, amint akár szájával, akár lábával hozzányúl, az ág csapóját megmozdítsa, az ág visszapattanjon, a hurok az állat nyakára vagy lábára szoruljon s az meg legyen fogva. Ily egyszerű készülékkel sokkal több vadat fognak Indiában, mint az ember gondolná. Többnyire nyakán rántja az állatot a hurok s ilyenkor egy perc alatt megfojtja, tökéletesebben, mint a hóhér az akasztófára ítéltet. Olykor lábát marjítja ki s örökre bénává teszi az erdő fejedelmét. De nem egyszer történik, hogy az állat épségében nem esik hiba s néhány napi pihenéssel kiheveri kisebbszerű rándulását. A jelen esetben is így történt s Van Guitt úrnak teljes volt öröme, midőn Kalagánit a králba küldve, két csikari csakhamar a két erős bivaly által vont kerek kalickával tért vissza, melybe a nemes foglyot, nem minden vesződség nélkül, végre is sikerült szerencsésen betuszkolni.

E naptól kezdve a vad-szállítót nem is hagyta el szerencséje.

Augusztus 11-én egyszerre két leopárd fogódott meg, éppen abban a csaptatóban, melyből Van Guitt urat első találkozásunkkor kiszabadítottuk volt. Két szép csita, abból a fajtából, melynek egy szép példánya a rohilkándi lapon acél-óriásunkat is megtámadta volt. Már még csak a két tigris hiányzott, hogy a Van Guitt úr szállítmánya teljes legyen.

Augusztus 15-ike volt. Munro ezredes még nem tért vissza; semmi hír felőle. Banks nyugtalankodni kezdett hosszas elmaradásán. De nem volt mit tennünk. Hod és Fox úgy látszik örültek, hogy vadásziényük meghosszabbítódik. Folytatták vadászkirándulásaikat. A kapitány már 48-ik, Fox 39-ik tigrisét ejtette el. Mind a kettő remélte, hogy nem hagyja el a Himaláját, míg e számokat a megfelelő «kerek számokra» ki nem egészítik.

Augusztus 20-án Van Guitt úrnak is sikerült a még hiányzó két tigris közül egyet megfogni és pedig ezúttal azon vermek egyikében, melyeket eddig e vadaknak vagy ösztönből vagy vigyázat következtében sikerült elkerülniök. A tigrisvermeket szokatlanul mélyre kell ásni, tizenöt-húsz lábnyira is, hogy a belezuhant, éppoly fürge, mint erőteljes állat ki ne vergődhessék belőlük. Éppen azért gyakran történik, hogy a nagy esés következtében egy vagy más csontjuk is törik. Tíz eset közül kettő marad éppen. Van Guitt úr ebben is szerencsés volt. Tigrisének semmi nagyobb baja nem esett.

Már csak egy tigris kellett, hogy a szállítás teljes legyen s a jól megrakodott szállító Bombay felé indulhasson. Az is megjött; de mily áron! Ezt azonban részletesebben kell elbeszelnünk, - mert ez állatot drágán, nagyon drágán kellett Van Guitt úrnak megvásárolnia!

NYOLCADIK FEJEZET.

Az éjjeli támadás

Hod kapitány augusztus 26. hajnalára nagyobbyszerű vadászatot tervezett. Az idő a lehető legkedvezőbb volt; felhőtlen ég, csöndes légáramlatok nélkül, telőfélben levő hold, mely hajnalra jött fel. Teljes sötét éjjel a vadak nem szívesen hagyják el búvóhelyeiket, de félhold s hajnali szürkület homálya leghamarabb kicsalja őket rejtekeikből.

Banks nem akart résztvenni e vadászatban s így a szanitariumban otthon maradt, Hod kapitány és én, valamint Fox és Storr, ebéd után, hat órákor, fegyvereinkkel vállunkon, a král felé indultunk, mivel Van Guitt úr, Kalagáni s néhány hindu is, részt szándékoztak venni a vadászatban. Mikor a králba érkeztünk, esti nyolc óra után, Van Guitt éppen vacsoráját végezte. Szokott figuráival fogadott, melyekkel udvarias előzékenységét cifrázni szerette. Aztán mivel éjfél után kellett csak indulnunk, rendelkezésünkre bocsátotta a král legjobb fekvőhelyeit, hogy - példáját követve - pár órai álomra bocsássuk magunkat, amire - tekintve a következő nap feladatát - valóban szükségünk is lett volna.

Mi azonban, - Hod és én, - legkisebb kedvet sem éreztük az álomra s még kevésbé arra, hogy ha elaludnánk is, éppen a legédesebb első álomból veressük fel magunkat éjfél tájban. Hagytuk tehát Van Guitt urat saját hálókamrájába vonulni; többi társainkat pedig vackaikra heveredni s míg Kalagáni mint szokása szerint mindennap - körüljárta a král belsejét és gondosan megnézte nincs-e rés valahol a palizádokon s a kemény faajtót belülről elreteszelte és aztán maga is lefeküdt, - mi addig Hoddal a magas fák közt járkáltunk, beszélgetve s élvezve a Himalája éjének üde, balzsamos lehelletét, mely a rengeteget s benne e kis rejteket is egészen eltöltötte, körüljártuk az állatok fekvőhelyeit; a bivalyokat almaikon csendesen pihenve találtuk, némelyeket alva, másokat szelíd értelmes szemeikkel, kérődzés közben ránkt tekintve. A ketrecekben a vadállatok, a macska szokása szerint összegomolyogva, fejeiket vállaik s első lábaik közé behúзва feküdtek; elkülönözve egymástól, nehogy egymást tépjék szét. Csak a hím és nőstény ugyanazon fajtából, volt egymás mellé eresztve; de tigris és leopárd, párduc és oroszlán, mind külön ketrecekben. Az oroszlán és leopárdok mélyen, nesztelenül aludtak; a tigrisek szeme, mint az eleven szén, csillogott a sötétben...

Éjfél után feljött a hold; mint ezüst sarló emelkedett a fák között. Minket álom nem környékezett, folytattuk kellemes éji sétánkat. Az erdőn teljes csend uralkodott; mintha a hold derengő fénye egyetlen állatot sem költött volna fel mély álmából s az erdő rablói, a sakálok is mind az igazak álmát aludták... Nem mulasztottuk el Hod kapitánnyal, hogy meglepetésünket e szokatlan csend fölött ki ne fejezzük. Ránk is elragadt az. A nélkül, hogy éppen elálmosodtunk volna, bizonyos mély elmerültség vett rajtunk erőt, mely ajkainkon megfogta a szót? álmodozni kezdtünk, a nélkül, hogy aludnánk; hosszú szüneteket tartottunk a társalgásban; majd egy kaktusz tövében egy szikladarabra leültünk s csak azért szóltunk még egymáshoz olykor, hogy jelt adjunk ébrenlétünkről.

Meddig tartott az álmodozó merengés ez ideje: nem tudnám megmondani. Egyszerre tompa siket moraj rázott föl ez álmodozó hangulatból... Hod és én egyszerre ugrottunk talpra... Semmi kétség: a moraj a vadak kalitkáiban kezdődő mozgolódásból eredt, melynek azonban okát nem tudtuk. Az oroszlánok, tigrisek, párducok, leopárdok, mind egyszerre morogni kezdtek, a macskafaj sajátos dorombolásával. Majd talpra ugrottak s nagy erős lépésekkel kezdték mérni kalitkáik szűk üregét, előbb méltóságosan, aztán mérges és hatalmas ugrásokkal. Némelyik a kalitkát elzáró vasrácszatnak vetette magát s dühösen rázta meg annak pálcáit, hogy az egész alkotmány recsegett bele.

- Mi történik? - kérdeztem.

- Nem tudom, - felelt Hod... - hacsak valaminek a közeledtét nem érzik.

Egyszerre irtózatoss bögös hallatszott a kralon kívülről, de közvetlen közelből.

- Tigrisek! - kiáltott Hod kapitány s a Van Guitt Mátyás szobája felé iramodott. Ám az ordítás oly rögtönös és oly hatalmas volt, hogy a král összes lakói egyszerre talpra ugrottak s maga a gazda, embereivel, rögtön megjelent a küszöbön.

- Megtámadás! - kiáltott.

- Az ám, - mondta Hod.

- Megálljon, mindjárt meglássuk. - S mint egy macska, szaladt föl a král kerítéséhez támasztott létrán.

- Tíz tigris s vagy tizenkét párduc, - kiáltott elképedve.

- Ez komoly dolog, - mondta Hod. - Mi indulunk őket üzni s ezek a bestiák maguk támadnak meg.

- Fegyverre, fegyverre! - kiáltott Van Guitt Mátyás.

Nem telt bele húsz másodperc, mindenki fel volt fegyverkezve, készen a védelemre és támadásra.

A vadak ily támadása nem ritkaság e hegyvidéken. Olykor megtámadják a falukat, telepeket, pásztorok tanyáit, - s kiköltözésre kényszerítik a lakosokat.

A králban levő vadak megérezték rokonaik közelítését; s most a kerített udvar felelt a rengeteg erdőnek. A benn levők csakúgy üvöltöttek, ordítottak, mint a künn levők.

- A palisádokra! - vezényelt Van Guitt úr; - s azonnal odasiettünk, védelmezni a kerítést a berohanásoktól. A bivalyok, ösztönszerű félelemtől megragadva, felugráltak s ugrálni, futkosni kezdtek. Hajcsárjaik nem bírták őket visszatartani. Egyszerre a král kapuja, melyet pedig Kalagáni vizsgált meg s hagyott helyben, fölpattant s egy sereg fenevad rohant be nyílásán.

- A házba! A házba! - kiáltott Van Guitt úr - s maga szaladt először, az egyetlen menedékbe. De van-e idő, mindnyájunknak, oda bejutni? Két csikari, az udvaron, már áldozatul esett a berohanó vadállatok első dühének. A többiek nem érhetvén el a házat, ott kerestek menedéket, ahol lehetett. A szállító, Storr és hat hindu menekült a házba, melynek ajtaját abban a percben csapták be magok után, mikor két párduc éppen oda érkezett. Kalagáni, Fox s a többi hindu a magas fákra menekültek. Hod és én elkéstünk. A kapitányt egy tigris a farkával majd leütötte a lábáról. Segítségére odaugrottam. E percben vettem észre az utolsó tigrisre váró s szerencsénkre nyitva álló üres ketrecet. Odavontam a kapitányt. Egy másodperc múlva belesuhanunk, lecsaptuk a vasrácsot s fedve és mentve valánk. Az üldöző fenevadak dühösen vetették magokat a rácsra, de mitsem tehettek ellenünk. Egyik a kalitka tetejére ugrott s óriási rázással igyekezett azt feldönteni. Ha a helyzet oly borzalmas nem lett volna, nevethettünk volna rajta; vadászok a ketrecben, a vadállatok kívül...

A támadók látva, hogy nekünk nem árthatnak, bizonyosabb prédára vetették magokat: bivalyainkra. Lehetetlen leírni a következő jelenet összevisszaságát minden részletében. Minden oldalról harc, zaj, iszonyat keletkezett.

A házból puskalövések hallatszottak; egyik tigris - robbanógolyótól találva, mely csak Storrré lehetett - ugrás közben bukott le, szörnyet halva. Túl felől egy párduc, egy bivaly hátára ugorva, mint bösz lovas száguldott tova, megrémült martalékával. Fox, Kalagáni s a fákra

menekült hinduk, hogy könnyebben kapaszkodhassanak, eldobták puskáikat; mi, Hod és én, csakhamar kilödőztük a magunk kevés töltését (miközben Hod a maga negyvenkilencedikét csakugyan elejtette); a házból esett még néhány lövés, de a szegény megrohant bivalyokról az sem háríthatta el a támadást.

E megrémült állatok a legvégső veszedelemnek voltak kitéve. Szerencsére a král ajtaja nyitva volt s azon sikerült néhányunknak kiszaladni s az erdőbe menekülni; de egy pár tigris és párduc velök ugrott oda s valószínű, hogy ott is martalékul estek.

Idebenn a kalitkába zárt fenevadak egyre dühösebbekké váltak, annál inkább, minél tehetetlenebb volt dühöngésük. Az egy kalitkába zárt két tigris addig-addig s oly erővel ugrált ketrecek oldalának, míg az egészet feldöntenie sikerült. S mivel az rácsos oldalára esett, a nyugtalan vadak egyszerre sötét éjbe merültek és többé mit sem láthattak a szabadban folyó ádáz harc-ból. Itt egy tigrisnek sikerült felkapaszkodni egy fára, amelyre két hindu menekült - s egyiket lerántani onnan. A szerencsétlent, amint a földre bukott, egyszerre két párduc rohanta meg s irtózáttal hallottuk, mint ropogtatták csontjait a vértócsában, melybe szétmarcangolva fulladtak bele...

Iszonyú látvány, - melytől a következő percben minket is megmentett egy tigris; oly bösz dühhel ugrott kalitkánk hátuljára, hogy előre döntötte azt s mi is sötétben elzárva voltunk. Már csak hallottuk künn a dulakodást, az üvöltözést, egy puska roppanását... majd kezdett mindez kisebbedni... elhalni - végre egészen megszűnt.

A támadók napfeljöttére visszavonultak az ostromtól; csak a pusztulást és saját holtjaikat hagyva hátra.

Most a král ajtaját nyílni hallottam. Van Guitt úr s emberei óvatosan kiléptek. Kalagáni s Fox is lejöttek a fáról; ami ketrecünket is talpra állították; - minden, ami történt, egy rémálomként eltűnt a reggel érzetére. De hogy nem álom volt, négy emberünk szétmarcangolt hullája, két elesett tigris s egy párduc és néhány bivaly bizonyította. A *mi* embereink közül egynek sem esett baja. A ketrecekbe zárt vadak közül sem menekült ki egy sem; sőt számuk még eggyel szaporodott; egy fiatal tigrissel, mely a kerek kalitkába valahogy beletévedt s ott fogva is maradt.

Így lett teljes a Van Guitt úr állatsereglete.

KILENCEDIK FEJEZET.

A kigyófészek.

Az éj további része újabb esemény nélkül telt el; a král ajtait biztosan elzártuk, bár továbbra is megfejtethetlen maradt, mikép nyílhatott ki a kapu a vadállatok előtt, holott Kalagáni maga zárta és reteszelte el az este.

Hod kapitány vállát a tigris élesen meghorzsolta s ámbár csak a bőrt hasította le róla, háta közepéig, a seb - nem veszélyes ugyan, de fölöttébb fájdalmas volt s időt kívánt, míg meggyógyult.

Reggel az erős küzdelemben elesett három hindut Van Guitt úr eltemettette; mi pedig búcsút véve tőle, visszaindultunk a tanyánkra, a gőzházhoz. A vidéken a vadállatoknak semmi nyoma nem mutatkozott; a kiszabadult bivalyok közül néhány összemarcangolva, a král környékén feküdt a többi, megmenekülve az erdőbe szabadult s ott elszéledt. Van Guitt úr ezekben szenvedte a legnagyobb veszteséget s azonnal el is küldötte Kalagánit a környékbeli falvakba, hogy új bivalyokat vásároljon össze, melyek az utolsó tigrissel is kiegészített állatseregletet tova szállíthassák. Kalagáni előbb, két hinduval, kíséretül szolgált nekünk az erdőszélig, hazafelé menő utunkban.

Fann és Black, két jó kutyánk, örömsaholással üdvözölt, mikor hazaérkeztünk. Banksnak elbeszéltük kalandunkat, melyből aránylag elég olcsó áron menekültünk, mert a vadak illetén támadásainál gyakori az eset, hogy az ostromlottak közül senkisémen menekül, hogy hírt adjon a többiek veszedelméről. A Hod kapitány sebének is Banks, ki az orvosi tudományhoz értett, veszélytelennek nyilvánította s a kapitánynak is meg volt az az elégtétele, hogy negyvennyolc tigrisét ez éji küzdelemben eggyel szaporította.

Másnap, augusztus 27-én délután kutyáink örvendező csaholása kedves vendégeket jelentett.

Munro ezredes tért vissza, Mac-Neil és Gumi kíséretében. Útjukban a hegyek közt nem érte őket semmi baj; de nem is találtak semmi nyomra, amit kerestek. Az ezredes azt a vidéket kutatta föl, ahová Nána-Sahib menekült volt, mielőtt Bombayban utoljára megjelent. De sem Nánáról, sem testvéréről: Balao-Rao-ról, sem fegyvertársaikról semmit nem hallottak az egész környéken, csupán azt, hogy nábob a saintpounrai szorosban megöletett, hívei szétszórattak, testvérenek pedig azóta teljesen nyoma veszett.

A Himalájából visszaindulásunkat e naphoz egy hétre vagyis szeptember 3-ára határoztuk. Hod kapitány sebének időt kellett engedni a teljes meggyógyulásra s elég baj volt neki, hogy nem vadászhatott az utolsó héten. Amint sebe gyógyult, erősködött is, hogy még egy kirándulást tesz, hogy tigrisei számát az ötvenre felvihesse. De Munro ezredes lebeszélte, hogy karját egészen biztosnak nem érezvén, ne tegye ki magát valamely veszélyes találkozásnak.

A hátralevő napokban Banks és Storr a gép rendbehozatalával s jó karba hozásával foglalkoztak. Elhatároztuk azt is, hogy visszautazásunk irányát megváltoztatjuk: az északnyugati tartományok nagy városait, Mirat-t, Delhi-t, Agra-t, Gwaliort stb. elkerüljük. Az 1857-iki szipoj-lázadás igen gyászos nyomokat hagyott e helyen s azokkal nem akartuk a Munro ezredes fájdalmas emlékeit felújítani. A tartományokon akartunk átmenni, hol a természet szépségei, melyekben az indiai királyság bármely mással versenyez, elég élvezetet ígértek. Acél-óriásunk a félsziget legfestőibb vidékein volt bennünket átszállítandó.

Az esős évszak megszűntével a muszonszél is lecsillapodott; szeptember első napjai gyönyörű idővel köszöntöttek be. Fox és Gumi naponként kijártak cserkészni s konyhánkat ízletes

szárnyas pecsenyékkel látták el. Egy párszor még a krált is meglátogattuk. Így telt el utolsó hetünk, nagyobb események nélkül, a Tarjániban. Megérkezett szeptember 2-ika, ittidőzésünk utolsó napja.

E nap reggelén Gumi a Van Guitt úr látogatását jelentette be. Kalagáni kísérte. Azt hittük csak búcsúzni jó. De csakhamar észrevettük kerülő és mesterségesen keresett szólamain, hogy valami fontosabb célja s különösebb mondani valója is van. Banks segítette rá, hogy előálljon vele, azt a kérdést intézvén, sikerült-e bivalyokat kapni állatai elszállítására?

Bizony nem sikerült; s most már nem tudja mittevő legyen! Honnan vegyen, amivel drága készletét Bombayig szállíthassa? Egy módot tudna, de azt mondani sem meri, mert kérése bizonyosan visszautasíthatnák.

Biztató szavainkra, hogy csak mondja, előállt aztán azzal a kérdéssel, nem lehetne-e a gőz-elefánt csodás erejét arra fölhasználni, hogy az ő kereken járó ketreceit is magával húzza a két gőzházon kívül?

Az ezredes kérdőleg tekintett Banksra.

- Miért ne? - mondta ez, - minden nehézség nélkül; elefántunk ezt a csekély több terhet jóformán meg sem érezné.

Ezzel a kérdés meg volt oldva s Van Guitt úrnak nagy kő esett le a szívéről. Alig győzte a hálálkodást s örömeiben megvallotta, hogy számított rá, hogy az ezredes nem fogja tőle megtagadni e szívességet.

- Szomszédoknak, - mondta az ezredes udvariasan, - segíteni kell egymáson, még a Himalájában is.

Rövid búcsút vettünk az udvarias szállítótól a holnapi viszontlátásig. Föltűnt, hogy Kalagáni mily figyelemmel szemlélte az ezredest, mintha arcáról akarná leolvasni hegyi kirándulásából hazahozott benyomásait.

Uti készülleteink az utolsóig meg voltak téve. A fűtőkészlet felhalmozva; a gőztartóba víz hordva. A két ház készen várta, hogy elébe fogják az acélóriást, hogy őket a králíg húzza, hogy ott a vadállatok kalitkáit is magához kapcsolja.

Másnap, szeptember 3-án reggel hét órakor az elefánt is készen volt. Fűteni kezdték. De ekkor egy váratlan eset adta elő magát, mely mindnyájunkat bámulatba ejtett.

Kaluth, mihelyt a gépben a tüzet meggyújtotta, arra gondolt, hogy a füstjáratot is kinyissa, meggyőződni róla rendben van-e minden. De amint azt kinyitotta, rémülten ugrott vissza, mert valami húsz kígyó ugrott ki belőle sajátságos sziszegéssel.

- Mi az, Kaluth? - kérdeztük bámulva.

- Kígyó-eső, - válaszolta ő, nem kevésbé megdöbbenve.

Valóban az volt. A kígyók a pihenőben levő gép kéményét választották alvóhelyül maguknak. A meggyújtott tűz első lángjai ott érték őket különös fészkekben; s ha Kaluthnak eszébe nem jut kinyitni a füstjáratot, mind ott sülték volna.

- Hogyan, - kiáltott Hod kapitány - acélelefántunk ormánya kígyófészek!

És pedig a legveszedelmesebb fajta kígyók voltak, melyek a melegtől hajtva, menekülni siettek.

De egy hatalmas óriás kígyónak, mely éppen az elefánt ormányában fészkel, nem volt oly könnyű a menekülés. Fejét annak tetején vigyázva dugta ki s igyekezett feljebb csúszni e szűk

kéményben, hogy szabadulhasson. De Hod kapitány vette a puskáját s egy jól irányzott lövéssel szétloccsantotta az agyvelejét. Az óriási kígyó, félig künn, félig benn, élettelenül csüngött alá.

Most Gumi az elefánt fejére mászva, fölkúszott annak ormányán, míg Kaluth és Storr a vasállat lapos fején maradva, hármuknak közös erőfeszítéssel sikerült a rengeteg hosszú állatot egészen kihúzni rejtekéből.

Felséges állat volt, smaragdzöldbe játszó kékes és sárgás pikkelyeivel; hossza öt méter, vastagsága, mint emberi lábszáré. Egyik példánya India ama felséges kígyófajainak, melyek az állatseregletek büszkeségei szoktak lenni. Kár, hogy csak a bőre került a Van Guitt úr birtokába!

TIZEDIK FEJEZET.

Elbúcsúznak Van Guitt úrtól.

Kaluth bezárta a füstjáratot, a tüzet újra élesztette, a gép zubogni, majd sípolni kezdett s háromnegyed óra elteltével a manométer azt mutatta, hogy a gőznyomás elegendő arra, hogy mozgásba telessük a vonatot. A két házat most a gép után fogták s az acél-óriás készen volt az indulásra.

Még egy búcsúpillantás a nagyszerű panorámára, mely magaslatunkról délfelé nyílt szemeinknek, még egy tekintet a hátunk mögött emelkedő Himalája felséges bérceire, az örök hó borította Davalagirira, mely cikcacos csúcaival északi India fölött uralgva tekint alá - s egy éles fütty jelezte indulásunkat.

A lankás oldalon nehézség nélkül ereszkedtünk alá. Az erős lánc, mely kerékkötőül szolgált, biztosan védett az igen sebes rohanástól. S vonatunk egy óra múlva a Tarjáni erdőszélben volt. Itt az elefántot kifogtuk a kocsik elöl s Banks, a gépész és a fűtő vezetése alatt maga ment a széles erdei úton át a král felé. Két óra múlva újra hallottuk nyerítését amint visszatér, könnyedén húzva maga után a vadakkal telerakott hat kalitkát.

Van Guitt Mátyás úr, hozzánk érve, megújította köszöneteit, melyeket az ezredes szintoly udvariasan fogadott. A két gőzház egyikét neki és embereinek engedték át, ahhoz erősítettük meg a kerek kalitkákat s vonatunk így nyolc kocsira szaporodott.

Banks újra jelt adott; új fütty jelezte az indulást s az acél-óriás, megrázva magát, méltóságosan lépdelt a hegyoldalon aláfelé. A teher, amit vont, legkevésbé sem látszott neheze esni.

- Nos mit mond erre Van Guitt úr? - kérdezte Hod kapitány.

- Azt mondom, - felelt a szállító s úgy hiszem, igaza volt, - hogy még bámulatosabb lenne ez az elefánt, ha élő volna.

Nem azon az úton mentünk vissza, amelyiken feljöttünk a Himalájára. Délnyugat felé vettük az út irányát, Filibitnek, mely kis városka, százötven kilométernyire indulásunk helyétől.

Mérsékelt sebességgel, de minden baj és fennakadás nélkül haladtunk.

Van Guitt úr naponkint asztalunk vendége volt s igen nagy becsületet szerzett a monsieur Parazard konyhájának. A konyha ellátása, a személyzet szaporodtával, több gondot adott s Hod kapitány, kinek sebe tökéletesen begyógyult, ismét javában használta vadászfegyverét. Ami a Van Guitt úr vadállatainak élelmezését illeti, ez a csikarik gondja volt, kik a Kalagáni vezérlete alatt rendszeres vadászatot űztek e végből útközben. Ez a Kalagáni vadásznak is kitűnő volt, Hod kapitánnyal versenyzett e téren.

Szeptember 10-én vonatunk elhagyta Filibitet, de nem kerülhette el, hogy az ottani hindu lakosság nagy csapatokban ki ne jöjjön látogatásunkra s vonatunk megbámulására. Van Guitt úr szerette volna e megtisztelő kíváncsiságot saját állatsereglete rovására írni; de a jó hinduk nem titkolták, hogy acél-elefántunkat jobban bámulják minden élő állatnál. A vadakat rejtő kalitkák rácsai közé alig vetettek egy-egy futó pillantást.

Vonatunk aztán tovább folytatta útját Északi-India lankás hegyoldalain s laposain; néhány mérföldnyire nyugatra hagyta el Bareilli-t, Rohilkánd fővárosát; majd vadakkal és főleg madarakkal népes erdők között haladtunk tova, majd tüskés akácokkal szegélyezett síkokon, majd hegyszakadásokban, hol főleg a vadkanok bővelkedtek, melyekből vadászaink nem egyet el is ejtettek, bár e valóban félelmes vadakkal sem könnyű, sem veszélytelen a találko-

zás. De Hod és Kalagáni, épp annyi hidegvérrel, mint ügyességgel rendelkeztek, e két tulajdonsággal, melyek őket oly páratlan vadászokká tették.

Filibit és Etawáhi állomás között vonatunknak a felső Gangeszen s legnagyobb mellékfolyóján a Kali-Nadi-n kellett átmennie. Szokva lévén vizek átúszásához, könnyen neki hajtottunk; de a Van Guitt úr szállítmányával ezt nem lehetett tenni; a vadállatok bőre könnyen elázott volna. A kalitkákat tehát kompokra kellett gurítani s néhány órai késedelmet okozott, míg ily módon a két folyón át lehetett őket szállítani.

Egyébiránt szeptember 17-ére minden baleset nélkül elértünk Allahabadba, hol a Delhibe vivő vasutat találtuk, melyen Van Guitt úr egyenesen mehetett tovább célja felé.

Utaink tehát itt elváltak. *Mi*, Scindra tartomány tágas térségein akartunk átmenni, hogy a Vindiász-hegyekhez s a bombay-i kormányzóság területére érjünk. *Azok* vasúton szándékoztak menni Allahabadból Bombayba s így India tengerparti határáig.

Megállapodtunk tehát s éjjeli szállást ütöttünk. Másnap kora reggelre tűztük ki a búcsúvételt.

Van Guitt úrnak azonban nemcsak tőlünk kellett itt megválnia, hanem többi személyzete azon részétől is, melyre ezentúl nem volt már szüksége. Csak két hindut akart magánál tartani, mivel útja csak két-három napig tartott a tengerig, ahol hajó várta, mely Európába szállítsa. Ennélfogva a többi csikari s maga Kalagáni is felszabadult a szolgálattól.

Mi ellenben igen ragaszkodtunk e hinduhoz, ki az ezredes életét mentette meg egy ízben s nekünk azonkívül is oly jó szolgálatokat tett. Azért midőn Van Guitt úr elbocsátotta embereit s Kalagáni habozni látszott, mittevő legyen, Banks mindnyájunk nevében azzal a kérdéssel fordult hozzám, nem volna-e kedve hozzánk szegődni s velünk jönni Indián átvezető utunkra. Kalagáni kevés gondolkodás után elfogadta a mérnök ajánlatát s Munro ezredes is látszólag örült a hindu ez elhatározásának.

Másnap reggel fölszedtük sátorfánkat; a gőzelefánt erősen szuszogott már; indulóban voltunk.

A búcsú Van Guitt úrtól, a mi részünkről nagyon egyszerű volt. Nem úgy az ő részéről. Színészi állásba tette magát. Egyik kezében keztyűt tartva (útra kész voltának jelvényeül), a másikat szónoki mozdulattal magasra emelve, hosszú beszédet tartott hozzánk, akik vonatunk lépcsőin állva, alig győztünk köszönni neki.

Munro ezredes néhány udvarias szóval viszonzta a szállító búcsúbeszédét - s azzal szobánkba menve, Banks megadta a jelt az indulásra - s a hamburgi és londoni házak szállítója, néhány perc múlva eltűnt szemeink elől.

TIZENEGYEDIK FEJEZET. A Kalagáni helyismerete.

E napon, szeptember 18-án, földrajzi helyzetünk pont a következő volt.

Kalkuttától 1300 kilométernyire voltunk, himalájai sanitariumunktól 380, Bombaytól 1600 kilométernyire.

Ami utat tettünk, a távolságot illetőleg, még nem volt fele egész megteendő utunknak; de az útban eltöltött időt vevén tekintetbe, jóval kevesebb volt hátra, mint amennyi eltelt. Kalkuttát március 6-án hagytuk el s így már hetedfél hónapja; de ebből hat hetet a himalájai állomáson időztünk; s miután el voltunk határozva, hogy további utunkban a nagy városokat kerülni fogjuk, mi által útitervünk nagyon egyszerűsítve volt, bizton számíthattunk arra, hogy további két hónap alatt Hindosztán nyugati tengerpartját elérjük és pedig minden nagyobb akadály nélkül, mivel Scindia tartomány fölséges vidékein a legjárhatóbb országutak kínálkoztak acél-óriásunk lépteinek.

A Kalagáni jelenléte is nevezetes segítségünkre volt további utunkban. Tökéletesen ismervén India e részét is, legjobb kalauzul szolgálhatott utunkban. Banksnak alkalmá volt erről éppen ez nap meggyőződni. Ebéd után, míg Munro ezredes és Hod kapitány pihenésre dőltek, Banks azt kérdezte Kalagánitól, mily minőségben utazott e tartományokban?

- A számos banzsari-karavánok egyikéhez tartoztam, - felelt a hindu, - melyek részint a kormány, részint magánosok számára gabonát szállítanak. Ily minőségben legalább hússzor mentem át e részén a félszigetnek. Ily karavánok, - folytatta további kérdésre, - most is járnak még s éppen az év e részében; valószínűleg fogunk is találkozni velök.

- Nem volnál-e szíves, rövid vázlatát adni, helyismeretednél fogva, az általunk követendő útnak, tekintetbe véve föltételünket, mely szerint a tartomány nagyobb városait kerülni akarjuk.

Kalagáni erre késznek nyilatkozott s míg Banks a térképet vette elő, hogy a hindu által kijelölendő utat azon követhesse és ellenőrizhesse, a hindu így kezdé:

- A dolog igen egyszerű. Csaknem egyenes vonal vezet minket a delhi-i vasúttól a bombay-i vasúthoz, melyek Allahabad közelében találkoztak. Az etavahi állomástól, melyet az imént hagytunk el, a bundelkundi határig egyetlen nagyobb folyón kell átmennünk, a Jumán s innen a Vindiász-hegyekig ismét egyen, a Betván. A mi vonatunk pedig a folyókon könnyen megy át, még ha az esős évszaktól föl vannak is dagadva. A Vindiász-hegységhez érkezve, kissé délkeletnek hajlunk, hogy járható dombháti utat találjunk. Ismerek oly utat, mely kevésbé meredek s nehézség nélkül lesz megmászható. A Bopálon keresztül is mehetnénk, de ott a városok sűrűen vannak s az ottani szipojok különösen nagy részt vettek a «függetlenségi háborúban».

Így nevezte Kalagáni a szipoj-lázadást. De ne feledjük, hogy hindu beszél és nem angol.

- Azért, - folytatta, - a bopáli városokat nyugatra hagyjuk s az szirguri halom-sor igen járható utat fog adni; ezen én már sokszor mentem végig, föl és le s ez úton a puturiai-tót kikerülve, a bombayi vasúthoz érünk, Dzsupulpore közelében. Innen az országút délnyugati irányban vezet, egész Bombayig.

Banks ez útitervet teljesen elfogadhatónak találta s megköszönte Kalagáninak a nyújtott felvilágosításokat. Kalagáni meghajtotta magát, mintha vissza akarna vonulni; de ismét mást gondolt s megállott, mintha kérdést akarna intézni Bankshoz, aki ezt észrevéve bátorította, hogy szóljon.

- Szabad-e kérdezni, - mondta a hindu, - miért kívánják önök elkerülni útjokban a tartomány városait?

Banks rá nézett, de megnyugtatta tekintetem által, elmondta a hindunak, hogy a Munro ezredes fájdalmas emlékeit akarjuk kímélni. Kalagáni figyelemmel hallgatta végig a nyert felvilágosítást s aztán így szólott:

- Munro ezredesnek nincs mit tartania többé Nána-Sahibtól, legalább itt e tartományokban.

- Sem itt, sem máshol, - mondta Banks. - De miért mondd ezt?

- Mert ha a nábob megjelent is néhány hó előtt, mint mondják, a bombayi tartományban, valószínű, hogy ismét visszavonult s átlépte a kínai határt.

E feleletből úgylátszott, hogy Kalagáni nem tudta, hogy Nána-Sahib a szotpurrai-hegységekben elesett. Elmondtuk ezt neki. De, bár figyelmesen hallgatott végig, látszott, hogy nem hiszi az egész történetet. Kérdésünkre azt felelte ugyan, hogy semmi oka kételkedni, de azért nem hitte.

- Ezek a hinduk, - mondta Banks, miután Kalagáni eltávozott, - sohasem fogják elhinni, hogy Nána-Sahib meghalt; éppen mint voltak a franciák, kik a nagy Napoleon halálát, annak bekövetkezése után húsz évvel is mesének tartották. Ilyen szívósak a népek legendái!

A felső Gangeszen átkelésünk óta, ami két héttel ezelőtt történt, a gőzház termékeny, szép vidéken haladt át mindedig. E tartományt, mely a Gangesz és a Jumna összefolyása által alkotott szögben fekszik, Doábnak hívják; vízképződésű televényes talaj, melyet a hinduk a keresztény időszámítás előtt már húsz századdal kezdtek el művelni, habár kezdetleges módon is, de melyet az angolok nagyszerű csatornázás által tettek sokkal termékenyebbé. Utazásunk itt semmi akadályba nem ütközött s gyorsan haladtunk.

Szeptember 19-én vonatunk a Jumna balpartján állapodott meg. E folyó határolja el, a félsziget középrészében a tulajdonképpeni Hindosztántól, a rádzsák földjét vagy Rajistánt.

A folyó az esőzésektől nagyon meg volt dagadva s erős áramlata volt. Keresni kellett az alkalmas be- és kiszállóhelyet; de a Kalagáni helyismerete azt csakhamar megtalálta; s félóra mulva acél-elefántunk a folyó jobbpartján mászott ki.

A Jumrán túl Rajistánnak számos városa állt utunkban, melyeket azonban a mérnök előre látása mind el akart velünk kerülni. Itt volt Gvalior, India ez erős Gibraltárja, ahol a dzsánszi-i ráni, Nána-Sahib e hű szövetségese, az utolsó percig fenntartotta volt magát s melynek falai alatt Munro ezredes is az ostromlók között állott s éppen ő ölte meg a makacs ránt, ami által a félelmes Nána személyes bosszúját vonta magára. Azután következett, nyugatra maradva el utunkban, Antri, tágas síkságon; azután Dutria, ez alig ötszáz éves város kacér házaival s központi erődjével; végre Janszi, mely mellett alig negyven kilométernyire mentünk el, szeptember 22-én. Ez a Bundelkund legfontosabb katonai pontja s a fölkelés szelleme itt mindig élénken tüzelt. Jó volt e helyeket Munro ezredesnek elkerülni!

Másnap, szeptember 23-án egy találkozás, mely utunkban kissé fel is tartóztatott, igazolta a Kalagánitól nyert értesüléseink helyességét.

Reggeli 10 óra volt. Elefántunk a pompás úton, óránként tíz kilométernyi sebességgel, könnyedén haladt. Az idő szép, derült volt. Az út azonban oly poros, hogy egy általános megöntözés nagyon is ráfért volna.

Amint így haladtunk, egyszerre két vagy három kilométernyire előttünk oly óriási porfelleg emelkedett, minél sűrűbbet a számum szele sem kavart a lybiai síkságon.

Kalagáni csakhamar megfejtette e szokatlan tünetény okát. Ama karavánok egyike közeledett, melyeket ő a minap említett volt; s pedig valószínűleg éppen banzsarik karavánja.

A hindu nem csalódott. Félóra múlva hatalmas acél-elefántunk kénytelen volt megállni a teherhordó állatok sűrű és áttörhetetlen fala előtt. De az ezáltal okozott késedelemért dűsan kárpótolt a látvány érdekessége. Legalább is négy vagy ötezer ökörből álló csorda lepte el az utat, több kilométer hosszúságban.

- Ezek a banzsarik, - mondta Banks, - India valódi cigányai, kik mindig kóborolnak, állandóan sehohsem telepednek meg, a nyarat sátrakban, a telet földbe vájt és földhányt kunyhókban töltik. Miután úgy is kénytelenek vagyunk várni, míg a karaván mellettünk elvonul, vegyük jól szemügyre legalább.

Vonatunk az út egyik szélén állott meg, úgyhogy a karavánnak útjában ne álljon. Jól megfigyelhettük tehát átvonulását. Az ezrekre menő szarvasmarhák mellett egész néptörzs, férfiak, nők és gyermekek haladtak el mellettünk; erőteljes, festői alakok, szabad élet által edzett izmokkal, finom arcvonásokkal, hosszú lepedő alakú redős tunikáikba burkolva, fejkön turbánokkal, nyakláncokkal és fülönfüggőkkel ékítve s mindenféle szeszélyes csengőbongó cifraságokkal tarkítva, derekukon, hajokban, tagjaikon.

A menet élén egy óriási termetű bika haladt, pompás tarka szövetekkel takarva, nyakában haranggal, füleiben csengőkkel. Kíváncsiak voltunk e pompás állat szerepéről s jelentőségéről felvilágosítást nyerni. Kalagánit kerestük, hogy kérdést intézhessünk hozzá e részben; de a hindu sehoh sem volt található.

- Kétségkívül a karaván egyik vagy másik tagjával ment megújítani ismeretségét, - mondta Munro ezredes, de majd visszatér, mielőtt elindulnánk.

Ez a legtermészetesebb magyarázat volt s ebben meg is kellett nyugodnunk, bár részemről nem tagadhattam, hogy a hindu eltűnése gyanúsnak tetszett előttem.

- Azt hiszem, - mondta Banks, - hogy e felséges bika a karaván istenségét képviseli. Ahová megy, vele mennek; őt követik mindenütt; ha megáll, sátozt ütnék. Lehet ugyan, hogy a naik titkos intéseinek enged, aki hajcsár meg pap egy személyben. S ebben van összefoglalva e nomádok összes vallásos nézete.

A karaván átvonulásának megkezdése után csak két órával kezdtük belátni a végét. Én folyvást Kalagánit kémleltem, az utócsapatban; midőn végre megpillantottam egy hindu kíséretében, aki úgylátszott, nem a banzsarik törzséből való. Valószínűleg azon hinduk egyike volt, kik mint előbb Kalagáni is több ízben, e karavánok szolgálatában állanak s azoknak kalauzokul szolgálnak.

Nyugodtan és halkán beszélgetve jött a két hindu. Ki tudná, miről beszéltek egymással?

Az idegen egy percre megállapodott a gőzház előtt s élénken és figyelmesen szemügyre vette a mesterséges elefántot - mely, meg kell vallani, a banzsarikban éppen nem látszott különös érdeklődést gerjeszteni. Amint megállott, úgy tetszett nekem, mintha Munro ezredest különösen szemügyre venné; de egy szót sem szólt.

Azután néma jellel búcsút intve Kalagáninak, ismét a csoporthoz csatlakozott s azzal együtt nemsokára eltűnt a porfellekben.

Kalagáni, hozzánk visszatérve, minden felszólítás nélkül, a következő szavakat intézte Munro ezredeshez:

- Egy régi pajtásom, aki pár hó óta e karaván szolgálatában áll.

Ez volt minden magyarázat amit adott. S ezzel ismét elfoglalta helyét vonatunkon, mely - az út felszabadulván - csakhamar ismét előbbi sebességével robogott tova, az ökrök ezreinek körmeitől felbarázdált országúton.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Átmenet a Betván.

Másnap, szeptember 24-én este, vonatunk öt vagy hat kilométernyire Urcsától keletre állapodott meg, a Betva balpartján, mely a Jumna egyik legnagyobb mellékfolyója.

Urcsán nincs mit látni, sem róla mit mondani. Ez a Bundelkund régi fővárosa, egykor, a XVIII. század első felében virágzó város volt, de egyfelől a mongolok, másfelől a maharatták oly csapásokat mértek rá, melyeket többé ki nem heverhetett. S ma Közép-India egykori fővárosa silány kis város, néhány száz paraszt lakossal.

A Betva, melynek partján, vagyis néhány száz lépésnyire a víztől, ütöttünk tanyát, az esőzésektől felduzzadva, áradásban volt, ami nehezítette átkelésünket. Ezért azt másnapra, világosra kellett halasztanunk, mert már sötétebb volt, mintsem kísérletet tehattunk volna.

Mára nem lévén hát semmi teendő, vacsora után mindenikünk szobájába vonult s lefeküdtünk.

Éjjelenként ört állítani nem volt szokásunk. Minek is? Házunkat s elefántunkat senki el nem lophatta. Megtámadástól sem volt okunk tartani, úgy voltunk mint egy erődben. Két jó kutyánk, Fann és Black különben is éberek voltak s minden gyanús közelítésre neszelték.

Ez történt ez éjjel is éppen. Éjfél után két óra tájt erős ugatásra ébredtünk. Azonnal fölkeltem s társaimat már talpon találtam.

- Mi baj? - kérdezte Munro ezredes.

- Az ebek ugatnak, - mondta Banks, s kétségkívül nem ok nélkül.

Hod mindjárt vadat gyanított, valami párducot vagy tigrist s kész volt puskájával szállni ki ellene.

De Kalagáni, aki e részben tekintély volt, nem tartotta azt valószínűnek. Mi hát a zaj oka? - azt meg nem tudta mondani, de, hogy nem tigris, sem párduc vagy sakál van a játékban, arról meg volt győződve. Valami zavaros tömeget vélt látni a fák között a sötétben.

Hod ki akart menni, hogy megtudja mi az. De Banks türelemre s óvatosságra intette. A Bundelkundban mindig jó vigyázni.

A két eb folyvást ugatott, de nem azzal a heves fölindulással, mint a vadállatokra szokott. Végre Banks is szükségesnek tartá meggyőződni mi az s Hoddal, velem és Kalagánival ki-szállani a kémszemlére. A kapitány Foxnak is intett, hogy kövessen. A két eb, Fann és Black elől mentek, mutatva az utat, az erdőben. Alig értünk annak a szélére, sajátságos lépések zaja hallatszott. Nem lehetett kétség, hogy nagyszámú csapat közeleg felénk az erdei ösvényen.

- Ki az? - kiáltott rájuk Hod a katona-őrjárat jelszót.

Semmi felelet.

- Vagy nem akarnak felelni vagy nem értenek angolul, - jegyezte meg Banks.

- Majd megértik a hindu szót, - mondtam én; - szólj rájuk Kalagáni s ha erre se felelnek, lövünk rájuk.

Kalagáni hindu nyelven ismétlé a «ki vagy?»-ot De erre sem jött semmi felelet.

Hod kapitány türelmetlenségében rálőtt egy árnyra, melyet embernek vélt. E lövésre nagy rendetlen zaj következett a sötétben, mintha nagyszámú megrémült embercsoport szaladna szét, ki jobbra, ki balra. Fann és Black is, mintha nem volna már kit üldözni, szépen visszatértek.

Csakugyan semmi támadás nem következett; s így nem volt mit tennünk, mint szépen visszatérni ismét éjjeli tanyánkra. Csakhogy elővigyázatból ezúttal őrséget állítottunk ki az éj további részére. Mac-Neil, Fox és Gumi vállalták el a vigyázó szerepet. Az éj valóban minden további háborítás nélkül telt el; lehet, hogy a támadók észrevevén, hogy résen vagyunk, lemondtak minden további támadásról.

Másnap, szeptember 25-én, mialatt a folyamon átkeléshez készültünk, Munro ezredes, Hod kapitány, Mac-Neil, Kalagáni és én még egyszer át akartuk vizsgálni az erdőszélét.

Semmi nyomát sem találtuk a csapatnak, mely az éjjel nyugtalanított volt. Semmi ok nem volt tehát tovább is foglalkoznunk vele.

Amint visszatértünk, Banks már minden előkészületet megtett az indulásra. A folyam, hatalmas áradásban levén, nagy erővel folyt s így elefántunkat szembe kellett fordítanunk a víz sodrának, hogy nagyon le ne csapja. A mérnök mindenek előtt alkalmas helyet keresett az átkelésre, ahol a túlsó parton ki lehessen szállani. A rézsutos irány, melyet vennünk kellett, egy tengeri mérföldnyire hosszabbította meg vízi utunkat, ami kétségkívül a leghosszabb út volt, melyen folyóvizen valaha átkelés történt. A kereskedő karavánok is elefántokon ússzák át e folyót s poggyászaikat e hatalmas vastagbőrűek hátára rakják, melyek csak sok nógatas után szánják rá magokat, hogy a folyóba bemenjenek, de ha egyszer benne vannak, derekasan átússzák azt.

Mindnyájan helyet foglaltunk a vonatban; Kaluth a fűtőhelyen, Storr a gépnél, a kis toronyban s mellette Banks, a kormányos szerepét viselve.

A kiöntésen mintegy ötven lábnyit gázlóban kelle haladni, mielőtt a folyam tulajdonképi medrét elérnők. Az acél-óriás vigyázva haladott előre; lábai gázolták a vizet, de nem úszott.

Egyszerre az éjjeli zajt hallottuk megújulni.

Mintegy száz egyén, élénk taglejtésekkel s arcfintorgatásokkal, nyomult elő az erdő sűrűjéből.

- Ezer ördög! majmok ezek! - kiáltott föl Hod kapitány, önkénytelenül hahotába törve ki.

S valóban, egy tömött csapat majom közeledett a gőzház felé.

- Mit akarhatnak? - kérdezte Mac-Neil.

- Kétségkívül, megtámadni bennünket, - felelte Hod kapitány, készen azonnal a védelemre.

- Nem, nincs mitől tartanunk, - mondta Kalagáni, ki a majmok magatartását műértőleg vette szemügyre.

- De hát mit akarnak? - kérdezte Mac-Neil ismét.

- Átmenni a folyón, a mi segítségünkkel, semmi egyebet - felelt a hindu nyugodtan.

Kalagáninak igaza volt. Nem azok a szemtelen, falánk, tolakodó és mérges hosszúkezű majmok voltak, hanem ama csendesebb, nemesebb fajú, finomabb alkatú, fekete bőrű, fehér pofaszakállú (ami őket öreg ügyvédekhez tette hasonlóká) s trombita módon görbülő farkú négykezűek, a félsziget legnagyobb majmai, melyek a vad emberre emlékeztettek s egészen emberi módon viselték magukat. Indiában e majmokat languroknak nevezik s némileg szent állatoknak tartják. A monda szerint a Ráma harcosaitól származnak, kik Ceylon-szigetét az

őskorban meghódították. Amberben egy nagy palotát tartanak elfoglalva, ahol szíves vendéglátói az utazóknak. Tilos őket megölni vagy pusztítani s aki közülök egyet megöl, a nép maga bünteti meg. Szelíd, házias természetű majmok; de ha megtámadtatnak, annál ingerlékenyebbek s megsebesítve a hiénánál és párducnál dühösebbek.

Nekünk azonban nem volt célunk megtámadni vagy ingerelni őket, s Hod kapitány is békésen félretette a puskáját.

Kalagáni ismerte a majmok e faját s azért mondhatta, hogy nem kell támadástól tartanunk részükről. Igaza volt-e abban is, hogy velünk akarnak átkelni a folyón? mindjárt meglátjuk.

Acél-óriásunk áthaladva a kiöntés gázlóján, a folyam medrébe, mély vízbe ért. Vonatunk nem-sokára úszni kezdett. A folyam egy fordulata örvényt csinált e helyütt s elefántunk egy darabig majdnem egy helyben állott. Ezalatt a majomcsoport egészen közelünkbe ért s a csekély gázlóban kezdett evickélni. Sem egyik, sem másik részről nem történt semmi ellenséges mozzanat. Felbátorodva, hímje, nősténye, kölyke, mind egymásután ugrált fel a vonatra, mely mintegy reájok várni látszott az álló vízben.

Néhány perc múlva tizen voltak az elefánton, harmincan mindkét ház tetején, ugyanannyi a verandák rácsozatán összesen mintegy százan, - megannyi víg, barátságos, ártalmatlan fickó - csakhogy éppen nem beszélgettek velünk, oly jól látszottak magokat érezni vonatunkon, mintha csak éppen számunkra lett volna rendeltetve!

Elefántunk e közben a víz sodrába, ért s homlokot fordított az árnak.

Banks egy percre aggódott, hogy az új teherszármű nem lesz-e igen nehéz a vonatnak? Egyáltalában nem. A majmok igen ügyesen s eszélesen osztották meg magokat a gőzház különböző részein, hogy egyik ponton se legyen túlságos teher, hanem mintegy egyensúlyt tartsanak magoknak. Volt belőlük a tornyon, a gépen, az elefánt fején és nyakán, hátán és csipőin, a házak gömbölyű födelén, némelyik guggolva, másik fennállva, lecsüngő farokkal, kényelmesen elhelyezkedve vagy karjain függve; úgyhogy a vonat alig érezte meg terhe növekedését.

Hod kapitány s Fox alig tudtak hova lenni bámulatukban, de valójában mindnyájan gyönyörködtek bennük. Gőz-elefántunk pedig, bátran és erélyesen úszott, verve négy lábával a vizet, mint az élő állat s haladt a maga rézsútos csapásán, a Banks által kitűzött irányban.

Félóra alatt a tulsó partra értünk. De alig voltunk szárazon, a négykezű bohócok egész csoportja rögtön leugrált s ránk se hederítve, szerteszét szaladt.

- Legalább megköszönhatték volna a fuvart, - jegyezte meg Fox.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Az elefántok.

A Betván szerencsésen átkeltünk. Száz kilométer választott már el az etavahi állomástól.

Négy nap minden esemény nélkül telt el. Még csak vadászélményeink sem voltak. A vadak, különösen a ragadozók, e vidéken sokkal gyérebbek voltak, mint a Himalája vidékén.

Kalagáni bámulatos helyismerettel vezetett s szeptember 29-én már a Vindiász-hegység északi oldalait kezdtük megmászni. Eddigél semmi támadásnak nem voltunk kitéve, holott e vidék híres arról, hogy sok és rosszfajta csavargó járja, kik a békés utazóknak igen sokszor fölöttébb veszélyessé teszik az utakat, melyek a nélkül is, járhatóság tekintetében is, nem csekély nehézségeket gördítenek a gyors és biztos haladás elé. Az út többnyire köves és sziklás, néhol annyira meredek, hogy megmászása kerekessel járművel majdnem lehetetlen. Kalagáni azonban, teljes helyismeretével mindenütt kikerülte az ilyen helyeket; ha egy ponton két- vagy többfelé ágazott az út, sohasem habozott, melyiket kell választania s választása mindig a leghelyesebbnek bizonyult. Haladásunk mindamellett sem lehetett oly gyors s egyenletes, mint azelőtt. Banks nem erőltetett ki 15-20 kilométernél nagyobb haladást azon tíz óra alatt, melyre napi utazásunk szorítkozott. Az éji utazást, mind az út, mind a támadások lehetősége miatt, teljesen mellőznünk kellett.

Védelmi eszközökkel ugyan el voltunk látva. A gőzház két osztálya s az elefánt hátán levő tornyocska valódi erődöt képezett. Magunk pedig jól föl voltunk fegyverkezve.

Az említett nap első felében a szinguri magaslat meghágása állt előttünk, mely az eddigieknél is nehezebb volt; de Kalagáni e helyet is tökéletesen ismerve, némi megkerüléssel sikerült e nehézségeket is legyőznünk. Szerencsénkre az esőzés teljesen megszűnt. Az ég itt-ott gyöngye ködökkel volt ugyan még borítva, melyek elnyelték s csak félig szűrték át a nap sugarait; de viharral egyáltalán nem fenyegettek. A forróság általában nem volt ugyan tűrhetetlen, de a déli órákban mégis elég alkalmatlanná növekedett.

Asztali vadban nem szenvedtünk ugyan hiányt, de Hod és Fox nagy bánatára, nagyobb vadat, különösen ragadozókat nem láttunk. Annál nagyobb alkalmunk nyílt azonban az elefántokkal közelebbről megismerkedni.

Szeptember 30-án délben két rendkívül nagy fekete elefánttal találkoztunk, melyek az acél-elefánt közeledtére, szorosan egymás mellé húzódva, félre állottak, hogy minket áteresszenek, mivel az előttük csodásnak tetsző elefánt-atyafitól láthatólag megrémültek.

Cél és ok nélkül lelőni e két felséges állatot leshelyünkben nem lett volna sem szép, sem helyes; s Hod kapitány, becsületére legyen mondva, maga sem gondolt rá. Velünk együtt bámulta India e két óriását, melyek a Vindiász sziklás hegyhasadékaiban, a bércei folyamok mentén ögyelegnek s békésen legelésznek.

India, mint tudva van, az elefántok tulajdonképpen hazája. Az indiai elefánt mind egy fajhoz tartozik, mely némileg mögötte áll az afrikainak, de sokkal szaporább és használhatóbb is.

Fogását különböző módon eszközlik az elefántvadászok. Az úgynevezett «kidda» által csoportosan fogják őket; két-háromezer hajtó összetereli az elefántokat s egy, erősen oszlopokkal körükerített zárt térbe, melyet kiddának neveznek, mint akolba hajtja be, ahol aztán a vad elefántokat, erre különösen betanított szelídek által egyenkint elválasztják egymástól s lábaikat megkötözve, a szelídekkel rabul elhurcoltatják. Egyenkint azonban részint vermekbe, részint hajtás után hurokkal szokták fogni. Ez utóbbi a legszokottabb s legérdekesebb módja

az elefánt-fogásnak. Szelíd elefánt nyakán guggol, szőnyegekkel leborítva a *mahu*, aki az elefántot kormányozza; az állat hátulsó combján az ösztökélő, ki vasvillával szurkálva ingerli szaladásra; hátán a harmadik, kezében a lasszó-nak nevezett erős kötélhurokkal, amelyet a sokszor óráig kergetett s végre utólért elefánt nyakába dob.

E különböző módokon évenként roppant sok elefántot fognak Indiában; de oly szaporák, hogy fogyatkozásuk észre nem vehető. A vadászat pedig nagyon kifizeti magát; egy nőstény elefánt 6-7 ezer frankon kél el, hímért 15-16 ezer frankot, sőt ha rendkívül szép példány, ötvenezret is megadnak érte. Megéri-e egy teherhordó állat e roppant összegeket? Bizonyára meg. Óriási erejével s tanulékonyságával és könnyen szelídíthető voltával, megbecsülhetetlen mind a gazdasági munkáknál, mind különösen a teherszállításnál, jelesen katonaság és fegyver s egyéb hadi készletek szállításánál.

A két elefánt, mint mondtam, az útszélre állt, hogy vonatunkat tova eressze; de amint elhaladtunk, azonnal nyomunkba indultak. Ha el akartak volna előlünk szaladni vagy minket megelőzni, könnyen teheték volna, mert mi alig egy-két kilométernyi sebességgel haladtunk óránként, holott az elefánt, ha futásnak bocsúl, 20-25 kilométert is halad egy óra alatt. De úgy látszik, nem volt szándékuk minket elkerülni, sem elhagyni. Kimért s a miénkhez alkalmazott lépésekkel haladtak nyomunkban, bizonyos távolságban. Csakhamar több elefántot láttunk, az erdő különböző irányából e kettőhöz csatlakozni és pedig nem véletlenül, mert ezek bizonyos sajátos kiáltással, az elefántok nyerítésével hívták magukhoz társaikat.

Délután egy órakor már mintegy harminc elefántból álló csapat ügetett a gőzház nyomában. Ebben egyébiránt valami feltűnő nem volt. E vastagbőrűek gyakran járnak 30-40-es csapatokban, egy családhoz tartozó elefántrokonok, sőt nem ritkán százanként is.

Mi, az ezredes, Hod, Banks, Mac-Neil és Kalagáni, a verandára kiállva néztük a csapat folytonos szaporodását, melyet az említett nyerítésen kívül ez állatok kiváló finomságú szaglása is magyarázott, mellyel, több mérföldnyiről is, mindenesetre sokkal távolabbról, mint amennyire hangjok elhallatszik, megérik egymást.

Valódi elefánt-vándorlás volt, mely már aggasztani kezdett. Az ezredes sürgette is Banks-t, hogy hajtsunk gyorsabban.

- Megtesszük, amit lehet, - felelé ez; - de hiába erőlködünk; a mi elefántunk, a nehéz úton, nem mehetne oly gyorsan, hogy az élő állatok, ha léptüket gyorsítják, utól ne érnék.

- Miért is szaladnánk előlük, - mondta Hod kapitány; - jámborok s nem vétenek nekünk; az elefánt valódi birka, csakhogy ormánya van.

- Mégis, - jegyeztem meg, - ha százanként egyszerre ránk rohannának, nem tehetnének-e kárt gépünkben?

- Eh! tisztelegni fognak, mint a Guru-Szing herceg elefántjai.

- Azok betanított elefántok voltak, - jegyezte meg nem alaptalanul, Mac-Neil őrmester.

Hod kapitány most lelkesülten kezdett beszélni e nagyfülű, gyér bundájú s vastagbőrű állatok magas értelmiségéről, míg Banks, különösen Sanderson tapasztalatai alapján, ez úgynevezett értelmiséget erősen kétségbe vonta, állítván, hogy az alig több gyáva és tehetetlen engedelmességnél, mellyel bajtársaik intéseit s szurkálásait követik, míg az ösztönére bízott, szelídíthetetlen elefántnál az értelmiségnek vajmi kevés nyoma mutatkozik. Tény, hogy a hinduk sohasem választották az értelmesség jelképéül, hanem igen is a rókát, a hollót, a majmot, - ami ellen aztán Hod tiltakozott oly hévvel, mintha fogadott ügyvéde lett volna az elefántok tisztességes fajának.

Míg ezek egyre hevesebben vitatkoztak, azon vettük észre, hogy az utánunk tóduló elefántok száma folyvást s már igazán aggasztó mérvben szaporodik. Ötven vagy hatvan elefánt nyomult, egyre tömöttebb csoportban vonatunk után, mely egyenletes, kimért lépésekkel haladt a nehéz szikla úton előre.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Százan egy ellen.

A tömött csapat elején a legnagyobbak egyike járt, holott magassága, vállánál függőlegesen mérve, szintén nem volt több három méternél; mert az ázsiai elefántok mint már említettem, kisebbek az afrikaiaknál, melyek közt nem ritka a négy méter magasságú. Agyarai, szintén rövidebbek az afrikai elefánt agyarainál, nem voltak hosszabbak másfél méternél, külső görbületükben. Megjegyzendő, hogy Ceylonban gyakori az agyaratlan elefánt, úgynevezett *mukna*, de Hindosztánban ez a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

A vezér-elefánt után több nőstény következett, melyek a csoport tulajdonképpen vezetői voltak. Ha a gőzház acél-elefántja nem rettent, csakis ők képezték volna az előcsapatot; mert a hím elefánt általában nem ért a vezetéshez, mely rendesen a nőstények dolga, mivel ezekben van a fiaikról való gondoskodás s a veszélyek előérzetének ösztöne.

Mi bírhatta rá e nagy csapat elefántot a gyülekezésre s együttes haladásra, - talán lenyírt legelőik helyett újak keresése vagy valamely alkalmatlan legyek üldözésétől való szabadulás vágya? vagy különös fogatunk kísérésének a szándéka? nem tudhattuk. Tény, hogy sűrű erdő-kön kívül az elefántok rendesen csoportosan járnak - s a vidék, melyen haladtunk, éppen ilyen volt.

Hod kapitány egyáltalán nem tartotta félelmesnek az elefántcsoport kíséretét; hiszen, - mondta, - nem tigrisek, még csak nem is párducok. De Kalagáni aggályosan csóválta fejét s látszott, hogy nem osztozik a kapitány nyugalmaiban. Mégis csak annyit mondott: nem lehetne-e gyorsítani a menetet?

Banks kész volt erre, de az út nehézkessége miatt alig lehetett valami feltűnőleg nagyobb eredményt elérni e tekintetben. S amit lehetett is, látszólagos maradt; mert amint menetünk gyorsabbodott, az elefántcsorda is a szerint gyorsította lépteit s a távolság köztünk és közöttük átlag folyvást egyenlő maradt.

Több órahosszant így tartott ez.

Ebéd után a második kocsi verandáján foglaltunk helyet mindnyájan. E percben a hátrahagyott út legalább két mérföldnyi hosszúságban tökéletesen egyenes vonalat mutatott mögöttünk. A tekintetet semmi görbület, semmi hegyhajlat nem akadályozta. Nem csekély aggodalommal vettük tehát észre, hogy az elefántok csoportja az utóbbi két óra alatt még növekedett. Legalább százra lehetett tenni a számukat. Most kettesével s hármasával haladtak egymásután, amint az út szélessége engedte, hallgatva, egyenlő lépésben, komolyan, némelyek magasra emelt, mások lecsüggő ormánnyal, előre feszített agyarak közt, melyekkel fenyegetőleg szegdelték a levegőt.

E közben az éj lassanként közeledett; hold és csillagok nem világítottak és sűrű nehéz köd kezdte elborítani a tájat, melyben - mint Banks előre megmondta, veszély nélkül e nehéz úton haladni nem lehetett. Csak valamely tágasabb helyet kellett választanunk a megállapodásra, hol az elefántok csordája könnyűszerrel s akadálytalanul elkerülhessen, ha útját folytatni akarja.

Meg fogja-e ezt tenni? Ez volt a nagy kérdés.

Észre lehetett venni, hogy az éj közeledtével az elefántokon bizonyos nyugtalanság volt észrevehető, mely először halk, tompa mormogásban nyilvánult, majd egyre erősebb és tömegesebb lett s távoli mennydörgéshez kezdett hasonlítani.

- Mi ez? - kérdezte Munro ezredes.

- Ilyen hangot szoktak adni az elefántok, - válaszolt Kalagáni, - mikor ellenséget éreznek közelben.

- S mi vagyunk-e, akiket ellenségnek vélnek? - kérdezte Banks.

- Félek, hogy úgy van, - szólt a hindu.

Esteli kilenc óra volt. Tágas helyre érkeztünk, mely egy pár kilométernyi átmérővel bíró tölcséréül tűnt föl az előttünk kezdődő hegyszorulatnak, mely a Puturia-tóhoz vezetett, ahol Kalagáni éjjeli állapotú helyünket szeretne volna választani. De még mintegy tizenöt kilométernyire lévén attól a helytől éjjelre odáig jutnunk lehetetlen volt. Banks tehát jelt adott a megállásra; de sem az acél-elefántot ki nem fogatta a kocsitól, sem a tüzet ki nem oltatta a gép alatt, sőt meghagyta Stornak, hogy a gőzt folyvást oly feszültségben tartsa, hogy adandó jelre bármely percben mozgásba lehessen hozni a gépet.

Munro ezredes kabinjába vonult vissza, Banks és Hod azonban nem szándékoztak lefeküdni s én is velük maradtam. Az egész személyzet szintén talpon volt.

Megállapodásunk első órájában folytonosan hallottuk az elefántok tompa moráját. Nem volt lehetetlen, hogy az állatok csakugyan tovább folytatták útjukat s mellettünk elhaladóban voltak.

Tizenegy óra felé minden elcsöndesedett s az éj tökéletesen néma volt; csak acél-óriásunk lassú, egyhangú mormolása hallatszott, mintha alvó állat hortyogna.

Banks meg akart győződni, vajjon csakugyan elvonult-e az elefántok csoportja; s azért parancsolta Stornak, hogy gyújtsa föl a villanylámpákat.

Egyszerre két vakító fénycsóva szökkent ki az acél-óriás szemgolyóiból s a gépezet segítségével köröskörül járt a sötét éjben.

Az elefántok biz ott voltak, nagy körben elhelyezkedve a gőzház körül, állva, de mozdulatlanul, mintha aludnának; lehet, hogy aludtak is. A rájuk lövellt villámfény egyszerre természetfölötti élettől látszott őket felruházni. Óriási alakot öltöttek, amint a fény rájuk esett, körvonalaik a végtelenbe látszottak átmosódni; s a fény izgatásától fölébredtek, mintha szúrás érte volna, őket. Az esteli morgás baljós hangjai ismét megújultak - s köröskörül hangzott a dörge-szerű moraj.

- Oltsd el! - kiáltott Banks.

A villanyfény azonnal bezárult, sötét lett minden.

Mit tegyünk most, szemben a ténnyel, hogy elefántoktól vagyunk körülvéve! Kalagáni tanácsát kértük; nem titkolta aggodalmait. Arról szó sem lehetett, hogy az éj sötétében elhagyjuk állomáshelyünket. Mozdulásunkkal felzavarnók, magunk után zúdítanék az elefántokat is, s a veszély csak növekednék a sötétség által. Be kell várnunk a reggelt. Hogy a csoport akkor is követni fog, az iránt semmi kétség nem lehetett. De talán majd oly helyre érünk, ahol megszabadulhatunk tőlük. Kalagáni remélte, hogy ez a Puturia-tónál lehetséges lesz. Ámbár, - jegyezte meg Banks - az elefánt jobban úszik, mint bármely más állat; van rá eset, hogy félnapig is fenntartja magát a víz színén. S ki tudja, a vízen lebegve, nem lesz-e a gőzház helyzete még veszélyesebb.

Végre is, nem maradt egyéb, mint bevárni a reggelt s megkísérteni a menekülésnek ezt a módját.

A hajnal nem is késett soká. A helyzetben semmi változás. Egyetlen egy elefánt sem mozdult helyéről, minden oldalról teljesen körül voltunk kerítve.

Most általános mozgás keletkezett. Mintha valamennyi elefánt vezényszónak engedne. Megrázták ormányaikat, agyaraikat a földhöz fenték, friss vízzel fecskendezve magokat, megmosdottak, egy-két marok füvet téptek s vitték szájukba s azzal oly szorosan közelítettek a gőzházhoz, hogy az ablakokon át pálcával el lehetett volna őket érni. De Banks megtiltotta, hogy valaki ingerelje őket, nehogy ürügyet szolgáltatassunk egy rögtönös támadásra.

Néhány egészen közel tolakodott. Kétségkívül szemügyre akarták venni acél-elefántunk mivoltát. Sejtették-e, hogy egy titkos erő lakik benne? Előttevaló nap csak messziről láthatták; mit fognak gondolni felőle, ha meghallják nyerítését s ormánya gőzgomolyokat fog lövellni magából és hatalmas lábai ütemre emelkednek, a kereken járó két házat mozgásba hozva s maga után vonva?

Munro ezredes, Hod kapitány, Kalagáni s én az első verandán foglaltunk helyet; Mac-Neil s társai a hátulsón. Kalut a gépnél volt s erősen fűtött, úgy hogy a gőznyomás már elérte az öt légköri nyomást. Banks, Storral, a toronyerődben ült, keze a regulatoron. Az indulás perce elérkezett. A gép éles fűtтыe adta meg reá a jelt.

Az elefántok fülöket hegyezték; aztán kissé hátrálva, utat engedtek nekünk. Élénk meglepetés kifejezése látszott szemeikben s arcaikon, melyben az értelmességet a butaság kifejezése fedezte. Szélesebb utat engedtek magok közt s gépünk az ügető ló gyorsaságával indult meg.

Abban a percben a «vastagbőrű» tömeg is megmozdult. Az előcsapat haladt elül; a többi mellettünk, utánunk. Látszott, hogy mind el vannak határozva, hogy nem tágítanak tőlünk.

Többen úgy ügettek mellettünk, mint lovasok szoktak a kocsi mellett. Volt köztük mindenkorú és nemű, fiatal huszonötéves, érettkorú hatvanéves s százéven felüli aggok; szoptatós nőstények, borjaikkal nyomunkban, melyeket menés közben szoptattak. Az egész csoport bizonyos rendet tartott, nem tolongott egymásra s ügetését a mieinkhez alkalmazta.

- Hadd kísérjenek, akár a tóig, nem bánom, - mondta Munro ezredes.

- Jó, - mondta Kalagáni, - de mi lesz, ha az út szorosabbra válik?

Délelőtti tíz órakor még négy vagy öt kilométernyire voltunk a tótól. Nemcsak lakatlan, de egészen elhagyott vidéken voltunk; sehol egy falu, egy lakház; sehol egy karavánnal, sőt egyes utazóval sem találkoztunk.

Tizenegy óra felé az út szűkülni kezdett; s mint Kalagáni előre mondta, ily szoros lesz, sőt még jobban is összeszorul, egész addig, míg a tóhoz nem érünk.

Helyzetünk ezzel aggasztóból valóban veszélyessé vált. Ha a kíséret egyrésze egyszerűen előttünk, másrésze utánunk tartott volna, nem lett volna semmi baj. De sokan a gép és kocsink mellett ügettek s ez az út szűkülésével sem adták jelét, hogy mellőlünk tágitani akarnának.

- A dolog bonyolódik, - szólt Munro.

- Úgy van, - felelt Banks. - Át kell törnünk rajtok.

- Hát törjünk át, - szólt Hod kapitány.

- Át ám, - mondta Mac-Neil, - de százan vannak egy ellen.

- Előre, végre is! - kiáltott Banks.

Néhány gőzgomoly, erős füttytől kísérvé, mutatta, hogy a támadás részünkről megkezdődött. Acél-elefántunk agyarái egy előtte ügető élő elefánt vékonyába fúródtak. Az állat fájdalomkiáltására száz társának haragos morgása felelt. Az összeütközés nem volt tovább kikerülhető. Készen tartottuk fegyvereinket, kúpos és robbanó golyókkal töltve. De vártuk a támadást.

Egy hatalmas hím kezdette. Csak fél agyara volt; de ezek a «suták» a legveszedelmesebbek, kivált ha jobb agyaruk hiányzik, mint ennek éppen. A «suta» félrevetette ormányát, melyet az elefánt sohasem használ a harcban s fél agyarával az acél-elefántnak rohant. Átszúrta vele a mell vaslemezét, nagy erővel szúrt neki, de amint benne az erős géphez ütődött, tövében ketté tört nagy csattanással. Egész vonatunk megérezte az ütődést, erősen megzökkent, de nagy erejével elsodorta az állatot s félredobta az útból.

A megsebzett állat ordítását hallotta az egész csapat. Az előrementek megállottak s szembe fordultak nekünk; mintegy eleven húsfal-erőd állott előttünk, mellyen át kellett törtetnünk.

- Lövésre, mind! - vezényelt Hod kapitány, - de vigyázat, hogy egy lövés se vesszen el. Jól célozzon mindenki vagy az ormány tövébe vagy a szemüregbe küldje golyóját, akkor nem hibáz.

Egyszerre több lövés dördült el. Három vagy négy elefánt, a kellő helyen találva, lebukott s szerencsére mind félre az úttól, hogy nem zárta el előttünk az utat.

- Töltsétek újra s várjatok! - vezényelt Hod.

Nem soká kellett várni. A nekibőszült csoport új támadást intézett ellenünk. Dühös ordítással rohantak meg.

- Előre! - kiáltott Banks, a gépnek.

- Tüzet! - kiáltott Hod a puskásoknak.

A gép gyorsabb pöfögésével a puskák sűrűbb ropogása vegyült; de a zavaros tömegben nehéz volt biztosan célozni. Minden golyó talált, de kevés halálosan. A sebesült elefántok annál dühösebbekké lettek s agyaraikkal csattogva ostromolták acél-elefántunk és gőzházunk oldalait. A gép egyre nagyobb gőzerőt fejtett ki; éles sipolása növelte a jelenet harcias borzalmát; előre furakodva a tömött csoport soraiba, megakadva nagy nehezen tört utat magának a folyvást szűkebbé váló hegyszorulatban.

E percben egy hatalmas ormány nyúlik a verandára; Munro ezredes, mint eleven hurokba van fogva; már-már lerántja - de most Kalagáni éles bárdal csap neki s töből levágja az elefánt ormányát.

Kalagáni ismét személyes bátorságával mentette meg az ezredes életét...

Acél-óriásunk borzasztó erőt fejt ki. Biztosan nyomul előre a támadók sűrű soraiba, melyek most már, az útból félre tolva, mögötte csapódnak össze.

E percben új láрма, új veszély fenyeget. Két kocsink közül az utolsót néhány hatalmas elefánt egészen a szikla oldalához nyomta.

- Ide, hozzánk! - kiáltott Banks. Az őrmester, Gumi, Fox siettek átszállani az első kocsira, hozzánk. De Parazard nem akarja otthagyni a konyháját. Erővel kell áthurcolni.

- Vágjátok el az összekötő láncot! - kiáltja Banks.

- Hogyan? elhagyjuk a vonat felét?

- Meg kell tenni.

Ideje volt, hogy megtörténjék. Az elefántok egész súlyokkal nekidőlve, félredöntötték, összezúzták a második kerek házat.

- Erősebben tüzelj! - parancsolta Banks Kaluthnak.

Még egy fél kilométernyi út, még egy utolsó erőfeszítés s talán elérjük a Puturia-tavat. Storr hatalmasan vezette a gépet, melyet Kaluth pokoli módon fűtött. Vas-elefántunk a szó teljes értelmében lyukat fűrt magának az élő elefántok tömött sorfalai közt; forró gőzzuhannyal, - mint egykor a falgu-i zarándokokra - lövellt rájuk, hogy visszariassza s leforrázza. Felséges és borzalmas küzdelem volt.

Végre az út fordulatánál feltűnt a tó - még tíz perc - s aránylag biztosítva voltunk. Ellen-ségeink is érezni vagy legalább sejteni látszottak ezt. Még egyszer, utolsó, elkeseredett dühvel támadtak. Golyózáporral feleltünk. Alig öt-hat elefánt zárta még el az utat előlünk. Száz lépésre a tótól még az utolsó akadályt kellett elhárítanunk.

- Jobban, jobban! - kiáltott Banks a tüzelőnek, - holott a gép máris nyolc légkör nyomása alatt dolgozott; de most minden erőt meg kellett feszíteni.

Az acél-óriás hatalmas ereje most igazán ellenállhatatlanná vált. A hozzá csatolva maradt első kocsival, roppant gyorsasággal haladt előre, törve-zúzva az elefánt-hullákat vagy tagokat, melyek elébe akadtak. Ha felbotlik bennök: végünk van!

Szerencsére nem botlott fel. S néhány perc múlva vonatunk a tó felszínén úszott.

- Hála Istennek! - kiáltott Munro ezredes, mindnyájan föllélekzettünk.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET. A Puturia-tavon.

A Puturia-tó, melyen a gőzház legalább ideiglenes menedéket talált, mintegy negyven kilométernyire keletre fekszik Dumó-tól, a hasonló nevű tartomány főhelyétől. A tó a Vindiász-hegység közepette, majdnem lakatlan tájon terül el s így rajta a partlakók támadásától nem félhettünk. De oly nagy veszélyből is menekültünk, majdnem csodálatosképpen, hogy annál rosszabb már nem is igen érhetett.

Helyzetünk mindazáltal nem szűnt meg aggasztó lenni, főleg azért, hogy vonatunk egyik felét s azzal készleteink nagyobb részét elvesztettük. Egyik kocsink, vagyis házunk, az útról ledöntve, az elefántok által a sziklához nyomva, összezúzva, romokba hevert. Hogy ezzel az egész személyzet az egyetlen fennmaradt házba szorult, nem lett volna baj; de amabban volt nemcsak a konyha és éléskamra, hanem minden élelmiszerünk s lövőkészletünk is; úgyhogy ennivalónk semmi, lőszerből is alig maradt egy pár tucat tölténynél több.

Parazard, a szakács volt az élelmiszerek hiánya fölött legjobban kétségbeesve; hogyan? legjobb esetben is másnap estére fogunk ismét szárazra érhetni, ő addig semmit se főzön a társaságnak? egy teljes huszonnégy óráig koplaljanak az ő gazdái? S oly komolysággal és fontossággal s oly válogatott szavakkal és kifejezésekkel is, melyek a Van Guitt úréival vettek, adta elő nézetét, hogy vissza kellene menni az elvesztett kocsihoz s a konyhaszereket, bármi veszéllyel járjon is, minden áron meg kell menteni. Midőn megértettük vele, hogy ez lehetetlen, egy új tervvel állt elő. A golyóink által elejtett elefántokért kellene, mint vadász-szákmányért visszamenni, mert bár a «vastagbőrűek» húsa egészben véve kemény és élvezhetetlen, de az elefánt nyelve és talpa felette ízes pecsenyét ad, melynek készítése titka az ő (Parazard mester) kizárólagos tulajdona. - Nagy fájdalomra e tervét sem fogadtuk el, mert a valószínűleg még lesben álló elefántok közé visszamenni s a tó aránylag biztos menedékét oda hagyni igen esztelen dolog lett volna.

Parazard úr, mint aki kötelességét megtette s minden felelősséget elhárít magáról, vállát vonva és fejcsóválva, néma lemondással vonult vissza.

De bármilyen baj volt is az élelmiszerek teljes hiánya, e percben még annál nagyobb bajunk is volt: tudniillik a fűtőszerszám fogyatkozása; mert az utolsó két nap folytonos erőfeszítése annyira fölemésztette szén- és fakészletünket, hogy abból alig maradt egy órai tüzelésre való; közel sem annyi, amivel a gőzházat a tó túlsó partjára hajthattuk volna. Ahhoz a parthoz, melyen beszálltunk, vissza is térhettünk volna: de oda az elefántok miatt nem mehettünk. Előttünk csak a túlsó part felé állott nyitva az út, a tó szélessége - vagy inkább hossza pedig közel tizenöt kilométernyi levén, ez néhány órai folytonos utat kívánt volna a vízen.

Nem volt más választásunk e percben, mint elereszteni magunkat a tó színén való lebegésre; így tölteni el az éjszakát, a reggel eljöttével majd meglátjuk, mit kell tennünk.

Esti hét óra felé könnyű köd kezdett emelkedni a tó színén. Ködünk már az előbbi éjszaka is volt, azzal a különbséggel, hogy a szárazon a köd a föld színe fölött egy pár száz lábnyi magasságban maradt, míg a vízen egészen a tó színére ereszkedett, a víz kigőzölgésénél fogva. A tó csakhamar egészen a ködbe borult, mely eleinte könnyű és gyér volt, de folyvást sűrűbbé vált. Ez csak nehezítette helyzetünket, mert elvette tőlünk a tájékozódás lehetőségét.

Félnyolckor, - mint Banks előre megjósolta, - acél-elefántunk utolsót nyögött, vagyis a gőz teljesen kifogyott belőle - miután az égő anyag is elfogyott. A gép s az egyetlen ház, melyet

maga után vont, szabadon lebegett a víz színén, a nélkül, hogy bármely irányban haladott volna. Azelőtt a tó délkeleti partja felé haladtunk; de a tó hosszú, tojásdad alakú lévén, aligha távoztunk még valami nagy távolságra az innenső parttól. Csakhogy a sűrű ködben lehetetlen volt helyzetünket pontosan meghatározni.

Mondani sem kell, hogy a parton maradt elefántok kiáltásai elvesztek a távol és az éj csendjében s ez oldalról sem volt semmi nesz hallható.

Helyzetünk esélyeiről beszélgetve, Kalagáni is magunkhoz szólítottuk, hogy meghalljuk az ő nézetét is. - Az ebédlőteremben voltunk egybegyűlve, mely felülről nyervén egész világosságát, oldalablakokkal nem volt ellátva s így égő lámpáink nem árulhatták el jelenlétünket, ha netalán ellenség leskelődött volna is ránk.

Kalagáni a hozzá intézett kérdésekre némileg habozni látszott a válasszal. Arról volt szó, hogy helyzetünk a tavon lehetőleg meghatározottassék. A kérdés mindenesetre fogas volt, mert lehet, hogy észrevétlenül is valamely északnyugati szellő csendesen hajtotta bárkánkat a tulsó part felé.

Kalagáni azt mondta, hogy ő a tó terjedelmét pontosan ismeri, de helyzetünket a ködben meghatározni még sem képes. Arra a kérdésre, melyik parthoz lehetünk közelebb s mintegy mennyire, azt felelte némi gondolkodás után, hogy a keleti parthoz vagyunk közelebb s nem lehetünk attól távolabb, mint három-négy kilométernyire.

- E szerint, - mondta Banks, - ha partra szállhatnánk, közelebb volnánk Dsubbulpórhoz, mint Durraóhoz?

- Kétségkívül.

- Tehát Dsubbulpórban kell magunkat élelmezni s fűtőszerekkel ellátnunk, - szólt Banks. - De ki tudja mikor érhetünk partra? ez még egy napig, két napig is eltarthat; s minden élelem nélkül vagyunk.

- De, - mondta Kalagáni - nem kísérhetné-e meg egyikünk úszással partra jutni s segítséget hozni?

- Még az éjjel?

- Azonnal.

- De ily ködben, 3-4 kilométert úszni; annyi mint életet kockáztatni.

- Ez nem ok, hogy meg ne kísérsük.

Nem tudom miért, újra úgy tetszett nekem, mintha Kalagáni hangja nélkülözné szokott őszinteségét. Munro is rendkívüli figyelemmel kísérte annak minden mozdulatát. S szemeit a hindu arcára szegezve, kérde:

- Megkísértenéd ez úszást *te*?

- Meg ezredes s remélem jó sikerrel.

- Jól van, barátom, - mondta Banks. - Ezzel igen nagy szolgálatot tehetnél nekünk. Ha sikerül partra érned, akkor könnyen eljuthatsz Dsubbulpórba s onnan segélyt és élelmiszereket szállíthatsz számunkra.

- Kész vagyok azonnal indulni, - szólt a hindu szokott egyszerűségével.

Azt vártam, hogy Munro ezredes is fejezze ki köszönetét a bátor ember iránt. De az ezredes még egy percig a hindu arcára szegezve tartá szemeit s aztán Gumit szólította.

- Gumi, - szólt ennek az ezredes, - te jó úszó vagy?

- Úgy van uram.

- Három-négy kilométernyire úszni e csöndes vízen, most éjszaka, mernél-e vállalkozni?

- Hogyne?

- Jól van, - felelt Munro. - Kalagáni is erre vállalkozott, hogy Dsubbulpórból élelmiszereket hozzon; de mivel úgy a tavon, mint a tartományban két ügyes, erős és értelmes ember, aki egymást segítheti, többet tehet mint egy, azért azt kérdem: kész vagy-e elkísérni Kalagánit?

- Akár e pillanatban, ezredes úr!

- Nekem nincs szükségem senkire, - mondta Kalagáni, - de ha ezredes úr akarja, szívesen elfogadom társamul Gumit.

- Induljatok tehát barátom, - mondta Banks; - s legyetek oly óvatosak és eszélyesek, amily bátrak vagytok.

Munro ezredes még külön fogta Gumit s néhány utasítást adott neki, röviden s halk hangon. Öt perc múlva a két hindu, kis ruhaköteggel fejkön, a vízbe ereszkedett. A köd nagyon sűrű volt s elég volt néhány ölnyre haladniok, hogy végkép eltűnjenek.

Kérdésemre, miért nem akarta Kalagánit magát bocsátani, Munro ezredes így felelt:

- Barátim, e hindu, kinek hűségében eddig sohasem kétkedtem, ma nem látszott előttem őszintének feleleteiben.

- Rám is hasonló benyomást tett, - mondtam én.

- Részemről mitsem vettem észre, - jegyezte meg a mérnök.

- Hallgass rám Banks, - szólt Munro. - A hindunak, mikor azt az ajánlatot tette, hogy kiúszik a partra, valami titkos utógondolata volt.

- Mi?

- Azt nem tudom; de nem azért akart menni, hogy segílyt s élelmiszereket hozzon Dsubbulpórból.

- Ohó! - vetette közbe Hod kapitány.

- Munro, - mondta Banks komolyan, - Kalagáni eddig nemcsak hűnek, de önfeláldozónak bizonyította magát. Te őt árulással vádolod. Mi okod van rá?

- Míg beszélt, arca színét elsötétültni láttam. Rézbőrű embernél ez annyi, mint fehérbőrűeknél az elpirulás. Ha arcbőrük elsötétedik: hazudnak.

Ezt én is nem egyszer tapasztaltam.

- De mi célja, mi terve lehet Kalagáninak? - kérdezte Banks; - s mi oka volna minket elárulni?

- Ezt később fogjuk megtudni, - felelt az ezredes. - Vajha ne igen későn!

- Végre is, - mondta Banks, - helyesen tetted, hogy mellé adtad Gumit; ebben halálíg bízhatunk. A mellett ügyes, bátor s ha valamit észrevesz...

- Annál inkább, mert előre figyelmeztettem reá.

- Jó, - mondta Banks. - Így csak be kell várnunk a reggelt. E köd valószínűleg eloszlik a nap fölkeltevel s akkor tisztábban látjuk helyzetünket s hogy mi lesz teendőnk továbbra.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Az orvtámadás.

A köd egyre sűrűbb lett, de rossz időt semmi sem jelzett. Így remélhettük, hogy reggelre a köd ismét fölszáll és szép napunk lesz. Míg a személyzetünk az ebédlőben lefeküdt, magunk a szalón dívánjaira heveredtünk s keveset beszélve, de többnyire ébren, figyelve lestük nem történik-e valami, ami aggasztó lehetne?

Éjfél után két óra tájt csakugyan vadállatok ordítása verte föl az éj csendjét. A part tehát csakugyan ott volt, délkeleti irányban, de még jó távol, amint a vadak ordításainak tompa hangjából kivehettük. E távolságot Banks nem becsülte többre mintegy két kilométernyinél, amiből azt kellett következtetnünk, hogy valamely gyöngö fuvalom csakugyan, bár csendesesen, de folyvást hajtotta bárkánkat és pedig a délkeleti part irányában. Némi idő múlva épp ezért az ordítások erősödtek, annyira, hogy a tigris hatalmas bőgését meg lehetett különböztetni a párdúcok rekedt kiáltásaitól.

- Hej, - szólt Hod kapitány, nem állhatva, hogy nagyot ne káromkodjék, - de jó alkalom volna most, elejtenem az én ötvenedikemet!

- Majd máskor, kapitány! - mondta Banks. - Reggelre, mikor partra szállunk, e vadak csoportja remélem elszéled már.

- Nem volna-e jó megereszteni a villanycsóvákat? - kértem.

- Alig árthatna, - felelt Banks. - Úgy hiszem a part e részén a vadállatokon kívül aligha van más élő lény. Nem árt hát, ha kissé körültekintünk.

Banks parancsára a villanyvilágítást működésbe hozták. De a sűrű, homályos ködön a villany-sugarak sem hatolhattak át s a part sötétben maradt, mint azelőtt.

A vadak ordításának folytonos erősüléséből azonban arra következtethettünk, hogy folyvást közeledünk a parthoz, lassan, észrevehetetlenül lebegve a tó ringó színén. Semmi kétség, a parton összecsoportosult vadak nagy számmal lehettek; amin nem is csodálkozhatunk, mivel a Puturia-tó az egész nagy hegyvidék vízgyűjtője, mely a Bundelkund összes vadainak természetes itatóul szolgál.

- Csak Gumi és Kalagáni e vadállatok martalékául ne essenek! - mondta Hod kapitány.

- Nem a tigrisektől féltem én Gumit, - jegyezte meg Munro ezredes.

Úgy látszott a gyanú még erősödött a Munro ezredes lelkében. Megvallom, én is osztottam abban, ámbár a Kalagáni eddigi jó szolgálatai, különösen, hogy a Himalája vidékére érkeztünk óta két ízben saját élete kockáztatásával mentette meg az ezredest s egyszer Hod kapitányt, kétségkívül mellette szóltak. De ha egyszer a gyanú fészket vert a lelkében, a tények arca is megváltozik s másképp ítéljük meg azokat, mint azelőtt.

De mi indító oka lehetett e hindunak az árulásra? személyes gyűlölet ösztökélte-e a gőzház lakói ellen? Bizonyára nem. Miért igyekezett volna törbe csalni minket? Megfoghatatlan. Gondolataink zavarosak voltak; s csak várnunk kellett a megoldást.

Egyszerre, hajnali négy óra tájban, a vadállatok egy csapásra elhallgattak. Nem úgy, mintha rendre, egyenként vagy csoportonként távoznának vagy lassanként elszélednének, hanem hirtelen - mintha valamely külső ok vágta volna ketté hangos gyülekezéseket. Nem úgy távoztak, mintha haza térnének oduikba, hanem mintha megriadva szaladnának el.

A csend átmenet nélkül váltotta fel a zajt. Okát el nem gondolhattuk, de ez csak növelte aggodalmunkat.

Banks elővigyázatból kioltotta a villanyvilágítást. Ha a vadállatok valamely embercsoport közeledtére szaladtak meg, ezektől gondosan el kellett rejteni a gőzház hollétét a vízen.

A csendet most még a víz halk csobbanása sem zavarta. A szellő egészen elcsendesedett; s ha vonatunk a nyert sebesség folytán még most is folytatta lassú haladását, azt érezni nem lehetett. A reggel azonban közeledett s biztosan várhattuk, hogy el fogja söpörni a ködöt és látni fogunk.

Órákra néztem. Öt óra volt. Ha köd nincs, a hajnal már derengett volna s megláthattuk volna a partot, melytől nem lehattunk messze. De a köd szürke fátyola még nem szakadt fel. Még egy kevés türelemre s várakozásra volt szükségünk.

Munro ezredes, Mac-Neil és én, a szalon elő részén, - Fox, Kaluth és Parazard hátul az ebédlőben, - Banks és Storr a gépnél s a tornyocskában, - míg Hod kapitány az elefánt hátsó heveredve mintegy az árbocon őrködő matróz, így vártuk mindnyájan, míg majd egyikünk elkiáltja a jelt: száraz!

Hat óra felé alig észrevehetően gyöngye szellő kerekedett. De csakhamar éreztette hatását. A nap első sugarai átszakították a ködöt s a láthatár tisztulni kezdett szemünk előtt. A part feltűnt délkeleten - a tő egy hegyes öblözetében, melyet sűrű erdő árnyalt - míg a köd, föllebb-föllebb emelkedve, egymásután szabadabbá tette a környező hegyek csúcsait.

Hod kapitány volt, aki először «Száraz»-t kiáltott.

Lebegő házunk akkor alig volt kétszáz méternyire a parttól s most is egyre közeledett ahhoz, az északnyugatról fuvó hajnali szél hajtván.

A part teljesen elhagyott volt. Sem ember, sem állat rajta. Az emberi laknak vagy tanyának is semmi nyoma. Úgy látszott, minden veszély nélkül bátran kiszállhatunk a szárazra. A szél segítségével a partraszállás könnyen is ment. A part maga lassan emelkedő, fövenyes volt; de gőznek teljes híjjával lévén - gépünk csak a partig mehetett, azonban ki nem léphetett a szárazra.

Magunknak kellett egyenként kiugrálnunk. Ezt minden időhaladék nélkül meg is tettük. Hod volt az első.

- Rajta, fűtőszert szedjünk, - mondta Banks. - Egy óra múlva abban a helyzetben leszünk, hogy tovább haladhassunk.

A faszedés könnyen ment. Letört ágakkal tele volt a föld s a fa elég száraz is volt, hogy azonnal meg lehessen gyújtani. Csak a fatartót tele kellett hordani belőle. Mindnyájan munkához láttunk; egyedül Kaluth a fűtő maradt a gépnél, berakni a fát, amit mi hozzá hordottunk. Nem-sokára egy egész napra való készletünk volt, több mint amennyi kellett, hogy Dsubbulporba eljuthassunk vele, ahol bőven fogunk szenet találni. Eleségről útközben is gondoskodhatnak a vadászok.

Kevesebb mint egy óra elteltével a gép erősen tüzelt s a gőznyomás elegendő volt, az acél-óriás újra mozgásba jött s a partra felkapaszkodva, csakhamar megint a szárazon voltunk.

- Dsubbulporba! - kiáltá Banks.

De Stornak alig volt annyi ideje, hogy fél-fordítást adhasson a szabályzóknak, midőn dühös kiáltás hallatszott az erdő sűrűjéből. Mintegy százötven főből álló hindu csoport rohanta meg gőzházunkat. A tornyocskát, az elefántot, a házat, elől-hátul, minden oldalról megtámadták, mielőtt magunkat csak össze is szedhettük volna.

A hinduk kiragadtak a kocsiból s a vonattól mintegy ötven lépésnyire hurcoltak és úgy körülfogtak, hogy menekülésről szó sem lehetett.

Képzelné haragunkat, dühünket, mely a következő pusztítás és rombolás láttára elfogott. A hinduk baltákkal estek neki a gőzháznak; mindent szétszedtek, kiraboltak, megsemmisítettek. Ami megmaradt, arra tüzet vetettek; a szobabútorokat s az egész fölszerelést, magát megmaradt utolsó kocsinkat is lángok martalékává tették.

Hiába dühösködtünk, káromkodtunk; föl sem vették, nem is értették. De szemmel tartottak s fegyveresen őriztek, hogy meg ne szökhessünk.

Miután mindent, ami szétrombolható s elégethető volt, megsemmisítettek: magának az elefántnak estek rombolási dühükben. De ez ellentállott nekik; nem fogta sem a balta, sem a tűz; a vaslemez, mely a gép házául szolgált, valamint a gép maga is hozzájárulhatlan és sérthetetlen maradt, nagy bosszúságukra.

Eddig a vad tömeg minden vezénylet nélkül dolgozott. E percben egy ember jelent meg, aki vezérüknek látszott; ilyenül jelölte ki a hódoló tisztelettel, mellyel fogadták s egyszerre sorakoztak előtte.

Egy másik ember kísért - kinek megjelenése mindent megmagyarázott előttünk: - Kalagáni.

Guminak semmi nyoma. A hű eltűnt, az áruló megmaradt. Semmi kétség, a hű szolgának hűsége életébe került s nem fogjuk őt látni többé.

Kalagáni most Munro ezredes felé közelített s hidegen, le se sűtve szemeit, rámutatva így szólt:

- Ez az.

A másiknak egy intésére, aki főnöknek látszott, Sir Eduard Munrot megragadták, elvonszolták s pár perc múlva eltűnt a vad tömeg között, mely a dél felé vivő úton az erdőbe sietett vissza.

Még kezünket sem szoríthatta, még végbúcsút sem mondhatott! Ki akartuk tépni magunkat letartóztatóink kezei közül, hogy segítségére siessünk - de ötven kar emelkedett s a földre terített. Ha még moccanunk, megfojtottak volna...

- Semmi ellenszegülés! - mondta Banks.

Igaza volt. E percben mit sem tehattunk Munro megmentésére; jobb volt fenntartani magunkat a későbbi időkre, mikor talán még segíthetünk.

Negyedóra múlva a hinduk minket eleresztettek és társaik után siettek. Utánok rohanni: csak vesztünkbe rohantunk volna, a nélkül, hogy Munronak használhatnánk.

- Egy lépést se! - mondta Banks, s engedelmeskedtünk...

Világos, hogy a hinduk, kiket az áruló Kalagáni vezetett, egyedül csak Munro ezredesre fenték a fogukat. Mi okból? Mi céllal? - Kalagáninak személyes oka nem lehetett bosszút forralni az ezredes ellen. Kinek engedelmeskedett hát?...

Önkénytelenül a Nána-Sahib neve tolult lelkem elébe...

*

Eddig a Maucler kézírata. A fiatal francia nem lehetett további tanuja azon eseményeknek, melyek e dráma megoldását sietteték. De ez eseményekről később tudomást szerzett s ezen értesülései kiegészítik az északi Indiában tett emez utazás leírását.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Visszapillantás.

A véres emlékü thugoknak, kiktől Hindosztán úgy látszik megszabadult, hozzájuk méltó utódaik maradtak a dakoák-ban. Utonálló rablógyilkosok ezek is, csak hogy másképp bánnak el áldozataikkal. Most nem azért támadják meg s ejtik hálójukba az idegent, hogy bőszen istennőjüknek, Kálinak áldozzák; a maguk szakállára támadnak s gyilkolnak. Nem is hurokkal fojtják meg áldozataikat; megmérgezik, hogy kirabolhassák. Gyakorlatiasabbak, de szintúgy félelmesek.

A dakoák, kik rablócsoportokat alkotnak, fölveszik kebelökbe mindazon gonosztevőket, kik az angol-hindu igazságszolgáltatás kezeiből kisiklottak. Éjjel-nappal az országutakon tanyáznak, különösen az elhagyottabb, járatlanabb pontokon; s e részben a Bundelkund a legkedvezőbb talajú tartomány nekik. Van rá eset, hogy nagyobb csoportba is egyesülnek, hogy egy-egy félreeső falut megtámadjanak s kiraboljanak. A lakosságnak ilyenkor a futás az egyetlen menedéke; mert aki a rabló dakoák kezébe esik, a legválogatottabb kínzásokra számíthat.

Egy ily dakoacsoportnak, melyet az áruló Kalagáni vezetett, esett a kezébe Munro ezredes. Mielőtt magához térhetett volna, elszakítva társaitól, a Dsubbulporeba vezető úton tova vonszolták.

A Kalagáni magaviselete, attól a naptól kezdve, amint a gőzház lakóival összeköttetésbe lépett, folyvást kétszínű és áruló volt. Ő a Nána-Sahib megbízottjaként működött, s az ő bosszújának volt kiszemelt eszköze.

Emlékszünk, hogy május 24-én, Bopálban, a Moharum-ünnep alkalmával, melybe utazóink vakmerően belevegyültek, tudta meg a nábob, hogy Sir Edward Munro India északi tartományaiba utazott. Parancsára Kalagáni, a hozzá és ügyéhez föltétlen hűséggel ragaszkodó hinduk egyike, azonnal eltávozott Bopálból. Az ezredes nyomába siet, őt feltalálni, nyomon követni, többé szem elől nem tévesztetni, akár élete kockáztatásával is környezetébe jutni: ez volt a küldetése.

Kalagáni azonnal északra sietett. Cawnporenál érhetette utól a gőzházat s attól kezdve, a nélkül, hogy magát mutatta volna, szüntelenül leste az alkalmat, hogy oda bejuthasson. Az alkalom azonban soká nem akart kínálkozni. Ezért határozta magát arra, hogy - míg az ezredes és társai a Himalája-alji szanitariumban időztek - a Van Guitt Mátyás úr szolgálatába lép. Ösztöne súgta neki, hogy a szanitarium és a král közt sűrű érintkezés lesz. Ez meg is történt s neki alkalma volt, az első naptól kezdve, nemcsak magára vonni az ezredes figyelmét, de élete megmentése által őt hálára is kötelezni maga iránt.

A játszma legnehezebb része ezzel meg volt nyerve. A többit tudjuk. A hindu gyakran megfordult a gőzházbelieknél; beavattatott az utazók úti terveibe. Ettől kezdve egy gondolata volt csak, hogy hozzájuk csatlakozhasson, mikor dél felé indulnak ismét. E cél elérésére Kalagáni mit sem mulasztott el. Nem habozott - nemcsak a többiek, hanem a maga életét is kockáztatni. Ő hagyta nyitva a vadállatok véletlen támadása éjjelén a král ajtaját, hogy ezáltal a vadállatszállítót bivalyaitól megfosztván, ez, embereivel együtt, kénytelen legyen a gőzház szállítóerejét venni igénybe. Gondja volt rá, hogy a vadállatok által megölt és szétugrasztott bivalyok helyett a hollandi másokat ne kaphasson; s így egész szállítmányával a gőzház által legyen kénytelen magát az etawahi állomásig elvontatni. Ott a vasút vitte tovább a szállítót és szállítmányát; a csikarikat elbocsátotta Van Guitt úr a szolgálatából s Kalagáni is fölöslegessé vált. Ekkor úgy mutatta, hogy zavarban van, hogy mittevő legyen. Banks megfogatta magát - s gondolva, hogy e hindu kitűnő helyismeretével jó szolgálatot tehet nekik további útjukban,

azon ajánlatot tette neki: legyen kalauzok Bombay-ig. E perctől kezdve az utasok sorsa a Kalagáni kezében volt.

Ki gyanított volna árulót e hinduban, ki oly önfeláldozónak és hűnek bizonyította magát?

Egy ízben majdnem elárulta magát. Mikor Banks a Nána-Sahib haláláról szólt előtte, nem tartóztathatta magát a hitetlenség egy mozdulatától; de hiszen ezt minden hindu így tette volna! Valószínű, hogy egy percig maga is kételkedett: nem igaz-e a hivatalos hír. De mikor a benzsarik karavánja közt egy régi ismerőssel találkozott, hihetőleg tisztába jött azzal, mit kelljen e hírről tartania. De lett legyen bármikép, annyi bizonyos, hogy Kalagáni nem mondott le gyűlöletes tervéről, akár él a nábob, ki őt arra kiküldötte, akár nem.

Ezért vezette a gőzházat a Vindiász-hegyek szorosain át egész a Puturia-taváig, melyre az elefántok üldözése elől menekülnie kellett.

Itt, mikor úszással ajánlkozott Dsubbulporba jutni, hogy onnan élelmet és segítséget hozzon, elárulta magát, Pirulása, vagyis arcszínének elsötétülése, elárulta gonosz szándékát az ezen élettani jelenséget jól ismerő Munro ezredes előtt. Ez ugyan eleresztette őt, de társul adta mellé Gumit, aki ugyan szintén hindu volt, de kinek hűségében föltétlenül megbízott; sőt közölte ezzel gyanúját, vigyázatra intette s utasításokat adott neki.

A vízbe vetették magukat s egy óra múlva a parton voltak, Gumi elül engedte úszni Kalagánit, hogy szem előtt tartsa. A partra érve az éji sötétben az erdősűrűségében, egymás mellett haladtak. Gumi itt is előnyben volt, mert Kalagáni nem tudta, hogy amaz gyanakodik rá s szemmel tartja.

Három óra hosszat haladtak a Dsubbulpore felé vezető sziklás, erdős úton. A köd a szárazon nem volt oly sűrű, mint a tavon. Gumi folyvást szemmel tarthatta társát, míg keze az övébe dugott kés markolatán pihent. El volt határozva, hogy az első gyanús mozdulatra Kalagánira rohan s leszúrja.

Szerencsétlenségre, a hű hindunak nem volt ideje megtenni, amit elhatározott.

Az éj sötét volt. Húsz lépésre nem lehetett volna meglátni, ha valaki közeledik. Így történt, az út egy fordulatánál, hogy váratlanul egy hang hallatszott, a Kalagáni nevét szólítva.

- Én vagyok, Nasszim! - felelt a hindu.

S abban a percben egy sajátságos éles kiáltás, mint jeladás, hallatszott az út baloldalán. E kiáltás a gondvái vad törzsek jelkiáltása volt, melyet Gumi jól ismert.

Meglepetve, Gumi mit sem merhetett többé s ha megölné is Kalagánit, mit tehetett volna egész csoport hindu ellen, akiknek e kiáltás szólt s gyülekezésre adott jelszó volt? Ösztöne azt súgta: fusson, meneküljön s kísértse meg hírt adni a tavon maradt társainak.

Gumi nem is habozott. Amely percben Kalagáni Nasszimmal találkozott, Gumi félreugrott s eltűnt a sűrűségben. Mikor Kalagáni visszatért cimborájával, azon szándékkal, hogy az alkalmatlan kísértőt eltegye láb alól, Gumit már sehol sem tudták feltalálni.

Nasszim egy dako-csapat vezére volt s a Nána-Sahib szolgálatában állott. A csapatból néhányat szétküldöttek mindjárt a Gumi nyomozására; de minden keresés sikertelen maradt. Végre is, mit volt tartaniok Gumitól, ki egészen magára hagyva az előtte ismeretlen vadonban, őket a Puturia-tavánál meg nem előzhette?

Kalagáni röviden értekezett a dakoákkal s mindnyájan megindultak a tó felé.

Mikép értesítette Kalagáni a Vindiász-hegyek rengetegében portyázó dakoákat Munro ezredes közeledéséről? nem lehet tudni. Talán azon hindu által, akivel a benzsari zarándokok kíséretében találkozott s aki nem volt más, mint éppen Nasszim. A terv, mellyel ő az ezredest és barátait a Puturia-tavához terelte, mindenesetre előre ki volt főzve s mint láttuk sikerült is.

De Kalagáni egyedül csak Munro ezredesre vetett tört. Utitársaitól, kiket megfosztottak minden segédeszköztől, még a gőzháztól s elefántjától is, nem volt mit tartani. Azért csakis az ezredest ragadták magokkal s reggel két órakor már tizenkét kilométernyire voltak vele Puturia partjától. Hogy Munro ezredest Dsubbulporeba akarnák vinni, nem volt föltehető. Ő maga is tisztában volt vele, hogy nem fogják kivinni a hegységből; s ha már kezökbe esett, nem is fog tőlök többé szabadulni.

De a bátor férfi nem vesztette el hidegvérét. Mindenre készen, nyugodtan haladt a vad csoport közepett. Sőt úgy tett, mintha észre sem venné Kalagánit. Az áruló a csapat élére állott, melynek vezérletét tényleg átvette. Szökésről és menekülésről szó sem lehetett. Ámbár meg nem kötözték, de a sűrű csapat sehol sem engedett annyi rést, hogy kibújhatott volna. S ha ez egy percre sikerült volna is, azonnal ismét elfogták volna.

Megfontolta helyzetét s annak következményeit. Gondolta-e, hogy mindebben a Nána-Sahib keze működik? Nem. Ő a nábobot halottnak vélte. De azt hitte, hogy valamely életben maradt fegyvertársa, talán maga Balao-Rao, a testvére, akarja gyűlöletét s bosszúját tölteni rajta.

Közben a szerencsétlen Gumira is gondolt, akit nem látván fogolykép a dakoák között s nem tehetván föl, hogy menekülhetett volna, valószínűnek tartotta, hogy megölték. Segélyt ez oldalról semmiesetre nem várhatott. Ha menekült is, hogy hírt adjon a Puturia-taván levőknek, oda mindenesetre későn érkezhettek. S mit tehettek Banks és a többiek, a késő híradással? A Dsubbulporeba vezető útra vethették magokat, de fegyverzetlenül, lőszerek nélkül s akkor, mikor őt, az ezredest, a rablók már a Vindiász mélységébe hurcolták! Semmi remény.

Munro ezredes hidegvérrel tekintette át helyzetét, nem esett kétségbe, de szerette a dolgokat valódi színökben látni, hiú önáltatás nélkül.

A csapat erőltetett gyorsasággal haladt. Nasszim és Kalagáni kétségkívül naplemente előtt meg akartak érkezni valamely kijelölt helyre, hol az ezredes sorsát eldöntik. S maga sem óhajtott egyebet, minthogy ez eldöntés mielőbb bekövetkezzék.

Csak egyszer, délben tartottak egy félórai pihenőt. Az ezredes elé is tettek egy darab kenyeret és szárított húst, hogy egyék. Szótlanul elfogadta és evett, mert nem akarta, hogy ereje elfogyjon s testi gyöngülése az elhatározó percben lelki gyöngeségének látványával örvendeztesse meg gyilkosait. A rövid ebéd után újra útra keltek, mindig a dsubbulporei irányban. Esti öt óra tájt azonban a csapat letért a nagy útról s balra fordult. Az ezredes, ha eddig remélt volna is, most világosan látta, hogy egyedül Isten segíthet rajta.

Negyedóra mulva egy szűk szoros úton mentek át, mely a Nerbudda-völgyének véghatárát képezte a Bundelkund legvadonabb tája felé. E helyen emelkedett a riporei régi erőd, mely már huzamosabb idő óta el volt hagyva s mely ötszáz lábnyi magasságával uralkodott a szűk völgy fölött. Keskeny szoros úton, mely a sziklába volt vágva, lehetett följutni belé, nagynehezen. Néhány félig rombadólt bástya s megrongált fal őrizte a meredek felől; építményei közül is kevés volt még használható állapotban. Középső magaslatán egyetlen ágyú maradt ott, torkával a meredek szélén nyíló szabad mélység felé szegezve. Sokkal súlyosabb lévén, mintsem könnyű szerrel levonszolhatták volna, itt hagyták, jóformán leszerelt s megrozsdásodott állapotban.

Ebbe a riporei erődbe vitték foglyukat a dakoák. Esti hat órakor érkeztek meg, miután közel ötven kilométernyi utat tettek aznap.

Ki elébe fogják állítani? most nemsokára meg fogja tudni. A rom-erődöt egy csoport hindu tartotta elfoglalva. Ezek is elősiettek s az érkező dakoákkal együtt nagy félkörben sorakoztak.

Munro ezredes e félkör közepén állott. Kezeit keresztbe fonva várt.

Kalagáni kilépett a sorból s néhány lépést tett előre és a várban volt hinduk egyikéhez, ki a többiek vezérének látszott, közeledett. E hindu egyszerűen volt öltözve, mint a többi. Kalagáni mélyen meghajolt előtte. A hindu kezét nyújtotta neki, melyet Kalagáni tiszteletteljesen megcsókolt. Feje egy intésével fejezte ki, hogy meg van elégedve a Kalagáni szolgálatával.

Most a hindu lassú, kimért lépésekkel a fogoly felé közeledett s megállott előtte.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Szemtől szembe.

A hindu szemei, amint az ezredes előtt megállott, lángoltak a gyűlölettől s arcán a bosszú és harag dühe égett. Kezei ökölbe voltak szorítva. Látszott, hogy alig bírja elfojtani indulatát. Mintha vérszopó vadállat akarna martalékára ugrani.

Munro ezredes mozdulatlanul várta be közeledését s egy lépést sem hátrálva, összefont karokkal, rá szegzett szemekkel nézett az előtte állóra.

- Csak Balao-Rao! - mormogta az ezredes, megvetés hangján.

- Nézz meg jobban, - felelt a hindu.

- Nána-Sahib! - kiálta föl Munro ezredes, ezuttal önkénytelenül visszahökölve, - Nána-Sahib életben!

Úgy van, a nábob volt maga, a szipojok hajdani főnöke, Munronak engesztelhetetlen ellensége!

Ki volt hát, aki a Tanditi-pál melletti ütközetben elesett? Az volt Balao-Rao, a testvérbátyja.

E két ember rendkívüli hasonlatossága, mindkettejük ragyás képű, ugyanazon kéz, ugyanazon ujjja megcsonkítva, tévedésbe ejtette a lucknói és cawnporei katonákat. Ezek minden kétség nélkül a nábobot magát vélték fölismerni az elesettben; s valóban lehetetlen is volt kikerülni e tévedést. Így mikor a hivatalos értesítés a Nána-Sahib halálát közölte, a nábob még élt s bátyja volt a halott.

Nána-Sahib nem is mulasztotta el kizsákmányolni e körülményt. Ez neki szabad menekülést biztosíthatott. Az angol rendőrség nem fogja ugyanazzal a szívóssággal keresni és üldözni a testvérét, Balao-Raót, mint őt magát; mert hiszen amazt a cawnporei mészárlások nem terhelik s a hindukra oly veszélyes befolyása nem lévén, nem is oly félelmes, mint a nábob.

Nána-Sahib tehát elhatározta, hogy halott marad mindaddig, míg határozottan nem léphet föl, s lemondva egyelőre lázadási terveiről, egészen csak bosszújának szentelte magát. Erre sohasem is volt kedvezőbb alkalom, mint éppen most. Munro ezredes, kit kémei mindig szemmel tartottak, elhagyta Kalkuttát s útra kelt az északi tartományok felé. Nem volna-e lehetséges őt a Vindíász-hegység felé terelni, a Bundelkund vadonaiba? - gondolta Nána-Sahib - s ennek a megkísérlésével bízta meg az éppoly ügyes, mint hú Kalagánit.

Ekkor a nábob odahagyta a tanditi pált, mely nem nyújtott többé elég biztos menedéket. A nerbuddai-völgy mélyeibe rejtőzött, a Vindíász-hegység bűvőhelyeire. Itt állt a riporei felhagyott erőd, mely oly meredeknek látszott előtte, hol a rendőrségnek eszébe sem jutott ott keresni, annál kevésbé - mivel halottnak hiszik. Ide vonult tehát egészen megbízható hívei egynehányával, kikhez azután még egy kis csapat dakoát is vont - s ezek körében várt, míg a bosszú órája üt...

Mire várt négy hónap óta? Hogy Kalagáni teljesítse, amivel meg van bízva s értesítse őt, hogy Munro ezredes közel van s bele ment a körüle hurkolt hálóba.

Egy aggodalma mégis volt Nána-Sahibnak: nem jut-e el halálának elterjesztett híre Kalagánihoz is s nem ad-e ez hitelt neki, nem hagy-e fel akkor a rábízott feladattal? Ez okból küldött nyomába egy másik hindut, Nasszimot, aki a bendsarik karavánjához csatlakozva, a scindiai

úton találkozott a gőzházzal s fölvilágosította Kalagánit, hogy a nábob haláláról elterjesztett hivatalos hír - hamis.

Ebben eljárva, Nasszim haladék nélkül visszatért a riporei erődbe s értesítette a nábobot a Kalagáni működéséről; értesítette, hogy Munro ezredes és társai kis napi utakban közelednek a Vindiász-hegyek felé, Kalagánitól kalauzolva, s a Puturia-tava környékén kell őket bevárniok.

E szerint minden a nábob kívánsága szerint ütött ki. Áldozata nem siklik ki többé kezei közül! S valóban ma már Munro ezredes fegyvertelen, védtelen, kezeiben van, hatalmában!

Miután amaz első szókat váltották, a két ellenség némán nézett egymással farkasszemet. De a lady Munro véres alakja tűnvén föl lelki szemei előtt: az ezredes fejébe tolni érezte minden vérét. Rárohant a cawnporei vérengzés intézőjére...

Nána-Sahib két lépést hátrált.

Három hindu egyszerűen kettejük közé vetette magát s az ezredest nem minden nehézség nélkül visszatartotta.

Sir Edward azonban ismét visszanyerte hidegvérét. A nábob kétségkívül megértette őt, mert keze egy intésével visszaparancsolta a hindukat.

A két ellenség ismét szemtől-szembe állt egymással.

- Munro, - mondá a nábob, - a tieid ágyúik szájához kötötték ki a pessavári százhusz foglyot s ama naptól fogva több mint ezerkétszáz szipoj vérzett el e rettenetes halálnemmel. A tieid könyörület nélkül lemészárolták a lahorei menekülőket s Delhi bevétele után három fejedelmet s a királyi család huszonkilenc tagját megfojtották. Lucknowban hatezeret mészároltak le közülünk s a pendzsábi hadjárat után háromezeret. Mindössze, ágyú, puska, szablya és akasztófa által, százhuszezer tiszt és katona és kétszázezer fegyvertelen bennszülött fizette meg életével e jogos nemzeti fölkelést.

- Halált reá, halált! - kiáltották a Nána körül seregelt hinduk és dakoák.

A nábob csendre intette őket kezével s várni látszott: nem akar-e felelni Munro.

Az ezredes nem felelt.

- Ami téged illet, Munro, - folytatta a nábob kis vártatva, - te saját kezeddal ölted meg a dsanszi-i ránit, hű szövetségéstársamat; s ő még nincs megbosszulva.

Az ezredes hallgatott.

- S végre négy hóval ezelőtt - mondta Nána-Sahib, - testvérbátyám Balao-Rao is a rám irányzott angol golyóktól találva esett el; s ő sincs még megbosszulva.

- Halált reá! halált! - ordított a tömeg. A kiáltás most hangosabban tört ki s az egész csoport megmozdult, mintha rá akarna törni az áldozatra.

- Csitt! - kiáltott Nána-Sahib erélyesen. - Várjátok el a bosszú óráját.

Mind elhallgattak.

- Munro, - kezdte a nábob újra, - őseid egyike, Munro Hector volt, aki feltalálta s először merte alkalmazni ezt a borzasztó kivégzési módot, melyet a tieid oly borzasztó mértékben használtak az 1857-iki háborúban. Ő adta először ki a parancsot, hogy élő embereket ágyú szájához kössenek, - hindukat, rokonainkat, testvéreinket...

Új felkiáltások, új kitörései a türelmetlenségnek - melyeket ezúttal Nána-Sahib sem bírt visszafojtani.

- Szemet szemért, fogat fogért! - kiáltott ő is. - Munro, te úgy fogsz elveszni, mint a mieink közül annyian elvesztek.

S azzal visszafordulva:

- Látod ezt az ágyút? - mondá.

S az óriási érc-ágyúra mutatott, mely öt méter hosszúságban ott ásított a magaslat közepén.

- Ez ágyú szájához kötöttem. Meg van töltve s holnap reggel napfölkeltkor, a vindiászi bércfalakon visszhangzó dőrej azt fogja hirdetni, hogy Nána-Sahib végre bosszút állott!

Munro ezredes mereven nézett a nábobra, de oly nyugalommal, mely világos tanujele volt, hogy közel halála nem zavarja meg.

- Jól van, - mondta. - Azt tetted, amit én tettem volna, ha hatalmamba kerülsz.

S magától az ágyú torka elé állott, melyhez - hátraszorított karjainál fogva, odakötötték.

S azután, a dühöngő, eszeveszett, bosszúszomjas tömeg, - hinduk és dakoák, - egy egész óra hosszant egyebet sem tett, mint őt bosszantotta és gyáván bántalmazta.

Munro ezredes mozdulatlanul tűrte e meggyalázást, mozdulatlanul várta a halált.

De mikor az éj leszállt, Nána-Sahib, Kalagáni és Nasszim visszavonultak az erőd régi kaszárnijába. Az egész csoport, belefáradva a dühöngésbe, odahagyta a teret s vezetői után visszavonult.

Sir Edward Munro egyedül, tanu nélkül maradt a halállal - és az Istennel.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Az ágyú torka előtt.

A csönd nem soká tartott. A dakoák vacsorát kaptak s azt zajosan költötték el. Az ezredes, az ágyú torka elé kötve, rövid ideig maga maradt. Az elővigyázatos Nána-Sahib azonban őrt rendelt mellé, aki vigyázzon rá, bár a menekülésnek semmi gondolható lehetősége sem forgott fenn. Ez őr, egy durva hindu, csakhamar megjelent, kezeivel megtapogatta az ezredes kötelékeit, megkísérelte elég erősek s jól vannak-e megkötve; állati, vad gúnnyal bosszantotta a foglyot, - aki azt föl sem vette - azután a bozótban leheveredett. Időről-időre ismét fölkel, odament az ágyúhoz, hogy meggyőződjék, nem történik-e valami gyanús? el nem mulasztotta egy-két durva gúnyt dobni a magát védeni nem képes fogoly szemeibe s azzal újra visszatért fekhelyére.

Éjfél felé a fáradság és unalom elnyomta az őrt s mély álomba merült.

Az éj csöndes és sötét volt. Munro ezredes maga volt gondolataival. A szabadulás lehetetlenségéről sokkal jobban meg volt győződve, mintsem arra gondolt volna. Gondolt barátaira és útítársaira; de ha életben vannak is azok: mit tehetnek érte? Éppen semmit. Járatlanok, ismeretlenek a Vindiász-hegység e tömkelegében; a riporei erőd létezéséről sem volt tudomásuk, annál kevésbé arról, hogy Nána-Sahib, - ki az ő gondolatuk szerint is halva volt, - e felhagyott fészket foglalta el; azt sem tudhatták, merre, hová hurcolták el őt a dakoák. Tőlük egyáltalában segílyt nem várhatott. Gumitól, ha életben volna, még tán leghamarabb. De minden oka volt rá, hogy azt higgye, hogy Gumit Kalagáni mindenekelőtt sietett eltenni láb alól, mielőtt urára keríthették volna a sort s Kalagáni jól ismerte, hogy a hű hindu mily föltétlenül ragaszkodik urához.

Semmi remény. De Munro ezredes nem félt - még csak nem is irtózott a haláltól. Még annak rettenetes nemétől sem, melyre elítélték. Végre is mi az? Egy villámcsapás, mely egy másodpercnél kevesebb idő alatt véget vet mindennek.

Készen volt a halálra. Tehát nem is gondolt reá. Gondolataiban inkább elmúlt életét élte át még egyszer. Feltűnt előtte a lady Munro képe, e drága kép, mely legfényesebb emléke volt egész elmúlt életének. A legfényesebb s legsötétebb egyszersmind; mert vérbefult árny gyanánt lebbent föl előtte, a cawnporei vérfürdő borzalmaiból s abból a rejtelmes kútból, ahová a bibi-ghari foglyok összemarancangolt holttesteit, ismerhetetlenül, rakásra dobták a Nána-Sahib kegyetlen hóhérszolgái...

S most e gaz Nána-Sahib itt van alig néhány lépésnyire tőle - s ő meg van kötözve és nem állhat bosszút rajta kegyetlenül megölt nejeért.

Munro ezredes, a méltó bosszú-düh ellenállhatatlan kitörésében kétségbeesett erőfeszítést tett, hogy szétszakítsa kötelékeit. Nem menekülni, nem futni akart. Nána-Sahibot akarta megbüntetni. A kötelek feszültek, ropogtak a hallatlan erőfeszítéstől; s hurkaik és bogaik erősebbre szorulva, bevágódtak húsába. Munro, nem a fájdalomtól, hanem a telhetetlen bosszú kínos érzetétől elkiáltotta magát.

E kiáltásra a hindu, aki öreül volt elrendelve, föleszmélt álmából; fölugrott s odament. Óvatosan közeledett a fogolyhoz, de látva, hogy minden rendén van, körültapogatta a mozdíthatatlan ágyút, a szoros köteleket, megveregette a tehetetlen fogoly vállát s gúnyosan szemébe vigyorgott utálatos pofájával. Aztán megnyugodva, ismét visszatért fekvőhelyére s egy félóra mulva mélyebb álomba volt merülve, mint előbb.

Munro ezredesnek e sikertelen erőfeszítés után visszatért előbbi lelki nyugalma. Gondolataiba elmerülve, csöndesen várta a hajnalt, mely meghozza szabadulását - a halálban.

Elmult éjfél; az éjfél utáni órák lassan, lomhán követték egymást. A hajnal is közelített. Négy óra felé egy váratlan jelenség ragadta meg az ágyú elé kötött fogoly figyelmét: egy bolygó láng.

Nem volt egyedül a riporei vár sziklapartján. A bolygó láng, elébb határozatlanul, ide-oda ingadozva, majd a szélfúvásban remegve, ki-kialvással fenyegetőzve, mind közelebb-közelebb jött s végre határozottan és egyenesen felé tartott.

A fogoly helyzetében minden váratlan esemény fontossággal bírhatott. Talán szabadítására jönnek? Ki? barátai egyike, talán Gumi? - Az nem volna oly vigyázatlan, hogy fáklyával közeledjék s elárulja magát. Ki lehet tehát?

A bolygó láng lassan közelített. Előbb az erőd fala mentében suhant el; s az ezredes méltán tarthatott attól, hogy a benn alvó hinduk egyike vagy másika figyelmessé lesz s fölébred a szemébe sütő világosságra. De nem. A fényt senki sem vette észre; s az kiválva a falak árnyából, a magaslat kis körlapján, lassanként mindinkább felé lépdelt. Előbb határozatlan körvonalú árnyat különböztetett meg, mint egy síri kísértetet, hosszan lefolyó fehér ruhában, melyből fehér kar nyúlt ki, a fáklyát kezében tartva, míg fekete haja hosszan s rendetlenül omolt fehér vállaira és hátára.

A fogoly nem mozdult. Visszafojtotta lélekzetét. Várta a történendőket. Remegett, a közelgő árny nem botlik-e bele a bozótban alvó hinduba s nem költi-e föl álmából? De nem. A bolygó árny éppen ellenkező oldalról jött, mint ahol az alvó őr feküdt.

Végre a fehér alak, a fáklyával kezében, elég közel jött Munrohoz, hogy jól megkülönböztethesse. Ki lehet, az ezredes el nem tudta képzelni.

Valami örültnek képzelte, akire nem vigyáznak. Óh, mért nem hoz az égő fahasáb helyett tört a kezében? Talán az a szabadulás eszközévé válhatnék.

Valóban: a nerbuddai-völgy eszelőse, a *bolygótűznek* nevezett szerencsétlen volt a közeledő; aki már hónapok óta itt bolyongott a Vindiász tömkelegében, szívesen látva mindenütt a babonás gundok által. Sem Nána-Sahib, sem társai nem tudtak arról, mi része volt a szegény bolygótűznek a tanditi pál ostromában. Gyakran találkoztak vele a Bundelkund e hegyes vidékein, de soha nem nyugtalankodtak miatta s nem is igen gondoltak vele. Nem egyszer megfordult a riporei erőd közelében is; s most is kétségkívül a véletlen vezette erre bolyongó lépteit éppen ez éjszakán.

Munro ezredesnek semmi tudomása nem volt a szegény eszelősről. A *bolygótűz*-nek még nevét sem hallotta említetni soha. S mégis, midőn az ismeretlen közeledett, önkénytelenül lázasan érezte dobogni szívét közeledtére!

Az eszelős egyre közeledett az ágyúhoz. A kezében tartott szurkos fahasáb csak gyöngye világot hintett s a nő nem is látszott észrevenni az ágyú elé kötött foglyot, ámbár éppen szemben volt vele.

Sir Edward meg sem moccan. Sem feje mozdulatával, sem hanggal nem igyekezett a kósza alak figyelmét magára vonni, aki halkan suhant el mellette, megkerülte a kiszegzett ágyút, a nélkül, hogy arra gondolt volna, mi célból van az itt s mi szolgálatot kell tennie. Nem! A szegény *bolygótűz* itt is, mint mindenütt, egész öntudatlanul járt-kelt; s valószínűleg amint jött, úgy fog tova suhanni s eltűnni ismét a fogoly előtt...

Munro ezredes, fejét szabadon mozdíthatva, figyelemmel kísérte a bolyongó minden mozdulatát, aki már távozni akart, midőn egyszerre a fűben alvó hindura bukkanva, hirtelen megfordult, mintha valami láthatatlan kötelék vonná vissza Munrohoz, s valami titkos ösztön hajtáná felé.

Mozdulatlan megállt az ezredes előtt, kinek szíve e látománya oly erővel dobbant meg, hogy önkénytelen mozdulatot tett, mintha hátrakötött kezeivel szívéhez akarna kapni.

A bolygótűz a kezében tartott fáklyával a fogoly arcába világított, mintha figyelmesen akarná azt szemügyre venni. Szemei égő tűzben ragyogtak ki a fejére vont s arcát majd egészen eltakaró lepel alól.

Munro majd elnyelte őt tekintetével. Most az alak, balkezeivel, lassanként félrevonta arcáról a leplet - jobbjával pedig megrázta a fáklyát, hogy világosabban égjen.

Egy - félig elfojtott - önkénytelenül mégis kitörő kiáltás hangzott el a fogoly ajkairól.

- Laurence, Laurence!

Azt hitte magáról: megőrült. Szemeit önkénytelenül lecsukta - s újra kinyitotta.

Lady Munro állt előtte. Úgy van, Lady Munro maga!

- Laurence, te vagy - te! - suttogta halkán. Lady Munro nem felelt. Nem ismert rá! Úgy látszott nem is érti, nem is hallja.

- Laurence! megőrült! - úgy van, - de él!

Lehetetlen volt a hasonlatban csalódnia: fiatal neje képe sokkal mélyebben volt bevésődve emlékébe, sokkal elevenebben szívéhez forrva... Nem! kilenc évi elválás után is - ő volt az, megváltozva, de még mindig szép - csoda által menekülve a Nána-Sahib hóhérai kezéből.

A szerencsétlen nő, nem védhetve anyját, kit szemei előtt fojtottak meg, összerogyott; halott-nak vélték s a többi áldozatokkal együtt a kútba dobták, esetleg legutoljára. Az éj eljöttével ösztönszerűleg kimászott - de elvesztette esztét. Ösztönszerűleg kiszökött a városból, a rémjelenetek színhelyéről; erdőben, hegyekben, bolyongva menekült - elzüllött - örülten, de életben!

Úgy van; ő volt az, Munro újra meg újra szólította; hiába! nem felelt, nem értette.

Mily borzasztó kín tépte a férj szívét, maga előtt látva élete elveszett üdvét - ily állapotban - s lekötözött kezeivel még csak meg sem ölelhetve őt! Óh, ha a vad Nána-Sahib tudná, hogy Munro ezredessel együtt neje is itt van hatalmában: mily vad örömmel használná hatalmát mindkettejük ellenében!

Újra hangosan kiáltá neje nevét, annak is kitéve magát s őt, hogy őre fölébred s mindkettejüket elveszti; de a szerencsétlen nő, nem hallva, nem értve, ügyet sem vetve rá - úgy látszik figyelme egészen az ágyúra veszett. Talán valami kuszált emléket ébresztett az benne a cawnporei rémnapokból. Az örültek sajátos figyelmével hajolt az ágyú fölébe - fáklyájával annak gyújtójához közelítve, mintha azt el akarná sütni.

Munro összeborzadt. E kéztől kelljen-e elvesznie? Az rettenetes volna! Inkább Nána-Sahib és hóhérai végezzék ki!

Kiáltani akart, föl akarta ébreszteni gyilkosait...

E percben az ágyú torkából egy kezét érzett kinyúltni s hátra kötött kezeihez érni. Baráti kéz lehetett, mert melegen szorította az övét. S rögtön rá hideg vasat érzett, mely két keze csuklója közt végigsikul, s vigyázva, de határozottan metszi el a kötelet, mellyel meg volt kötözve.

Egy perc - s szabad volt.

Bármennyire tudott uralkodni magán - majd elárulta magát egy kiáltással. Most egy kar nyúlt ki az ágyúból; Munro megragadta, húzta s a kar után egy ember ugrott a földre.

Gumi volt.

A hű szolga, megszökve Kalagánitól és Nasszimtól, a sűrűben leselkedve követte őket. Tanuja volt a dakoák beszélgetésének, kik elmondták magok közt, hogy az ezredest Riporeba viszik s ott ágyú elé kötik. Gumi habozás nélkül, magát fölálldozni készen, odalopódzott, mielőtt még amazok Riporeba megérkeztek volna, a kiszegzett ágyú tágas torkába bújt el. Ha előbb sütik el az ágyút, mint urát megmenthette: ő is vele együtt röpül a levegőbe!...

- Mindjárt reggel lesz, meneküljünk! - mondta halkan.

- És lady Munro? - szólt az ezredes.

Gumi mindent megértett. Nem kérdezősködött; nem tett ellenvetést. Intett, hogy karjaikba veszik a szegény nőt s magukkal viszik.

Késő volt.

Abban a percben, mikor az ezredes és Gumi a ladyhez közeledtek, hogy őt karjaikba vegyék, a szerencsétlen a kezében tartott égő fáklyával elsütötte az ágyút.

Óriási dőrej reszkettette meg a levegőt, visszhangozva a hegyek közt.

HUSZADIK FEJEZET.

Az acél-óriás.

Az ágyúdörrenésre lady Munro ájultan rogyott férje karjai közé.

Az ezredes, egy percet sem veszítve, rohant, karjai közt nejével s Gumitól kísérve, a magaslat lejárója felé. Az őrt, ki az ágyúhangra fölébredt s talpra ugrott, Gumi leszúrta, s halva rogyott vissza. S azzal a menekülők a szűk ösvényre siettek, mely a Riporéba vivő úthoz vezetett. Alig tűntek el a sűrűben, midőn a Nána-Sahib csapata, fölébresztve az ágyú által, előzönlötte a nyílt tér magaslatát.

Egy percnyi habozás ragadta meg őket, ami a menekülők előnyére szolgálhatott. Nem volt kitől parancsot kapjanak.

Nána-Sahib ritkán töltötte az erődben az éjet. Ez este is, miután Munrót az ágyú szája elé köttette, néhány, az erődön kívül tartózkodó gundvana-törzsfőnök fölkeresésére ment, kiket ritkán keresett föl nappal. De a hajnal ez órájában rendesen vissza szokott térni. Most még nem érkezett vissza.

Kalagáni, Nasszim, a hinduk és dakoák, összesen több mint százan, zavarban voltak. El nem képzelhették mi történt. A hindu őr hullája nem adhatott felvilágosítást. Annyit láttak, hogy az ágyú, valamely előre nem látott ok, talán véletlen folytán, elsült előbb, mint rendelve volt; de azon nem kétkedtek, hogy a fogoly tagjai szétszaggatva röpültek szerte.

Kalagáni csak azon dühöngött, hogy sem ő, sem Nána-Sahib nem gyönyörködhetett az ezredes végvonaglásában.

Azonban a nábob sem volt messze. Kétségkívül hallotta az ágyúszót s sietve fog visszatérni; mit felelnek neki, ha számon kéri az őrizetökre bízott foglyot?

Ez hozta őket zavarba és segítette az ezredes és Gumi menekülését. Ezek gyorsan haladtak a szűk sziklaösvényen alá. Lady Munro ájultan bár, nem nagy súly volt s nem akadályozta erőteljes férjét a menekülésben. Öt perc alatt fele útján voltak az országútnak az erődtől. De a hajnal már derengeni kezdett s fehér csíkja mutatkozott a láthatáron.

E percben hangos kiáltozás hallatszott az erőd felől. Kalagáni egy nyíláson meglátta és fölismerte a menekülőket.

- Munro az, Munro! - kiáltott dühösen.

S egész csapatával üldözésökre rohant.

- Észrevettek, - mondta az ezredes, a nélkül, hogy sebes lépteit lassítaná.

- Én feltartóztatom az elsőket, - mondá Gumi, - míg engem megölnek, ön addig menekülhet.

- Mindkettőnket megölnek, - felelt Munro, - vagy együtt menekülünk.

Siettették lépteiket. Az ösvény aljára érve, ahol kevésbé meredek volt, gyorsabban szaladhattak; csak mintegy negyven lépés választotta még el a riporei úttól, mely az országútra vezetett, ahol könnyebb lesz a szaladás. De könnyebb az üldözés is. Menedékhelyet hiába kerestek volna; a feladat csak az volt, megelőzni a hindukat s előttük jutni ki a Vindiász-hegységeiből.

Munro ezredes kész volt elhatározásával: nem esik élve üldözői kezébe. Előbb megöli a Gumi késével nejét, azután önmagát.

Mintegy öt percnyi előnyük volt. S a nagy országút alig volt egy fél kilométernyire.

- Bátorság, uram! - kiáltott Gumi, - öt perc alatt a jubbulporei úton leszünk.

A hinduk kiáltozásai egyre közeledtek mögöttük. S abban a percben, mikor az útra kiértek, két siető ember csapott el előttük. Elég világos volt már, hogy kölcsönösen egymásra ismerjenek s két kiáltás, két név, egyszerre hangzott el az ajkakon:

- Munro!

- Nána-Sahib!

Valóban a nábob volt, ki az ágyúhangra siettette visszatérő lépteit. El nem gondolhatta, miért nem várták be a lövéssel a rendelt időt? Kíséretében egy hindu volt, de az, mielőtt egy lépést tehetett volna, a Gumi késétől halálosan sujtva rogyott össze.

- Ide! - kiálta Nána-Sahib a csapat felé, mely az ösvényen alásietett.

- Itt vagyok én! - felelt Gumi, - s gyorsan mint a villám, a nábobra vetette magát. Szándéka volt, ha egyszerre meg nem ölheti is, legalább küzd, míg Munronak ideje lesz a menekülésre. De a nábob vaskeze visszatartotta az övét s kése kiesett kezéből. Dühösen, hogy le van fegyverezve, övön ragadta a nábobot s kebléhez szorítva fölemelte erős kezeivel, elszántan, hogy a mélységbe ragadja magával, ha másképp nem bír vele.

Kalagáni embereivel közeledett s már ők is a hegyi ösvény aljához értek.

- Fusson, uram, fusson! - kiáltott Gumi esengve. - Néhány percig föltartom őket, paizsul használva nábobjukat.

Munro nem mozdult; s már csak három perc választotta el őt a sietve közeledő Kalagánitól, kit a megszorult nábob elfojtott hangon hitt segítségül.

E percben a sűrűből, alig húsz lépésnyiről ismerős hangok kiáltása hallatszott:

- Munro, Munro!

Banks volt a riporei úton, Hod kapitánnyal, Mauclerrel s velök Mac-Neil, Fox, Parazard mester; s alig száz lépésre tőlök, az országúton - az acélóriás, füstfellegeket fújva, míg Kalut a fütőnél, Storr a gépnél helyeiken álltak.

A gőzház utolsó részének is megsemmisülésével, a mérnök és társai arra voltak szorítva, hogy magát a gépházul szolgáló elefántot, melyet a dakoák csordája szét nem rombolhatott, használják jármű gyanánt. Rendbe hozván azt, elhagyták a Puturia-tó partját s a jubbulporei úton indultak meg. De abban a percben, mikor az előttük ismeretlen erődbe vezető út kiágazásánál haladtak volna el, egy hatalmas ágyúlövés hangzott fejük felett s ők arra megállottak.

Előérzet vagy ösztön őket amaz út felé vonta. Mit várhattak ott!? magok sem tudták volna megmondani.

Őket megpillantva, Munro első szava ez volt:

- Mentsétek meg nőmet!

- S fogjátok meg Nána-Sahibot, az igazit, - egészíté ki Gumi, ki a nábobot egy végső erőfeszítéssel földhöz vágta, míg Hod kapitány, Mac-Neil és Fox megragadták s az ezredes parancsára - aki élve akarta a veszélyes fölkelőt az angol kormánynak kiszolgáltatni - az elefánt nyakára kötözték.

A következő percben mindnyájan az elefánt hátán voltak. Munro egészen neje ápolásával volt elfoglalva, ki ájultából kezdett eszméletre térni, a nélkül azonban, hogy az értelem visszatértének nyomai is mutatkoztak volna rajta.

- Egész sebességgel! - kiáltá Banks.

Már egészen megvirradt. Az üldözők első csoportja, élén Kalagánival, alig volt száz lépésnyire. Minden áron meg kellett őket előzni a jubulporei katonai őrség elérésében.

Az acél-óriásnak bőven volt vize és tüzelője, hogy a legnagyobb gőznyomást ki lehessen fejteni s azzal a legnagyobb sebességet fenntartani; de a köves úton vaktában rohanni nem lehetett.

A hinduk vad zaja egyre közeledett.

- Védni kell magunkat, - mondá Mac-Neil.

- Védni fogjuk, - felelt Hod kapitány.

Még mintegy tizenkét lövésre való poruk maradt. Hogy egy lövést se tegyenek hiába, kellő közelségre kellett az üldözőket bevárniok.

Hod kapitány és Fox, közben puskáikkal, az elefánt hátán hasaltak, lövésre készen. Gumi, a torony előtt úgy tartotta magát, hogy oldalt lőhessen. Mac-Neil revolverrel az egyik és törrel a másik kezében Nána-Sahibot őrizte, hogy megölhesse, ha a hinduk szabadítására sietnének. Kalut és Parazard a tüzet rakták. Banks és Storr a gépet igazgatták.

Az üldözés már tíz perc óta tartott a hinduk alig voltak kétszáz lépésnyire. Gyorsabban haladhatván, egyre közeledtek; de a gép hosszabban kitarthatta a versenyt.

A hinduk egyszerre vagy tizen lőttek, de lövéseik közül csak egy horzsolta az acél-elefánt ormányát.

- Ne lőjjetek, míg biztosra nem vehetitek - kiáltá Hod kapitány, - kíméljük töltéseinket, míg közelebb nem érnek.

Most egyenesebb útra érve, Banks gyorsabban eresztette a gépet s ezzel néhány száz lépésnyi előnyt nyertek az üldözők fölött.

Hod kapitány ujjongott örömében.

De az egyenes útvonal végén újra meredek köves út következett, melyen ismét csak a legnagyobb óvatossággal s lassan lehetett haladni; ennek következtében a hinduk ismét visszanyerték, amit előbb elvesztettek. Nem akartak fölhagyni az üldözéssel, mert ha meg nem menthetik is Nána-Sahibot, ki fölött egy tör hegye függött, legalább megbosszulhatják.

Újra lőttek; de oly távolból, hogy egy lövésük sem találhatta a menekülőket. Amint jobban közeledtek, Hod kapitány és Gumi célba vették a legelőljáró kettőt s jól irányzott lövéseikkel leterítették.

- Legalább kettővel kevesebb, - mondta Gumi.

- Százból kettő, még nem elég, - felelt Hod.

A kapitány és Gumi újra lőttek s Fox is - és ismét három hindu harapott a fűbe.

De az út egyre nehezebb lett a gépnek s az üldözők folyvást közeledtek. Nem oly emberek voltak, kik, bármennyit leterítsenek a Hod és társai golyói közülök, megszaladjanak, mikor imádott főnökük megmentéséről vagy legalább megbosszulásáról volt szó. Sőt jobban megfeszítették erejüket, hogy a menekülőket utólérhessék.

Kalagáni különben jól tudta, hogy lövéseiknek fogyatékán vannak, s már alig lehet öt-hat lövésük és akkor tehetetlenekké válnak a védelemre.

Még négy lövés dördült s négy hindu elesett.

Hodnak és Foxnak még csak egy-egy lövése maradt, E percben Kalagáni, elragadtatva hevétől, előre hatolt, mint az elővigyázat engedte.

- Most rajtad a sor! - mormogta Hod kapitány, a legnagyobb nyugalommal célba véve őt. A következő percben az áruló, homlokon találva, halva bukott hanyatt.

Az erdő déli széle már látható volt. Az acél-óriás még egy utolsó erőfeszítést tett. A Fox puskája még egyet dördült s még egy hindu elesett.

De alig vették észre az üldözők, hogy a puskatűz megszűnt, rohamlépésben szaladtak az elefántnak, melytől már csak ötven lépésnyire voltak.

- Talpra! A földre! - kiáltá Banks.

Úgy van; a dolgok ily állásában jobb volt gyalog szaladni a közeli őrhelyig. Munro ezredes ölében nejével, első volt aki földre ugrott. Hod, Maucier s a többiek nyomon követték. Még csak Banks maradt a gépen.

- Hát ezzel mi lesz? - kérde Hod, az elefánt nyakára kötött Nána-Sahibra mutatva.

- Bizza rám, kapitány! - felelé Banks sajtószerű hangszíjjal. S még egy utolsót fordítva a gőz-szabályzó készüléken, ő is leugrott.

Kezeikben töreikkel, mindnyájan futásnak eredtek. Elszántan, hogy drágán adják el életüket, ha üldözőik utólérnék.

Azonban az acél-óriás, a gőz megfeszített nyomása alatt, ámbár magára hagyatva, folytatta útját. De nem lévén ki irányozza, belevágódott az út oldalas sziklafalába s felet fordulva egészen elzárta az utat a menekülők háta mögött.

Banks s a többiek mintegy harminc lépésnyire előre voltak, mikor a hinduk tömegesen vetették magokat az acél-elefántra, hogy Nána-Sahibot megszabadítsák.

Egyszerre egy irtózatosszerű robbanás, hasonló a legerősebb mennydörgéshez, reszketteté meg a levegőt.

Banks mielőtt a gépet odahagyta, a legerősebb gőznyomást idézte elő a regulátorral s mikor az acélóriás a sziklafalhoz ütközve megakadt, a megfeszült gőz menekülni nem tudva, szétvetette a kazánt s vele a gépet.

- Szegény óriás! - kiáltott föl Hod kapitány. - Meghalt, hogy minket megmentsen!

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Hod kapitány ötvenedik tigrise.

Munro ezredes, barátai és társai nem tarthattak többé sem a nábobtól, sem a hinduktól, kik sorsukat az övéhez kötötték, sem a dakoáktól, kik szolgálatába szegődtek s kikből félelmes rablóbandát szervezett a Bundelkund e részében.

A robbanás hallatára a jubbulporei őrállomás katonái nagy számmal siettek elő. Akik a Nána-Sahib embereiből megmaradtak, parancsoló nélkül maradván, gyorsan megszaladtak.

Munro ezredes megismertette magát az őrséggel. Félóra mulva mindnyájan az állomásra érkeztek, ahol mindent bőségben találtak, amire szükségök volt, különösen élelmiszereket is, amit már rég nagyon nélkülöztek.

Lady Munrot kényelmes szállóban helyezték el addig, míg Bombayba vihetnék. Ott remélhette Sir Edward, hogy visszaadhatja annak a szellemi életét aki most csak testileg élt s aki rá nézve mindaddig halott marad, míg értelmét s emlékezőtehetségét vissza nem nyeri. Barátai sem mondtak le a reményről, hogy az előbb-utóbb be fog következni.

Megállapították, hogy másnap elindulnak Bombayba. Az első vasúti vonat nyugati India fővárosába szállítja a gőzház utasait. Most már közönséges mozdony viszi őket rendes sebességgel s nem a fáradhatatlan acél-óriás, melynek már csak alaktalan romjai maradtak.

De sem Hod kapitány, rajongó bámulója, sem Banks lángeszű teremtménye, sem az utazó társaság egy tagja sem fogja soha elfeledni e hű állatot, melyet utoljára már olyannak néztek, mintha valódi léttel bírna. A robbanás, mely azt megsemmisítette, soká fog még visszhangzani füleikbe! Nem csodálhatjuk tehát, hogy mielőtt eltávoznának Jubbulpore-ból, Banks, Hod Maucier, Fox és Gumi látni akarták még egyszer a katasztrófa színhelyét.

A dakoáktól nem volt mit tartani már; elővigyázatból mindamellett egy csapat katona kísérté őket az erdőszélbe, hová 11 óra tájt érkeztek.

Először is öt vagy hat szétmarcangolt holttestet találtak a földön; azon hindukét, kik a gépre vetették magokat, hogy Nána-Sahibot feloldozzák. A csapat többi részének semmi nyoma. Valószínű, hogy Riporéba se tértek vissza, hanem elszéledtek a Nerbudda-völgy sűrű erdeiben.

Ami az acél-óriást magát illeti, a kazán szétrobbanása által egészen össze volt rombolva. Vastag lábai egyikét messze dobta el a gőz ereje. Ormányának egy része, mely magasra emelve, kürtőül szolgált, a hegyoldalba vágódott s mint óriás kar meredt ki abból. A vaslemez egyes részei szétszaggatva hevertek szanaszét. A gőznek a robbanás percében legalább is húsz légköri nyomása volt.

S most a mesterséges elefántból, melyre a gőzház vendégei oly méltán büszkék voltak, e szörnyből, mely a hindukat babonás félelemre ragadta, a derék Banks e műszaki remekéből - csak ismerhetetlen foszlányok maradtak fenn!

- Szegény állat! - Sóhajtott Hod kapitány, a szomorú romokat szemlélve.

- Mást készíthetünk helyette, még hatalmasabbat - mondta Banks.

- Lehet, - felelt a kapitány, - de az nem ez lesz!

Míg e kutatásokat folytatták, eszökbe jutott keresni nem lelik-e meg Nána-Sahibnak is valami maradványát. Ha fejét, könnyen felismerhető arcával meg nem találják is, elég lett volna az a keze, melynek egyik ujjá hiányzott, a személyazonosság megállapítására. Szerették volna halála e kétségbevonhatatlan bizonyítékát megszerezni. De különös! a földön szétszórt véres

maradványok egyike sem vallott a rettegett hindu főnökre. Rajongó hívei összeszedték-e s magokkal vitték-e utolsó maradványait is? Valószínű volt.

De bizonyos, hogy miután haláláról kézzelfogható bizonyíték nincs: a legenda ismét jogaiba lép; s a középipindiai népek képzeletében a hozzáférhetetlen nábob még egyre élni fog, míg a szipojok hajdani vezéréből halhatatlan istent nem csinálnak!

De Banksnak és társainak a legkisebb kétsége sem volt a felől, hogy Nána-Sahib nem élhette túl a robbanást.

Visszatértek az állomásra; de Hod kapitány az egykori acél-óriást alkotott vaslemez egy darabját emlékül elvitte magával.

Másnap, október 4-én mindnyájan elhagyták Jubbulporét a Munro ezredes és útitársai rendelkezésére bocsátott vasúti kocsiban. Huszonnégy órával utóbb átlépték a nyugati Gát-okat, India ez Andeseit, melyek háromszázhatvan mérföldnyi hosszúságban nyúlnak el, banán-, sikamor-, pálma-, bambusz-, borsfa-erdőktől koszorúzva. Néhány óra múlva a vasút a bombayiszigeten tette le őket, mely a Szalszette, Elefanta s több más szigettel együtt, felséges kikötőt alkot s melynek délkeleti csúcsán fekszik a tartomány fővárosa.

Munro ezredes nem akart e nagy városban maradni, hol arabok, perzsák, abesszíniak, sőt hinduk is sűrögnek-forognak vegyesen a minden nemzetiségű európaiakkal. Az orvosok, kiknek tanácsát kérte ki a lady Munro állapotára nézve, azt ajánlották, költöznék valamely közel vidéki villába, hol a nyugalom, egyesülve a férj szünetlen ápoló gondjaival, végre is előidézik az óhajtott kedvező eredményt.

Egy hónap telt el. Az ezredes barátai s szolgálai közül egynek sem jutott eszébe elhagyni őt. Mindnyájan be akarták várni a közelgő boldog napot, melyen a fiatal nőt meggyógyulva láthatják.

Végre megérték ezt az örömet. Lady Munro eszmélete s szellemi képességei lassan-lassan visszatértek. Mi volt a *bolygótűz*, annak még emléke sem maradt meg a visszatérő öntudatban.

- Laurence, Laurence! - ismételte Munro ezerszer, míg egyszer neje fölismervén őt, karjaiba omlott.

Egy héttel később a gőzház egykori vendégei a kalkuttai bungalóban ültek együtt. Itt akart Munro ezredes új életet kezdeni, különbözött az egykori búskomor özvegyi háztartástól. Banks ott töltötte hivatalos munkáitól és vállalkozásaitól szabadon maradó ideit; s Hod kapitány is katonai szabadságát. Mac-Neil és Gumi a háztartáshoz tartoztak s Munro ezredest holtig nem szándékoztak elhagyni.

Ez időtájt Mauclernek Kalkuttából vissza kellett térnie Európába. Ugyanez időben kellett indulnia Hod kapitánynak is, akinek szabadsága éppen akkor járt le s a hű Fox is kísérte őt madraszi állomására.

- Isten önnel, kapitány! - szólt Munro ezredes. - Örülök, hogy önnek nincs semmi fájlalni valója, hogy velünk tette meg azt az utat északi Indián át, legfőljebb, hogy nem ölhette meg az ötvenedik tigrisét!

- De hiszen megöltem, ezredes!

- Hogyan? megölte az ötvenediket?

- Kétség kívül, felelt Hod kapitány, méltóságos kézmozdulattal. - Negyvenkilenc tigris - meg Kalagáni: ez úgy hiszem ötven!

-&-